

ВОЈНО ДЕЛО

ОПШТЕВОЈНИ ТЕОРИСКИ ЧАСОПИС

БРОЈ 7-8

ЈУЛИ-АВГУСТ 1955

ГОДИНА VII

Vice-admiral **MATE JERKOVIĆ**

ПРОБОЈ OPERATIVNE GRUPACIJE IZ OKRUŽENJA

ОПЌА RAZMATRANJA

Uspješan proboj neke operativne grupacije¹⁾ iz okruženja najtješnje je povezan s uspješnom borbom u okruženju i pretstavlja njen završetak i krunu. Uspješnim probom iz okruženja može se smatrati samo onaj slučaj kad se neka operativna grupacija probije iz okruženja u takvom stanju da, poslije nebitne popune, sređivanja i odmora, može opet stupiti u nove borbe s izgledom na uspjeh.

Drugi svjetski rat uopće i naša Narodna revolucija posebno obiluju mnoštvom najrazličitijih borbi u okruženju i mnogim pokušajima ili uspješnim probom iz okruženja. Ove borbe su se odlikovale ne samo raznolikošću uslova i snaga koje su se borile u okruženju ili se probile iz okruženja, nego i bitnim razlikama u postupcima okruženih snaga, a u vezi s tim i u postignutim rezultatima.

Cilj ovog razmatranja jeste da se na osnovu iskustava iz Drugog svjetskog rata, a naročito našeg NOR-a, rasvijetle neki osnovni problemi koji proističu iz težine i složenosti probom iz okruženja neke operativne grupacije (kako samostalnog tako i kombinovanog probom²⁾). Ti problemi se, po mome mišljenju, mogu podijeliti na one koji se odnose na neposrednu pripremu probom i one koji se odnose na samo izvršenje probom.

Međutim, radi lakšeg razumijevanja ovih problema, smatram da je nužno rasvijetliti pojam i karakter probom, cilj i zadatke operativne

¹⁾ Pod »operativnom grupacijom« podrazumijevam ovdje snage od 3 i više divizija. Smatram da je ovaj termin elastičniji i podesniji za razmatranje ove teme nego neki formacijski naziv, naprimjer korpus ili armija. Ovo zbog toga što se u prošlom ratu gotovo nikada nije desilo da bi u okruženje pao i iz njega se probio neki kompletan korpus ili armija, a bez dijelova neke susjedne jedinice.

²⁾ Samostalan proboj iz okruženja vrši okružena grupacija sopstvenim snagama, bez neposrednog sadejstva sa snagama izvana, dok se u kombinovanom probom neka grupacija probija iz okruženja uz pomoć snaga izvana, kao što su deblokirajuće grupacije, vazdušni desanti, partizanski odredi ili slično.

grupacije pri probodu, i moralni faktor, tj. priprema ličnog sastava za probod, a u vezi s tim suštinsku razliku između borbe u okruženju i proboda iz okruženja i njihovu povezanost, pošto oni, kao što je u početku rečeno, stoje u najužoj vezi i na određeni način predstavljaju jednu operativnu cjelinu.

Pojam i karakter proboda

Pod probodom operativne grupacije iz okruženja treba podrazumijevati skup njenih aktivnih dejstava, povezanih jedinstvenom operativnom zamišljom, a usmjerenih na likvidaciju postojećeg okruženja i na ponovno spajanje okruženih snaga sa glavnim snagama van okruženja. Dok borba u okruženju predstavlja *odbranbeni vid* dejstava neke grupacije u vrlo teškim uslovima³⁾, dotle je probod iz okruženja, kao što ćemo niže vidjeti, u svojoj osnovi *napadni vid* dejstava okružene grupacije u još težim i složenijim uslovima. Razlike su pritom u svakom pogledu velike.

Prvo, iako operativna grupacija još u toku borbe u okruženju vrši niz aktivnih dejstava — protivnapada i protivudara — ipak se sve te radnje bitno razlikuju od proboda iz okruženja. Razlika se sastoji, prije svega, u cilju tih aktivnih dejstava, a, dosljedno tome, i u opsegu snaga koje se angažuju u njima. Dok, naprimjer, operativna grupacija u toku borbe u okruženju poduzima protivnapade s ciljem da održi okruženi rejon u svojim rukama, da povрати ili poboljša neke položaje, da stabilizira u taktičkom ili operativnom smislu svoj borbeni poredak na ovom ili onom otcjeku općeg kružnog fronta i t.s.l., dotle probod iz okruženja predstavlja posljednji protivudar koji ona organizuje i vrši u okruženju sa ciljem likvidacije tog okruženja i izlaska iz njega. Za ostvarenje ovako različitih ciljeva potrebne su i različite snage. Dok se protivudari u toku borbe u okruženju vrše snagama koje gotovo nikada ne prelaze jednu trećinu ukupnih okruženih snaga, dotle se ovaj posljednji udar vrši osnovnim snagama i sredstvima okružene grupacije.

Drugo, kad okružena grupacija započne borbu u okruženju, njene snage mogu biti još relativno svježije i neistrošene, međutim, pri kraju te borbe, odnosno pred sam probod iz okruženja, ona obično raspolaže s više ili manje prorjeđenim jedinicama, daleko manjim količinama municije i pogonskog goriva, redovno ima veliki broj ranjenika, a ljudstvo joj je zamoreno u napornim borbama u okruženju, itd. Sem toga, prostorije kroz koje ona pri probodu nadire obično su porušene i opustošene dotadašnjim obostranim dejstvima.

Dalje, dok neka operativna grupacija pri vođenju borbe u uslovima okruženja može da koristi sve one prednosti koje uopće koristi branilac pred napadačem, u prvom redu pogodnosti koje pružaju uslovi zemljišta i njegovo uređenje u fortifikacionom pogledu, dotle je ona pri

³⁾ Vidi članak »Borba operativne grupacije u uslovima okruženja«, »Vojno delo«, broj 6/1951.

proboju iz okruženja dobrim dijelom lišena tih mogućnosti. Ona izlazi iz svojih dotadašnjih rovova i skloništa izlažući svoje jedinice okružujućem neprijatelju koji je bio prinuđen da sistematski nastupa i za sobom utvrđuje jedan po jedan kružni pojas, jer nije bio u mogućnosti da ranijim naglim prodorima razbije i uništi okruženu grupaciju. Prema tome, okružena grupacija, koja se praktično dotada branila, prelazi u napad protiv napadača, koji je sad u mogućnosti da koristi prednosti branioca.

Najzad, i taj zadnji napad okružene grupacije ili, točnije, protivudar, razlikuje se bitno od svakog drugog napada. Naime, proboj operativne grupacije iz okruženja poslije razbijanja kružnog obruča pretvara se, zapravo, u nastupni marš koji uz to ima i sve odlike oštupnog i dvostranog bočnog marša. Grupacija je na izvjestan način još uvijek okružena, samo što to nije više »statičko« okruženje u jednom rejonu, nego se stalno mijenjaju i prostor u kome se vodi borba i snage koje neprijatelj u pokretu angažuje protiv te grupacije. Za nju proboj iz okruženja znači i niz eventualnih susretnih bojeva, nju neprijatelj goni frontalno ili bočno, napadajući je sad s jedne sad s druge strane, a nekad istovremeno s obje; nju neprijatelj tuče iz vazduha. Dalje, u samom početku prodora, iako se njeno osnovno dejstvo sastoji u tome da napadom probije obruč i razbije blokadu na određenom otrsjeku fronta, ona ipak mora jednovremeno da brani svoje bokove i pozadinu. Ova odbranbena dejstva njenih zaštitnih dijelova traju sve dotle dok glavnina ne iziđe iz okruženja. No, s obzirom na to da i zaštitni dijelovi treba da iziđu iz okruženja, oni su dužni da poslije određenog vremena pređu sa pozicione odbrane na manevarsku. I dalje, kad se okružena grupacija odvoji od snaga koje su je okružavale, može doći, kao što je napomenuto, do običnog ili paralelnog gonjenja od strane neprijatelja. Napokon, u nekim slučajevima ona može na svom putu izvlačenja iz okruženja pasti ponovo u okruženje, itd. Prema tome, iako proboj iz okruženja u osnovi nosi karakter nastupanja, ipak se može reći da je to poseban vid aktivnog dejstva u kome, pored pretežnih elemenata napada, ima i elemenata svih drugih vidova borbe.

Ovi osnovni momenti koji određuju karakter proboja iz okruženja istovremeno su i osnovni objektivni momenti koji čine ovaj proboj izvanredno teškim i složenim vidom borbe. Zbog toga se od okruženih jedinica traže krajnja moralna, intelektualna, fizička i materijalna naprezanja da bi proboj iz okruženja uspio.

Pa ipak, iskustva iz historije ratova, u prvom redu iz Drugog svjetskog rata, a osobito iskustva našeg NOR-a, pokazuju da je proboj iz okruženja moguć, ali da se može uspješno izvršiti samo ako okružena grupacija i njena pretpostavljena komanda van okruženja predvide i učine sve ono što je nužno, što je moguće i što uslovljava uspješan proboj. Evo nekoliko takvih primjera:

1 i 2 proleterska, 3 udarna i 7 baniska divizija i Drinska operativna grupa (od tri brigade) su za vrijeme Pete neprijateljske ofanzive 1943 godine ne samo uspješno izvršile proboj iz okruženja pet puta jačeg neprijatelja, nego su odmah poslije toga počele da čiste uporišta okupa-

tora u Istočnoj Bosni; 1941 godine 67 sovjetska divizija probila se uspješno iz okruženja Nijemaca u rejonu Novgoroda; 1942 godine 19 sovjetska divizija se isto tako uspješno probila iz njemačkog okruženja u rejonu Tule; u proljeće 1943 godine 4 slavonska divizija NOVJ je, poslije uspješnog proboja iz okruženja, okružila i uništila čitav Paveličev t.z.v. »Slavonski zdrug«⁴⁾; u proljeće 1944 godine Petrinjska ustaška bojna uspješno se probila iz okruženja jedinica VI slavonskog korpusa NOVJ iz rejona Kutjevo, i ako su snage toga korpusa bile jače tri do četiri puta⁵⁾; početkom 1944 godine 11 i 42 njemački korpus su se uspješno probili iz ruskog »kotla« u rejonu Čerkasi, a nešto kasnije i 1 njemačka tenkovska armija iz rejona Dunajevci⁶⁾; početkom decembra 1950 godine, u Korejskom ratu, u rejonu Čosin, probila se iz okruženja glavnina američke grupacije, sastavljena od 7 pešadijske, 1 mornaričke divizije i dijela 10 korpusa⁷⁾.

Postoji, doduše, mnogo veći broj neuspjelih pokušaja proboja iz okruženja, ali se na osnovu pažljive analize većine tih slučajeva može doći do gotovo istog zaključka: da bi proboj uspio samo da se okruženi u toku okruženja i pri proboju iz okruženja drukčije postavio i radio.

Tako se, naprimjer, 97 njemački korpus, kada su ga snage naše IV armije koncem aprila i početkom maja 1945 godine okružile u rejonu Rijeka — Ilirska Bistrica, nije mogao uspješno probiti iz okruženja više zbog grešaka njemačke komande van okruženja (general fon Ler) i grešaka komandanta korpusa nego zbog objektivnih razloga. Prije svega, fon Ler je naredio korpusu da zadrži taj rejon po svaku cijenu. Samim tim korpus je u datoj situaciji bio osuđen na uništenje. Dalje, jedinice 97 korpusa izgubile su još u toku borbe u okruženju izvjesne ključne položaje bez kojih je kasnije bilo vrlo teško i pomišljati na uspješan proboj. Kad je, napokon, 3 maja, komandant korpusa ipak odlučio da se na svoju odgovornost probije iz okruženja, bilo je već kasno: operativno okruženje je već bilo pretvoreno u čvrsto i prostorno preusko taktičko okruženje (na prostorijski oko 20 x 10 km). Osim toga, komandant korpusa je postrojio borbeni poredak za proboj koji nije odgovarao stvarnoj situaciji: riješio je da se probije sa dvije samostalne grupe na dva odsjeka, a nije se rasteretio prevelike komore, tako da je ona kasnije zakrčila put svojim sopstvenim trupama, zbog čega je jedna divizija morala mijenjati svoj pravac pokreta. Napokon, ni cilj proboja ni zadatak korpusa u cjelini nisu odgovarali konkretnoj situaciji, jer korpus u to vrijeme nije imao više s kim da se spoji van okruženja, čak i da je uspio da se probije iz okruženog rejona⁸⁾.

⁴⁾ Vidi »Borbe u Slavoniji za vrijeme Četvrte i Pete neprijateljske ofanzive« izd. »Narodna armija«, 1952 godine.

⁵⁾ Vidi »Arhiv NOR za Slavoniju«, Vojnoistorijski institut JNA.

⁶⁾ Vidi »Military Review« broj 3, juni 1951 godine.

⁷⁾ Vidi, general-pukovnik Peko Dapčević »Rat u Koreji« izd. »Narodna armija«, 1951, str. 28—29 i »Military Review« br. 3, juni 1951, str. 62.

⁸⁾ Vidi, general-ppukovnik Pavle Jakšić: »Oslobodilački pohod na Trst«, izd. »Vojno delo«, 1952, str. 281—316.

Prema tome, na osnovu iskustava Drugog svjetskog rata treba odbaciti ranije prilično utvrđeno shvatanje da okruženje znači isto što i uništenje okruženog. Drugim riječima, iskustvo nas uči da uspjeh proboja zavisi ne samo od objektivnih momenata i uslova, nego, u velikoj mjeri, i od niza subjektivnih momenata, kao što su: moralna priprema i stanje ličnog sastava do i uoči proboja, pravilno određivanje cilja proboja, pravilno i realno određivanje zadataka grupaciji koja se probija, pravilan izbor i blagovremeno obezbjeđenje ostsjeka proboja, izbor najpovoljnijeg pravca proboja, najcjelishodnije postrojavanje borbenog poretka koje treba da ogarantuje sigurnost proboja do njegovog potpunog izvršenja, svrsishodna organizacija komandovanja i veze, vještina operativno-taktičkog izvođenja proboja itd.

Cilj i zadaci operativne grupacije pri probou

U prošlom ratu bilo je slučajeva da je neka operativna grupacija primala borbu u okruženju na osnovu odluke više komande. Dosljedno tome, ona nije smjela da napušta okruženi rejon i da se probija iz okruženja ako za to ne bi dobila naređenje ili odobrenje od te komande. Samo u slučajevima kada između komande i okružene grupacije i njene pretpostavljene komande nije bilo nikakve veze, komanda okružene operativne grupacije mogla je i bila je dužna da samoinicijativno donese odluku za proboj iz okruženja, ako bi prijetila opasnost da grupacija pretrpi velike žrtve ili da bude uništena ukoliko bi i dalje produžila borbu u okruženju. Međutim, ona je i tada bila dužna da u duhu opće zamisli više komande svestrano ocijeni da li je u datom momentu korisnije izvršiti proboj ili se još izvjesno vrijeme boriti, pa makar i uz cijenu većih žrtava.

Kada će viša komanda izdati naređenje da se okružena grupacija probija, a kad će riješiti da se i dalje bori u uslovima okruženja, zavisice, po mome mišljenju, od ovih osnovnih momenata: prvo, kakav je cilj i kakvi su zadaci postavljeni snagama u okruženju odlukom da se primi borba u okruženju; drugo, do koje su mjere okružene snage u datom momentu izvršile te zadatke; treće, u kakvom je stanju okružena grupacija i kakvi su izgledi (s obzirom na stanje, namjeru i dejstva neprijatelja) za dalju uspješnu borbu u okruženju u momentu kada se postavlja pitanje proboja.

U vezi s tim, a na osnovu iskustava iz prošlog rata, može se reći da će okružena grupacija preduzeti proboj iz okruženja u jednom od ova tri osnovna slučaja:

— kad njen zadatak bude da za tačno određeno vrijeme veže za sebe izvjesne snage neprijatelja, jer se ona, poslije isteka predviđenog vremena, može probiti iz okruženja bez posebnog naređenja ili dozvole više komande, ukoliko se u međuvremenu u situaciji ne bi nešto bitno izmijenilo;

— kad naredi pretpostavljena komanda;

— kad okružena grupacija izgubi mogućnost svake veze sporazumjevanja s pretpostavljenom komandom ili ako joj bude prijetila sigurna opasnost od potpunog uništenja.

U svakom slučaju, cilj proboja će biti isti: da se okružene snage i sredstva sačuvaju od uništenja što je više moguće, da bi se poslije izvjesnog vremena, nakon sređivanja, mogle ponovo upotrebiti za izvršenje drugih zadataka.

Okružena grupacija može vršiti proboj u sve strane, ali su karakteristični proboji u dva osnovna pravca: prema glavnini snaga van okruženja, što je češći slučaj, ili u sasvim obratnom pravcu, tj. u duboku operativnu pozadinu neprijatelja, o čemu će na posebnom mjestu biti riječi. U prvom slučaju, cilj proboja iz okruženja sastoji se u tome da se okružena grupacija spoji s glavninom snaga van okruženja, i da poslije toga, u novostvorenoj situaciji, izvršava zadatke koje joj odredi viša komanda. U drugom slučaju, cilj proboja u operativnu pozadinu neprijatelja sastoji se u tome da se što temeljitije dezorganizuje neprijateljska pozadina i omete rad neprijatelja na tom dijelu općeg fronta.

Zadaci koji stoje pred nekom okruženom operativnom grupacijom u toku proboja iz okruženja proizlaze iz pojma proboja uopće, kao i iz cilja toga proboja. Ako je cilj proboja bio spajanje s glavninom snaga više komande, onda je okružena grupacija u prošlom ratu, redovno imala bliži zadatak da iznenadnim i odlučnim protivudarom svojih glavnih snaga na određenom odsjeku (ili određenim odsjecima) probije kružni front neprijatelja i da, uništavajući njegovu živu silu i ratnu tehniku na pravcu proboja, što prije izbije u pozadinu okružavajućeg neprijatelja. Njen slijedeći zadatak se sastojao u tome da svojim odlučnim nastupanjem, štiteći se sa svih strana i uništavajući neprijatelja na pravcu proboja, što je moguće brže pređe prostor od napuštenog kružnog rejona do glavnine snaga svoje pretpostavljene komande.

Ako je pri proboju iz okruženja toj grupaciji sadejstvovala deblokirajuća grupacija izvana (a to je u praksi njemačke armije u prošlom ratu bio gotovo redovit slučaj), onda se u osobito povoljnim slučajevima bliži zadatak okružene grupacije sastojao u tome da poslije iznenadnog proboja obruča, u sadejstvu s deblokirajućom grupacijom izvana, okruži i uništi one snage neprijatelja koje je ovaj angažovao za sprečavanje proboja. Ovo može ući u okvir slijedećeg zadatka, što zavisi od snage deblokirajuće grupacije.

Posljednji zadatak koji se u prošlom ratu redovno postavljao grupaciji koja se probijala iz okruženja u toku ili, bolje reći, pri završetku proboja, sastojao se u tome da energičnim udarom, samostalno ili u taktičkom sadejstvu sa dijelom snaga više komande, probije vanjski i posljednji obruč neprijatelja i, uništavajući njegovu živu silu i ratnu tehniku, uđe u sastav snaga van okruženja. Time se proboj iz okruženja neke operativne grupacije i završavao.

Kakvi će biti njeni zadaci poslije toga, zavisi u prvom redu od njenog stanja po završenom proboju, a zatim od situacije na frontu, od

potreba, mogućnosti i daljnjih operativnih namjera više komande. U Drugom svjetskom ratu je grupacija, koja je uspješno završila borbu u okruženju i izvršila proboj iz okruženja, najčešće dobijala jedan od slijedećih zadataka:

— da se koncentriše, sredi i popuni ljudstvom i tehnikom negdje u operativnoj dubini, da bi se poslije toga kao rezerva više komande upotrebila prema zahtjevima situacije;

— da odmah posjedne i brani skoro redovno pasivni dio općeg odbranbenog fronta, što je i razumljivo, jer i one jedinice koje se izvuku iz okruženja uz najpovoljnije uslove nisu podesne za dejstva na pravcu glavnog udara neprijatelja;

— da posjedne i organizuje odbranu na jednom od slijedećih odbranbenih pojaseva u dubini odbrane.

U svakom slučaju, viša komanda treba da daje što lakše zadatke grupaciji koja je završila proboj iz okruženja, jer će takva grupacija skoro uvijek biti i materijalno i fizički, a najčešće i psihički iscrpljena. S obzirom na to, iskustvo je pokazalo da je najbolje, naravno, ako ostali uslovi to dozvoljavaju, takve jedinice stavljati u rezervu, odmah ih popunjavati ljudstvom i materijalom i dati im potrebno vrijeme za odmor i sređivanje.

Povezanost borbe u okruženju s probom iz okruženja

Bez obzira na to što je neka operativna grupacija primila borbu u okruženju s ciljem da zadrži određeni rejon kao placdarm važnog značaja, do prelaza više formacije u protivofanzivu i spajanja sa tom grupacijom u okruženom rejonu, ili na to što je dobila zadatak da, držeći taj rejon, veže za sebe neke snage neprijatelja samo za određeno vrijeme, a zatim da se probije iz okruženja u najpodesnijem pravcu, odnosno bez obzira na to da li su borbe u okruženju i proboj iz okruženja unapred planirani ili su razvojem situacije bili iznuđeni — iskustvo je pokazalo da je uvijek nužno da borba grupacije u okruženju od samog početka bude organski povezana s probom iz okruženja.

U čemu bi se, prema iskustvu, ogledala ta organska povezanost?

Prije svega, ne može biti govora o uspješnom probom iz okruženja one grupacije koja, naprimjer, pokušava da se probije iz okruženja kadju je neprijatelj već taktički stegao, rascjepkao na dijelove, itd. Tu se može govoriti, eventualno, samo o uspješnom izvlačenju iz okruženja njenih pojedinih dijelova, a ne grupacije kao operativne cjeline. Unutarnja povezanost borbe neke operativne grupacije u uslovima okruženja sa njenim probom iz okruženja ogleda se u slijedećem: čim se pojavi opasnost operativnog okruženja, čim je riješeno da se neka grupacija bori u okruženju, komanda tih snaga dužna je da još pri određivanju prvih položaja za kružnu odbranu vodi računa ne samo o tome da njene snage držanjem tih položaja obezbijede uspješnu borbu u okruženju, nego i o tome da im držanje izabranih položaja kasnije obezbijedi i uspješan proboj iz okruženja.

Iskustvo je pokazalo da je pravilno djelovala ona okružena grupacija koja je u toku čitave borbe u okruženju sva svoja aktivna dejstva (protivnapade i protivudare na određenim odsjecima) usmjeravala ne samo na to da se povrate i učvrste položaji koji garantuju stabilnost borbenog poretka za uspješnu borbu u okruženju, nego i na to da se zauzmu i najupornije brane one dominantne točke, položaji, defileji, itd., koji će kasnije sami po sebi olakšati proboj iz okruženja. Tako su, naprimjer, uljeto 1943 godine, za vrijeme Pete neprijateljske ofanzive, Drinska operativna grupa, a nešto kasnije 7 baniska i 1 proleterska divizija, oko 18 dana vodile krvave borbe za održanje dominantnih položaja na liniji Čajniče — Foča — Sutjeska, odbijajući sve napade dijelova njemačke 7 SS »Princ Eugen« divizije, 118 i 369 pješadijske divizije, obezbijedivši na taj način našoj okruženoj grupaciji kasniji proboj iz okruženja⁹⁾.

Ili, drugi primjer. Njemačka operativna grupacija »Stemmermann« je za vrijeme borbe u okruženju u prvoj polovini februara 1944 godine zauzela i sve do proboja zadržala jedno bilo na jugozapadnom dijelu rejona okruženja, koje joj je omogućilo da kasnije baš na tom odsjeku koji je držalo dvanaest ruskih divizija izvrši proboj iz okruženja¹⁰⁾.

Ako je u toku borbe u okruženju okružena grupacija prinuđena da ustupi napadaču ovaj ili onaj dio okruženog rejona, što najčešće i biva, tada će komanda grupacije, ustupajući dio zemljišta, svakako voditi računa prvenstveno o interesima budućeg proboja iz okruženja i nipošto neće dozvoliti da se napadač dočepa onog rejona ili položaja koji su od odlučujućeg značaja za kasniji uspješan proboj.

Gore navedeni primjeri, a naročito onaj iz naše prakse, jasno ilustruju ovu postavku. Naše snage, uporno se braneći u okruženju (na prostoru početnih razmjera 120 x 70 km), pod jakim pritiskom nadmoćnog neprijatelja, ustupale su stopu po stopu zemljišta okruženog rejona, tako da se pred kraj borbe u okruženju, odnosno uoči proboja iz okruženja, naš kružni rejon sveo na razmjere 55 x 20 km, ali su spomenute položaje na zapadnom odsjeku kružnog fronta naše jedinice držale do zadnjeg časa borbe u okruženju.

Forme manevra pri probouju iz okruženja

Frontalni udar na jednom odsjeku kružnog fronta s razvojem uspjeha u dubinu bio je najčešće primjenjivan pri probouju grupacije iz okruženja u prošlom svjetskom ratu. Ova forma manevra je toliko često primjenjivana da je gotovo jedina dobila zakonsko mjesto u savremenoj teoriji. Ako imamo u vidu sve teškoće pred kojima stoji neka operativna grupacija neposredno prije probouja iz okruženja, i ako se sjetimo koji je njen osnovni cilj i zadatak pri probouju, onda postaje sasvim jasno da je svaka druga forma manevra manje podesna i prihvatljiva za proboj

⁹⁾ Vidi, Đ. Kladarin: »Slom Četvrte i Pete ofanzive«, str. 276—322.

¹⁰⁾ Vidi, H. D. Lind: »Break-out from encirclement«, »Military Review«, broj 3/51, str. 53—54.

iz okruženja. Pa ipak, ovo ne znači da se za proboj iz okruženja ne može primijeniti i neka druga forma manevra, kao naprimjer, manevar *kombinovanih* koncentričnih udara prikupljenim snagama na dva ostsjeka kružnog fronta, a s ciljem ostsjecanja, okruženja i uništenja jednog dijela neprijateljskih snaga i kasnijeg pokreta snaga u dvije paralelne kolone¹¹). No, ova forma manevra dolazi u obzir samo u izuzetnim slučajevima, tj. kada je neprijatelj, koji neposredno okružava, relativno brojno i po kvalitetu slab; kad su se relativno manje snage neprijatelja uklinile na nekom ostsjeku kružnog fronta i time stvorile mogućnosti okruženom da ih pri probou bočnim udarima ostsječe i okruži. Međutim, ovaj manevr je vrlo riskantan, jer grupisanje na dva ostsjeka proboua ionako relativno slabih snaga okruženog može da dovede do toga da neprijatelj spriječi proboj jednoj od tih grupacija, a samim tim da uspori, pa čak i potpuno osujeti proboj snaga u cjelini¹²). Prema tome, komanda okruženih snaga uvijek će morati, prije nego što se odluči za ovakvu formu manevra, temeljito ocijeniti odnos i mogućnosti svojih i neprijateljskih snaga u konkretnom slučaju, kao i to da li je u stanju da pored svog osnovnog cilja i zadatka — proboj iz okruženja — postigne još i usputni cilj — okruženje i uništenje određenih snaga neprijatelja.

Iz ovih činjenica proizilazi konstatacija da bi, načelno, još manje izgleda na uspjeh imao proboj koji bi bio planiran na manevru razbijanja obruča na tri, četiri ili više raznih ostsjeka općeg kružnog fronta, osobito ako udarne grupe u toku proboua nemaju mogućnosti da neposredno sa djelstvuju jedna drugoj u taktičkom pogledu. No, u rijetko izuzetnim slučajevima ni ovakav manevr nije apsolutno isključen. Za primjenu ovakve forme manevra treba da postoji nekoliko bitnih uslova, kao naprimjer: da neprijatelj neposredno okružava grupaciju s takvim snagama koje su sposobne samo da blokiraju, a ne i da je aktivnim djelstvima drobe i stežu obruč; da neprijatelj nije uspio utvrditi pojas okruženja u inženjerisko-fortifikaciskom pogledu; da je zemljište u taktičkom pogledu podesno za proboj na više ostsjeka; da je komanda okružene grupacije dobila naređenje da podijeli snage i da njeni pojedini dijelovi djelstvuju manje-više samostalno u pozadini neprijatelja kao partizanski odredi i t.s.l. Takvu formu manevra u približno sličnim uslovima uspješno je primijenila komanda III operativne zone (Slavonija) aprila 1943 godine, kada su, za vrijeme neprijateljske »Braun« ofanzive, snage 4-te slavonske divizije NOVJ i tri partizanska odreda bili okruženi u rejonu Slavenskog Gorja (Papuk i Psunj). Spomenute naše jedinice probile su se iz okruženja u četiri razna pravca, i to: četiri bataljona u pravcu Zvečevo — Jankovac — Gradac (Dilj Gora); četiri bataljona u pravcu

¹¹) Sličnu formu manevra izabrala je njemačka komanda operativne grupacije od dva korpusa pri probouju iz okruženja iz rejona Čerkasi, februara 1944. Proboj je uspio. (Vidi, »Military Review«, br. 3/1951.)

¹²) Takvu grešku učinio je komandant 97 njemačkog korpusa pri pokušaju probouja iz okruženja u rejonu Rijeka — Bistrica. Proboj nije uspio. Korpus je uništen, odnosno zarobljen. (Vidi, gen. Pavle Jakšić: »Oslobodilački pohod na Trst«, str. 296.)

Zvečevo — Cikote — Okučani (Psunj planina); dva bataljona u pravcu Zvečevo — Voćin — Đulaves (Bilogora) i dva bataljona u pravcu Zvečevo — Koreničani — Turčević Polje (Bilogora).

Ovakva forma manevra nije preporučljiva ako ne postoji bilo koji od navedenih uslova.

Isto tako nije preporučljivo postepeno i neorganizovano izvlačenje iz okruženja sitnih međusobno nepovezanih grupica. Ovakovo »rješenje« komande okružene grupacije samo bi išlo na ruku napadaču, jer ovaj baš i nastoji svim silama i sredstvima da okruženu grupaciju razbije na dijelove i da je tako tuče po dijelovima. Praksa je pokazala da je slučaj proboja odvojenim grupama bez jedinstvenog plana u raznim pravcima uvijek dovodio do uništenja okruženog. Takvu sudbinu doživjela je, na primjer, njemačka grupacija od jedanaest divizija u rejonu Korsunj — Ševčenka februara 1944 godine, koja je pokušala da se po dijelovima, u raznim pravcima, izvuče iz okruženja.

Moralni faktor i priprema ličnog sastava za proboj

Poznato je iz iskustva da, pored ostalog, i sam vid borbe djeluje neobično snažno na borbeni elan, borbenu disciplinu, upornost, fizičku izdržljivost, psihičko raspoloženje trupa — ukratko na moral u užem smislu te riječi. Tako, naprimjer, jedna te ista jedinica, kao cjelina, pa i borac pojedinac, ispoljava mnogo veći stepen hrabrosti kad se nalazi u napadu nego kad se brani; sasvim je drukčije moralno raspoloženje jedinica kad nastupaju, kad gone neprijatelja, nego kad odstupaju, odnosno kad su gonjene od neprijatelja; viši je moral neke jedinice kad se poziciono brani nego kad to radi u obliku manevarske odbrane, itd. Nije ovdje potrebno detaljnije objašnjavati zašto je to tako. Može se samo općenito reći ovo: što je vid borbe teži, to je i moral trupa u većem iskušenju; i dalje, što je vid borbe teži, za uspješan završetak te borbe potreban je viši, čvršći i postojaniji moral, a dosljedno tome potrebne su i solidnije pripreme i mjere za učvršćenje i održanje toga morala.

U vezi s tim može se bez rezerve reći da ni u jednom vidu borbe moral trupa nije toliko ugrožen kao pri borbi u okruženju. Međutim, iz dosadašnjeg izlaganja vidjeli smo da je proboj iz okruženja još teži i složeniji vid borbe nego borba u okruženju. Pa ipak, kad je riječ o moralu trupa u ta dva vida borbe, onda možemo zapaziti jednu vrlo interesantnu pojavu, koja na prvi mah protivriječi gore izloženoj zakonitosti o odnosu težine borbe i nepokolebljivosti morala. Naime, onog momenta kad okružene komande, jedinice, pojedinci saznaju da je završeno s borbom u okruženju i da pretstoji proboj iz okruženja — naglo se diže moral kod cjelokupnog sastava; iznenada se odnekud osjeća naglo poboljšanje raspoloženja onih istih ljudi koji su postepeno postajali tmurni, bezvoljni, apatični, uslijed duge i teške borbe u uslovima okruženja; iznenada niču nove fizičke snage za savlađivanje dugih marševa radi pregrupacije; iznenada se javlja riješenost da se neustrašivo jurne na

okružavajućeg neprijatelja i da se on pregazi borbom prsa u prsa u njegovim rovovima, itd.

Otkuda taj iznenadni psihički i fizički obrt?

Psihološki posmatrano — stvar je potpuno jasna. Svaki pojedinac i svaka jedinica kao cjelina, od prvog momenta borbe u okruženju nosi u sebi intenzivnu želju da se probije iz okruženja, jer okruženje samo po sebi znači za okruženog izvjesnu izolaciju, izvjesno zarobljavanje; ono u sebi sadrži latentnu opasnost uništenja okruženog. I što borba u okruženju duže traje, što se obruč više steže, što se jasnije čuje ili osjeća vatra s jednog kraja kružnog fronta na drugom, što su, ukratko, veći i duži fizički i psihički naponi okruženog — to on sve snažnije osjeća težinu svog položaja, sve teže ga izdržava, sve manje ima vjere u uspješan završetak i, naravno, sve snažnije želi da iziđe iz takve situacije. I sad, kad je doneseno rješenje da se probija iz okruženja, to zapravo znači da je pogođena želja svih okruženih, da rješenje najstarije komande u okruženju sadrži upravo ono što čitav lični sastav bez izuzetka naj snažnije želi, osjeća, hoće. Takvo apsolutno jedinstvo misli i želja u ratu u drugim borbenim situacijama zaista se rijetko može sresti! Eto, odatle dolazi taj nagli uspon morala okružene grupacije.

Ali, razuman i iskusan starješina treba da bude oprezan u odnosu na tu pojavu. To iznenadno podizanje morala proističe faktično iz prirodnih izvora morala¹³⁾, iz najelementarnijeg nagona za održanje jedinice i zbog toga se takav moral manifestuje u jedinstvu volje čitave grupacije i hrabrosti pojedinca — samo dotle dok se proboj uspješno razvija. Međutim, onog momenta kad proboj dođe u krizu (a kritičnih točaka ima gotovo pri svakom probou), taj opći borbeni elan može naglo da splasne, on može da se iznenada pretvori u svoju protivurječnost, on može da se pretvori u opću paniku, koja, razumije se, može imati za posljedicu jedino rasulo grupacije, a samim tim i likvidaciju, zarobljavanje ili uništavanje mase jedinica, odnosno pretežne glavine grupacije. Zato pitanje učvršćenja i održanja morala grupacije treba da počiva na drugim, čvršćim osnovama (nego što je ovaj nagon). Smišljene pripreme ličnog sastava još u toku borbe u okruženju, a osobito uoči probou, imaju vanrednog značaja za uspješan završetak probou iz okruženja.

Na što, načelno, treba postaviti težište tih priprema¹⁴⁾?

Po mome mišljenju, potrebno je, prije svega, uvjeriti čitav lični sastav u svrsishodnost i korisnost konkretne borbe u okruženju, bez obzira na to da li je njihova jedinica pala u okruženje odlukom starije komande ili je na to bila prinuđena razvojem situacije. Imamo li za takvo

¹³⁾ Vidi članak »Čovjek i tehnika u savremenom ratu«, »Vojnotehnički glasnik«, broj 2/1954, str. 84—90 i »Psychology for the fighting man«, izd. »The infantry journal«, 1953, str. 306—312.

¹⁴⁾ Ovdje, naravno, nije riječ o prethodnom, dugotrajnom mirnodopskom moralno-političkom vaspitanju ličnog sastava. Radi se isključivo o neposrednim pripremama boračkog sastava u konkretnoj borbenoj situaciji.

uvjeravanje činjeničnih osnova? Imamo. Činjenica je, kao što smo vidjeli, da borba u okruženju neke operativne grupacije može često biti efektivnija i korisnija za cjelokupni front nego da ta grupacija brani ovaj ili onaj sektor fronta u normalnim uslovima. Na toj činjenici, kao osnovi, treba vršiti sve ostale pripreme ličnog sastava od prvog momenta kad je neka grupacija započela borbu u okruženju.

Drugo, svakom pripadniku okružene grupacije potrebno je otvoriti perspektivu kroz obrazloženje i dokazivanje mogućnosti uspješne borbe u okruženju i uspješnog proboja iz okruženja kad za to dođe momenat, ne krijući pri tome sve poteškoće s kojima će se okruženi imati da bore do tog momenta. Iskustvo je pokazalo da je vrlo pogrešno kriti od ličnog sastava težinu situacije u kojoj se jedinica našla došavši u okruženje, jer je tu ozbiljnost situacije ionako nemoguće sakriti, pošto će je uskoro lično osjetiti svaki pojedinac.

Treće, svakom pojedincu treba da postane jasno da je uspješan proboj iz okruženja apsolutno uslovljen uspješnom borbom u okruženju, koja je zavisna od držanja i dejstva svakog pojedinog vojnika; da bilo kakva špekulacija pojedinca, sračunata na to da u toku borbe u okruženju sačuva lični život i da tako dočeka momenat proboja, zapravo predstavlja lošu računicu, jer do tog proboja nikad neće moći ni doći bez maksimalnog zalaganja svakog pojedinca do proboja.

Dalje, uoči samog proboja treba uvjeriti svakog pojedinca da je uspješan završetak proboja zagarantovan samo i jedino u tom slučaju ako svaki daje od sebe maksimum, ako svi zajedno budu dejstvovali s jednim jedinstvenim ciljem: da se čitava grupacija uspješno probije iz okruženja. Treba da prodre do svijesti svakog vojnika to da bilo kakav pokušaj odvojenog dejstva pojedinaca ili grupica jeste upravo ono što neprijatelj želi, tj. da razbije okruženog na što sitnije dijelove radi njegovog što lakšeg i što potpunijeg uništenja. Praksa je pokazala da ništa nije pogibelnije i štetnije za uspjeh proboja nego pokušaj da se svaki pojedini vojnik priprema na samostalno izvlačenje iz okruženja. Ovakvi pokušaji su ne samo pogrešni, štetni i pogibelni s taktičke točke gledišta, jer zapravo konveniraju neprijatelju, nego su i katastrofalni po moral grupacije, odnosno pojedinca, pošto u tom slučaju svaki vojnik gubi vjeru u svog starješinu i njegovo rukovodstvo (jer u tome vidi kapitulaciju starješine prije početka bitke) kao i vjeru u mogućnost uspješnog proboja čitave jedinice. Ukratko, takvi pokušaji djeluju na lični sastav krajnje demoralizatorski tako da se unaprijed može računati da takav proboj neće uspjeti, jer se mjesto šakom bježe prstima.

Napokon, posebno je potrebno objasniti mjesto i ulogu svakog pojedinog ešelona grupacije pri probou, kako bi svaki pojedini vojnik što lakše shvatio i našao svoje lično mjesto i ulogu u tome. Svaki borac

prvog (udarnog) ešelona mora, naprimjer, da bude svijestan da od njegove lične hrabrosti, predanosti, udarnosti, brzine dejstva itd., zavisi uspjeh borbe ne samo njegovog ešelona nego i drugog i trećeg i svih ostalih ešelona. I obratno, svaki borac trećeg (zaštitnog) ešelona mora biti načisto s tim da od njegove upornosti i izdržljivosti na određenom položaju zaštitnice, od njegove brzine i vještine uzastopnog mijenjanja položaja, itd., zavisi uspjeh ne samo njegovog, zaštitnog ešelona, nego i udarnog ešelona i ešelona bočnog obezbjeđenja (drugog), ukratko čitave grupacije, pa prema tome i pobjeda, uspjeh i spas njega kao pojedinca. Ako igdje ima mjesta praktičnoj primjeni velike izreke »da svaki borac mora da shvati i poznaje manevar svoga komandanta«, onda to ima mjesta i smisla i duboko je opravdano u uslovima borbe u okruženju, a posebno pri probouju iz okruženja (čuvajući, naravno, u tajnosti do zadnjeg momenta ono što treba čuvati).

Sve u svemu, moralne pripreme ličnog sastava okružene grupacije treba da baziraju na svijesti pripadnika te grupacije, na njihovom znanju i tvrdom uvjerenju da je borba njihove grupacije u privremenom okruženju potrebna i općekorisna u datom momentu, da je ta borba vrlo teška, ali da se ona može u savremenim uslovima uspješno voditi, da je proboj iz okruženja moguć i da uspjeh zavisi u prvom redu od čvrste borbene discipline i jedinstvenog i punog zalaganja svih okruženih.

Takvu pripremu moguće je izvršiti jedino uz puno zalaganje čitavog starješinskog kadra, počevši od najstarijih komandanata pa do najnižih starješina. A za to su potrebne dvije stvari: prvo, nepokolebljiva uvjerenost čitavog komandnog sastava u uspješan ishod borbe i njihovo adekvatno držanje i, drugo, njihov neposredan kontakt s borcima, stalan obilazak jedinica i objašnjavanje svih preduzetih i potrebnih mjera.

Генерал-мајор **ВЕКОСЛАВ КОЉБ**

УТИЦАЈ ТЕХНИКЕ НА ОРГАНИЗАЦИЈУ АРМИЈЕ

Некада су се наоружање и организација војске мењали тек по истеку неколико деценија, па чак и векова. У савремено доба продукционе снаге су тако развијене, да се техника наоружања и опреме мења чак и унутар једне деценије.

У ратним максимама Наполеона I, објављеном 1897 године, речено је: „Циљ ратне вештине је да се упознају услови за антажовање снага у бици под најповољнијим условима. Организација, наоружање и обука трупа остварују се за време мира“. Насупрот томе, данас се маневар у рату, поред класичног маневра армијама на војишту, остварује не само маневром технике, тј. маневром масе ратног материјала, него и маневром на индустриском и истраживачко-проналазачком пољу у циљу све већег побољшања квалитета ратних средстава. Претставници ваздухопловства САД изјавили су пред Конгресом да сваки тип авиона, по правилу, застарева четири године после његовог увођења у опрему армије. Сем тога је познато, да су се противавионска и противтенковска оруђа, као и тенкови из времена почетка Другог светског рата, при завршетку рата, могли сматрати само старим гвозђем. Може се слободно рећи да наоружање и опрема константно еволуирају и да су, при томе, и организација и тактика подложне непрекидним променама. Због тога је природно што се организационе форме армије морају стално прилагођавати наоружању и опреми.

Док некада нису морали постојати неки посебни органи за решавање организационих питања, данас је то посве нормална појава. И не само то. Кадрови који се баве организационим питањима врше веома интензивну и непрекидну службу.

Вредност наоружања

Када је реч о војној техници, пре свега треба мислити на наоружање, иако је и остала техника, а нарочито она која повећава покретљивост, од врло великог значаја. Због тога је и најправилније да се ови фактори узајамно повежу. Неки сматрају да се вредност наоружања може ценити на основу даљине дејства, разорне (уништавајуће) моћи, тачности погађања, масовности дејства и покретљивости.¹⁾ Дакле, оно оружје које има највећи домет, које је најефикасније, најтачније и најпокретљивије постаће врло важан и утицајан

¹⁾ Види Fuller: Armament and History (Наоружање и историја).

фактор на целокупну организацију армије. Оно ступа прво у борбу и води ју под заштитом и са ослоњем на остала оружја и опрему. У томе, наравно, не треба ићи тако далеко као енглески генерал Фулер у својој запаженој књизи „Наоружање и историја“, сматрајући да такво наоружање треба да постане тако доминантно да му се мора прилагодити и целокупна организација армије. Ово из простог разлога што наоружање може да постане од релативне вредности. Пре свега, може се очекивати да ће се ускоро појавити одговарајуће противсредство, а сем тога ту су од утицаја прилике земљишта и времена.

Правилна и благовремена оцена важности оружја није ни мало лака ствар. Најзад, ту су економски и други фактори од којих зависи да ли ће се дотадање наоружање моћи бацити у старо гвожђе и заменити новим, које на пракси можда и није још довољно испробано.

Неоспорно је да су на пропаст Римског Царства утицали првенствено друштвени односи. Но, тачно је и то да Рим није могао уочити важност бацачког оружја (првенствено стреле са луком) које су народи долазећи са истока одавно и свестрано примењивали, јер су им то њихови друштвени односи омогућавали. Романски борбени поредак није се морао бојати коњице све док је остао у кохезији и реду. Међутим, повећање бацачких борбених средстава уносило је неред и дабављење у фалангу и тиме стварало повољне услове за употребу коњице. Западноримске војске, изнутра олабављене друштвеним трулежом морале су, у четвртном веку нове ере, подлећи новом наоружању и новој тактици војски које су се могле стварати само у новим друштвеним односима. Источно Римско Царство успело је знатно боље да се прилагоди новоствореним условима. Бацачко оружје које су наметале снаге, долазеће са истока, усвојено је благовремено, а тактика је под вештим руководством познатих војсковођа Велизара и Нарзеса, веома успешно прилагођавана новим приликама. Као што је познато, Источно Римско Царство надживело је Западно Царство за читавих хиљаду година. Оно је срушено тек падом Цариграда, 29 маја 1453 године, ударцима тешких бомбарди Султана Махмуда, тј. на прагу новог доба историје наоружања — доба барута.

У 14 веку, када је енглески феудализам већ био на издисају, појављивале су се нове снаге са извесним националним обележјем. Под таквим условима могле су се створити и оружане снаге опремљене дугим енглеским луком, чије су стреле већ имале домет од око 250 м. Грађани одређеног имовног стања морали су поседовати тај лук и вежбати се у руковању њиме. У бици код Кресија, 20 августа 1364 године, долази до судара између енглеске полунационалне војске, састављене од $\frac{3}{4}$ пешака и $\frac{1}{4}$ коњаника, и француске феудалне војске под Филипом од Валоа, која се састојала од $\frac{2}{3}$ оклопних коњаника и свега $\frac{1}{3}$ пешака. Феудална војска тешко је поражена заслугом дугог енглеског лука, тако да се сматра да је овом битком задат смртоносни удар феудализму, који је и иначе већ био на издисају, тим пре што су нове друштвене снаге капитализма долазиле све више до изражаја и што се у то време појављује и ватрено наоружање. Топови су ру-

шили градове и замкове — утврђена упоришта феудализма — између којих је маневрисала феудална оклопна коњица.

18 и 19 век карактерише ручно пешадиско наоружање — *пушка* (иако су и тада важну улогу играли артиљериско наоружање и коњица) као одраз растуће индустријализације капиталистичког доба и нових идеја о масовности армије. Она уноси и после нове револуционарне погледе на тактику, која се огледа у растреситим линиским стројевима, вешто прилагођеним земљишту. Армије које нису то увиђале или нису то увиделе довољно благовремено тешко су могле одолети налету нових снага (на пример Аустријанци 1866 године).

Топ и *митраљез* давали су видан печат целокупној тактици у Првом светском рату, али то није благовремено уочено и искоришћено, јер би, вероватно убрзо после тога дошло до застоја и стабилизације фронта да је нека од зараћених армија била ојачана довољном количином овог оружја. Сетимо се само какво је преимућство имала немачка војска у почетним граничним биткама на Западу због надмоћи од свега неких 200 тешких пољских артиљериских оруђа.

Други светски рат карактерише се огромном улогом *оклопних снага* и *ваздухопловства*. Армије које су изграђиване на недовољно проученим искуствима Првог светског и погрешним закључцима из Шпанског грађанског рата — заснивајући своју снагу на артиљерији и аутоматском наоружању уз непосредну подршку тенкова и ваздухопловства — морале су доживети горка разочарања. Благодарети већој брзини, великом радијусу дејства и радиовези тенковске јединице су добиле дотада невиђене могућности. Масовне оклопне снаге, подржаване ваздушним флотама, омогућиле су да се непосредно после тактичког удара продужи дејство оперативног значаја.

Од каквог утицаја може бити извесно оружје врло јасно се види у поморском ратовању у коме је све до Другог светског рата суверено владао бојни брод. Јачина једне ратне морнарице ценила се, углавном, по броју и тонажи бојних бродова. Данас језгро флота постаје носач авиона, док се бојном броду додељује скромна улога заштите носача авиона. Авион је у ратној морнарици постао оружје које најбоље одговара условима, нарочито у погледу даљине дејства, покретљивости и ударне моћи. Међутим, фелдмаршал Моңтгомери, истина уз жестоке и оправдане приговоре америчких морнаричких стручњака, прориче и носачима авиона слабу перспективу. Он сматра да и носачи авиона неће бити потребни, јер авиони, због растућег радијуса дејства и брзине лета, могу да изврше све задатке, па и господарење морем, ако се буду ослањали на копнене ваздухопловне базе.

Ако управимо поглед на будућност онда можемо доћи до закључка да би атомско наоружање, уколико не дође до његове забране, свакако имало ванредно велики утицај не само на организацију и тактику, већ и на оператику и стратегију. Према томе, веома је важно уочити које наоружање, под одређеним условима земљишта и времена, најбоље задовољава напред изнете услове и које ће имати највећи утицај на тактику, оператику и стратегију.

Снаге ослонаца и маневра

Ако се осврнемо на развојни период војне организације и ратодводства од најстаријих времена до данас, уочићемо сталну тежњу да се у оквиру борбеног поретка одређује део снага који треба да послужи као *ослонац*, као подржавајућа и обезбеђујућа сила оног другог дела који треба да врши *маневар*. Природно је да ово мора имати видног одраза на организацијску структуру армије, а пре свега на њену поделу на видове и родове. Међутим, то не значи да у појединим временским периодима није било отсуства неке изразите маневарске снаге у општем склопу дотичне војне организације. С друге стране, треба констатовати и то да такве периоде карактерише и стерилност тактике и ослањање првенствено на силу, ангажовану у фронталном удару. Такав печат носе многе битке античког доба, на пример, код Маратона, Платеје, Леуктре и т.сл. Такви су и многи судари феудалног доба у којима се боре искључиво оклопљени коњаници. У бици код Таљакоце, 1268 године, оклопни витезови Карла Анжујског, услед тежине оклопа, избацивали су исцрпене Гибелине из седла, једноставним подухватањем испод рамена.

Нешто слично можемо запазити и у Првом светском рату, који се карактерише отсуством неке изразите маневарске снаге, јер коњица, иако доста бројна, услед поражавајуће моћи ватреног наоружања, као маневарска снага није могла да дође до изражаја. То је довело до познатих фронталних битака материјала (код Вердена, на Соми, код Малмезона, итд.). Такву карактеристику носе управо све операције на Западном фронту после битке на Марни почетком септембра 1914 године, које су иначе познате под именом рововског рата, а не чине изузетак ни завршне битке 1918 године. Неки чак сматрају да је тај рат одлучен више дејством блокаде и глади него оружјем на копну.

Фулер²⁾ сматра да подела улога борбеног поретка, а у вези с тим и организациона подела, произлази из чињенице да је заштићена офанзивна сила јача од незаштићене, односно, да ће снага ударне — маневарске — групе бити утолико ефикаснија уколико је буде боље потпомагала подржавајућа — помажућа група на коју ће се ослањати. Треба, дакле, да се изврши подела на оне који боље ударају и на оне који могу више да издрже, тј. на оне који се боље и брже крећу и на друге који се чврсто држе.

Тежња за оваквом поделом испољава се већ у најраније доба, јер се ускоро поред пешадије, која је сачињавала фалангу, појављује и лака пешадија. Но, прави инструмент маневра добијен је тек појавом коњице. Александар Велики изборио је 15 победа у 22 успешне битке, захваљујући ефикасно употребљеној коњици. Фаланга, заштићена помоћном коњицом, претстављала је ослонац борбеног поретка, док је тешка коњица била главна ударна и маневарска снага. Сличну улогу одиграла је коњица и у Римско доба, нарочито у биткама код

²⁾ Fuller: Armament and History (Историја и наоружање).

Кане и код Заме, у којима је победа Ханибала, односно Сципиона, изборена благодаречи великим делом баш том изразитом фактору маневра.

И у феудално доба, када су се зарађене стране састојале првенствено од оклопних коњаника, маневар је често оствариван на тај начин што је један део оклопника сјახивао за борбу пешке, док је други претстављао маневарско-ударну снагу.

У доцније доба, пиво маневра претстављала је поновно пешадија подржавана артиљеријом, а маневарску групу сачињавала је коњица. Ово је трајало све док дејство коњице није онемогућено ефикасношћу пешадиског наоружања, брзометне пушке и аутоматског оружја, а знатним делом и ефикасношћу артиљериске ватре. Већ у другој половини прошлог века у Француско-пруском рату 1870/71 као и у Првом светском рату, коњица није могла да одигра своју маневарску улогу (чак ни у фазама и на војиштима где операције нису биле рововског карактера, например, на Источном фронту).

Појава брзометне пушке наговестила је сумрак коњице, а аутоматско наоружање значило је код многих армија њено брисање из организационе шеме родова војске. Она се задржала једино још у оним државама у којима постоје знатне површине земљишта којим је отежан покрет савремене технике, али коњица и ту има само значај пешадије преношене коњима.

Нова маневарска снага, у виду оклопних снага и ваздухопловства, проузроковала је да се ваздухопловство појави као нови вид оружаних снага равноправан са копненом војском и ратном морнарицом. Неки писци су му приписивали доминантну улогу а и сада на том становиштву стоји амерички „Нови поглед“, повезујући ваздухопловство са савременим атомским средствима. Готово истовремено са ваздухопловством на организационој шеми се појављују и два нова рода копнене војске — оклопне јединице и јединице везе. Ефикасност оклопних јединица, нарочито на оперативном плану, условљена је постојањем савремених радиосредстава.

Оклопно возило је синтеза покрета и ватре, покрета и заштите, динамике и статике, слично ратним пловним средствима на мору, а то значи да се многи поступци поморске тактике сада преносе и на копнени рат.

Организовање нових врста оружја у родове односно у видове оружаних снага није ишло лако. Тако су, например, тенкови у саставу западних савезничких армија 1940 године морали да искусе сву горчину неуспеха због тога што су махом употребљавани као врста пешадије, односно коњице. Ваздухопловство још ни данас није свуда аутономан вид оружаних снага. Део ваздухопловства је и сада у саставу америчке ратне морнарице. Није свуда чиста ситуација ни са територијалном противавионском артиљеријом — негде је саставни део артиљерије, а понегде ваздухопловства. У Немачкој је противавионска артиљерија и из политичких разлога била у саставу ваздухопловства да би оно, у случају потребе, држало у шаху копнену војску, која је, на челу са Генералштабом, сматрана противником

личности Хитлера, док је ваздухопловство, под командом Геринга, било чистокрвна националсоцијалистичка институција.

Због техничких усавршавања на пољу ваздухопловства и морнарице дошло је до формирања нових врста класичних родова: поморско и ваздушно десантних јединица, увећавајући и на тај начин средства маневра.

Најзад, последњи рат дао је још једну нову варијанту маневарске групе, која је тако вешто примењивана у току нашег Народно-ослободилачког рата. То су партизанске снаге у односу на снаге које воде фронталну борбу. Истина, оваква маневарска група била је позната и у ранијим временима, али се она у савременим друштвеним односима и под условима модерног наоружања и опреме могла развити у снагу изванредне важности и јачине.

У поморском ратовању дејство ударног — маневарског дела ратне морнарице, тј. *флоте* не би се могла ни замислити без изграђених ослонаца које претстављају поморске базе, а у којима флотне јединице имају своје упориште, заштиту, изворе снабдевања и могућности одмора и прихвата посада бродова. Поморска доминација остварује се колико постојањем јаке флоте толико и довољним бројем ратних поморских упоришта. Слична појава се афирмише и у оквиру савременог ратног ваздухопловства које све више условљава добро уређене копнене базе и летилишта.

Техника или човек

Дилема да ли дати приоритет техници или човеку постала је у савременом животу готово синоним супротности између Запада и Истока. Док Запад заснива своју снагу на огромном индустријском капацитету и квалитету своје производње, дотле Исток знатним делом гледа своју силу у огромном људском потенцијалу. Док једни мисле да се рат може добити „простим притискивањем на дугме“, како неки карикирају ово гледиште, без већег учешћа људи у сукобу, дотле други виде да се у недостатку технике успех у рату може постићи масовним ангажовањем људи, без обзира и на велике губитке који ће се претрпети. Корејски и индокинески сукоб су донекле практична проба једног и другог погледа на ратоводство. Наравно да ова супротна гледишта нису само производ нечијих комбинација и жеља, већ су заснована на веома реалним чињеницама односно на факту да једна страна има оно што друга нема.

Кроз призму чињенице да Исток зазире од техничке ефикасности Запада, а Запад од људског потенцијала Истока, треба посматрати и нека настојања о којима продиру вести у јавност. На Западу се, например, каже „ако се не можемо сложити на бази апсолутне забране атомских средстава у ратне сврхе онда би требало забранити бар нуклеарна средства стратешке намене, а дозволити употребу атомских средстава тактичке намене“, односно како се вешто изражавају „нуклеарне пројектиле из класичног наоружања“. То значи да би Запад желео да употреби нуклеарна средства против масовних

војски са класичним наоружањем које ће му наводно супротставити Исток, с једне, и да заштити своје градове и индустријске центре, тј. циљеве стратемиске атомске бомбе, с друге стране. Природно је да и на Истоку виде у чему је ствар, па се кроз уста маршала Васиљевског и Коњева истиче осетљивост западних градова и индустрије баш од стратемиског бомбардовања. Они кажу: „Ко седи у стакленој кући не треба да се баца каменицама“. Можда ће се ставити примедба да и Исток има тактичко атомско наоружање. То је вероватно тачно. Но, треба имати у виду чињеницу да тактички и оперативски правци имају свој одређени капацитет и да свако њихово преоптерећење значи повећање губитака. Капацитет праваца се знатно смањује у условима атомске опасности, а то значи, да надмоћ Истока у класичном наоружању и људском потенцијалу, не може доћи до пуног изражаја на бојишту или бар без знатних тешкоћа, чак и под претпоставком да и Исток располаже тактичким нуклеарним наоружањем. Најзад, треба имати у виду и то да је тешко разграничити докле иде тактика и оперативика, а где почиње стратегија. Немци су 1939/40 године бомбардовали Варшаву, Ротердам, Хаг, Београд, Лондон и друге градове, а при томе су тврдили да су та бомбардовања само тактичког значаја — да су била само ваздухопловна припрема напада копненим снагама. За оправдање својих поступака неке од ових градова називали су и тврђавама. Због тога, ако се жели нешто урадити на пољу забране атомске енергије у ратне сврхе, она мора да буде као ратно средство забрањена *интегрално у целини*.

Напред изнета дилема претставља извор других организационих проблема које су покушавали да реше многи војни и други организатори.

Питање, да ли у војној организацији треба дати приоритет квалитету или квантитету, увек је било камен спотицања и противречних мишљења. Познате присталице квалитетне, па макар и мање армије, као што су Немац фон Сект, Француз де Гол, Енглези Лидел Харт и Фулер, а у последње време и Американац Редфорт у своје програму „Нови поглед“, сматрају, да се таква армија може успешно борити противу бројно знатно надмоћнијих снага. Та своја гледишта заснивају и на искуствима Другог светског рата, у коме су неке масовне, а слабије наоружане снаге у првој фази рата претрпеле катастрофалне поразе. Тако су немачке оклопне и ваздухопловне снаге, које у склопу осталих снага нису износиле више од 200.000 људи, задале смртоносни ударац Савезничкој армији од неколико милиона људи. Они даље истичу да боља и масовнија производња не туче само конкурента на тржишту, већ и противника у ратном сукобу. Из тога се рађа још једно питање о коме организатор мора водити рачуна, тј. да ли ће приоритет имати ратници или радници, односно армија или фабрике.

Прави одговор на поменуте дилеме не може се наћи ни у једној ни у другој крајности. Он се налази у компромису између технике и човека, квалитета и квалитета, броја ратника и радника. Другим речима квалитет треба постићи у масовности повезаној са техником. У овом светлу треба гледати и стање у коме су се налазиле армије у

завршној фази последњег рата. У почетку тога рата се заиста показало да и мања, технички добро опремљена армија може постићи видне успехе против масовне и слабо опремљене војске, али само у случају ако та војска нема довољно борбеног духа и морала и ако је слабо вођена. Наш Народноослободилачки рат показао је и то да и човек врло слабо наоружан, али високог морала и борбеног духа, може успешно да се бори против технички високо опремљеног непријатеља. То се показало и у Кинеском народном и у Индокинеском рату. Корејски рат, у коме су се сукобиле масовна слабије наоружана армија и војска технички ванредно опремљена, завршен је са очигледним реми резултатом. Изнета поставка се потврђује и садањим настојањима једне и друге стране. Наиме, технички јача страна се бори за освајање области које су насељене масама људског елемента, тежећи при томе да супротној страни што више отежа или онемогући техничко ојачање док се код ове запажа супротна тенденција за техничким ојачањем пошто већ влада простором на коме живи око 900 милиона људи.

Независно од напред изнетих настојања, и у оквиру армије организоване на принципу масовне примене технике, очигледно се испољава тенденција за подизањем ватрене и оклопне моћи јединице, увођењем аутоматизације, машинизације и повећањем броја тешког наоружања. Некадањи пешадиски пук састојао се од 16 једнородних стрељачких чета наоружаних пушкама и формираних у 4 батаљона. Доцније су уведене пуковске, затим батаљонске и, најзад, четне митраљеске јединице. Овим путем се иде и у ојачавању јединица топовским и минобачачким наоружањем. Данас готово свуда преовлађује тенденција да се и пушка свакога стрелца замени полуаутоматском или чак аутоматском пушком. По моме мишљењу, недовољно енергично прилажење решавању овога проблема значи само губитак у времену и материјалу, а и кочење развитка пешадије. Као што се види, постоји општа тенденција децентрализације тешког наоружања која је понегде захватила само батаљон, на другом месту је продрла већ и у чету, а понегде чак и у вод.

Напред изнета тенденција имала је и другу последицу. Због пораста ватрене моћи могла су се, па и морала смањити бројна стања јединица. Од некадашњег пешадиског пука од 4.000 људи наоружаних пушкама остало је свега нешто више од половине, али је при томе његова ватрена моћ неколико пута повећана. Некадашња пешадиска дивизија од око 20.000 — 25.000 људи данас је сведена на 10.000 — 15.000 људи.

Појачање ватрене моћи јединица, па чак и сваког појединог војника нужно је и због могућности употребе нуклеарних средстава. Наиме, нуклеарно наоружање условљава већу растреситост у борбеним порецима, а ови с друге стране, треба да имају одговарајућу нападну и одбранбену снагу која се може обезбедити повећањем њихове ватрене моћи. Није ли и увођење атомске пушке један од путева за постизање тога циља?

Немачка пешадиска дивизија имала је 1941 године 441, 1942/43 године 767 а 1944 године 1595 аутомата, при чему се и њено бројно стање постепено смањивало од 10.000 на 7.000, односно 4—5.000 људи, а да њена ватрена моћ није ни мало смањена (пошто један пушкомитраљез има ватрену моћ колико 10, а митраљез колико 30 стрелаца наоружаних пушкама). Томе треба додати и појачање од аутомата, топова, минобацача, итд. Таква преоријентација једне армије налаже и посве нове захтеве у производњи, јер је за опслуживање једног митраљеза потребно далеко више позадинских радника него за једног борца наоружаног пушком (око 8 : 1).

Због могућности употребе нуклеарног наоружања, свакако треба тежити да се смањи и данашња дивизија која је под таквим условима сувише гломазна. Зато се, према неким подацима из војних часописа у САД врше испитивања т.зв. „депне дивизије“ од 4—5.000 људи, али са знатним појачањем ватрене моћи. Наиме, због велике убојне моћи нуклеарног наоружања распоред јединица треба да буде на већој просторији. У том циљу оне треба да буду што мање, а да при томе буду способне за самостално дејство и што јаче ватрене моћи.

До друге половине осамнаестог века пукови су били најкрупније организационе јединице. А када су нови производни односи капиталистичког доба омогућили наоружање и опрему масовних војски, онда су дотадашњи оквири постали сувише уски, тако да се дивизије први пут појављују у Седмогодишњем рату. Наполеон је после увођења опште војне обавезе развио корпусе, а у Француско-пруском рату појављују се и армије. Даље повећање ангажованих маса у Првом светском рату доноси нову организациону јединицу „фронт“ односно „групу армија“. Због даљих мера за масовнију мобилизацију људства, у последњем рату и поред смањења броја људи у оквиру јединица, повећањем њихове ватрене моћи, код Совјетске армије се појавила група фронтава као посебан организациони ешелон. Истина, то је била само привремена форма, на пример, у Стаљинградској, Јаш—Кишиневској, Белоруској и неким другим операцијама. Док је јачина одељења у Првом светском рату износила око 15 људи, она је у Другом светском рату смањена на око 10, а сада се, због даљег повећања аутоматизације, постављају озбиљнији захтеви да се и даље смањи — на командира и 5 стрелаца. Тиме би се за фабрике и друге службе могао обезбедити још већи број радника или повећати број јединица, задржавајући, а можда и даље повећавајући, лествицу командних ешелона. Према томе, повећање ватрене моћи јединица условљава и омогућава смањење броја људи у њима, с једне, и намеће повећање броја командних ешелона, с друге стране. Међутим, пракса показује да повећање броја командних ешелона од одељења до групе фронтава (којих већ сада има 9) знатно отежава командовање. Због тога не треба да се чудимо што извесни стручњаци предлажу смањење одељења на 6 људи, а повећање броја одељења у воду, броја водова у чети, чета у батаљону и батаљона у бригади на пет, тако да би се добила формација батаљон — бригада — корпус, при чему би отпао дивизијски командни ешелон. Другом комбинацијом препоручује се изостављање

пуковског командног ешелона тако, да би самостални батаљони (дивизиони) улазили непосредно у састав дивизије, као што је то, на пример, већ усвојено код америчке оклопне дивизије.

Повећање количине техничких средстава наоружања и покрета условило је и појаву нових врста великих јединица: артиљериске и противавионске бригаде (2 пука), дивизије и корпуси; ваздушно-десантне дивизије и корпуси; поморско-десантне бригаде и дивизије; оклопне бригаде, дивизије, корпуси и армије. У Немачкој су се биле појавиле велике јединице посебне врсте — 16 копнених дивизија ваздухопловства, које су сматране Геринговом војском, од којих су, на пример, три биле употребљене при покушају деблокаде Стаљинграда у саставу групе Манштајн. Оне су формиране из претеклог персонала, у фази опадања јачине летећег дела ваздухопловства са тежњом да се ваздухопловни стручњаци држе на окупу. Претекло ваздухопловно особље употребљено је и за формирање падобранских дивизија које су употребљаване у борбама на копну. У почетку 1945 године при одбрани Доње Рајне појавила се чак и Прва падобранска армија. То је, дакле, специфичан начин утицаја технике на војну организацију. Немачки команданти се много жале на овакав правац организације због тога што су се тиме квантитативно и квалитативно слабиле остале оружане снаге, тим пре што се паралелно развијала и посебна партиска војска — СС дивизије (укупно 37) и корпуси — као лична Химлерова војска.

Насупрот јединицама велике ватрене моћи, засићених техником и везаних за комуникације и позадинске базе, стоје партизанске јединице које својим препадима, заседама, инфилтрацијама, вођењем борбених дејстава на целој дубини војишта и ратишта уносе специфичне тактичке поступке. Таква борбена дејства изводе јединице организоване на посебан начин. Оне се састоје првенствено од пешака, способних за маневар ван комуникација, ослобођених многобројних транспортних средстава за борбене и животне потребе које углавном окупају од непријатеља. Њихова одељења износе 5—6 људи, водови 15—20; чета 50—60; батаљони 150—200; бригаде 600—1.000, а дивизије 3—4.000 људи.

Нове карактеристике родова и видова армије

Савремена техника уноси још једну карактеристичну црту у организацију јединица. Она захтева све већи број разних специјалиста. Док је пре педесет година, обука пешадиског пука, који је био наоружан само пушкама била прилично лака, она је данас веома тешка и сложена. Данас су пук и батаљон, а све више и чета здружене јединице, у којима се налази чак и по неколико родова и служби. Данас у пешадиском пуку, поред пешадије, постоје артиљерија, инжињерија, тенкови, везисти и скоро све позадинске службе. Негде су то разни родови и службе, а негде је све то пешадија. Слична појава се запажа и у другим родовима: артиљерији, инжињерији, оклопним јединицама. Једном речи у савременој организацији родови све

више нестају, а нестаје и некадања оштра подвојеност између појединих видова, док се, с друге стране, повећава број и важност специјалности. У ратној морнарици видимо поморско-десантну пешадију и остале родове уз њу: обалску артиљерију, поморску инжињерију, итд. Слична појава постоји и у ваздухопловству. Енглески писац Лидел Харт, иако претерује у овом погледу, ипак износи доста истине када каже да нема много разлике у техници и тактици обуке једне посаде тенка и неке поморске јединице, а нарочито оне малог типа. Због тога он сматра да постепено нестају и видови оружаних снага. Зар то не долази до видног изражаја и код разних комбинованих операција, у којима је понекад тешко одредити какав треба да изгледа руководећи орган. Ко треба да командује у поморско-десантним операцијама, да ли официр копнене војске или ратне морнарице? Обожаваоци копнене стратегије и тактике ће наравно казати да то треба да буде старешина копнене војске. Међутим, на Тихом Океану су таквим акцијама често руководили поморски официри, тако да су и никле поморско-десантне снаге у саставу ратне морнарице.

Бојна готовост армије у свако доба

Савремена техничка средства велике брзине и ефикасности уносе у организацију још једну карактеристичну црту — могу се употребити изненадно и при томе постићи велике резултате. Због тога постоји могућност њихове употребе без класичног објављивања рата. Такве околности изискују да армија, или бар један довољан њен део, мора бити у свако доба спреман за одбрану, за одбијање изненадне агресије и за наношење одговарајућег противудара. Према томе, тај део мора бити тако организован, формиран и опремљен да сваког часа може кренути да би одбранио интересе земље. Он дакле, мора бити ратног састава, или бар приближан њему, нарочито ваздухопловство, морнарица и оклопне снаге, као и остале јединице у приграничној зони и фортификациским објектима. То би била савремена заштитна војска, која је и раније била позната под именом „*troupe de couverture*“, а која у садањем доба добија нов лик и ново још веће значење. Под њеним окриљем треба да се изврши масовна мобилизација државе. Такав карактер неки дају и трупама Северноатлантског пакта које њене чланице држе у Западној Европи. Но, таква војска не мора имати само одбранбени карактер, већ у датом моменту може постати и инструменат изненадне офанзиве.

Могућност јединствених снага за маневарско и планинско земљиште

Одувек је постојала основна разлика између јединица намењених за ратовање на маневарском и планинском земљишту у погледу њихових транспортних средстава. Наравно, ту су постојале и неке мање важне разлике, на пример, у наоружању, опреми, обуци трупа, итд., које су се погодним компромисима и другим мерама могле доста ублажити. Међутим, због све веће моторизације јединица и њихове везаности за добре путеве, разлика између јединица подесних за ма-

неварско и планинско земљиште постала је још изразитија и осетљивија. Ово тим пре што ће равничасто и благо брдско земљиште, као и зоне дуж важних комуникација, бити под знатно јачим ударима нуклеарног наоружања (ако буде употребљено) него планинске, крашке и пошумљене области. Можда ће баш такве области ради тога у будућности постати погодније за маневровање и добити назив маневарско земљиште.

Планинске односно брдске формације имају велики недостатак у томе што је однос броја њихових бораца према неборцима далеко неповољнији него у јединицама нормалног типа и што је, и поред свега тога, њихово снабдевање скопчано са изванредним тешкоћама. То наводи на помисао да би требало ограничити број специјализованих планинских јединица на најнужнију меру и у одређеним областима образовати резерве товарних јединица, брдске артиљерије, планинских специјалиста — смучара и верача и остале опреме која је потребна за планинско ратовање. То би наравно био компромис, који би као и сваки други компромис, имао колико добрих толико и рђавих страна.

По моме мишљењу, овај би се проблем могао много ефикасније решити ако би се створила таква формација јединица која би била подесна за дејство по сваком земљишту, уз извесне ситније допуне или измене. Наравно, то се може постићи ако би хеликоптер играо ону улогу која се од њега очекује. То више није ствар фантазије, јер се већ сада са успехом уводе у употребу и хеликоптери од 3, па чак и од 5 тона носивости. А један једини хеликоптер од 3 тоне може да замени око 300—400 товарних грла, ако се, поред носивости, има у виду и његова брзина кретања. Поред тога јединице са хеликоптерским транспортом постале би много покретљивије и ослободиле би се великог баласта који им одужава колоне и отежава снабдевање. Оне би тиме постигле огромну уштеду у људству, јер за 300—400 грла стоке треба бар 150—200 коњоводаца, чије издржавање кошта даљих 30 — 40.000 динара дневно, не рачунајући њихово наоружање. Уштеђено људство се може корисније употребити за борачке дужности. Ако би се употребили и хеликоптери од свега једне тоне носивости, њихови резултати би се свели на $\frac{1}{3}$, али би и такви апарати били веома ефикасни на томе пољу. Само два до три таква мала апарата била би довољна за снабдевање једне самосталне бригаде, а то свакако уноси посве нове елементе и у организацију и у тактичке могућности јединица. Иако су хеликоптери засада доста скупи и компликовани, ипак верујем да ће, благодарећи усавршавању технике, ускоро постати посве рентабилни, нарочито ако се узму у обзир сви напред изнети рачунски фактори. Иако неки сматрају да су хеликоптери јако изложени ловачкој авијацији, треба имати у виду да хеликоптер може да лети веома ниско, прилагођавајући лет конфигурацији земљишта и користећи сенке планинских падина. У сваком случају хеликоптер може бити мање изложен нападима ловаца него теретни аутомобил који је везан за пут, а нарочито ће бити мање изложен нападима са-

времених ловаца који имају такве брзине да се не могу упуштати у тако ризичан лет и напад на хеликоптере.

Према томе, ово ново транспортно средство могло би постати универзално за маневарско и планинско земљиште, у чему се и огледа битна разлика између јединица пољског и планинског типа. Тиме би се добиле универзалне трупне јединице подесне за употребу на маневарском, крашком и планинском, као и на сваком другом земљишту специфичних особина.

Савремено наоружање и стари организациски и тактички оквири

Искуство прошлога рата је показало да може постати веома опасно ако би се нова оружја и нова опрема употребљавала у старим организациским и тактичким оквирима, односно, ако би се накалемиле на старе организациске и тактичке формуле. Французи, а с њима и остали савезници у пролетњој кампањи 1940 године, нису учили нове могућности тенкова и ваздухопловства. Они су употребили тенкове првенствено за непосредну подршку пешадије, што је изазвало јаку организациску и тактичку децентрализацију овог борбеног средства. На сличан начин била је предвиђена и употреба тактичког ваздухопловства. Иако су и тенкови и ваздухопловство били употребљени у знатном броју још у Првом светском рату ипак су се нови типови тенкова и авиона знатно разликовали од оних из 1918 године, јер су имали посве нове техничке особине па, према томе и друге тактичке и оперативне могућности. Нови тенкови су имали далеко већи радијус дејства, јачи оклоп и наоружање са свим модерним средствима везе. Насупрот томе, Немци су више под утицајем из иностранства, а нарочито на основу студија енглеских војних писаца Фулера и Лидел Харта него по својој интуицији, учили да се довољним масирањем тенкова формираним у дивизије, корпусе и армије и потпомогнутим ваздухопловном флотом, може постићи тактички, а одмах затим и оперативни пробој непријатељског фронта. Такав начин њихове употребе довео је не само до уништења француске Северне групе армија генерала Бијота, капитулације белгиске и холандске војске и до повлачења енглеске војске са европског копна на Британска Острва, већ и до пропасти француске војске уопште, од које се Француска ни данас није опоравила.

Међутим, начин употребе немачких оклопних јединица из почетка прошлог рата, нарочито због нарастања противтенковске одбране, претрпео је у току рата знатне промене, иако првобитна могућност, у одређеној ситуацији, ипак и даље постоји. Наиме, тенкови су чешће употребљавани тако да је један њихов део, поред артиљерије, подржавао напад пешадије у циљу извршења тактичког пробоја, док се други део ангажовао као покретна оклопна група у циљу проширења пробоја у оперативним размерама.

И Народноослободилачки рат је показао да се партизанске јединице, не могу и не смеју утерати у старе организациске, тактичке

и оперативне оквире. То би било и сувише опасно. Као што смо већ изнели, партизански рат је захтевао јединице изграђене на посебним организационим принципима и са посебном формацијом. Партизанска дејства не трпе статистику (према томе и статичку одбрану), крутост, повезаност фронтава, фронталне акције, разне врсте шаблона, итд. итд. Она су могла бити успешна само ако су оличавала динамичност, покретљивост, маневар, провлачење, изненађење, сталну промену форми дејстава, спровођење акција у неубичајено време, по тешко проходном земљишту, итд. итд.

У случају примене нуклеарних средстава класичне организационе (тактичке и оперативне) методе мораће се такође изменити. Мораће се усвојити такве форме које ће омогућити већу самосталност мањих јединица, растреситост на бојишту са мањом повезаношћу и крутошћу фронтава, а већом дубином борбеног поретка, брзу концентрацију и деконцентрацију а у вези с тим већу брзину и покретљивост јединица, чешћу примену ноћних покрета и дејстава, јаче коришћење покривеног и испресецаног земљишта (брда, планине, крас), боље коришћење природних заклона и већу примену фортификације, а у вези са свим напред изнетим већу иницијативу старешина.

Савремене продукционе снаге омогућавају да се наоружање и остала ратна материјална средства производе не само у великим ма-сама, већ да се оне и врло брзо мењају. У веома кратким размацима појављују се све новија техничка средства за која треба наћи и нове организационе оквире и форме. Као што се врше разни технички опити тако морају да се врше и организациски опити, јер се теориске поставке морају и на томе пољу испробати на пракси. Само на тај начин моћи ће се доћи до правилних решења. Природно да све то има стални утицај на тактику, оперативку и стратегију, условљавајући непрекидне измене и допуне у одређеним поступцима.

О ПРОУЧАВАЊУ РАТИШТА ЗА ПОТРЕБЕ ОПЕРАЦИЈА

И поред тога што се врше испитивања географских утицаја на ратне припреме, потребно је да се то испитивање прошири и на њихов утицај у области извршних ратних радњи, тј. да се оно врши и с обзиром на коначну употребу оружаних снага у рату. Чак и ако је, претпоставимо, организациско-материјална структура армије прилагођена карактеру будућег ратишта — то, само по себи, још није довољна гаранција да ће и стварне операције бити саображене приликама које намеће земљиште дотичног ратишта. За ово је, између осталог, неопходно ближе познавање орографско-хидрографског и топографског створа, јер оно има особито важан удео у решавању питања општег груписања снага на ратишту, а посебно на његовим појединим већим деловима, на којима се могу одиграти одлучујући судари у облику битака и бојева. Општи склоп земљишта меродаван је и за коначан састав појединих стратемских и оперативних скупина у вези са њиховим циљевима и задацима, па тиме и за читаву физиономију операција.

Суштина проучавања земљишта за потребе операција своди се углавном на констатацију да ли оно пружа услове за ангажовање свих за рат расположивих оружаних снага одједаред на целом ратишту, уз приближно подједнако коришћење свих њихових видова и родова, тј. без већих ограничења. Другим речима, треба проценити да ли постоје изгледи за извођење таквих операција у којима долази до изражаја једновремено дејство свих делова армије против свих циљева, и то уз најтељу међусобну везу на терену, тј. на масовну концентрацију. Ово је заправо кључно питање у извршним ратним радњама, јер је неоспорно да је један од основних захтева за успех сваке операције (у фронталном рату) да савремене оперативне јединице буду не само у доброј непосредној вези, већ и да могу, како у што већим групама тако и појединачно, дејствовати као целина, пошто у тим случајевима најбоље исказују своја ударна и отпорна својства. Уколико и земљиште иде томе у прилог, утолико је дата могућност да се све операције временски и просторно стопе у једну хармоничну целину, односно у јединствену акцију највећег опсега, и да се тако обједињеним снагама постигне максималан и брз ефекат на читавом ратишту. До које ће мере ово опште начело рационалне стратегије бити у пракси остварљиво, зависиће умногоме од орограф-

ско-хидрографске структуре ратишта, која битно утиче на покретљивост, слободу маневра и концентрацију снага.

Ратиште може бити једноличног (равничастог, брдског, планинског итд.) или мешовитог састава, а осим тога у свом хоризонталном развоју јединствено (добро повезано) или рашчлањено географским преградама на више засебних подручја и области, истих или различитих географских особина. У томе може бити више варијација и нијанса од чега зависи начин употребе расположивих јединица у борби, могућност јачег или слабијег садејства просторно раздвојених група и избор маневарских комбинација. Уколико је орографско-хидрографска разгранатост и раздробљеност земљишта већа, утолико долазе до јачег изражаја разлике у погледу једнообразности и целовитости операција, као и једноставности маневарских идеја.

Главне сметње кретању чине висинске преграде (планински ланци и масиви), површинске воде и мочваре већих размера. Оне су најмаркантније природне препреке које највише коче саобраћај, чак и на најкомуникативнијем земљишту. Оне рашчлањавају ратиште на веће или мање затворене географске просторије, међусобно повезане само на извесним деловима, природним отворима (превојима и долинама) или вештачким комуникацијама и саобраћајним објектима (мостовима, вијадуктима, тунелима, итд.). Услед тога оне изазивају нужну поделу снага, јер спречавају или ограничавају у већем степену њихов међусобни контакт, што доводи до регионалних (јаче или слабије раздвојених) акција и до отежавања јединства операција. Колико снага оне могу примити зависи од величине тих просторија (да не би дошло до презасићености), док од карактера преграда које их деле зависи координација дејства тих снага, а од склопа земљишта (унутар сваке просторије) састав појединих оперативних група и начин њихове употребе. Стога је хоризонтална развијеност ратишта онај географски фактор који осетно утиче на одређивање општег оквира дејства појединим деловима армије и на њихову организацију командовања, улогу, замах и слободу рада. Према томе, свака таква просторија имаће у вези са радом оружаних снага одређену важност у опсегу стратемиске, оперативне или тактичке делатности. Аналогно томе, ове се области, као саставни делови ратишта, класифицирају на *војштва, операциске области — зоне и поља.*

Високи и сви тешко проходни планински венци (беспутни или са ретким комуникацијама), ако се протежу по целој дужини (ширини) унутрашњости ратишта као компактна орографска линија, претстављају баријеру која прекида или јако ограничава саобраћај. Овакве баријере не дозвољавају масовно пребацивање ни материјала ни трупа, па ни мањих оперативних састава на ужем фронту и тако стварају стратемиске препреке које цепају ратиште на велика засебна хидрографска подручја. Та подручја истичу се као заокружене географско-економске целине са својим властитим тежиштима којима гравитира читав њихов привредни живот и саобраћај. Таква одвојеност великих површина ратишта има за последицу да ће се и операције одвојено оријентисати ка тим природним тежиштима.

Међусобно потпомагање и одржавање додира снага, ангажованих с обе стране таквих баријера, скопчани су са великим потешкоћама (понекад су и сасвим искључени, осим ваздушним путем), због чега те снаге треба да буду способне да своје задатке самостално решавају властитим средствима. Доследно томе, за употребу на тим широким и чврсто ограђеним просторијама долазе у обзир снаге стратегиског размера, које ће бити у могућности да њима овладају и елиминирају знатне противничке снаге. Пошто резултати на оваквим просторијама — војиштима — могу имати велики утицај на ситуацију на читавом ратишту, природно је да оне обично имају изванредно велику стратегиску важност.

Одлучна решења изборена на једном војишту претстављају готово увек завршетак једног периода рата и обично су важна прекретница за једну његову етапу. Битна карактеристика војишта је у томе што се кооперације са снагама на суседним војиштима манифестују више у идејном смислу. Другим речима, операције се свODE на самосталне акције у духу заједничке стратегиске замисли ради постизања општег ратног циља, но без тешње материјалне везе и директног контакта са трупама других војишта. Чврста природна баријера, која дели ове снаге (у случају паралелног дејства дуж ње) служи као обострани наслон против бочног угрожавања, али уједно омета њихове узајамне интервенције. Из тога произлази да колико год резултати постигнути на једном војишту могу имати озбиљног одјека на свеукупне операције на ратишту, они се ипак не морају са једног војишта пресудно и моментано (непосредно) одразити и на развој операција на суседном војишту. Према томе, док се год не савлада читаво војиште (или бар његов већи део) и не ослободе снаге за пребацивање изван њега, свеукупне операције на ратишту остаће просторно подељене на онолико великих независних стратегиских група колико има војишта.

Поделу на војишта намећу и простране мочварне области ако задржавају своја својства у току целе године независно од временских прилика. Оне чак могу бити јаче баријере и од планинских, јер се (стварајући широк непроходни појас) појављују као неутралисане површине које уопште не долазе у обзир за стратегиско-оперативна дејства¹).

Ланчане планине, чији су главни гребени развођа морских сливова или већих река, ако су проходне на више места или ако располажу довољним бројем комуникација већег капацитета — према чине јединствену висинску линију — не претстављају стратегиску баријеру. То важи и за све планинске масиве нанизане један уз други

¹) Главни венац сурове планине Пинда у Грчкој типичан је пример планинске баријере, која оштро дели грчко ратиште на два војишта од албанске границе до Коринтског Залива. Исто тако тешко проходни главни гребен Карпата у Румунији, као и Северних Апенина у Италији, рашчлањавају дотична ратишта на два изразита војишта. Припјатске мочваре у Русији (400 км дужине и око 300 км ширине) цепају руску равницу од њених западних граница према Дњепру на два велика географска подручја, јужно (украјинско) и северно (белоруско-прибалтичко), са свима одликама засебних војишта.

са ширим међупросторима, јер их ови отвори чине испрекиданом преградом. Преко оваквих орографских преграда могуће је пребацивање већих оперативних састава, па према томе и преношење операција и директно међусобно потпомагање снага које дејствују с обе њихове стране. Планине таквих облика, као и свака, макар и нижа али изразита, развођа ширих подручја, ако се провлаче кроз читаво ратиште или његове веће области, такође га разграђују на јединствене географске просторије. Но, пошто наведене преграде, због своје природе, омогућавају садејство, оне не стварају између тих делова ратишта строгу подвојеност ни јачу изолацију, па стога не изазивају ни цепање снага у јачем степену. Такве просторије имају изглед висинских линија оивичених географских појасева, који захваћају одређену речну мрежу у виду проширеног саобраћајног снопа са природно добро повезаним комуникацијама. То им даје карактер прикупљености и извесне самосталности, тако да су у тим просторијама заступљени услови за чвршће обједињавање снага и лакше усклађивање маневровања. То пружа уједно и могућност јаче централизације командовања и скупног дејства ка посебним циљевима у свакој од њих понаособ, дакле у оквиру оператике, ради чега се такви делови ратишта и називају *операциске зоне*.

За разлику од војишта, сарадња између снага суседних операциских зона је непосредна, а тиме је и њихова узајамна зависност већа. Услед тога и резултати на једној могу имати пресудан и директан утицај на ток операција на оближњој зони, што долази до све већег изражаја ако је природна преграда између њих слабија. Зато се две или више суседних операциских зона могу комбиновати у једну ширу заокружену област — *операциску област*. Граница између операциских области обично је нека природна преграда која се по својим особинама ближи стратемској баријери. Овакве области чине средину између војишта и операциских зона и добијају проширену (стратемско-оперативну) важност, јер дозвољавају обједињено вођење операција ширег стила на површинама које могу бити исте или приближне величине као и војишта²⁾.

Код река (као преграда) постоји већа разноврсност па и другачији утицај на поделу ратишта, јер су у питању не само њихове димензије већ и створ обалног земљишта, с обзиром на тип реке (низиске, брдске, планинске). Кад се има у виду да данас и највећа река не претставља онако јаку препреку као што је то случај код планина, јер се реке могу прелазити преко сталних и мобилних мостова и савладати превозењем пловним средствима, оне, строго узевши, не би уопште долазиле у обзир као географски елемент који би цепао

²⁾ Тако, например, на аустриском ратишту главни венци Ниских Тура и Штајерских Алпа (као развођа Дунава и Драве), а на бугарском ратишту Балкан (који дели воде Дунава и Егејског Мора), изазивају природну поделу на операциске области, јер су те планине комуникативне и са већим бројем удобних превоја. У Аустрији главни гробен Северних Алпа раздваја дунавску операциску област на две операциске зоне, једну ширу, која захвата читаву долину Дунава, и другу ужу, у бразди дунавских притока Салцаха и Енса и речице Мирца, притоке Муре.

операције. Ни највеће пловне реке не чине у том погледу изузетак, јер је на њима могућа употреба још и речне флотиле која повезује дејства трупа на супротним обалама. На планинском земљишту саме реке (као водене препоне) не претстављају озбиљне преграде, пошто чак и кањонске реке остају у границама тактичких препрека, а скоро свака речна долина у планинама пре спаја но што раздваја, јер пружа најбоље услове за саобраћај. Ипак, низиске реке заузимају у том погледу посебно место, пошто су оне на таквој врсти земљишта једине природне сметње од већег значаја, посебице у оквиру тактике. Како су оне редовно шире, са већом дужином воде, што отежава прелажење и одржавање везе, то долазе у обзир као преграда за оперативске зоне. Овакве реке спадају у ред стратешких преграда само онда када су разливане у више рукава, када су њихове обале (по целој или знатној дужици тока) захваћене пространим мочварним појасима и када им је главно корито врло широко. На таквим рекама обнављање порушених и подизање покретних мостова скопчано је са великим утрошком времена и материјала. На њима нису ништа мање ни потешкоће при пребацивању трупа пловним средствима, и то због великих запрека које стварају рукави и језерца са мочварним интервалима. Осим тога, ни речна флотила ни ваздушнодесантне трупе не могу успоставити потпуно чврсту непосредну везу преко таквог терена. Зато овакве реке цепају ратиште на просторије са особинама војишта³⁾.

На ратиштима могу постојати и мањи предели, ограђени узвишењима или удубљењима, који у односу на своју ширу околину знатно отскачу по склопу земљишта као сепаратне целине. На планинском и испресећаном земљишту њих омеђавају краће вододелнице повезане у заокружену непрекидну ограду или им оближњи паралелни планински гребени и косе затварају ужи слив неке реке, односно непосредно саму њену долину. Тако настају мање висоравни и депресије у форми заравни, котлина, стешњених речних долина и удоља, које имају карактер поља. У низијама су таква поља обично уоквирена мочварним речицама или блатњавим језерцима и јако подводним површинама. Овакви предели најчешће се поклапају са географским називима поља и жупа, а имају своју специјалну важност са привредно-саобраћајног гледишта, јер су редовно добро насељени и комуникативни, па чине са комуникациским чворовима језгро за снабдевање. Ради тога су они нарочито подесни за операције, било као оперативске базе било као бојишта, а вредност им расте околико су пространији и са већим бројем економских и саобраћајних центара. Пошто, за разлику од оперативских зона, они захватају мање површине са ужим комуникациским сноповима или располажу само једном бољом железничком пругом или друмом, на

³⁾ Широки појас Дунава у Мађарској, од Ваца до југословенске границе, делио би мађарско ратиште по средини на два војишта, а река Тиса читаву источну страну ратишта (односно источно војиште) на две оперативске зоне. У Румунији је Дунав, од Силистрије до своје делте, права речна стратешиска баријера која изолује Добруду од Влашке равнице и Молдавије.

које се може ослонити ограничен број трупа, то се и означавају као *операциска поља*. Као таква, она се могу сматрати саставним делом неке операциске зоне или као међупросторије које спајају две суседне зоне, па стога, у односу на ове, добијају локалну важност, тј. улогу у оквиру уже оператике или проширене тактике⁴).

Географска подвојеност ратишта (коју изазивају описане врсте природних преграда) и парцијална географска јединственост (коју показују поједине просторије као његови саставни делови) утичу на спровођење операција по циљевима и правцима. Стратегиско-оперативни циљеви материјализирају се на земљишту како у самим географским баријерама тако и у другим стратегиско-географским објектима унутар операциских зона, а правци наступања оформљују се у снопу комуникација по којима се делови армије крећу ка тим циљевима. Главне осе железничке и путне мреже претстављају капитале саобраћаја, а како везују најважније објекте на ратишту, чине уствари најподесније правце за снабдевање и наступање већих састава. Коначно груписање снага у операцијама врши се, уколико се односи на елеменат земљишта, према броју, важности и међусобном положају стратегиско-географских циљева и комуникациских праваца. Основна идеја операција одражава се у стварању тежишта главних напора сваке поједине стратегиско-оперативне групе и манифестује се у стварности у операциским правцима, који се практично обележавају саобраћајним магистралама, односно комуникациским артеријама као осама операција. Тако у свакој операциској зони тежишта акција у оквиру уже или шире оператике оцртавају заправо операциски правци. Ако се повежу са правцима суседних зона, они се продужавају кроз операциске области или војишта у правце који прерастају у стратегиске. У њима, као проширеним операциским правцима, огледа се идеја скупних дејстава свих на ратиште употребљених снага. Из свега тога произлази да су операциске зоне и војишта мање-више материјални оквир за операциске правце и нека врста скелета за груписање снага. Војишта, операциске области, зоне и поља нису само војно-географски термини који олакшавају анализирање ратишта за потребе стратегије и оператике, већ и идејно-материјални појмови, израсли као продукт принципа ратне вештине у вези са њиховом реалном применом на земљишту. Ти називи нису, према томе, вештачке, чисто теориске творевине које би операције сабијале у неке геометриске форме, него они служе као помоћно средство да се коришћење крупних делова оружаних снага саобрази захтевима простора, да се постигне економија снага, једноставност и сигурност већих маневарских комбинација. Као што

⁴ На аустриском ратишту налазе се већа операциска поља код Граца, затим уздужна поља у долинама река Енса, Трауна, Ипса, Лабоднице и других. У Бугарској је јако изолована уска долина Месте изразито операциско поље, а у Италији их образују на апенинском војишту непосредне притоке Јадрана. Пример равничастих операциских поља су у Мађарској Чонградско, Бекешчапско, Дебрединско и друга између притока Тисе.

се не може поставити нека крута граница на којој се свршавају тактика и оператика а почиње стратегија, тако исто и у погледу поделе ратишта нема неког апсолутног мерила. Класификација појединих географских просторија у том смислу зависи од оцене карактера географских преграда, унутарњег склопа и величине тих просторија у сравњењу са пространством и физиономијом дотичног ратишта као целине, што је, на крају, све релативно⁵⁾.

Но, пошто су сви ти фактори у најтешњој вези са проблемом одмеравања јачине и састава снага ради ангажовања у операцијама на сваком од тих делова ратишта, то би се у погледу разврставања ових појмова могло применити следеће мерило. Војишта се најчешће поклапају са политичко-економском поделом (на веће провинције или скуп покрајина), па зато имају већу важност и долазе у обзир да се на њима ангажују стратегиска тела (самосталне армије и групе армија-фронтови). Операциске зоне, које се најчешће подударују са привредно-административним територијама као ужим областима, по својој капацитету одговарају за употребу оперативних јединица (корпуса и дивизија). Одређивање снага за операциске области кретало би се између стратегиских јединица ниже и оперативних вишег реда, док би операциска поља била просторије на којима би, начелно, дејствовали оперативни састави од бригада до дивизија. Природно је да ово не треба схватити шаблонски него као еластичан оквир за поделу снага и степен децентрализације командовања са гледишта одраза земљишних прилика. Уосталом, ни армије ни корпуси, као органске јединице, немају тачно фиксиран формациски састав у погледу броја корпуса, односно дивизија. Он је тако подешен да се по потреби могу брзо оформити самосталне оперативне групе различите јачине и структуре, саобразне, осим њиховог задатка, још и величини и географској специфичности војишта, операциских области, зона и поља.

Све се операције изводе по извесним идејама и треба да се развијају у правцу најподеснијег дејства ради постизања циља уз што рационалнију употребу снага. Како ово симболизирају операциски правци на којима се доследно томе сасрећује про снага, то је њихов избор заправо основно стратегиско питање. Пошто он зависи и од географске ситуације, неопходно је да се проучи материјална страна оних природних праваца који би се могли искористити као

⁵⁾ За мала ратишта, као што је, на пример, Албанија, одговарала би подела само на операциске зоне са евентуалном комбинацијом у оквиру операциске области. На неким ратиштима војишта могу бити мање величине но што су на другима операциске области или зоне. Такав је случај код грчког епирског војишта и дугачких приморских операциских зона апенинског војишта, чију границу чини главни венац Средњих и Јужних Апенина. Већа војишта могу се састојати из операциских зона (на пример, италијанско војиште северно од Апенина и источно грчко између планине Пинда и Егејског Мора). На планинским ратиштима ова ће рашчлањеност бити оштрија и бројнија, док ће на равничастом подела бити више под утицајем ширине простора ради лакшег командовања, какав је случај на руском и северноафричком ратишту.

операциски. Ова студија треба да обухвати њихову стратегиско-географску важност с обзиром на објекте на које они изводе, на подесност за техничку организацију кретања, тактичку употребљивост, општу сигурност и капацитет.

Поједине географске области нису подједнако важне и немају са војничког гледишта исту вредност. Приоритет ће имати несумњиво оне које, по свом положају, саобраћајно-привредном значају и објектима претстављају центре стратегиских интереса. Тако неке могу бити транзитне просторије за међународни саобраћај или језгро ратног потенцијала са трајном војно-политичком вредности. Од посебног ће значаја бити још и све оне тачке и линије које због своје тактичке јачине утичу на борбене радње (орографски чворови, планински гребени, саставци река, речне и мочварне препреке, пошумљене области, итд.). Мада оне неће бити најважнији циљеви, оне ће страну која их буде држала, свакако, стављати у повољнију ситуацију за предузимање офанзивних или одбранбених акција. Зато комуникације које излазе на такве објекте не значе увек и најугодније правце продирања, али су од битне важности за операције, поготово ако су управљене на природне отворе поменутих баријера (превоје, теснаце, речне прелазе, шумске пролазе итд.). За осе наступања, углавном, најбоље одговарају земљишни појасеви који су најкомуникативнији, а за правце напада најпогоднији је што проходнији терен. Како те услове нуде у првом реду речне долине, то би оне биле типични правци продирања, и то утолико више уколико су шире, дуже и са пространијим комуникациским сноповима. Према томе је број и квалитет операциских праваца првенствено зависан од хидрографске разгранатости. Међусобни положај већих речних долина и њихова бројност на ратишту служиће, дакле, и као најбоља подлога за одговарајуће маневарске комбинације.

На равничастом и отвореном земљишту, где је мрежа сувоzemних комуникација најразвијенија а проходност ван путева обично најбоља, операциски ће правци бити најмање зависни од теренских прилика, па ће се уствари поклапати са просторијом читаве операциске зоне. Због тога ће они имати и највећи капацитет, што ће дозвољавати наступање широким фронтом, остварење највећих концентрација уз пуно јединство командовања и најбоље услове за материјално обезбеђење операција.

На планинском ратишту ће се операциски правци, начелно, подударати са ужим земљишним појасевима уз саме речне долине на којима почива главни саобраћај и постоје најповољније прилике за развој снага. Мањи капацитет планинских операциских праваца диктираће и ограниченију употребу снага, веће ешелонирање по дубини и дејство на ужим фронтовима. И на крашком земљишту, где су комуникације махом сасређене на кратке и испрекидане земљишне бразде, мање котлине и поља, такве географске линије и про-

сторије најважнији су чиниоци за комбинације операциских праваца⁶⁾.

Иако савремене армије теже да се на ратишту што више рашире и да без велике потребе не избегавају тешко пролазне и непрометне пределе, јер је модерна техника створила средства за савлађивање и највећих природних препрека, ипак ће се погодност неког операциског правца и даље ценити по томе какве услове он пружа за развој трупа, а посебице оклопних јединица, ван путева. При томе највеће сметње претстављају оне исте природне баријере које изазивају напред наведену општу поделу ратишта, јер оне цепају уједно и операциске правце на границама војишта, зона и поља. Оне истовремено образују и најјаче природне одбрабене положаје на ратишту које ће несумњиво кочити елан наступања и претстављати важне оперативне циљеве. Сличне ће улоге имати и све оне висинске линије унутар појединих операциских зона ако су вододелнице већих притока главне реке дотичне зоне. Уколико их има више, утолико ће оне формирати већи број узастопних земљишних отсека подесних за отпор, тако да ће свако наступање у смеру главне долине бити највероватније скопчано са борбама за њихово заузимање. Темпо наступања и развој снага у планинским речним долинама успораваће нарочито јако теснаци. Они се могу затворити и слабијим снагама, поготово ако су при изворишту високи тако да одбрана има солиднији наслон крила. Ово натерује нападача на фронталне нападе у виду пробоја под тешким условима. Операције се могу развијати и попреко главне речне долине, у ком се случају као операциски правци користе долине притока. Такве речне долине, којих обично има више, изазивају цепање снага на више колона због тога што њихове вододелнице тада имају улогу преграда а не положаја. У том је случају могуће наступање ширим фронтом, али су смањени изгледи за спровођење гушћих концентрација снага.

Веће водене и висинске препреке поготово високи, добро повезани, широки и проходни гребени, ако се налазе на боковима операциских праваца, пружају им одговарајућу сигурност.

Планински масиви и ланци дају најјаче природне стратегиске положаје за одбрану на којима се могу организовати солидни непрекидни фронтови. Но њихова отпорност не зависи само од њихове дужине, висине и проходности, већ и од њихове дубине. Плитки пла-

⁶⁾ На равничастом источном мађарском војишту изразити операциски правци, који захватају простор читавих операциских зона, јесу: Суботица — Будимпешта (између Дунава и Тисе) и Велика Кикинда — Дебрецин (источно од Тисе).

Долина реке Поа у Северној Италији обележава осу једног ширег операциског правца, који запрема читаву пространу област између Алпа и Северних Апенина (у случају дејства исток—запад и обратно).

У Бугарској су долине Марице и Струме, а у Аустрији долине Дунава и Драве и удубљење између Северних Алпа и Туре природни операциски правци на планинском ратишту.

Примери операциских праваца на крашком земљишту били би Љубљана — Горица и Љубљана — Трст. Оба полазе из долине Љубљанчице; први изводи у долину Випаве преко Логатечког Поља, а други у долину Пивке преко котлина Планице и Постојне.

нински гребени могу бити у одбрани много осетљивији од сваког другог земљишног отсека на равници, јер се пробоји на њима, због немања простора за веће противударе, могу претворити у дубоке стратегиске продоре. Стога је потребно проучити да ли на неком операциском правцу постоји више узастопних ланаца и греда на којима би се могла изводити маневарска одбрана. Сви паралелни гребени (повезани попречним гредама и косама управним на њих) преграђују шире површине у затворене отсеке, секторе, односно котлове. У њима се може организовати најжилавији отпор у виду кружне одбране на поменутиим попречним висинским линијама, које пружају врло добре услове за заштиту властитих бокова. Раскорак који се у пракси појављује између величине простора и расположивих снага изравнава се њиховим рационалним груписањем, које се изражава стварањем тежишта борбе. И при овоме земљиште помаже, јер ће све доминирајуће тачке, као и све оне које служе саобраћају, добити улоге природних кључних објеката. Ови ће најчешће бити жаришта борбе, а прави оперативни значај добиће нарочито онда ако је њихов узајамни однос такав да се могу повезати у широи одбранбени систем у форми група отпорних центара. Када су природни земљишни ослоњци на толикој удаљености да се могу међусобно помагати ватром и уклопити у повезану целину на дубини од 20—30 км, такве просторије биће подесне за ангажовање у одбрани читавих дивизија или корпуса са довољном слободом за маневре. За ово су најпогодније земљишне површине које претстављају топографске целине. Такви отсеци иду у прилог не само статичкој већ и динамичкој одбрани, па од њих у великој мери зависе како стабилизација фронта и локализовање продора тако и слобода и елан офанзивних акција оперативног опсега.

Подесност већих река за одбрану треба ценити више с погледом на конфигурацију земљишта него на њихову величину као водене препреке. У низијама и равницама су реке као отпорне линије врло осетљиве, јер успешан прелаз већим снагама само на једном месту може довести у питање читаву одбрану, тим пре што је зона отпора плитка. Уколико су реке дуже, околно земљиште ниже, а крила без наслона на јаче земљишне објекте, утолико су ове као положаји од мање вредности.

Процена ратишта у напред наведеном оквиру дала би реалну основу за планирање сваке врсте операција, почевши од прве која је садржана у ратном плану у форми т.зв. пројекта почетног операциског плана. Она би одговарала и у случају атомског рата, јер сви знаци на пољу развоја нуклеарног оружја указују на то да оно у копненим операцијама неће одузети пешадији и тенковима водећу улогу нити ће изменити основне принципе стратегије а вероватно ни тактике сувоземних армија. Огромна потенцијална снага и разноврсни облици дејства тог новог оружја, којим се остварује најопсежније масовно уништавање људи и материјала у најкраћем времену на великим површинама, утицаће ипак само на начин примене начела ратне вештине. Суштина т.зв. нуклеарне стратегије и оператике јесте заправо у елементу ватре изванредне разорне моћи и маневарске способности за

њену концентрацију. Како то омогућава особито брзо савлађивање сваког физичког отпора, операције ће имати карактер муњевитости и захтевати изванредно увећану еластичност трупа и борбених средстава, а поврх тога и искоришћавање у максималном степену свих одговарајућих заклона. Тиме су одређене опште контуре за војно-географска испитивања и дате смернице у коме би смислу требало допунити студију неког ратишта у перспективи атомског ратовања. Као и при операцијама са искључиво конвенционалним наоружањем треба испитати услове које земљиште нуди за што већу покретљивост, с разликом што овде то питање добија далеко већу важност, јер ће од проходности зависити и степен избегавања масовних губитака. Осим тога се намеће и испитивање земљишта у погледу пасивне заштите, пошто су опсег и природа дејства нуклеарног оружја јако подложни утицају свих географских елемената. Између начина употребе појединих врста нуклеарних бомби и пројектила и примене темпирних и перкусионих експлозија у вези са избором циљева с једне, и природе земљишта, с друге стране, постоји врло тесан и суптилан узајамни однос. Пошто су међусобни утицаји географских и хемиско-физикалних појава, изазваних термо-нуклеарним експлозијама, веома многоструки и неуједначени, тешко је дати неке једноставне уопштене закључке о томе како ће се на различитим врстама земљишта одразити серије ударног, топлотног и радиоактивног дејства на живе циљеве и објекте. Ово захтева у најмању руку обраду у посебном чланку, па ће се овде изложити у најкраћим потезима једно мишљење о начину разматрања ратишта у оквиру нуклеарне стратегије и оператике.

Географски утицај у ширем смислу испољава се на опсег употребе нуклеарног оружја, на избор циљева за напад и на свеукупне заштитне мере. Због скупоцености релативно ограничене количине атомских бомби и оруђа мора се водити рачуна о њиховој што економичнијој употреби. Зато ће се они моћи рационално искористити за уништење, односно неутралисање оних живих циљева, објеката и просторија који су од најпресудније важности по исход рата и главних операција, а против којих остала оружја немају већег изгледа на ефикасан успех. Тако се, начелно, предвиђа децентрализација, односно разређивање бомбардовања и гађања на више оперативских зона и на више њихових жаришта борбе. На свеукупне резултате атомских напада одразиће се, свакако, и величина самог ратишта. Природно је да ће пространа ратишта изазивати веће растурање нуклеарних експлозија и отежати њихову концентрацију на већим деловима ратишта. Масовни губици и разарања се могу смањити дислокацијом људства и материјала на већим површинама и удаљеностима. На малим ратиштима се могу очекивати знатно ефикаснија разарања гушћим концентрацијама, па чак и извесна засићеност атомским експлозијама. Осетљивост ратишта, надаље, расте уколико је оно богатије и гушће насељено и уколико има више стратегиско-оперативних објеката и развијенију саобраћајну мрежу.

У области стратегиских акција може се узети као највероватнија готово искључива употреба атомских и хидрогенских бомби ве-

ликог капацитета. За ове ће бити најпривлачнији они стратегиско-географски објекти и просторије на којима почива тежиште ратног потенцијала и развој маневра највећег стратегиског опсега. Извесно је да ће при тешком атомском бомбардовању пресудан утицај на избор циља имати географске околности, пошто су у питању стални објекти који се претежно и обично налазе у дубљој позадини. То су метрополе држава, индустриски центри приоритетне важности за вођење рата, сви градови и уже просторије у улози главних поморских и ваздухопловних база, као и саобраћајни чворови капиталне вредности на дотичном ратишту. У погледу њихове заштите, земљиште ће имати мањи значај од вештачких мера. Зато ово више спада у делокруг цивилне заштите, у вези са техником евакуације, него војно-географских процена. Па ипак, сва таква места ће бити много јаче изложена разарању ако се налазе на обалама мора, језера и већих река (нарочито оних са већим дубинама). Томе је разлог што водене површине увећавају радиоактивност а слојеви воде механички потисак, тако да ће при подводним експлозијама у близини обала настати знатно веће штете на свима објектима, особито лучким и пристанишним уређајима. Отуда се може закључити да би нагомилавање трупа у великим градовима и њиховој непосредној околини било врло опасно. Ма колико солидни армирано-бетонски објекти давали добру заштиту против свих врста дејства нуклеарног оружја, ипак су насеља неподесна за ангажовање трупа, односно вођење борбе, пошто, после експлозија, рушевине и пожари ометају кретање и спречавају слободу рада већим снагама.

У области тактике и оператике употреба термо-нуклеарног оружја биће најсвестранија, јер, осим сталних објеката тактичко-оперативног значаја на појединим операциским зонама, долазе у обзир и живи циљеви. Зато се претпоставља да ће на бојишту бити нормална употреба атомских бомби мањег капацитета и свих осталих тактичких атомских оруђа. За уништавање и неутралисање разноврсних циљева примењују се разне врсте експлозија (темперне и перкусионе), с тим што у избору висине темперних експлозија битну улогу игра облик земљишта и врста циља (његова важност и јачина), а код перкусивних састав тла.

Три карактеристичне врсте разорног деловања после нуклеарних експлозија (ударно, топлотно и радиоактивно) мењају своју јачину и домет највише у додиру са земљином површином. Земља пружа најјачи отпор механичким ударима, највише троши топлотну енергију око испаравања и најбоље апсорбује радиоактивне зраке. Атмосфера и воде површине, као средине мање густине, мање спречавају продирања, а и вегетација у том погледу има осредњи утицај. Зато је разумљиво што ће се при атомским нападама више примењивати углавном ваздушне него подземне и подводне експлозије, тим пре што се код ових последњих највише губе њихова разорна својства. Резултати сваке поједине врсте дејства зависе од склопа земљишта, тврдоће и састава тла, хидрографских и метеоролошких прилика и од врсте вегетације. Ово се истиче тим више што су два најважнија чиниоца — ударно и накнадно радиоактивно зрачење — највише подложни

облику земљишта, док топлотни блесак и тренутно радиозрачење имају секундарни значај, пошто су више под утицајем метеоролошких прилика и покривености земљишта.

Ваздушни таласи и сва зрачења распрострају се најбрже и са најмањим губитком енергије на равним површинама. Зато ће експлозије на мањој висини на равном или благо таласастом земљишту (с обзиром на јачину разарања) бити опасније од оних на већој висини, мада ће површина разарања бити мања у првом него у другом случају. Због тога ће низије, простране равнице, широке долине, котлине, поља и висоравни, које иначе дају најповољније услове за покретљивост трупа, пружати најмање изгледа за њихову директну заштиту од атомског дејства. Штавише, ово ће последње бити увећано због меког, песковитог и влажног тла (којим се одликују такви терени), пошто се радиоактивни продукти фисије лепе за влажно тле или се после експлозије уздижу у атомски облак ситне честице земље и враћају на земљу у виду радиоактивне прашине. Јаки ветрови том прашином могу затровати веће површине и на већим даљинама, особито на песковитом и равном терену. На таквим отворима и равним оператиским зонама људство ће се моћи заштитити једино брзим укопавањем, јер ровови и јаме дају релативно добре индивидуалне заклоне од ваздушног притиска и топлотног блеска. Оруђа и материјал теже ће се заштитити, особито моторна возила, јер ће бити изложена деформирању, али ће ипак посаде оклопних јединица под оклопом бити добро заклоњене.

Земљишне боре претстављају најјаче природне бране које задржавају и преламају ваздушне таласе и спречавају продирање и распрострањавање топлотних и радиоактивних зракова на ширу околину, нарочито при експлозијама на мањој висини. Ако су дугачка узвишења тако повезана да стварају јединствене орографске преграде, она ће готово сва дејства атомских експлозија локализовати на уже просторе. Ефекат дејства атомског оружја на брдском и планинском земљишту и на најјаче циљеве биће мањи зато што ће се због наведених земљишних преграда морати употребљавати експлозије на већој висини, тако да ће и ваздушни таласи изгубити знатан део интензитета, јер им је ударно дејство у вертикалном смеру далеко слабије и краћег трајања. Услови за атомске нападе биће утолико неповољнији уколико има више земљишних баријера и уколико је већа њихова релативна висина. Тако ће оне исте орографске преграде, које изазивају регионалну поделу ратишта, имати сличну важност и у атомским операцијама, пошто ће их рашчлањавати на више група. Оне ће ограничавати експлозије на мање секторе и делити их и по висини на више степена. И овде ће сви природни отвори на таквим баријерама претстављати слаба места за трупе, јер ће се кроз те пролазе у суседне пределе провлачити и ваздушни таласи са одговарајућим зрацима. Међутим, све земљишне бразде (дугачке јаруге, усеци, дубодолине, кланци, кањони, степњене долине и уске котлине), као и испресецано земљиште уопште, пружаће врло добре услове за заклоњено прикуљавање већих групација. У вишим планинским регионима неопходно је

познавање месних метеоролошких прилика, јер ће се у њима дејство ваздушних удара и тренутног зрачења обично проширити због нижег атмосферског притиска и ређег ваздуха. Покривено земљиште осетно утиче на дејство термичких и радиоактивних зрачења, а густе и високе шуме претстављају добар заклон и од експлозивног удара и од опекотина.

*

Детаљно проучавање граничних фронтова претставља веома важан задатак зато што се на њима налазе пролазне и завршне тачке операцијских праваца на ратишту.⁷⁾ Принцип безбедности има особиту важност на ратиштима малих димензија, а поготово ако се у пограничним областима налазе извори ратног потенцијала и стратемиско-географски објекти веће важности. У сваком случају, гранични фронтови се морају организовати као први заштитни појасеви, који истодобно могу послужити и као најистакнутији ослоњци за евентуални прелаз у офанзиву. Зато граничне фронтове треба посматрати са гледишта њихове подесности за одбрану. Најбоље је ако се они налазе на јаким природним баријерама са којих се влада свима комуникацијама које их пресецају. При томе се морају узети у обзир и дужина и облик граничног фронта као фактора који имају утицаја на јачину и распоред снага којима ће бити поверена заштита припремних стратемиских радњи.

---

⁷⁾ Под граничним фронтом подразумевам ужи појас на периферији ратишта, чију спољну ивицу чини државна граница, као линија првог додира зараћених страна пред почетак непријатељстава. Без обзира на то да ли се предвиђа отсудан судар на граничном фронту још одмах у почетку рата или само акције привременог карактера, биће од нарочите важности да он буде што чвршћи.

О НЕКИМ ТАКТИЧКИМ ПИТАЊИМА ФОРСИРАЊА РЕКА

Форсирање река, нарочито већих, претставља једну од најсложенијих па и најтежих тактичких радњи. То је, у првом реду, тактички проблем, иако се форсирање врши и у оперативним па и стратегиским размерама,¹⁾ пошто се сматра да форсирање траје све док нападач не овлада супротном обалом у ближој тактичкој дубини од око 10 км (корпусним, односно ширим, мостобраном), тј. док се изврши пробој првог појаса браниоца и тиме обезбеде места прелаза од ефикасне ватре браниоачеве артиљерије средњег домета. Даљи напад — офанзива, продужава се као у нормалним условима.

Тешкоће на које се наилази при форсирању река огледају се у томе што нападач у предвиђеном времену и на изабраном отсеку прелаза треба да обезбеди потребну надмоћност над браниоцем и што једновремено мора да савлађује и отпор браниоца и реку као природну препреку. Та околност отежава нападачу увођење јачих снага у првој фази и присиљава га да у мањој или већој мери пребацује и ангажује своје снаге по деловима. Разуме се да ће форсирање бити утолико лакше уколико је одбрана слабије организована, река ужа и средства за прелаз реке савременија и бројнија, а нарочито ако нападач успе да постигне тактичко и оперативно изненађење — и обрратно.

У току последњег рата било је релативно лакше остварити надмоћност при форсирању ако је нападач располагао моторизованим средствима за превозење трупа преко реке, ако је примењивао ваздушне десанте и ако су реку у тактичкој дубини браниле поглавито стрељачке јединице — дивизије.

Међутим, ако се има у виду да ће убудуће нападач при форсирању имати посла са претежно моторизованим браниоачевим јединицама (јер се у већини армија данас знатан број стрељачких па и коњичких јединица преформира у моторизоване) и да ће противдесантна одбрана (ПДО) бити ефикаснија него досада, онда се питање надмоћности при форсирању поставља друкчије него раније. Другим речима, бранилац ће често имати моторизоване резерве, и то не само

¹⁾ Црвена армија је 1943 године извршила форсирање Дњепра на фронту од око 700 км, снагама четири Фронта, док су Англо-Американци 1945 године форсирани Рајну на фронту од око 400 км. Према овим, досада највећим форсирањима у стратегиским размерама, данас углавном постоје две доктрине из ове области.

дивизијске већ и пуковске, које ће бити ојачане или подржане извесним оклопним и другим јединицама. Сем тога, поред општих, тенковских и противтенковских резерви, предвиђају се и посебне ПДО резерве, које би имале првенствени задатак — уништење непријатељских ваздушних десаната. Ако су немоторизоване резерве браниоца (на пример, пуковске на дубини 4—6 км, а дивизијске на 8—10 км) могле да стигну до обале, у циљу извршења противнапада, за 1½ — 2, односно за око 3 часа, онда је природно да би те исте резерве, ако су моторизоване, стигле 3—4 пута брже и интервенисале против нападача за ½ односно 1 час. Тако — у одговарајућем смислу — стоји ствар и са осталим браниочевим резервама. Због тога је неминовно да се пребацивање нападачевих снага преко реке убудуће врши бар истом брзином којом могу пристизати браниочеве резерве, а по могућности и брже. Ово се може постићи на више начина: форсирањем ноћу (јер би се браниочеве резерве спорије кретале), форсирањем на широком фронту (да би се браниочеве резерве раздвојиле), спуштањем ваздушних десаната на супротну обалу, са првенственим задатком да спрече придолазак браниочевих резерви у рејон форсирања и др. Свакако се за ово врло ефикасно могу искористити партизанске и диверзантске јединице. Ипак се брзина пребацивања преко реке нападачевих снага може најсигурније повећати ако се моторизују средства за превозење трупа.²⁾ Ово је утолико више потребно, уколико су сопствене јединице заштићеније техником, тешким наоружањем и моторним транспортом.³⁾ Моторизовањем средстава за превозење, време превозења (тура) може се скратити за 3—4, па и више пута, што је довољно да се бржим пребацивањем нападачевих надмоћнијих снага парира и предухитри брза интервенција браниочевих резерви.

Из изнетог произилази да је неопходно, упоредо са усвајањем и увођењем моторизације код сваке армије, решавати и питање моторизовања десантних средстава за превозење трупа преко реке, као и паркова од којих се изграђују скеле и понтонски мостови. То не значи да се убудуће не би могло са успехом вршити форсирање реке и са досадашњим формацијским, месним и приручним средствима — поготову код армија и земаља са слабијом индустријском моћи а нарочито при форсирању из покрета. Међутим, при форсирању из непомредног додира, а нарочито кад је одбрана реке јаче организована, свакако треба тежити да се бар на главном правцу обезбеде моторна средства за превозење.

У даљем излагању изнећу своје мишљење о неким тактичким питањима форсирања, о којима иначе постоје различита гледишта.

²⁾ Англо-Американци су већ 1945 године приликом форсирања Рајне, располажући са више хиљада моторних јуришних и десантних чамаца, моторних скела, тенкова амфибија и др., превозење јединица вршили искључиво тим средствима, не користећи веслање.

³⁾ Повећање технике и моторизовани транспорт у јединицама захтевају неколико пута више времена за пребацивање преко реке, него кад се ради о одговарајућим стрељачким јединицама.

1. Однос главног и демонстративног прелаза

У правилима, у одељцима о форсирању река, разматрају се главни, демонстративни и лажни прелаз (односно, главни, демонстративни и лажни отсек прелаза⁴) док се помоћни прелаз (отсек помоћног прелаза) и не помиње. Због тога су, по неким мишљењима, демонстративни и помоћни прелаз једно те исто.

По мом мишљењу, помоћни прелаз (који је тесно везан за појам главног прелаза) је *сасвим друго*, него што је демонстративни прелаз. И сама чињеница да постоји појам главног прелаза (отсека), говори о томе да поред „главног“, треба да постоји и нешто „помоћно“ (појам помоћног прелаза), као што је случај, на пример, код напада, где имамо главни и помоћни правац (правце), односно главни и помоћни напад — удар. Овде се не ради само о некој језичкој, већ и о суштинској аналогiji, ако се пође од тога да је форсирање напад у посебним условима.

Очигледно је да се у правилима подела прелаза на главни и демонстративни провлачи из прошлости, из ранијег периода (углавном из периода пред и у току Првог светског рата), када се форсирање река, по ондашњој доктрини и тактици, вршило на знатно ужем фронту и, готово редовно, на једном главном и евентуално једном демонстративном прелазу, не само у оквиру дивизије, већ често и већих јединица.⁵)

Међутим, Други светски рат (нарочито његов други период) истакао је нови општепознати принцип: форсирање треба вршити *на широком фронту* и на више места, не само у оквиру оперативних, већ и тактичких јединица. То је значило значајну измену, такорећи, прекретницу у теориском и практичном развоју ове тактичко-оперативне радње. Из овога је произашао — могло би се рећи — и други принцип, наиме, да се борбени поредак јединице при форсирању приближава, па и поклапа са борбеним поретком јединица у нападу, односно у гоњењу — у нормалним условима. То даље значи да се напад са форсирањем у савременим условима изводи на више нападних правца (зона) у оквиру појединих тактичких, а поготову оперативних јединица, и то најчешће са једним главним и 1—2 помоћна правца (прелаза), од којих би један био — (први) помоћни, а други — демонстративни (или други помоћни прелаз).

Главни прелаз (главни отсек прелаза) је онај, на коме врше прелазак главне снаге првог ешелона, и на коме се највероватније предвиђа прелазак и другог ешелона дотичне јединице; *помоћни пре-*

⁴) У излагању ће се на више места, упоредо са термином *прелаз*, употребљавати и термин *отсек прелаза*. То су у одређеном смислу слични, али не исти појмови: прелаз одговара појму напада (удара), а отсек прелаза — отсеку напада. Један отсек прелаза може имати једно или више *места прелаза*.

⁵) Карактеристично је форсирање Дунава код Свиштова, новембра 1916 године, од стране армиске групе маршала Макензена (састављене од Немаца, Аустријанаца, Бугара и Турака), јачине 6 дивизија, која је успешно форсирала Дунав на једном месту (отсеку) ширине свега 7,5 км. Припреме су трајале 3 месеца. („Форсирање великих река“ од потпуковника Б. Роцкова и мајора Ф. Смолеа, издање „Мале војне библиотеке“.)

лаз (помоћни отсек прелаза) је онај, на коме прелазе помоћне снаге првог ешелона (које често могу бити исте или приближно исте јачине као и оне на главном прелазу — не рачунајући други ешелон) и на коме се (истина са нешто мање вероватноће) може предвидети и предвиђа прелазак другог ешелона дотичне јединице. И на главном и на помоћном прелазу, одређене снаге обично имају задатак да изразитим офанзивним дејством — нападом — разбију одбрану браниоца на супротној обали, униште његове одговарајуће резерве и избију на линију мостобрана која им је одређена и да на тај начин створе најповољније услове за развој и увођење другог ешелона. Према томе, циљ дејства снага на помоћном прелазу најчешће ће бити чврсто садејство снагама на главном прелазу или обезбеђење њиховог бока, подразумевајући ту и навлачење одговарајућих непријатељских резерви на себе. Везивање непријатеља и навлачење његових резерви на себе ради олакшања и индиректног садејства снагама на главном прелазу, био би првенствени задатак снага на помоћном прелазу само у случају кад су оне знатно слабије од оних на главном прелазу. Напротив, данас је задатак јединица на помоћном прелазу, у првом реду, да као и јединице на главном прелазу, активно дејствују (нападају) а тек у другом реду да везују и навлаче непријатеља. То значи да се главни и помоћни прелаз налазе у истом односу као главни и помоћни напад (удар) у нападу, јер се у суштини ради о истим појмовима исте тактичке радње — напада.

Код *демонстративног прелаза* ствар стоји друкчије. У њему редовно дејствују знатно слабије снаге првог ешелона дотичне јединице, а само изузетно и други ешелон, и то тек у случају ако форсирање не успе ни на главном ни на помоћном прелазу. Он се врши првенствено са циљем да се бранилац обмане о намери нападача и груписању његових снага и да се привуку непријатељске резерве, а тек у другом реду има улогу активне борбе — напада. Такав напад — уколико се не ограничи само на демонстрацију ватром или на употребу звучних средстава у циљу обмане — обично се изводи да би се омогућило извршење демонстрације (то не значи да и јединице на демонстративном прелазу не треба да дејствују одлучно). Према томе, не видим никаквог разлога да се демонстративном прелазу у правилима придају својства и особине као и помоћном прелазу.

Лажни прелаз обично долази до примене код јединица већих од дивизије и има за циљ имитирање прелаза. Он се предвиђа у случају кад бранилац очекује прелазак нападача, кад припреме трају дуже, итд.

Према томе, при форсирању се може применити неколико варијанти: 1) са главним, помоћним и демонстративним прелазом;⁶⁾ 2) са

⁶⁾ Код ове варијанте за главни прелаз обично се одређује $\frac{2}{3}$ — $\frac{3}{4}$ укупних снага дотичне јединице (рачунајући први и други ешелон), а за помоћни и демонстративни прелаз $\frac{1}{4}$ — $\frac{1}{3}$ снага, с тим да однос тих снага — оних на помоћном и демонстративном прелазу — буде $\frac{2}{3}$ — $\frac{3}{4}$: $\frac{1}{4}$ — $\frac{1}{3}$. То значи да би у оквиру дивизије на главном прелазу било 6—7 батаљона, на помоћном прелазу 2—3 батаљона и на демонстративном прелазу 1—3 чете. Сличан однос могао би се узети и за остале родове.

главним и помоћним прелазом; 3) са главним и демонстративним прелазом и 4) кад се врши само главни (један) прелаз. Лажни прелаз, с обзиром да битно не утиче на питање које се овде третира, у даљем излагању нећемо узимати у обзир.

Варијанта са главним, помоћним и демонстративним прелазом (отсецима прелаза) најбоље задовољава не само основни принцип за ову борбену радњу, наиме, да форсирање треба вршити на широком фронту, него она омогућава и избор најцелисходнијег маневра. Једновременим форсирањем реке на ширем фронту (на више отсека — праваца), нападач (поред осталих поступака) може да изненади браниоца и да га присили да почесно, или у целини, прерано или прекасно, ангажује своје резерве односно да их ангажује на погрешном правцу, итд. А искоришћавајући те околности, и усклађујући према њима рад својих колона на сва три правца, вешт и одлучан нападач има највише услова да постигне надмоћност над браниоцем у решавајућем моменту на тежишту борбе и да на тај начин са мање губитака и за краће време изврши добивени задатак.

Варијанта са главним и помоћним прелазом (отсеком прелаза) примењује се када нека јединица форсира реку на уском (ужем) фронту⁷⁾ (отсеку), тако да нема довољно просторних могућности за демонстративан прелаз, или када би тај прелаз због тога био нецелисходан. Иначе, демонстративни прелаз треба да буде што је (реално) могуће више удаљен од помоћног, а поготову од главног прелаза, јер једино тако може одиграти намењену улогу демонстранције. Овакав случај може бити чест код дивизије, а готово редован код пука — на главном правцу више јединице, с тим што се у таквим приликама принцип форсирања на широком фронту остварује у оквиру више јединице (види шему бр. 3).

Више тактичке, а нарочито оперативне јединице изузетно ће примењивати варијанту са главним и демонстративним прелазом, а поготову ону само са главним (једним) прелазом, ако се ради о форсирању низиских река или река у маневарско-брдским подручјима. Овакав пак начин форсирања планинских река биће чешћи, али не као резултат жеље нападача, већ као израз ограничених теренских услова. Као што је познато, планински створ земљишта ограничава и мање-више каналише дејство нападача на поједине правце. Код форсирања та ограниченост је још и већа, јер је нападач понекад присиљен да га врши на једном (или два) отсека из простог разлога што често на десетине километара речног тока не постоје ни најобичније стазе које изводе ка речном кориту с једне, а поготову с обе

⁷⁾ За јединице више од дивизије оправдано би било уместо термина „отсек форсирања“ употребити термин „фронт форсирања“ (што неки већ и чине).

стране.⁸⁾ А пошто се напад пребачених трупа преко планинских река често мора изводити под најтежим условима због савлађивања велике висинске разлике (од више стотина метара) док се не избије на висораван, то ће се и форсирање вршити у захвату постојећих стаза (често једном једином не само за пук већ и за дивизију) и дубљим борбеним поретком (у два, па и три ешелона), у чему се баш и огледа основна карактеристика форсирања планинских река.

Ове варијанте нису разматране са циљем да се утврди која је од њих боља, а која слабија (иако је чињеница да прва варијанта, начелно, има неоспорних предности над осталим), већ се само желело указати на потребу да се у правила (у одељцима о форсирању) унесе и појам помоћног прелаза. Иначе се само у конкретној борбеној ситуацији, када се узму у обзир сви елементи, може доћи до стварног закључка о томе која је варијанта за одговарајућу јединицу најцелесходнија. Иако ово питање на први поглед изгледа више терминолошко, оно је суштинско, јер би доводило до сасвим различитих тумачења и сувише различитих гледишта, ако се не би решило како треба.

2. О мостобранима

Мостобрани⁹⁾ при форсирању реке служе нападачу као основа за продужење напада. Њихова ширина и дубина, у првом реду, зависи од величине јединица које их поседују, карактера и јачине одбране, земљишта на супротној обали и других услова.¹⁰⁾ Ширина мостобрана треба да омогући јединици која га поседа да води отсудну (позициону) одбрану за краће или дуже време, тј. одбрану на нормалном фронту,

⁸⁾ На пример, на реци Пиви, од Плужина до Шћепан Поља, на дужини од близу 30 км, свега 3 стазе (код Доњег Крушева, Мратиња и Плужина), с једне и с друге стране реке изводе ка њеном кањонском, преко 1.000 м усеченом, кориту и то на просечном међусобном отстојању од око 10 км. Пошто је кретање ван тих стаза немогуће за веће јединице, наш Врховни штаб је имао велике тешкоће при пребацивању својих јединица преко Пиве, а касније преко Сутјеске, у току Пете непријатељске офанзиве, док је за немачку команду баш таква околност требала да буде основа њиховог „пројектованог“, али не и оствареног уништења наших снага у рејону масива Дурмитора и кањона Пиве и Таре

⁹⁾ У странијој се литератури за мостобране већих јединица употребљава термин „плацдарм“.

¹⁰⁾ Ако узмемо да је предњи крај мостобрана облика полукруга чији се крајеви ослањају на реку, онда на основу формуле за обим круга ($O = 2r \cdot \pi$), чији је полупречник (r) раван удаљењу темена мостобрана од реке, можемо приближно израчунати ширину или дубину мостобрана, ако је позната једна од ових величина. Тако, на пример, ако дубина дивизијског мостобрана износи

2.5 км, онда његова ширина треба приближно да буде $\frac{O}{2} = r \cdot \pi = 2,5 \times 3,14 =$

око 8 км. То би одговарало нормалној ширини два пука у првом ешелону дивизије, са по једним батаљоном у другим ешелонима пукова. Слично овоме могле би се приближно прорачунати дубина или ширина мостобрана за сваку другу јединицу. Разуме се ово би био само приближан прорачун, јер на то утиче и низ других околности.

јер би вођење отсудне одбране на широком фронту, на супротној обали, у противном било или тешко или немогуће. Ово из разлога што јединица која привремено брани мостобран мора да има у виду да река као препрека, с једне стране, отежава и успорава потхрањивање напада и једновремено увођење у напад надмоћнијих снага (нарочито тенковских) а, с друге стране, што то у извесној мери може негативно утицати на морал нападачевих јединица, због осећања да иза себе имају реку а не организоване положаје. Баш тај моменат може позитивно утицати на браниоца, који ће тежити да искористи те нападачеве потешкоће и да што пре противнападима поврати изгубљени положај и набаци га на реку. Зато се обично и каже да се код форсирања улоге нападача и браниоца наизменично мењају; док нападач, после појединих успешних напада, привремено прелази у одбрану на достигнутим мостобранима (до пребацивања следећег ешелона) дотле бранилац противнападима својих резерви тежи да спречи проширење нападачевог успеха и набаци га на реку. Због тога, при избору мостобрана на супротној обали, јединицама треба одређивати нормални, а неки пут и ужи фронт од нормалног, поготову на равничастом и тенкопроходном земљишту. На мочварном, брдском, а поготову планинском земљишту ширина мостобрана може бити и већа од нормалне. Зато се увек настоји да се предњи крај мостобранских положаја ослони на гребене, висове, густе шуме, насељена места, канале, јаруге и сл. и да буде иза неке природне противтенковске препреке. Пожељно је да таквих линија (положаја) има и у дубини мостобрана. У таквим случајевима ширина мостобранског положаја у одговарајућој мери може се повећати у односу на нормални фронт одбране.

Ако је браниочев главни положај поседнут слабијим снагама, и ако су његове резерве слабије и мање покретне (немоторизоване) онда су и услови за одбрану пребачених нападачевих снага на мостобрану повољнији, тако да им се могу одређивати сразмерно дубљи и шири мостобрани, и обратно. С друге стране, ако би се пребацивање нових снага (ешелона) нападача одвијало брже него што бранилац може да уведе у борбу своје одговарајуће резерве, онда би нападач био у стању да заузме и одржи и нешто дубљи мостобран. У том случају следећи нападачев ешелон имао би повољније услове за продужење даљег напада, јер би се ослањао на већ постојећи мостобран, али би и после његовог увођења у бој, део јединица првог ешелона требало да остане на мостобрану, где би образовао, уствари, нови други ешелон (резерва) дотичне јединице.

Предвиђа се да најмања дубина дивизиског мостобрана износи од 1,5 — 2 км да би се његовим држањем обезбедила места прелаза од митраљеске и минобацачке ватре и бранилац лишио артиљериских осматрачница за директно осматрање са земље. Та минимална норма је прихватљива у погледу обезбеђења мостобрана од дејства наведених оруђа на сваком земљишту, али не одговара увек у погледу могућности браниочевог осматрања са земље. Наиме, браничево директно осматрање обале са артиљериских осматрачница на равном земљишту онемогућава се такорећи чим нападач овлада супротном обалом у дубини од неколико стотина метара. Али, на брдском, а поготову на планинском, земљишту често ће бити потребно да се овлада дужином од 5 и више км да би се браниоцу онемогућило директно осматрање обале (углавном за потребе артиљерије) и непосредно гађање артиљеријом места прелаза.¹¹⁾ То значи да ће дубине и ширине мостобрана често бити веће или мање, него што је то нормама предвиђено.

На удаљење мостобрана утиче и повећање домета класичне, а поготову атомске артиљерије, диригованих пројектила и ракетног наоружања. По досадашњим нормама, на пример, удаљење корпусног мостобрана од реке износи 7 км (по неким гледиштима 5—10 км), тако да бранилац масом своје артиљерије (мањег и средњег домета) не би могао ефикасније да туче места прелаза. То је реално ако се узме да се користан домет те артиљерије креће од 7—9 км ($\frac{2}{3}$ крајњег домета) и ако се томе дода још 1—2 км за удаљење артиљерије од линије фронта. Међутим, досадашње дубине корпусних и осталих мостобрана, као и одбранбених положаја уопште, више не одговарају већ се морају повећати услед знатног повећања домета и ватрене моћи артиљериских и других оруђа. То повећање свакако неће расти у аритметичкој прогресији (у односу на повећање домета), али се са извесном већом дужином одбранбених појаса и положаја, према томе и мостобрана, већ сада може рачунати.

Најзад, удаљење мостобрана зависи и од облика речног тока. Пошто се за форсирање обично бирају отсеци на којима река чини кривину у страну нападача, нападач је у стању да форсирањем реке на преломима кривине и концентричним дејством својих снага брже продре у браничев распоред и заузме мостобран на већој дубини него при форсирању на правом делу речног тока. Поред тога, при овим се постиже боље обезбеђење бокова и скраћивање ширине — а тиме и

¹¹⁾ При форсирању реке Волтурно, крајем 1944 године, англо-америчке трупе су први пут у Другом светском рату форсирале већу реку у Европи. Почетак изградње моста планиран је био без обзира на линије немачких артиљериских осматрачница, које су негде биле на удаљењу и до 5 км од обале. Због тога су средства за изградњу моста била неколико пута тешко оштећена, тако да је подизање моста извршено на сасвим другом рејону — иза придрне маске.

повећање чврстине мостобрана, који у овом случају добија више облик праве него полукруга.

У погледу врста мостобрана у борбеним правилима и прописима постоје прилично непотпуна и различита тумачења. У једнима се, на пример, говори о дивизиском мостобрану, у другима се помињу линије на неколико стотина метара од обале, линије за батаљоне и линија (мостобран) за главнину пука.¹²⁾ Због тога би се с разлогом могло поставити питање: зашто није дато потпуније објашњење о батаљонским, пуковским и корпусним мостобранима, кад они стварно постоје, и треба да постоје, исто као и дивизиски мостобран.

По мом мишљењу, свака тактичка јединица (почев од најмањих, заправо од првих таласа — ешелона) има, и треба да има, свој мостобран, којим овлађује да би вишој јединици обезбедила прелазак преко реке и омогућила развој и продужење напада.¹³⁾ Постепено узимање мостобрана уствари се врши увођењем нових снага — ешелона, мање-више као и у сваком другом нападу. Мостобрани су, заправо, циљеви на земљишту (или у непријатељском распореду) који се, као и код напада уопште, обично рашчлањавају на ближе и следеће задатке, с тим што се ти задаци код форсирања поклапају или, тачније речено, замењују термином мостобран). Тако би избијање на пуковски мостобран (нормално задатак првог ешелона пука) уствари био ближи задатак пука, док би избијање на дивизиски мостобран (нормално задатак других ешелона пукова) био следећи задатак пукова. Слично је и код свих осталих тактичких јединица. То значи да свака јединица начелно обезбеђује мостобран вишој јединици: батаљони првог ешелона пука — пуку, пукови првог ешелона — дивизији, а дивизије првог ешелона — корпусу.

Као што има више мостобрана по дубини, исто тако их може бити више и по фронту, и то не само у различитим јединицама, већ и у оквиру једне исте јединице. Међутим, из правила произлази као да свака јединица има само један јединствени мостобран. Принцип форсирања реке на широком фронту намеће потребу да се у почетним

¹²⁾ У ставу првом, тач. 574 ПБП II део, стоји, да први ешелон пука узима линију (мостобран — не назначујући који — чији) обично на 1,5 — 2 км од обале, чијим се држањем обезбеђује прелаз главнини (другом ешелону) пука. Неки ту исту норму (истина обично узету као минималну) дају за дивизиски мостобран иако овим, начелно, овлађују тек други ешелони пукова. Из тога произлази да би мостобран на 1,5 — 2 км био пуковски, а не дивизиски (овај би по мом мишљењу морао бити на већој дубини).

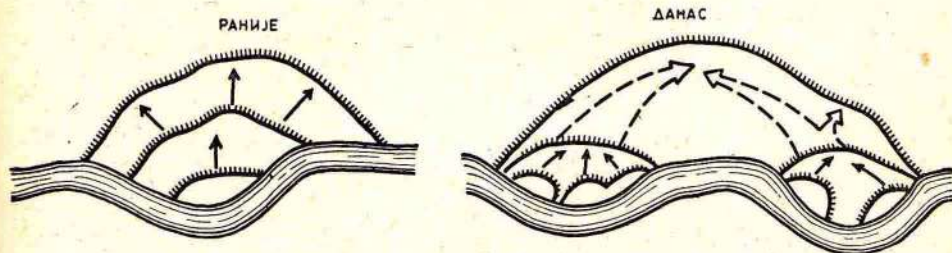
¹³⁾ Термин „мостобран“ не одговара данас у свему појму на који се односи. Он је раније претстављао положај са кога су нападачеве јединице обезбеђивале подизање моста. Међутим, у Другом светском рату су пукови и дивизије, а неки пут и корпуси, често форсирали реку без подизања мостова — превоженом. Но, с обзиром да се тај појам код нас одомаћио и да се и превоженом у одређеном смислу може сматрати као нека врста моста, сматрам да мостобран као термин треба и даље да остане, тим пре што је прикладнији од термина „линија“, јер се под њим подразумева да бокови јединица на мостобрану (који су овде нарочито осетљиви), обавезно морају бити наслоњени на реку (рукавац, непроходно земљиште и сл.) или пак на распоред суседних јединица.

фазама образује неколико мостобрана, док је раније (када се форсирање вршило на ужем фронту), нападач, хтео не хтео, готово редовно образовао један јединствени мостобран, који се постепено повећавао само нарастањем напада из дубине. Међутим, сада се мостобрани виших јединица не остварују само дејством из дубине, већ и дејством по фронту — са суседних мостобрана, што, такође, доводи до прерастања и сливања мањих у веће мостобране¹⁴⁾ (шема бр. 1).

Образовање више мостобрана, по моме мишљењу, даје нападу многу веће тактичке предности, него браниоцу. Оне се огледају у изненађењу, развлачењу браниоцевих резерви, наткриљавању и обухвату његових главних снага. То значи да је нападач данас у могућности да дејствује по спољним нападним (тактичким и операционским) правцима, а бранилац приморан да дејствује по унутрашњим правцима — док је то раније било обратно.

КАРАКТЕРИСТИЧНИ НАЧИНИ ОБРАЗОВАЊА
МОСТОБРАНА

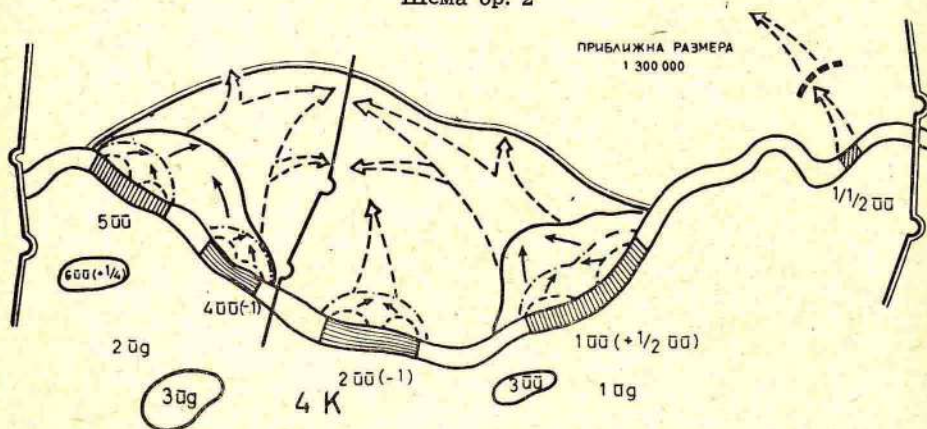
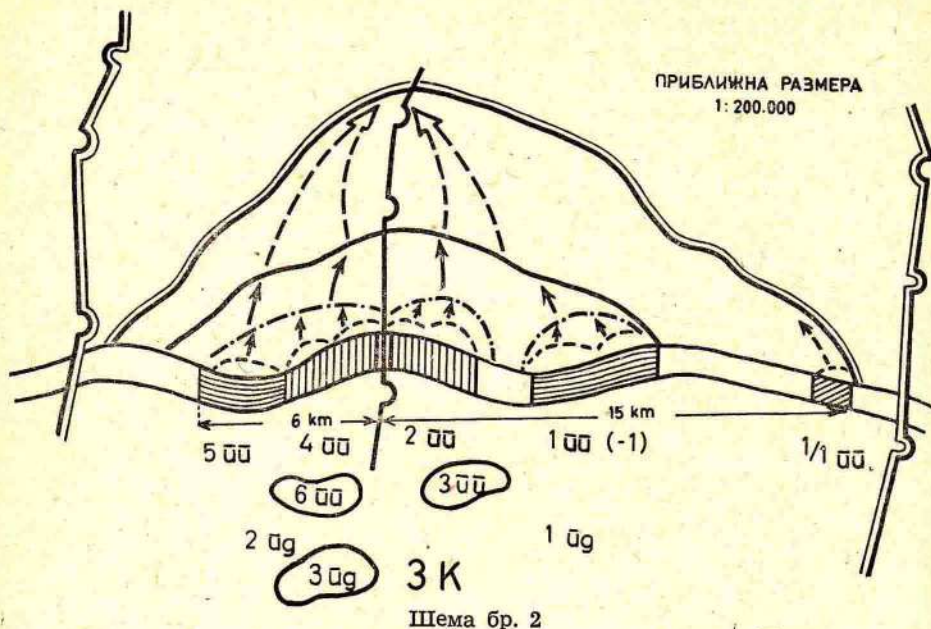
Шема бр. 1

Ради илустрације могућности постојања више различитих (повезаних и одвојених) мостобрана, на шемама бр. 2 и 3 приказано је форсирање двају корпуса који имају по две дивизије у првом, а по једну у другом ешелону, с тим да исти борбени поредак имају и дивизије првог ешелона корпуса. (Такво постројавање борбеног поретка при форсирању најчешће је вршено у Другом светском рату.)

У првом примеру (шема бр. 2) корпус форсира реку на ужем фронту (21 км) и наноси главни удар на центру, унутрашњим крилима дивизије, с тим да његова деснокрилна дивизија дејствује на ширем (15 км), а левокрилна на ужем отсеку (6 км). Та околност утиче не само на међусобно удаљење главног од помоћног отсека прелаза дивизија (код 1 пд износи око 2 км а код 2 пд они су спојени), и на начин образовања пуковских мостобрана (код 1 пд су раздвојени, а

¹⁴⁾ Ранија малобројна и примитивнија средства за прелаз замењена су новим, савршенијим и бројнијим, тако да се форсирање може вршити брже, у повољнијем тактичком распореду, са мање зависности од теренских услова, итд. Захваљујући тим околностима данас се код форсирања технички услови редовно потчињавају тактичким који су од првостепене важности, док је то раније често било обратно.

ЛЕГЕНДА:

-----	БАТАЉОНСКИ МОСТОБРАН	=====	КОРПУСНИ МОСТОБРАН
-----	ПУКОВСКИ МОСТОБРАН	=====	ГЛАВНИ ОТСЕК ПРЕЛАЗА
-----	ДИВИЗИСКИ МОСТОБРАН	=====	ПОМОЋНИ ОТСЕК ПРЕЛАЗА
-----		=====	ДЕМОНСТРАТИВНО МЕСТО ПРЕЛАЗА

Шема бр. 3

код 2 пд јединствени), него и на начин образовања дивизиских, па и корпусног мостобрана. Карактеристично је и то да су већ повезани пуковски мостобрани суседних дивизија (код 2, 4 и 5 шп).

У другом примеру (шема бр. 3), корпус форсира реку на ширем фронту (38 км) и наноси главни удар на левом крилу, с тим да његова 1 пд дејствује на широком (28 км), а левокрилна на ужем отсеку (10 км). Главни помоћни прелази обе дивизије су одвојени (код 1 пд 5 км, код 2 пд 2 км), а исто тако су одвојени пуковски и већина батаљонских мостобрана. Овде сваки пук на свом правцу дејства образује засебан мостобран, јер њихово спајање, због ширине отсека форсирања, не би било целисходно, пошто би се повећавањем ширине фронта слабила њихова чврстина. Слично стоји и са батаљонским мостобранима у оквиру пукова. Дивизијски мостобран 1 пд уствари је на правцу дејства 1 пп (главни прелаз), јер 2 пп директно не учествује у његовом образовању, већ образује само пуковски мостобран, који би се могао сматрати (а не мора) за део дивизијског мостобрана. За ову дивизију би се могло рећи и то да има главни и помоћни дивизијски мостобран (аналогно главном и помоћном прелазу). Разумљиво је само по себи да помоћни мостобран за ту дивизију може постати главни (и обратно), уколико би њен командант у динамици боја изменио своју ранију одлуку и донео нову, по којој би други ешелон дејствовао на правцу 2 пп.

Овај шематски приказ, иако без осталих потребних података (о непријатељу, земљишту и др.) пружа могућност да се и на овај начин допуни објашњење о питањима односа прелаза, маневра, мостобрана и др., која се третирају. Иначе, варијанти за форсирање може бити много, и то не само за различите ситуације — задатке, већ и за исте задатке, као и код сваке друге тактичке радње.

Команданти одлучују колико ће се и каквих мостобрана образовати, с тим што код планског форсирања они редовно одређују мостобране за своје непосредно потчињене јединице (команданти корпуса — корпусне за дивизије првог ешелона; команданти дивизија — дивизијске за пукове првог ешелона, итд.). У случајевима када централизовано командовање долази више до изражаја, када припреме за форсирање трају дуже и када ће се ово вршити на ужем фронту, а жели се постићи што тешње садејство суседних јединица, команданти могу одређивати мостобране не само за непосредно потчињене јединице, већ и за јединице нижих степена. При форсирању из покрета ово се у већој или мањој мери може препустити потчињеним командантима.

3. О мостобранском ешелону

У задње време појавило се мишљење да би први део снага јединице која форсира реку требало назвати *мостобрански ешелон*. Тај појам у суштини није нов, јер је и пре Првог светског рата за њега постојао термин „мостова заштита“. У то време било је потпуно оправдано и целисходно формирање мостове заштите (мостобранског ешелона), као елемента борбеног поретка, јер се форсирање вршило на ужем фронту, припреме су обично трајале знатно дуже, образовао се један мостобран, редовно се за дивизију подизао мост, који је

обезбеђивала мостова заштита, итд. Међутим, данас, када се форсирање врши на широком фронту, на више праваца и начелно борбеним поретком као у нападу уопште, нема никакве потребе за стварањем неког новог елемента борбеног поретка у већ формираном борбеном поретку, када свака јединица на свом отсеку и иначе врши форсирање по борбеним ешелонима, с тим што се унапред предвиђа и планира прелазак другог ешелона више јединице, итд. Редослед преласка борбених ешелона одвија се као и кретање у нападу уопште: најпре први и други ешелони пукова, затим други ешелони дивизија, итд. При томе сваки ешелон (па и талас) иначе мора бити таквог састава да може самостално водити борбу. Прелазак ешелона код планског форсирања тачно се регулише табеларним планом преласа, као и ред пребацивања средстава ојачања подршке и др. Код форсирања из покрета још мање има разлога за формирањем посебног мостобранског ешелона.

За сваку тактичку радњу, па и за напад са форсирањем, постоји само једна одлука (која се у току боја може мењати и допуњавати), изражена у одговарајућем борбеном поретку, задацима јединице и др. Према томе, за стварање новог елемента борбеног поретка, за увођење новог термина (мостобранског ешелона) заиста нема никакве практичне користи. Тај би термин само унео још више нејасноће па и забуне у решавање иначе сложеног проблема форсирања река, изискивао би још сложенију организацију веза, командовања и подршке или компликовао већ постојећу. Нејасноћа би била још већа због тога што би се код форсирања већих јединица (на пример корпуса) појављивало више мостобранских ешелона, посебно за пукове, за дивизије и за корпус у целини. Иначе, наша и страна искуства из форсирања у Другом светском рату, а не мање наша искуства у овом погледу у послератном периоду, не иду у прилог усвајања поменутог термина.

Мостобрански ешелон, као израз, могао би наћи своје оправдање једино у случајевима кад јединице форсирају реку само на једном правцу (али су то данас, такорећи, изузетни случајеви), и као чисто теориски и историски појам. А такви појмови не треба да улазе у борбена правила.

*

Форсирање и мостобрани нису сами себи циљ, већ, поред осталог, средства да се постављени циљ постигне. Према томе, у савременим условима не треба се „бојати“ одвајања помоћног од главног преласа, као ни раздвојених мостобрана, нарочито у првој фази, јер

то, под одређеним условима, обезбеђује нападачу постизање већих резултата за краће време и са мање губитака. Сагласно принципу „раздвојено се кретати, а ускупно се тући“, и код форсирања на ширем фронту нападач понекад може мање или више раздвојити своје снаге (удаљити помоћни, а поготову демонстративни, од главног прелаза и имати поједине одвојене мостобране), са циљем да своје главне снаге (други ешелон) доведе у што повољнију ситуацију у другој, одлучујућој фази борбе, и да тиме оствари најповољнији маневар и надмоћност на тежишту борбе. Најзад, и сама чињеница да постоји могућност употребе нуклеарног наоружања од стране браниоца и у тактичке сврхе, говори о томе да ће при форсирању убудуће бити целисходно нешто веће раздвајање снага, нарочито у припремном периоду и у првој фази боја. У неким, свакако ређим ситуацијама биће можда потребно да се поступи и обратно. Иако ће се у различитим ситуацијама доносити и различита решења, ипак остаје чињеница да увек треба тежити форсирању на ширем фронту, јер нападач тиме постиже највише *тактичке предности* на штету браниоца. То нарочито важи за оперативне и више тактичке јединице (на засебном правцу, односно кад њихове команде врше организацију форсирања), док код тактичких (нарочито нижих) јединица које се налазе у саставу виших, та тежња зависи од њихове улоге и места у односу на јединицу у целини, као што се то једним делом може видети из примера за форсирањем корпуса на шеми бр. 3.

ПРОБЛЕМИ ОРГАНИЗАЦИЈЕ СНАБДЕВАЊА У НОВИМ РАТНИМ УСЛОВИМА

Важност правилно организованог, благовременог и довољног снабдевања снага одговарајућим материјалним средствима је толико порасла да се и у плановима замашнијих операција често предвиђало уништење средстава и саобраћајних веза у ближој и дубљој непријатељској позадини да би се што више поколебао непријатељски морал и смањило материјални потенцијал. То је и природно пошто се на фронту, а и у позадини свакодневно троши огромна тонажа потрошног материјала и што сразмерно брзо хабање и кварење разноврсне технике захтева темељне и стручне оправке. Поред тога, савремене снабдевачке јединице не баве се само стручно-снабдевачким пословима, већ се и оне могу ангажовати и у борби чешће него што је то било у ранијим ратовима, јер се данас борбена дејства не одигравају само на фронту. Зато свака модерна армија мора подесити организацију и систем свог снабдевања према најновијим принципима тактике и стратегије.

Организацијом снабдевачких јединица требало би омогућити извршење њихове одређене улоге у снабдевању; солидну стручно-техничку и довољну општевојну обуку људства (да би се тиме обезбедио организован, брз и уредан рад јединица на снабдевању); борбену способност јединице (јер се тиме гарантује заштита материјала и рејона позадине на коме те јединице делују) и, најзад, еластичност система снабдевања, тако да он својом формациском и организацијском структуром одговара тактичко-оперативним захтевима.

Све до пред крај Првог светског рата у европским армијама се на извршне органе служби снабдевања гледало као на установе чији формациски облик треба одредити искључиво према стручности послова које те установе врше. Безбедност позадине од непријатељских дејстава и сразмерно спори маневри дозвољавали су да се ове установе комотно размештају на позадинском рејону где је то њима, у односу на послове које врше, било најзгодније. Оне су ту на миру радиле свој посао, без неких нарочитих мера за борбено обезбеђење, тако да су уствари биле неборачке формације. С друге стране, због сразмерно недовољног транспортног капацитета, слабих комуникација, спорости транспорта и осамостаљења јединица за дејство, тада се сматрало да свака тактичка и већина оперативних јединица треба да буду и материјално-снабдевачки органи, који ће моћи самостално да извршавају све задатке разних служби снабдевања. Због тога је сваки степен у материјалном снабдевању имао и све снабдевачке

установе по службама. Установе код нижих и виших снабдевачких органа разликовале су се код већине снабдевачких јединица међу собом углавном према броју стручњака — занатлија — у њиховом саставу и количинама материјалних резерви, али су им улоге и задаци били слични. Свака материјална служба у сваком снабдевачком степену имала је све установе потребне за самостално снабдевање јединице, па су се, на пример, дивизија и армија углавном разликовале не по врсти снабдевачких установа и њиховој улози у снабдевању, већ само по јачини и капацитету пословања тих установа. Начелник службе снабдевања у јединици био је наредбодавац установама, а оне су имале свој сопствени транспорт, складишта, радионице, лабораторије, итд.

Оваква организација снабдевања омогућавала је тактичким и оперативним јединицама приличну самосталност у снабдевању и углавном је била корисна, јер су тада често пута рејони дејства били шири, а јединице су понекад и дуже времена самостално оперисале на засебним правцима. Али оваква организација стварала је у позадини фронта безброј разноликих установа, са малобројним људством, међусобом организациски хетерогених и неповезаних, слабо наоружаних и за борбу недовољно способних¹⁾. Овакве мале и на позадинском рејону разбацане формације нису могле да делују као целина по јединственом плану снабдевања трупа, па су више пута у позадини стварале збрку, а у случају непријатељског продора и дејства по дубини често хаос и панику. Снабдевање је тада углавном базирало на месним средствима, а преузимање убојне опреме из позадине на принципу „к себи“. Свака служба снабдевања настојала је да код својих установа прикупи што више средстава као резерву, тако да су се у трупу и оперативној позадини стварала многобројна пољска слагалишта са великим залихама хране, опреме и муниције. Ово је понекад олакшавало уредно снабдевање трупа, и то обично онда када су ове биле дуже времена на једном месту, али овај се материјал при покрету тешко могао хитно евакуисати или пренети. Због тога су старије снабдевачке команде често преузимале такав материјал, или је он уништаван, или је падао у руке непријатељу као ратни плен. Природно је што су дивизије, због своје организациско-формациске структуре, а још више због овакве организације у снабдевању, биле гломазне, тешко покретљиве, оптерећене великим количинама резерви и разним установама. Овим је установама било тешко плански управљати, погоднo маневрисати и позадину у целини уредити, а нарочито у односу на њено борбено обезбеђење.

Појава нове ратне технике у Другом светском рату и у Кореји, огромне тонаже материјала који се трошио, велике масе војске кон-

¹⁾ Примера ради, навешћу само неке од ових установа: интендантска радионица бивше југословенске војске имала је у пуку 5—6 војника — занатлија, у дивизији 8—10, а у армији 15—20; артиљериска радионица је у пуку имала 3—4 војника — занатлије, у дивизији 6—8 и у армији 15—20; поједина пуковска слагалишта имала су по 3—4 војника, дивизиска по 10—15, а армиска по 30—40 итд. Слично је било у француској, а донекле и у немачкој војсци.

центрисане на ужим просторијама, брзи маневри, инфилтрације, герилци, бомбардовања позадине, итд., наметнули су питање реорганизације служби снабдевања и самог система у целини. Показало се да је дотадашња организација била спора, неспособна за брзо маневровање резервама и самоодбрану, као и то да се систем снабдевања није могао брзо прилагођавати новом наоружању и принципима нових захтева стратегије и тактике. С тога су код појединих армија пред рат и у току рата вршене различите промене у организацији материјалних служби, па и у читавом систему снабдевања.

Ако проанализирамо велика искуства у организацији снабдевања из Другог светског рата и рата у Кореји, могли бисмо запазити углавном да су брзина маневровања тактичко-оперативних јединица и ширине (дубине) њихових дејстава по фронту и позадини захтевале мање и покретљивије јединице са одговарајућим органима који ће им на време обезбедити нужна средства. Поред тога, могућност непријатељског дејства по дубини захтевала је да јединице за снабдевање, слично борачким формацијама, располажу нужним наоружањем у циљу одбране места свога развоја и рејона позадине. То је олакшавало не само командовање и контролу извршења задатака него и војно-стручну обуку јединица за снабдевање.

Напори који су оперативно-тактичке јединице морале улагати при извршењу борбених задатака у психичком, физичком и материјалном погледу били су велики, јер су јединице често данима биле ангажоване у борби. Догађало се понекад да је попуштање само једне такве јединице на неком делу фронта доводило до тешке кризе. Због тога се јединице служби снабдевања нису смеле држати ни крутих норми у ешелонирању, ни шаблона у дотуру и евакуацији материјала. Њихова улога није неко статичко пословање, које се свакодневно понавља у сличном облику и обиму и у исто време, јер се тако што не догађа ни у извршавању задатака борбеног поретка на фронту. Због тога су јединице служби снабдевања морале да подешавају свој систем рада захтевима за успешније опслуживање трупа. А пошто се при томе тежило да се њихово ешелонирање саобрази борбеним условима, оне су у извесним ситуацијама привлачене што ближе борбеном поретку, а у другим приликама повлачене што дубље у позадину, избацујући ка фронту само своје експозитуре (водове, одељења). Овакво еластично ешелонирање имало је за циљ да трупе буду правремено опслужене текућим средствима, а да ипак јединице за снабдевање својим формацијама и резервама непотребно не запремају борбене рејоне јединице у целини, како би се на тој дубини лакше могли распоређивати други борбени ешелони.

У сваком случају трупама је требало олакшати извршење борбених задатака, што се, поред осталог, постизало дотурањем материјалних средстава од стране претпостављене снабдевачке команде. Међутим, трупне јединице су се у неким другим ситуацијама правилније и лакше снабдевале када су саме изузимале материјал из складшта претпостављених команди. Дакле, систем дотура се није схватао круто, тако да је у томе духу и била регулисана потребна

одговорност у погледу снабдевања. Паралелно са дотуром на принципу „од себе“ успешно се примењивао и принцип дотура „к себи“, али се при томе није смела допустити никаква неодређеност, пошто солидна организација снабдевања захтева јасноћу и прецизност. Због тога су претпостављене снабдевачке команде регулисавале када ће се и како примењивати одговарајући системи дотура.

Да би се смањила гломазност трупних јединица било је потребно да се оне ослободе свих оних материјалних органа који им нису били стално потребни, имајући у виду њихове потребе у борби, на маршу, на осигурању, итд. Зато су се појединим материјалним степенима у снабдевању и давале различите улоге. Ако је било нужно да у пуку постоји јединица за складирање и дотур материјала, није било потребно да постоји и јединица за крупније оправке тог материјала, и то не само у пуку, већ ни у дивизији, јер се увидело да се тек у дубљој позадини (корпус, армија и дубље) опрема може правилно и рентабилно оправити. Према овоме, број и врста јединица за снабдевање одређивали су се према величини тактичко-оперативних јединица, улогама које су им даване у општем систему снабдевања и задацима које су имале да извршавају.

Груписање послова разних служби снабдевања вршено је у једном снабдевачком органу. Другим речима извршни послови разних служби сасређивани су у мањем броју снабдевачких органа и јединица, и то тим више уколико се ишло ниже ка пуку и батаљону. Практиковало се, на пример, да се једној служби снабдевања, која је имала обимније задатке и своје органе спроведене до најнижих јединица, додељују послови и из домена других служби снабдевања. Оваквим груписањем извршених послова у снабдевању штедели су се ефективно, а уједно је смањивана и гломазност трупних јединица (код Американаца је, на пример, интендантска служба била задуживана и финансиским, па чак и ветеринарским задацима, с тим што јој је додељивано стручно људство за тај посао).

Већа немачка оперативна слагалишта у Другом светском рату била су организована на бази самосталних установа, са формациски одређеним управним апаратом, али су јединице за рад и ту биле формиране у радне чете и батаљоне.

Амерички пукови су у своме саставу имали од снабдевачких јединица и органа само оно што им је било најнужније за снабдевање животним и убојним потребама. Пуковска чета за снабдевање састојала се из 2—3 вода, а сваки вод из 3 одељења специјализована у снабдевању: храном, бензином, муницијом и наоружањем. Чета, која је имала свој транспорт, била је потчињена отсеку штаба С-4. Дивизија је имала чете за снабдевање интендантским средствима и за снабдевање муницијом, с тим што је свака од њих имала сопствени транспорт. Ове су чете биле потчињене начелницима одговарајућих служби у дивизији, а од резерви на својим транспортима носиле су само по један Т/О хране и БК муниције. И ове су се чете делиле на воде и одељења, тако да је било лако ка трупима истурати експозитуре — дивизиске станице за снабдевање — које су у неким при-

ликама распоређиване чак и у борбеним рејонима батаљона. Дивизиске чете за снабдевање преузимале су средства непосредно из армиског депоа (или на примопредајној тачки — експозитури — од армиског транспорта) и дотурале га до пуковских примопредајних станица или непосредно до дивизиских станица за снабдевање у пуковским и батаљонским рејонима. Батаљони су, према томе, понекад својим транспортом примали средства непосредно из дивизиских станица за снабдевање, од дивизиског, па чак и од армиског транспорта. У Кореји је било случајева да су дивизиске станице за снабдевање биле ешелониране на 1—2 км иза борбеног поретка појединих батаљона. На таквим местима, за време затишја, борци су по распореду својих командира чета долазили са положаја у дивизиске станице за снабдевање и тамо замењивали неисправну опрему и наоружање, купали се у покретним купатилима и мењали рубље, гледали пољски биоскоп, куновали ситнице у пољској кантини, итд. На тим станицама четни доносиоци су примали муницију, а четне кухиње храну. У чети и батаљону вршиле су се само ситне оправке, које је могао да изврши и сам војник на својој опреми (оружју, машини) или формациски занатлија приручним алатом. Све остале веће и генералне оправке спадале су у надлежност армије. Она је за ту сврху имала посебне чете за ремонт са механизацијом и транспортом, које је, према потреби, по водовима и одељењима истурала — ешелонирала — у рејоне дивизија и пукова, да би тамо вршиле оправке (када је то практично било могуће), или да евакуишу опрему у позадински рејон армије и да је ту оправе. Армија је, поред тога, имала и друге разне јединице за снабдевања, којих у дивизијама није било. Тако су, например, постојале армиске чете за: купање људства, прање рубља, снабдевање водом, дотур бензина (у случају великог утрошка у дивизијама), пренос бензина цевима, делаборацију муниције, снабдевање грађевинским и другим машинама, рад у слагалиштима, снабдевање — истурање армиских експозитура, печење хлеба, итд. Из ових јединица су по потреби истурани поједини водови и одељења у рејоне дивизија и пукова или су придавани дивизијама и пуковима као ојачање, или су вршили главне послове у армиском позадинском рејону.²⁾

Пошто је армија имала већи број разних снабдевачких чета по појединим службама — то су чете биле груписане у оквиру својих служби по батаљонима, а батаљони по командама снабдевачких група. Америчка правила предвиђају, например, да армија од 400.000 људи, (само за потребе интендантске службе снабдевања) има преко 70 разних чета за снабдевање (ван дивизиског састава), формираних у 13 батаљона, а ови у 5 команди снабдевачких група. У формацији

²⁾ Карактеристично је да су то биле формације стандардног типа, са тачно одређеним капацитетом рада. Тако је, например, једна америчка армиска пекарска чета за 24 часа могла да испече хлеб за 96.000 људи (24.000 кг хлеба), а један њен вод за 32.000 људи (8.000 кг хлеба); једна армиска чета за снабдевање састојала се из два вода (6 одељења) и могла је да развије 6 експозитура — станица за снабдевање са укупним дневним капацитетом дотура за 100.000 људи итд.

армије није био фиксиран број снабдевачких јединица, већ су број и врста тих јединица одређивани према њеном бројном стању и задацима које је имала да изврши у одређеном периоду времена.

У Совјетској армији је скоро све до пред крај Другог светског рата била на снази формација са многобројним неуједначеним снабдевачким установама код пукова, дивизија и армија. Али су тамо пред крај рата уведене поједине снабдевачке чете за снабдевање пука, за рад у слагалиштима, за снабдевање водом, за оперативно снабдевање бензином, оправку опреме, итд.

Као што се из напред изнетих примера види, скоро код свих већих армија су у току последњих ратова темељно коришћена искуства и према њима вршене измене у организацији и систему снабдевања. Ово је, на концу, био природан пут да службе снабдевања иду у корак са модернизацијом армије као целине и са новинама у оперативној пракси. У свим овим примерима може се запазити тежња да се систем снабдевања што више усаврши да би заиста успешно опслуживао трупу. Али се ова ратна искуства не би могла шаблонски применити свуда и на сваком месту без критике и потребних прилагођавања. Пре свега, потпуно одузимање од дивизије извесних функција у снабдевању није увек корисно. Немци и Американци су пекли хлеб, начелно у дубокој армиској позадини, а при продору у Русију, Немци су га за неке делове фронта пекли чак у Пољској и Немачкој. Такво снабдевање хлебом је добро функционисало све дотле док није дошло до прекида железничког и аутосаобраћаја, али је постало тежак проблем код Немаца при наступању ујесен 1941 године ка Москви, а код Американаца у Кореји приликом наступања 1951 године ка реци Јалу. Тада су и једни и други додељивали дивизијама пекарске водове и чете да би трупе свакодневно могле да примају хлеб. Овако су радили и са разним четима и батаљонима за оправку — ремонт. Али се овде може запазити да су у тим ратним периодима Немци и Американци били надмоћнији у ваздушним снагама од противника, тако да њихова позадина није озбиљније угрожавана нити су њихова снабдевачке јединице ометане у вршењу својих послова. Међутим, код армија које су располагале слабијим ваздушним снагама од противника, снабдевање је било знатно теже. Због тога је природно да снабдевачке јединице, које имају посебне функције, које се дуже баве на једном месту и којима треба обезбедити релативан мир да би могле да раде свој посао (за оправку опреме и наоружања пекарске чете, чете за прање рубља, итд.), не би требало да буду у сталној формацији дивизија. Овакве јединице, као армиски органи, могле би да обављају свој посао у корпусном или у армиском рејону, или да се, подељене на водове и одељења, ешелонирају у рејоне дивизија, па чак и пукова, да би тамо вршиле своје функције под повољнијим условима.

Систем ешелонирања резерви код армије и, евентуално, код пукова, стим да дивизије служе само као трансмисија за дотур од армије до пукова (код Американаца), такође се не би могао увек корисно применити. Иако овакав систем ешелонирања резерви смањује

ступенице у дотуру средстава и тиме повећава брзину снабдевања, он ипак захтева јаке сопствене ваздушне снаге, добре путеве и моћан аутотранспорт. Американци су у Корејском рату могли да примењују овакав начин ешелонирања, зато што су имали ваздушну премоћ, док су Севернокорејци морали да ешелонирају своје резерве често и у рејоне дивизиских позадина, и да због честих ваздушних напада дотур до пукова и батаљона врше ноћу лаким транспортом, и то ван путева (коњске запреге, товарна стока, колоне преносиоца на рукама). Из овога се види да у оваквим околностима и дивизиске снабдевачке јединице морају да имају извесне резерве (веће од једнодневнoг снабдевања), али у сваком случају не толике да онемогућавају брзу покретљивост и маневарску способност дивизије.

Све остале послове — који се не врше стално и свакодневно, који се појављују повремено (за одређени временски период), за које нема практичне могућности или је нерентабилно да се врше у оквиру пукова и дивизија — боље је пребацити у надлежност виших снабдевачких органа (корпуса, армија). Поред тога што се тамо такви послови могу боље извршити и смањити ефективи ових јединица, ове јединице се могу придавати дивизијама и пуковима, например, за: дотур воде на безводном терену, снабдевање специјалним машинама и наоружањем, дотур бензина при увећаном утрошку, дотур смрзнутог меса из дубље позадине када на трупном рејону нема стоке, купање људства у покретним пољским купатилима, прање рубља када га не могу вршити саме трупне јединице, печење хлеба, оправку опреме — наоружања, итд. Њих не би морале да имају чак ни армије (корпуси) у својој сталној формацији, већ би се као РВК јединице на позадњој просторији могле обучавати, формирати и опремати. Те јединице би се додељивале појединим оперативним јединицама приликом њиховог формирања (преформирања) и према задацима које би те оперативне јединице имале да изврше у једном одређеном периоду.

Што се тиче самог формациског облика јединица за снабдевање, сматрам да је систем пешадиских чета, формираних у батаљоне, најприкладнији за савремене ратне услове. Користи које такве формације пружају у погледу правилне обуке, борбене и радне способности и предности за лако прилагођавање система снабдевања што бржем и бољем снабдевању трупа далеко су веће од извесних ситнијих недостатака. Једно од крупних питања при формирању оваквих јединица јесте: да ли снабдевачким четама појединих материјалних служби треба дати и одговарајући транспорт за пренос и дотур средстава којима оне снабдевају трупу или не?

На успешно решење овог питања утичу углавном моћност транспортне индустрије и развијеност комуникација, јачина снага и, нарочито, бројност транспорта (а посебно аутомобилског) у једној армији. Земље са јако развијеном индустријом могу да децентралишу транспорт по службама снабдевања, придајући га снабдевачким јединицама. Ово појачава одговорност органа материјалних служби за извршење плана снабдевања, потстиче њихову иницијативу

и пружа корисну самосталност у дозвољеним границама за прилагођавање система снабдевања владајућој ситуацији, тј. приближује снабдевање трупи. Супротно томе, ово понекад доводи до нерационалног искоришћавања транспорта, о чему се, чак и у земљама које га имају довољно, мора водити рачуна. Међутим, концентрација транспорта у једном органу ван материјалне службе (на пример, транспортна чета дивизије) одражава штедњу у транспорту, али се при томе отежава планирање и извршење транспорта, и прилично скупо је корисна иницијатива органа снабдевања и расплињује одговорност за извршење плана снабдевања. Поред тога, одузимањем транспортних средстава од јединица за снабдевање ове јединице би се претвориле и у немоћне органе који нису у стању да извршавају своје задатке и да у потпуности преузму одговорност. При овоме је тешко извршити формирање снабдевачких јединица у облику чета, водова и одељења. Ако би, на пример, дивизијској интендантској чети за снабдевање (америчког типа) одузели транспорт, онда би од ње, уствари, остала само једна радна екипа људи јачине до једног вода, која не би могла ништа друго да учини већ само да чува (прима, издаје) материјал на месту, на коме га је транспорт оставио. При томе би и брзо прилагођавање ситуацији ешелонирањем разних истурених станица за снабдевање дошло у питање. Ово би, поред осталог, изазвало и стварање већих залиха материјала у трупном рејону, чиме би се умањила маневарска способност дивизија. Међутим, баш у еластичности система дотура и брзом маневровању материјалним резервама лежи сва предност система снабдевања који има за циљ да правремено опслужи трупу, а да је при томе растерети гломазних резерви.

С друге стране, при анализи проблема из оквира организације снабдевања мора се узети у обзир и све већа могућност употребе нуклеарног наоружања и диригованих пројектила. Најновија искуства на прошлогодњишњим маневрима у Западној Немачкој, као и најновији опити овог оружја у вези са дејством трупа на земљи, довели су и до нових погледа на организацију, формацију, тактику и на снабдевање армије. Назире се тежња за стварањем мањих, брзопокретљивих и за маневровање лаких дивизија, са снажним ватреним и лакшим нуклеарним наоружањем. Претпоставља се повремено „пражњење“ извесних борбених рејона, који би могли у блиској будућности бити угрожени нуклеарним дејством, да би се потом опет поседали чим се отклони утицај тога дејства. Захтева се измена у ешелонирању резерви: стварање већег броја мањих база, расејаних на погодним местима по фронту и дубини позадине и добро заштићених, чиме би се омогућило трупама да се при маневровању наслањају на најближу базу. Овакво ешелонирање резерви имало би и ту добру страну што би се смањило уништавајуће дејство нуклеарног оружја у односу на уништење великих количина материјала које се, иначе, сада чувају по великим складиштима, итд.

Све ово још јаче потенцира нужност да се, што је могуће више, ослободе пукови и дивизије од позадинских јединица, а нарочито оних које нису у стању да врше своје пословање у току честих по-

крета, које захтевају дужи развој и повољне услове за миран рад. То су, на пример, радионице, пекарнице, перионице и складишта која имају веће резерве и које немају сопствени транспорт за пренос свих тих резерви. Овакве или сличне снабдевачке јединице могле би се концентрисати у корпусу (уколико је снабдевачки орган) или у армији, с тим да се могу лако рашчлањавати и за рад ешелонирати у трупној или корпусној (армиској) позадини. Пошто ће се састав корпуса и армија понекад повећавати или смањивати зависно од задатака и места на коме дејствују, то би поједине снабдевачке јединице за одређени период времена требало додељивати армији, на пример: 2—4 пекарске чете, потребан број чета за рад у складиштима, чете за оправку наоружања, чете за оправку опреме, покретне перионице, чете за снабдевање бензином, итд.

Да би се при оваквој организацији могло маневровати јединицама служби снабдевања и њима вршити попуна оперативних јединица, било би корисно да се те јединице — као резерва Врховне команде — организују, обучавају и попуњавају опремом у дубљој позадини, да увек буде у приправности потребан број чета разних служби снабдевања, да би се у потребном моменту могле придавати корпусима или армијама, или да се од њих у извесном броју могу одузети (када за њима престане потреба) и доделити неким другим оперативним јединицама. Другим речима, потребно би било диференцирати јединице разних служби снабдевања на оне које су увек потребне једној оперативној јединици у најнужнијем броју, и на оне које јој се по потреби дају за одређени период времена.

Растресит распоред база у дубини позадине и правовремено маневровање резервама такође захтевају да се за пренос и чување тих резерви располаже и одговарајућим транспортом и са довољно радне снаге за манипулацију резервама, као и обученим људством које ће у сразмерно кратком року моћи да изради потребна склоништа за заштиту материјала и људства базе од утицаја дејства модерног оружја. У циљу заштите појединог материјала од уништавања (неупотребљивости), а нарочито радијације, такође би било потребно да се испита систем паковања сваког материјала понаособ и да се изнађу могућности потпуног или делимичног осигурања појединих паковања од штетног утицаја топлоте, а нарочито радијације при дејству нуклеарних оружја.

На крају, треба напоменути да се механизацијом опреме (која служи јединицама служби снабдевања за извршавање њихових задатака) умногоме повећава не само квантитет и квалитет пословања јединица служби снабдевања и брзина самог снабдевања, него се и смањује развлачење материјалних резерви и ефективна људства тих јединица. Тиме се систем снабдевања може лакше прилагодити општевојној и економској ситуацији у периоду извршења одређених задатака. Поред тога механизацијом опреме снабдевачких јединица доводи се целокупна ратна техника једне армије (борбена и снабдевачка) на приближно исти ниво, тако да сви родови и службе у датом моменту могу паралелно дејствовати, свако у оквиру својих задатака.

О РАДУ КОРПУСНИХ ПОЗАДИНСКИХ ЈЕДИНИЦА И УСТАНОВА

Маневар, одржан у јесен 1953 године, на коме су узеле учешће све јединице и установе позадине, имао је посебан значај за органе позадине. На њему су проверене могућности позадинских јединица и установа, уочене потешкоће на које су оне наилазиле у свом раду и стечена драгоцене искуства за даљи рад. Предманеварски, маневарски и послеманеварски период пружају, сваки за себе и сви заједно, много материјала за изучавање и дискусију.

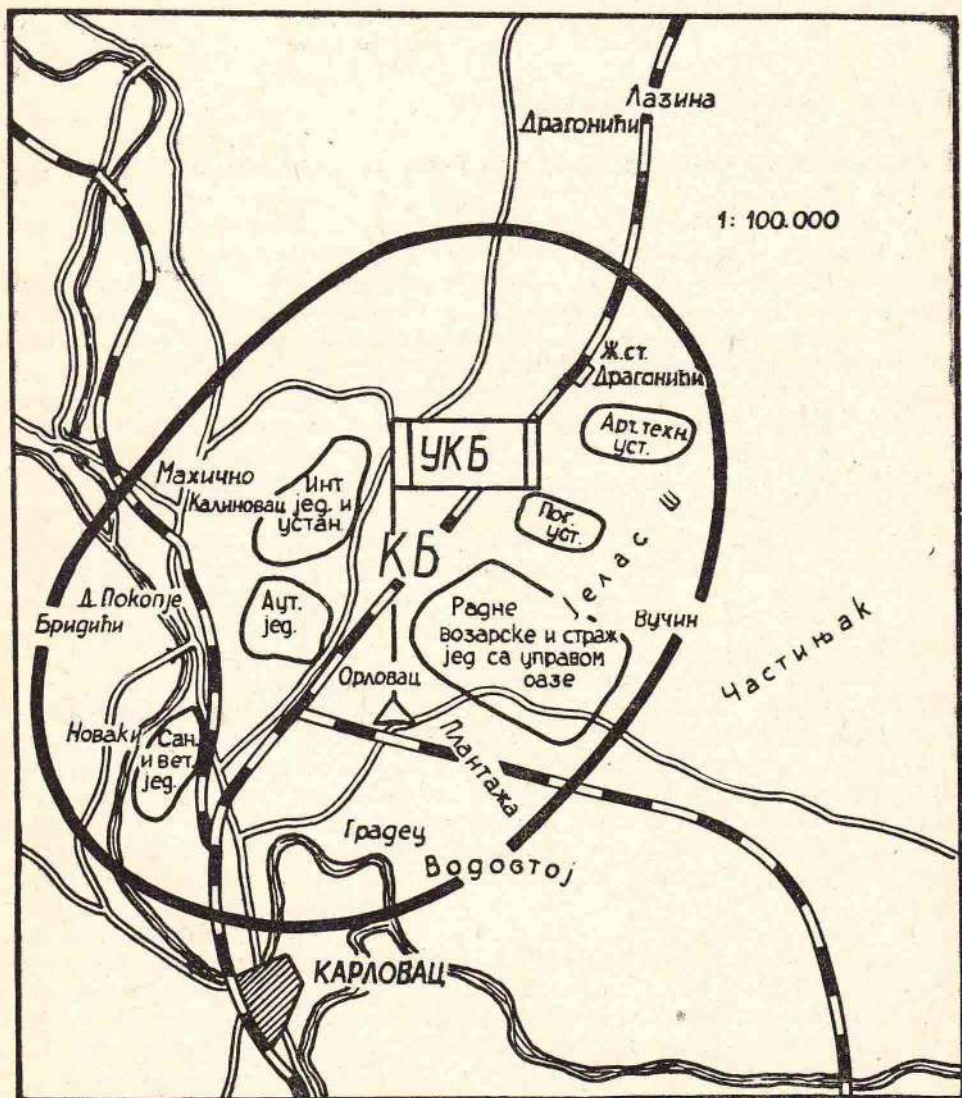
Командант корпуса добио је задатак да изврши концентрациско превозење и марш до концентрациске просторије главнином у рејон Раков Поток — Керестинец (секција Самобор размере 1:100.000), а осталим снагама на простору Бјеловар — Моравче — Жерјавинец (секција Загреб), док је корпусна база (КБ) распоређена у рејону Карловац, а болничка база корпуса (ББК) у рејону Голгово — Клинча Село — Зденчина — Раков Поток, тј. исувише далеко (КБ 40—70 км, а ББК 20—60 км) од јединица које су требале да врше снабдевање и санитетско збрињавање (скица 1).

Распоред позадинских јединица и установа на концентрациској просторији, по мом мишљењу, треба вршити у непосредној близини главнине снага. Ако би се тако радило неоспорно је да би се све јединице и установе снабдевале свим средствима много лакше, брже, сигурније, тајније и са минималним напрезањем транспортних средстава и људства. Сам покрет јединица са концентрациске просторије у рејоне прикупљања не би утицао на организацију и рад позадинских јединица и установа, а снабдевање јединица и њихово збрињавање (како за време марша, тако и у рејону прикупљања) не би ниједног момента био доведен у питање. Поред тога, пошто ће концентрациска просторија позадинских јединица и установа најчешће остати и као просторија за размештај тих јединица и установа не би било потребно никакво премештање тако гломазних делова (као што је корпусна база), бар док корпус не постигне такав успех који би обезбедио њихово премештање што ближе линији фронта без опасности да буду уништени противнападом непријатеља.

Међутим, баш због превелике удаљености (од рејона концентрације јединица 40—70 км, а од рејона прикупљања и 90 км) корпусна база је морала вршити премештање у исто време када су и јединице корпуса извршиле покрет са концентрациске просторије у рејоне прикупљања како би се што је могуће више скратио пут до-

тура и евакуације. Премештање се морало извршити управо онда када је требало концентрисати сву пажњу и сва транспортна средства за потпуно и благовремено материјално-техничко обезбеђење

Скица 1. Рејон и размештај КБ

јединица корпуса за претстојећи противудар. Уствари, рејоне размештаја база на концентрациској просторији треба одређивати тако да до њих могу несметано саобраћати транспортна средства свих врста

и видова, да се могу што лакше организовати за одбрану, итд. А да би се избегло дејство непријатељске авијације треба избегавати њихов размештај (па и појединих делова база) у непосредној близини великих индустријских центара, важних објеката, комуникациских чворова, итд. У овом случају, требало је избећи рејон Карловца, као важан политички, индустријски и саобраћајни центар Хрватске. Ово тим пре што је авијација плавих баш у то време имала очиту надмоћност у ваздуху. Чак ни извлачење делова корпусне базе из Карловца у правцу Загреба није обезбеђивало ништа сигурнији рад њених јединица и установа.

При одређивању места база (дивизиских, корпусних или армијских) треба имати на уму да се непрекидан рад у њима, ма како се базе маскирале, не може потпуно прикрити. Многа возила, која одлазе и долазе у базу, стварају на путевима видљиве знакове (трагове), добро уочљиве за непријатељску авијацију. Зато и базе и њихове делове треба размештати даље чак и од важних комуникација, које ће и иначе бити примамљив циљ непријатељске извиђачке авијације.

У погледу распореда позадинских јединица и установа унутар корпусне базе (види скицу 1) постојала су и два прилично опречна мишљења, наиме, једно, да је размештај јединица и установа био прилично густ, нарочито распоред средстава унутар појединих јединица; друго, да је тај размештај нешто више развучен и да су неке установе исувише далеко (на пример, артиљерско складиште, око 4 км) од управе базе. Обе ове замерке су, по мом мишљењу, засноване на чисто теориским поставкама, не водећи рачуна о конкретној ситуацији коју су диктирали разни елементи (у првом реду земљиште, комуникације итд.). Истина је да материјална средства, распооређена у армијској, корпусној, а донекле и у дивизиској бази, треба да буду растресита, с обзиром на све већу засићеност фронта ваздухопловством и да томе треба тежити кадгод је то могуће. Међутим, по мом мишљењу, не би било правилно да се у тој тежњи оде у другу крајност и да се занемаре неки основни елементи при одабирању рејона па и самог места размештаја базе, као што је, на пример: природни створ земљишта и сл. Јер, ако нам земљиште омогућава извршење борбеног размештаја јединица и установа на мањем простору, онда је природно да такво земљиште с обзиром на лакше обезбеђење, одбрану, транспорт, опслуживање базе, итд., треба до максимума искористити. Према томе, размештај унутар саме базе треба извршити у складу са конкретним условима и ситуацијом, а никако по неком шаблону. Зато треба препустити команди јединице да у датој ситуацији, у границама постојећих норми, доноси у том погледу најцелисходнију одлуку.

*

С обзиром на снаге и средства којима располаже, управа корпусне базе не може у потпуности да обавља своје функције, тако да

због тога произилази низ потешкоћа и неправилности и недовољна одговорност управе за рад базе.

Зато би, по мом мишљењу, управницима дивизиских и корпусних база требало дати далеко већа овлашћења и надлежности него што их сада имају. Наиме, било би правилно да управник базе одговара за правилно функционисање свих јединица и установа у бази како у погледу реда и рада, тако и у погледу извршења налога своје команде за снабдевање јединица. У току маневра су сви налози за дотур материјално-техничких, као и за употребу транспортних средстава, ишли од служби, односно заменика команданта за позадину, у корпусну базу, али директно на јединице и установе на које су се ти налози односили. Међутим, показало се да искључивање управника базе од одговорности за правилно и благовремено извршење задатака свих његових јединица и установа има крупних недостатака и да би у стварној ситуацији могло имати и веома тешке последице. Међутим, било би правилније и логичније да сви налози иду од служби (заменика команданта за позадину) корпуса — дивизије у корпусну — дивизиску базу, директно управнику базе (а не њеним јединицама и установама) и да овај буде не само наредбодавац него и одговорно лице за извршење одговарајућих налога, тако да би и снабдевање било кудикамо боље и ефикасније. Досада је за отпрему материјалних средстава по налозима из корпуса сваки управник — командир одговарао својој служби, а не управнику базе. При томе је било довољно да само један од њих не изврши налог на време, па да закасни читава аутоколона и да ниједна служба, односно складиште не изврши свој задатак.

Ако, на пример, командант аутобатаљона, који за свој рад одговара саобраћајном отсеку корпуса, из било којег разлога не би на време послао наређени број камиона у неко складиште, оно не би могло извршити свој задатак, без обзира на све завршене припреме за утовар и одашиљање материјала. Ово би настало управо због тога што управник базе нема никаквог увида у наређења издата команди аутобатаљона и што су органи корпуса сувише далеко да би могли брзо и ефикасно да интервенишу.

Снабдевање великог броја јединица и установа корпусне базе на маневру било је много озбиљније него што се у почетку мислило. Наиме, требало је да се свакој и најмањој јединици унутар корпусне базе директно издају све потребне количине разноврсног материјала, како је то организациски било регулисано. Међутим, не само да интендантско складиште није могло примити на себе толики број веза — ситних јединица и установа — него тако није могла да ради ниједна од тих установа, пошто не воде одговарајуће књиговодство. Да би се ово питање некако целисходније решило, привремено је оформљена интендантска секција као материјални орган IV степена са задатком да она врши снабдевање свих тих јединица и установа. Ова је секција успешно снабдевала све јединице и установе корпусне базе и олакшала ионако велики посао појединим складиштима, а посебно складишту хране. Оваквим решењем корпусни органи су не само

били ослобођени великог и непотребног броја ситних веза позади другог дела команде (о којима би иначе морали водити сталну бригу), него су и сву своју пажњу могли да оријентишу на материјално-техничко обезбеђење јединица на фронту. Чини ми се да је једна оваква установа у корпусној бази неопходна.

Интендантско складиште у ратним условима има тако обимне и деликатне послове које може успешно да савлађује само уз највеће напоре. Међутим, на маневру се морало ставити у задатак управи овог складишта да руководи пекарском четом, марвеним депоом и одредом за прање рубља (ОПР)¹). С обзиром да управник корпусне базе није имао могућности ни права да руководи било којом јединицом или установом (сем стражарским, возарским и радним јединицама), било је нужно да баш управник интендантског складишта постане одговорни руководилац напред набројаних интендантских, иначе, потпуно самосталних јединица (иако правилима није тако регулисано), јер је интендатури корпуса, услед велике удаљености, било немогуће да њима руководи. Логично, руковођење тим јединицама и установама било је врло слабо и оне, сем пекарске чете, нису скоро ништа ни радиле. Међутим, када би се управа корпусне базе поставила на другу основу и са другим задацима, она би могла сама да ради са свима, па и са јединицама и установама о којима је била реч.

Обезбеђење КБ претставља посебан проблем. Простор који је заузимала КБ на маневру, и поред „збијеног“ распореда, био је толико велики да се постојећим снагама и средствима није могло постићи ни 50% безбедности. Иако неки сматрају да се за обезбеђење може узети људство свих јединица и установа, а не само оних које

¹) О употреби ОПР и о његовом месту у борбеном поретку корпуса једни су мишљења да га треба доделити дивизијама, с тим да оне организују прање за своје јединице док би он то у корпусу радио само за приштапске делове, КБ и ББК, а други сматрају да је боље да остане у КБ и да пере рубље за читав састав корпуса. На маневру се у припремном периоду, до доласка на концентрациску просторију, прање рубља вршило у трупним перионицама, с тим што је војницима дат по један пар чистог рубља да би се пресвукли пре доласка у рејоне прикупљања. Интендантура корпуса је планирала да у корпусном ОПР изврши прање рубља за једну дивизију, самосталне корпусне пукове, приштапске делове, КБ и ББК, а да остале јединице перу рубље свака за себе, односно да га перу сами војници. На овај се начин хтело да испробају могућности одреда за прање рубља, организација прикупљања, повлачења прљавог и дотура чистог рубља, као и ефикасност прања од стране самих војника по јединицама. Међутим, практично се није могла установити оправданост постојећих мишљења нити се остварио предвиђени план. Пошто одред за прање рубља без механичких средстава за прање и сушење практично није у могућности да све то постигне, дат му је задатак да пере само за КБ и ББК, а јединицама је наређено да прање рубља организују преко војника, иако војници немају могућности за загревање воде и његово прокување. Зато ОПР треба снабдети механичким средствима за прање и сушење рубља и доделити их свакој дивизији, а можда и пуковима. Прикупљање и повлачење рубља од јединица (пукова и дивизија) до КБ, односно до ОПР, претставља сложен посао и изискује добру организацију, транспортна средства и прилично велики број људи за отпремање чистог и допремање прљавог рубља.

су искључиво за то одређене, ипак се то у пракси не може извести. Истина, то људство се може и мора узети у обзир, али само за одбрану од непосредног напада, када углавном све људство ступа у борбу, тако да ће само најнужнији део остати за обезбеђење материјалних средстава своје јединице — установе. Међутим, то људство се ни у ком случају не може употребљавати за стално обезбеђење објеката у бази (у саставу стража или патрола) тим пре што све људство у КБ обавља велике и напорне радове у току читавих двадесет четири часа, и то са минималним одморима. На маневру се показало да постојећа радна јединица није у могућности да изврши све потребне послове у бази, а да стражарске јединице ни издалека не могу спровести њено потпуно обезбеђење, те их треба повећати.

*

Када је командант корпуса наредио да јединице одмаршују са концентрациске просторије у рејоне прикупљања, органи позадине су имали да решавају тежак проблем, јер се правац дотура знатно одужио. Од КБ до рејона прикупљања било је пуних 80 км, не рачунајући скретање са главног на споредне сеоске путеве. Зато се морало мислити о премештању КБ, да би се тиме бар у извесној мери, скратио ланац дотура.

Када је командант корпуса, на предлог свог заменика за позадину, донео одлуку да се КБ премести у рејон Керестинец — Ступник (секција Самобор) било је мишљења да премештање није требало извршити зато што се саобраћај на путу дотура могао успешно одвијати и што се корпусна база премештањем у рејон Керестинец излаже опасности у случају непријатељског прелаза преко Саве из рејона Дрнек — Велешевац — Суша. Међутим, ови приговори нису били умесни, јер аутоколоне — без обзира што је пут дотура био заиста добар — нису могле ноћу без светла да саобраћају већом брзином од 18—20 км/сат. Осим тога, кишовито време, клизави путеви и слаба видљивост нису дозвољавали моторним возилима да се крећу брзином којом би се иначе могли кретати у нормалним условима. Најзад, не води се довољно рачуна о могућности транспортних средстава да на извесној релацији успешно обављају транспортнање материјала, већ се често врши погрешан прорачун. На пример, ако је дужина пута дотура 40 км, брзина кретања 20 км/сат, ако је за утовар и истовар потребно по 1 сат (а често се узимало и само пола сата) онда се долазило до закључка да би аутоколоне (са својим теретом) извршила ово превозење и вратила се на поновни утовар за 6 сати. Међутим, пракса је показала да би таква рачуница била нереална ако се не би узели у обзир још неки веома важни елементи који знатно утичу на брзину дотура што се веома рељефно одразило и на маневру. Пре свега, јединице и установе којима се врши дотур се такорећи стално премештају, тако да се због тога мењају и дужине ланца дотура и квалитет путева. На пример, дивизиски медицински центри (ДМЦ) су се у току маневра, због лоших путева и отежаног снабдевања, пре-

мештали и по дану, а тако исто и пуковске базе и пуковска превижалишта. Дешава се и то да се у једној колони (чак и у једном камиону) возе материјална средства за две и више јединица и да се повратни транспорт користи за евакуацију рањеника и болесника, непотребних материјалних средстава и тешко рањене и болесне стоке — што, свакако, одужава време транспортовања. Најзад, не треба занемарити чињеницу да је јединице често веома тешко наћи на терену.

Ако би се сви ови елементи узели у обзир, онда се превожње, у горњем примеру, не би могло извршити за време мање од 8 до 10 сати. То значи да се у току једне ноћи може рачунати само са једном а никако са две или чак и три туре, како се то иначе радило на вежбама. А колико би тек времена требало да се изврши дотур на удаљењу од 80 км није потребно посебно наглашавати. Зато је било потребно, ако се желело да се снабдевање јединица правовремено изврши, да се корпусна база премести, да би се тиме пут дотура скратио бар за 30 км. То је, уосталом, и нормалан скок корпусне базе. Далеко би боље било да је КБ премештена ближе Сави. Међутим, то је тада било немогуће, јер се ниједна зграда није могла користити, а сав терен око Саве био је потпуно откривен.

Пошто је команда армије донела, по моме мишљењу, целисходну одлуку за извршење противудара, она је и наредила довођење јединица у рејоне прикупљања. Јер, зар се може замислити да би „плави“ (чак и под претпоставком да нису ништа знали о нашем прикупљању — што је стварно немогуће) и даље форсирано надирали ка југу, а да се за то бар у извесном смислу не осигурају, тим пре што су били задржани упорном одбраном „дрвених“ и што се, вероватно, могла очекивати противофанзива. Најзад, ако би КБ и била угрожена, онда би, такође, биле угрожене и све јединице корпуса које су већ прешле Саву. Зато сам мишљења да у поменутом случају корпусна база у рејону Керестинец није била угрожена од десантних снага „плавих“ из поменутог рејона и да КБ и ББК, нарочито у офанзиви, треба привлачити што је могуће ближе фронту, јер ће оне у том случају моћи успешније да изврше своје задатке.

*

Када су јединице корпуса извршиле покрет из рејона прикупљања у рејоне полазних положаја, командант корпуса је (на предлог свог заменика за позадину) донео одлуку да се формира одељак корпусне базе (ОКБ) и да се истури преко Саве, са задатком да снабдева оне јединице корпуса које ће се у току сутрашњег напада толико удаљити да КБ неће више бити у стању да их редовно снабдева. КБ је имала да и даље врши снабдевање одговарајућих ближних јединица док се потпуно не ослободи (испразни) свих материјално-техничких средстава, а потом да се премести у рејон ОКБ. Тражено је да команда армије врши дотур корпусу до ОКБ, где ће се доцније развити и КБ. Истовремено је наређено да се изврши премештање и

развој ББК северно од Саве, 1.500 м јужно од с. Сесвете, што је завршено до 4.00 истог дана када је отпочео напад.

По наређењу команданта корпуса из КБ издвојен је одговарајући део кадра, радне снаге, материјално-техничких потреба, транспортних средстава, итд. и оформљен ОКБ у рејону Реснички Гај (секција Загреб), што је имало више позитивних резултата.

Прво, утврдило се да се људство КБ и јединица и установа у бази не може никако поделити, јер се не би могао успешно одвијати рад у бази и ОКБ. Поред тога, радне и стражарске јединице у КБ ни онако не могу потпуно задовољити њене потребе и извршити постављене им задатке, а када се од истих снага и средстава формирао и ОКБ, овај се проблем показао у још оштријој форми, иако је правилима предвиђено да се формирање ОКБ врши од дела снага и средстава КБ.

Друго, показало се да је веома корисно да се ОКБ истура не само у страну од КБ на одвојеном правцу, него и унапред када између КБ и јединица постоји нека природна препрека која отежава (или за извесно време и онемогућава) снабдевање јединица, али само под условом да армија врши дотур непосредно до ОКБ. Поред тога, потребно је обезбедити снаге и средства (из команде корпуса или неких других јединица) за рад у ОКБ.

Треће, показало се да управник и јединице и установе ОКБ морају бити одговорни за свој рад само заменику команданта за позадину, односно својим службама, а никако управнику КБ, и то из следећих разлога:

а) управник КБ у систему снабдевања има исте задатке које би добио и управник одељка базе, али за сасвим друге јединице;

б) сви налози за издавање материјално-техничких средстава јединицама које снабдева одељак базе шаљу се овом одељку директно из корпуса;

в) ако би се одељак базе снабдевао из базе претпостављене команде, онда његово пословање нема никакве везе са базом;

г) све јединице и установе ОКБ, одмах по формирању, морају да устроје самостално књиговодство независно од књиговодства које воде јединице и установе у бази.

ОКБ је успешно снабдевао јединице на левом крилу које КБ, због удаљености, није могла благовремено да снабдева. Према томе, одељак базе треба формирати кад год то конкретна ситуација захтева.

Међутим, неки нису схватили улогу ОКБ у оваквој ситуацији и рад КБ, иако су јој били тачно наређени њени будући задаци. У КБ

су остала сва средства осим оних које је собом понео ОКБ, која су релативно мала. Дотур из армиске базе вршио се до ОКБ. Истина, у КБ нису остале велике количине стварних средстава, пошто је гро њених средстава био нестваран — фиктиван. Међутим, одговарајући органи морали су да оперишу са свим тим средствима (била она фиктивна или стварна) и да о њима воде рачуна. Отуда се јављају и нека схватања о складишту погонског материјала. Иако је оно било фиктивно распоређено у КБ око 1 км југозападно од с. Драганић, неки нису могли да схвате зашто оно није ту и стварно развијено. Разлог за ово је био у томе што се тада снабдевање вршило из постојећег мирнодопског сталног складишта погонског материјала. Али, када је извршено премештање КБ, онда је било развијено и складиште погонског материјала са онолико материјално-техничких средстава колико их је било потребно до завршетка маневра и за повратак јединица са маневарске просторије у њихове гарнизоне.

Овакав рад је био неопходан и сасвим нормалан. По мом мишљењу, овако ће се радити и у ратним условима кад год буду каква стална складишта у непосредној близини било које јединице, односно њене базе. Овакав ће рад нарочито долазити до изражаја у одбрани када се предвиђа повлачење по плану претпостављене команде. Гледајући ствари из овакве перспективе, може се закључити да је овај комбиновани начин снабдевања збиља дао одличне резултате и потребна искуства.

*

Болничка база корпуса била је на концентрациској просторији размештена тако развучено да је од једне до друге болнице било по неколико километара, што је отежавало рад њеном управнику, који, практично, није био у могућности да усклади и контролише рад свих својих болница. Заразна болница је била у Зденчини, интерна у Раковом Потоку, болница лаких рањеника у Галгову, а евакопријемник и управник болничке базе у с. Клипча Село (све секције Самобор). Какав је тада утицај могао управник базе да има на рад тих болница? У конкретној ситуацији он и није био управник ББК, пошто му то сам распоред болница није дозвољавао, него само управник евакопријемника. Када се томе дода још и то да је хируршка пољска болница била 5 км северно од Загреба, односно око 30 км од управника ББК, онда се јасно види да ББК није могла извршити свој задатак и да она као целина у оваквој организациској структури не може даље остати, о чему ће касније бити речи.

Сама организација рада, распоред одељења и рад око прегледа и лечења рањеника и болесника у појединим болницама били су на задовољавајућој висини. Истина, број рањеника био је мален, јер јединице нису извршавале дата наређења у погледу евакуације и маркирања рањеника, па се није могла ни испитати могућност пуног рада са постојећим снагама и средствима појединих болница. Ово се нарочито односи на евакопријемник који редовно није имао посла. Њему је од стране армије додељен санитетски воз да би се испитала и његова употреба. Међутим, када су требала да се изврше потребна испитивања рада евакопријемника и евакуације санитетским возом, није било довољно рањеника. Па ипак се успело да се импровизацијом утврди могућност коришћења санитетског воза, нарочито у погледу организације укрцавања и искрцавања рањеника и болесника.

Мишљења сам да су поједине установе ББК углавном извршиле своје задатке. Али, база у целини није могла нити ће убудуће у оваквој организациској форми моћи да извршава постављене задатке, поготово у знатно тежим околностима него што су биле у маневру.

ББК сачињавају разне болнице које су потпуно независне једна од друге у погледу карактера болести које се у њима лече, помоћи која се указује рањеницима, рокова задржавања рањеника и болесника на лечењу и начина премештања. И не само то, него свака од њих може да кочи и онемогућава бржи и ефикаснији рад друге болнице.

Узмимо, на пример, болницу лаких рањеника (БЛР). Да ли је уопште потребно да она буде корпусна установа и у саставу ББК? Она држи пацијента са роком лечења до 30 дана. У данашњим условима ратовања, болничка база, ако је узмемо као целину, морала би да се за то време премести бар 3—4 ако не и више пута, у случају да корпус за све ово време води борбу, у нападу или у маневарској одбрани. А тако често премештање БЛР са свима њеним болесничким лежајима и највероватније истим бројем болесника било би свакако незгодно што би се одразило на здравље пацијената. То је још осетљивије код заразне пољске болнице (ЗПБ), јер се она не би смела премештати са јединицом све дотле док у њој има бар један болесник или све док болеснике не преузме на лечење армиска заразна болница.

Пошто се, за разлику од поменутих болница које траже што дуже задржавање на једном месту, интерна, а нарочито хируршка болница, евакопријемник и санитетска јединица за евакуацију мо-

рају чешће премештати, како би могле бити ближе рањеницима у циљу пружања што ефикасније помоћи, рад на маневру је, по мом мишљењу, показао да држање свих ових болница у једној целини нема свога оправдања. Њих би требало поделити тако да БЛР и ЗПБ буду самосталне а да остале јединице сачињавају ББК, или све јединице и установе болничке базе осамосталити и ставити их под непосредно руководство санитетских органа корпуса. Моје је мишљење да би најбоље решење било да се у корпусу укину БЛР и ЗПБ, а да у њему и даље остану остале јединице и установе садашње болничке базе, с тим да се развијају што је могуће ближе јединицама првих ешелона, на неколико км од линије развоја дивизијских медицинских центара.

На маневру је премештање болничке базе уследило уочи напада. Раније премештање није било потребно, јер болничка база у томе периоду није имала неког хитног посла нити се он могао очекивати пре почетка напада, а у време преласка јединица преко Саве требало је да буде развијена и способна за рад. Командант корпуса је једновремено донео одлуку за напад и премештање ББК. Приликом премештања се утврдило да транспортна средства ни издалека не одговарају потребама ББК. Наиме, ако би се са њом истовремено премештала и КБ и вршило редовно снабдевање, онда би то премештање било доведено у питање, поготово ако би БЛР била оптерећена макар и са 50% свог капацитета.

Сматрам, да је искуство са овога маневра показало, поред осталог, да је потребно да ББК буде што покретљивија и да се развија што ближе линији фронта.

Потпуковник **БОРИВОЈЕ ФИЛИПОВИЋ**

ТАКТИЧКА ДЕЈСТВА У УСЛОВИМА АТОМСКОГ РАТА

ПО СТРАНИМ ГЛЕДИШТИМА

Усавршавањем нуклеарног оружја омогућена је његова употреба и у тактичке сврхе. Тиме се на пољу тактике појавио један нови елеменат од изванредног значаја, о чијем је утицају на тактичка дејства у иностраној литератури много писано¹⁾. Познати ефекти дејства нуклеарног оружја²⁾ свакако ће изазвати промене у досадашњим тактичким поступцима које ће се неминовно одразити на структуру борбених поредака, на организацију и формацију јединица, на брзину и трајање извођења операција, на улогу и задатке родова војске и служби, итд. Сем тога, то ће код свих врста борбених дејстава изазвати бројне и компликоване предострожности тактичке и техничке природе у циљу заштите људства, а и дубоку ревизију класичних метода тактике, како за онога који напада, тако и за онога који се брани.

Избор циља

За правилну употребу нуклеарног оружја врло је важан правилан избор циља који је у тесној вези са бројем расположивих нуклеарних пројектила. Изабрани циљ мора да оправдава утрошак пројектила (бомби, односно граната). Отуда ће у атомском рату и маневар имати често за циљ да наведе непријатеља на стварање таквих концентрација чије димензије, густина и важност оправдавају употребу нуклеарног оружја.

Избор циља засниваће се у првом реду на познавању распореда непријатеља. На основу проучавања карте и аерофотоснимка може се вршити избор сталних циљева, као што су: теснаци, утврђени рејони, чворови комуникација и сл., док за избор покретних циљева, као што су: концентрисана жива сила (резерве, други ешелони), артиљерија, тенкови, итд., сигурне податке могу дати извиђачка и тактичка

¹⁾ Материјал за овај чланак узет је углавном из ових страних публикација: „*Combined arms units in atomic warfare*“ (изд. 1952 год.), „*Tactics of atomic war*“ (из часописа „*Combat forces journal*“ за септембар 1953), „*Bilans de l'arme atomique 1945—1952*“ (из часописа „*Forces Aeriennes Francaises*“ за јануар 1953) и неких наставних материјала.

²⁾ Као основа за ова разматрања узети су ефекти номиналне атомске бомбе (од 20 КТ) и атомске гранате (од 10 КТ).

авијација, као и општевојни (дивизиски) извиђачки органи (чак и поједине патроле), а исто тако и ухваћени непријатељски војници и заробљеници. Извиђачким органима треба јасно поставити задатак, објаснити им шта се од њих специјално тражи, као и које их околности могу довести до откривања погодних циљева за атомски напад. Исто тако, треба их упознати са предзнацима који логично указују на непријатељску намеру да употреби нуклеарно оружје. Саветници — стручњаци за атомска питања треба да проводе највећи део времена у обавештајном одељењу команде, а врло често и у дивизиским обавештајним отсецима. Коначни избор циља мора да остане у надлежности онога који је овлашћен за употребу нуклеарног оружја. Ако се планирају атомски напади авијацијом, избор циљева ће вршити и задатке издавати командант армије, а ако се ради о употреби атомске артиљерије, која може бити додељена и корпусима, онда ће командант армије морати да пренесе право избора циља на команданта корпуса.

„Када непријатељ, било случајно било под притиском нашег маневра, изложи велики број људи и велике количине материјала на релативно малом простору, атомски напад ће брзо и сигурно отворити пут оклопним и моторизованим колонама које експлоатишу успех, јер се преживели остаци налазе у стању потпуне деморализације, тако да се њихово уништење може извршити класичним оружјем.“

Али, како су атомски пројектили исувише скупи, употребљаваће се само против важних тачно одређених циљева добро познатог састава. Ово указује да на бојишту неће бити могуће искористити сваки погодан моменат и циљ за дејство нуклеарним оружјем. Отуда, на пример, америчка правила препоручују да се при планирању борбених дејстава класичним оружјем истовремено врше и планирања за обезбеђење командантове идеје маневра употребом евентуално додељеног нуклеарног оружја у току операције.

Зона сигурности

Пре него што се атомски пројектил употреби испред фронта сопствених трупа, морају се јединице прве линије припремити не само за заштиту од нуклеарне експлозије, него и да одмах после експлозије могу искористити постигнуте резултате. Све јединице, а нарочито резерве, морају бити спремне за покрет преко рејона експлозије ради експлоатације успеха у духу замишљеног маневра. Сопствена авијација, такође, мора бити тачно обавештена о месту и времену експлозије да би могла избећи опасну зону.

На зону сигурности мора се строго пазити. При употреби „А” бомбе јачине 20 КТ, која се баца из авиона, зона сигурности за не-заклоњене јединице (обично у нападу) не сме да буде мања од 2,5 — 3 км, а при употреби атомских артиљериских зрна — нешто мања, до 2 км. За заклоњене јединице (најчешће у одбрани) зона сигурности износи око 2 км за „А” бомбу од 20 КТ, а 1 — 1,5 км за атомска артиљериска зрна.

„Дејство нуклеарне експлозије мора се експлоатисати највећом суровошћу и највећом брзином. Сопствене трупе које су претходно пришле на ивицу зоне сигурности, треба да продиру у рејон експлозије одлучно, да довршавају уништење и повећавају наред и страх који је експлозија причинила.“

Примена нуклеарног оружја у нападу

Нуклеарна експлозија има највеће дејство на равничастом земљишту, док се на брежуљкастом и брдовитом земљишту оно просторно смањује, а у планини је јако ограничено. У нападу се може корисно употребити при пробоју јако организоване непријатељске одбране, за брзо овлађивање јако брањеним насељеним местима, и сл. Она омогућава лако извршење пробоја као најповољнијег облика маневра, који је иначе у нормалним условима тешко изводљив. Нуклеарне експлозије у ваздуху олакшавају извођење напада, јер не стварају опасност од секундарне радијације, тако да трупе могу да прелазе преко рејона ефикасног дејства непосредно после експлозије³⁾. При експлозијама на површини земље и под земљом, који имају за циљ контаминирања у јачем степену и за дуже време, изгледа да ће опасност од секундарне радијације бити сразмерно кратког трајања (наравно ван самог центра експлозије — кратера).

Једна номинална „А“ бомба може практично да неутралише један пешадиски пук који се брани на фронту од 4 км, ако је бранилац у слабом и плитким заклонима, при чему ће бити онеспособљен и већи део дивизијске артиљерије на том делу фронта. Аналогно томе, ова бомба може потпуно да неутралише један артиљеријски пук на ватреним положајима (ВП), дивизијску базу (ДБ) са нормалним размештајем њених установа или пук у противнападу на фронту од 2—3 км.

У нападу нуклеарно оружје се може употребити: за дејство на циљеве у блиском додиру (у оквиру зоне дејства дивизија прве линије); за дејство на циљеве у дубљој позадини (изван зоне дејства дивизија прве линије) и за једновремено дејство на циљеве у блиском додиру и у дубљој позадини. При томе трупе могу добити задатак да пробију непријатељски одбранбени појас и омогуће пролаз прокретним групама које ће искористити успех и заузети објекте у дубини непријатељске одбране, или да кроз пробивени непријатељски одбранбени појас заузму објекте у блиској дубини непријатељске одбране. За овај други задатак одређују се одреди мањи од дивизије (обично један пешадиски пук на аутомобилима).

У току припреме напада не постоје погодни услови за предузимање атомског напада. Напротив, у овом периоду нападач ће морати сам да предузима мере за заштиту од евентуалног атомског напада

³⁾ Овде је реч о експлозијама на висини 600—700 м. Међутим, при најновијим опитима (у фебруару и марту ове године) извођене су експлозије на висини од 100 до 150 м, вероватно са циљем да се у потпуности искористи и радиоактивно дејство.

браниоца (на првом месту тиме што му неће пружити повољне циљеве превременом масовном концентрацијом).

Непосредно пред јуриш и у току напада атомски напади добијају своју пуну вредност. С обзиром да ће се циљеви атомског напада, због веће зоне сигурности, налазити на већој дубини, артиљерија се може максимално ослободити свих задатака посредне подршке трупа, и сва употребити за непосредну подршку. То значи да ће непосредна подршка трупа у атомском нападу и даље остати у надлежности класичне артиљерије, док ће тучење дубљих резерви и контрабатирање вршити нуклеарно оружје.

Продирање кроз дубину непријатељског одбранбеног појаса биће увелико олакшано ако јаке тачке буду изложене атомском нападу. Исто тако, замишљени маневар ће се брже одвијати, а самим тим ће се и темпо операције убрзати. Изгледа да више неће бити потребно (бар у оквиру једног одбранбеног појаса) рашчлањавати задатке нападача по дубини, нити прибегавати узастопном освајању одговарајућих линија, односно објеката, већ ће се тежити да се цела дубина браниоачеве одбране заузме у једном налету. У овој фази атомски напади могу се примењивати и за заштиту угроженог крила или бока, као и у циљу напада на браниоачеве оклопне резерве које врше противнападе.

За примену нуклеарног оружја у нападу, у америчким правилима помињу се ова најважнија начела: тежити да се нуклеарни пројектили не троше појединачно, већ да се тражи прилика за нашошење одлучног ударца концентричним нападом⁴); најзахвалније атомске циљеве претстављају концентрације непријатељских снага које стоје на правцу главног удара; за брзо искоришћење атомског напада, главним снагама ударати преко подручја експлозије; у циљу јединствене подршке трупа, планове ватре потчињених јединица сагласити са планом атомске подршке.

„Атомски напади неће имати за циљ само рушење, разарање и убијање, већ могу имати и другу намену, као: дезорганизацију непријатељског командовања, психолошко дејство на живу силу, и сл. Последнице нуклеарних експлозија треба искористити брзо и у потпуности пре него што непријатељ успе да се поново уреди. Сузбијање страха и деморализације такође је један од врло важних задатака у акцијама за искоришћење успеха сопствених нуклеарних експлозија, као и у заштити од атомског оружја. Сигурност напада нарочито ће изискивати обезбеђење брзог груписања за напад. Јединице треба да остану децентралисане до критичног момента, а после тога да се брзо групишу (саобразно идеји маневра) да би у нападу могле максимално искористити изненађење и дезорганизацију непријатеља.“

Исто тако, мора се благовремено предвидети хоће ли се покрет јединица вршити преко рејона експлозије или ће се он обилазити. У првом случају мора се предвидети и да ли ће покрет уследити одмах после експлозије или тек када се створе одговарајући услови.

⁴) Овде се под „нуклеарним пројектилима“ вероватно мисли само на атомска артиљериска зрна.

Погрешна схватања о опасности радијације и могућности затровања преко непријатељских рањеника, земљишта или опреме — треба код војника сузбити погодном наставом и обуком.

Постоји веровање да ће се у Америчкој армији у најскорије време чак и дивизијама придавати оруђа атомске артиљерије. У војностручним часописима се већ пише о новим задацима пред којима стоје штабови дивизија у савлађивању знања потребних за правилну употребу атомских зрна, као и у решавању низа проблема који им се тиме намећу.

„Штабови дивизија ће морати да се брину за избор положаја атомских оруђа, за мере детекције, за сигурност не само тих оруђа, већ и њихових нуклеарних пуњења (нуклеарних делова зрна), за њихов транспорт, итд.“

На команданта дивизије такође ће пасти задатак анализе и избора циљева. Најзад, штаб дивизије ће имати и дужност да процени ефекат дејства нуклеарне експлозије и да о томе поднесе извештај. Овај задатак укључује у себе како техничку процену ефекта дејства, тако и специјална извиђања, а у његовом извршењу највише ће бити ангажовани саветници за нуклеарно оружје, официри хемиске службе и хемиске јединице.

Непосредно искоришћење нуклеарне експлозије могу ометати пожари и рушевине. Може се догодити да путеви буду блокирани, али није вероватно да би се на откривеном и проходном земљишту могло наићи на неке озбиљне препреке. У сваком случају, при планирањима у циљу остварења донетих одлука и при реализацији идеје маневра не треба занемаривати брзе покрете, али треба одбацити сваку бојазан од радијације, јер се у тој бојазни досада претеривало. У плановима треба предвидети кретање ван путева у случају да они буду блокирани, а такође и употребу инжињерије у циљу рашчишћавања препрека на путевима.

На маршу се покрет јединица мора брижљиво планирати и вршити тако да се ни у једном моменту не пружи непријатељу погодан циљ за атомски напад. Ово је нарочито потребно ако је у питању покрет у циљу прикупљања за напад, у току подилажења.

Колоне на маршу (чак и оклопне и моторизоване) нису најпогоднији атомски циљеви. Уобичајене мере за заштиту од ваздушних напада довољне су и овде, као, на пример, разређивање колоне по дубини, кретање по више путева, максимално искоришћење природно маскираних праваца и путева (из ових разлога некад ће се користити за покрет и правци на којима је покрет отежан), избегавање нагомилавања трупа у теснацима, итд.

У ваздушнодесантним операцијама старешине морају предузимати мере за рашчлањавање својих јединица не само у полазним рејонима, него и у рејонима десанта.

Губици од дејства нуклеарних експлозија при форсирању река могу се смањити ако се прелаз врши на што ширем фронту, са што већим рашчлањавањем јединица и ако се за пребацивање снага користе

не само пловна, већ и друга средства (на пример, авијација и ваздушни десанти).

При нападу на утврђене рејоне могу се употребити приземне или подземне нуклеарне експлозије, у циљу стварања бреша у непријатељској одбрани, као и ради изолације појединих отсека утврђеног рејона. Но, после ових експлозија настају радиоактивна контаминирања, која могу ограничити покрет нападача и компликовати искоришћење успеха, па зато треба захтевати и употребу ваздушно-десантних јединица.

Ноћу је отежана не само употреба нуклеарних експлозија, већ и њихово искоришћење, и то углавном због рушења у рејону експлозије. За искоришћење успеха може се применити и осветљавање бојишта.

При планирању атомских напада на насељена места треба имати у виду обимна рушења и велики број озлеђених после нуклеарне експлозије, као и масовне пожаре и пожарне олује.

Примена нуклеарног оружја у одбрани

Једна од главних тежњи одбранбеног маневра биће да код нападача створи циљеве погодне за атомски напад и да их у погодном моменту нападне. Према томе, нападача треба присилити на концентрацију снага и средстава вештим коришћењем препрека, забрањивањем путева, постављањем минских поља, изградом јаких отпорних тачака, итд., затим ратним лукавством, маневром, или комбинацијом свих ових начина. При томе треба строго водити рачуна да сви ти напори не проузрокују непотребне концентрације снага браниоца.

У периоду до почетка напада атомски циљеви ће се неминовно и сами појавити. И поред свих предузетих мера, нападач неће моћи да избегне у потпуности концентрацију живе силе, борбених средстава и материјалних потреба. Ма колико кратко трајале те концентрације, оне ће за атомски напад претстављати рентабилан циљ. За успешно извршење атомске противприпреме од стране браниоца треба имати одлично организовану службу извиђања и осматрања и организовати хитно искоришћење добивених података. Но, у сваком случају, предњи делови браниоца морају бити добро укупани и сигурно заштићени од дејства експлозије за време извршења атомске противприпреме.

У току извођења одбране бранилац треба да тежи да навуче непријатеља на делове положаја са славим отпором, у „ватрене џакове”, где ће његове снаге претстављати одличан циљ за атомски напад. Дефинитивно уништавање тако каналисаног непријатеља довршава се противнападима. Но, ако ситуација не дозвољава брзо и непосредно вршење противнапада, треба применити приземну нуклеарну експлозију, која ће проузроковати дуготрајну неутрализацију преостале живе силе. Значи, још при организацији одбране треба предвидети изванредан број „тактичких међупростора”, на које бранилац треба да буде увек спреман да изврши атомски напад. Исто тако, јединицама

у одбрани треба додељивати шире фронтове на којима јаке земљишне тачке треба поседати минимумом снага и средстава. Иначе, снаге и средства браниоца треба широко распоредити у изабраној одбранбеној зони, у солидним заклонима и заштитити их солидним препрекама. Према томе изгледа да у условима атомског рата план пешадиске ватре у одбрани, базиран на унакрсној ватри са суседних отпорних тачака, начелно, не би дошао до примене.

Покретне резерве, већином оклопљене и моторизоване, сачињаваће би гро снага одбране, а уједно и главни елемент одбране. Њихова заштита од атомских напада захтева рашчлањен распоред и ангажовање без претходног прикупљања, тј. концентрацијом по времену на одређеној тачки (синхронизовање покрета).

При избору циљева команданти дивизија и њихови штабови имаће у одбрани већи утицај него у нападу. Исто тако, овде ће бити од великог значаја благовремено планирање атомских препада у циљу затварања погодних прелаза у унутрашњост главног одбранбеног појаса, као што се у рату класичним оружјем планирају артиљериске запречне ватре. У току извођења одбране моћи ће командант дивизије најбоље да оцени када је одбрана дивизије озбиљно угрожена, те у таквим случајевима може захтевати атомску подршку.

Начела за примену нуклеарних експлозија у одбрани су слична онима у нападу. Задаци које бранилац може да изврши применом атомских напада јесу: ослабити непријатеља пред извршењем противнапада; уништити непријатељске концентрације живе силе и материјала; олакшати повлачење извесном јако угроженом делу снага; помоћу једне или више бомби створити дуготрајну радиоактивну препреку.

У вези са овим задацима треба детаљно унапред планирати све што је могуће и учинити потребне припреме за њихово извршење. При томе треба предвидети не само места где ће се нападач прикупити после евентуалног продора (за та места треба тражити примену нуклеарних експлозија), већ и места и правце за вршење противнапада са главног одбранбеног појаса. План браниоачеве ватре мора да буде координиран са планом атомске подршке.

Треба имати у виду да ће се одбрана, ако нуклеарним оружјем располаже само бранилац, изводити по постојећим начелима, а ако њиме располаже и нападач (или само нападач), онда се морају предузимати одговарајуће мере заштите.

Код *маневарске (задржавајуће) одбране* употреба нуклеарног оружја неће изазвати никакве нарочите тешкоће, јер се ова одбрана изводи у покрету, а покретљивост у атомском рату претставља једну од ефикасних мера заштите. И овде се стварање погодних атомских циљева врши комбинацијом препрека, каналисањем нападачевог покрета и избором погодних међулинија за одбрану. С обзиром на слабу покретљивост атомске артиљерије, у задржавајућој одбрани ће се атомски напади претежно вршити авијацијом. Слично важи и за *отступање*.

При одбрани река употребом нуклеарних експлозија бранилац може да спречи непријатељске концентрације снага, да омете припреме за форсирање, као и само форсирање и успостављање мостобрана.

Заштита од дејства нуклеарног оружја

Заштита од дејства нуклеарног оружја обухвата све активне и пасивне мере које предузимају јединице и појединци да би смањили ефекат дејства експлозије. Она се мора заснивати, пре свега, на правилној процени могућности употребе нуклеарног оружја од стране непријатеља и његових вероватних намера. План заштите мора да пружи најбољу заштиту циља који ће највероватније бити нападнут. Најбољу заштиту свакако пружају фортификациски објекти (заклони и склоништа). Зато у атомском рату код трупa треба више него икад раније развијати смисао за укопавање. Дубоки стрелачки заклони и склоништа умањују смртоносно дејство нуклеарних експлозија. Према томе, инжењериско уређење земљишта, како у одбрани тако и у нападу, добија прворазредни значај. У америчкој литератури могу се наћи оваква упоређења: дивизија у одбрани, нормално укопана као у Другом светском рату, може бити озбиљно угрожена од два правилно употребљена нуклеарна пројектила (од 20 КТ), док би дивизија развијена за напад као у Другом светском рату претрпела два пута више губитака. Из овог поређења виде се могућности нуклеарног према могућностима класичног оружја. Ако би заклони и склоништа у одбрани били дубље укопавани (саобразно захтевима атомског рата), губици би били много мањи, али би то изискивало знатно више материјала и више времена. С друге стране, треба имати у виду да овакво укопавање може да умањи офанзивни дух јединица и да је оно потпуно применљиво једино при стабилизацији фронта. Отуда се ефикасна заштита мора, пре свега, тражити у *активним тактичким ситуацијама* — деконцентрацији и покретљивости.

Деконцентрација снага и средстава треба да буде редовно правило. Но, оно се не може сматрати универзалном мером ако се добро не организује и не примени саобразно околностима (земљишту, тактичкој ситуацији, условима маскирања, могућностима несметаног командовања, дometу средстава везе, итд.). Батаљон по своме устројству и средствима за командовање претставља најмању јединицу способну да се, по потреби, бори самостално. Његове јединице (водови и чете) не могу се раздвајати једна од друге преко удаљења потребног за међусобно потпомагање, али растојања између самих батаљона морају бити већа него што би то за међусобно потпомагање било потребно. Према томе, рашчлањавање по батаљонима (а код артиљерије по дивизионима) у атомском рату је неопходна потреба. При томе је основно постићи да једном нуклеарном експлозијом не буде једновремено уништено више од једног батаљона (дивизиона), због чега отстојања између батаљона (дивизиона) не смеју да буду мања од 1 км, а најбоље је да износе 2—3 км.

Груписање трупа за напад треба вршити у последњем тренутку, ноћу и што ближе непријатељу, како овај не би могао да примени атомски напад, а да у знатној мери не жртвује и сам своје сопствене трупе. Брзо се груписати и истом брзином се деконцентрисати — претставља важно начело у атомском рату. Концентрације треба изводити синхронизацијом покрета делова раздвојених широким међупросторима. Уместо сасређивања по простору, остварити сасређивање по времену.

Покретљивост јединица (способност за брзо и чешће премештање) такође претставља заштитну меру, нарочито од атомских напада од стране авијације. Време које протекне од момента пријема извештаја о налету авиона до стварног бацања бомбе (а још више ако се узме у обзир време од момента уочавања и избора циља), добровољно је да се умакне опасности и да се непријатељ натера да баца пројектил напрасно, наравно ако покрет циља није уочен. У атомском рату, покретљивост и деконцентрација морају се систематски и стално примењивати, а то изискује моторизацију јединица (нарочито пешадије) која је од подједнаке важности како у нападу тако и у одбрани. У вези са овим потребно је знати да је од момента издавања наређења до момента избацивања атомског пројектила потребно просечно: за атомску гранату $1/2$ — 1 час, за дириговани пројектил 2—5 часова, а за атомску бомбу из авиона 3—6 часова.

Маскирање, нарочито природне маске, треба користити до максимума. Но, треба имати у виду да нуклеарно оружје највероватније неће бити употребљено против оних циљева који нису јасно осмотрени, јер је ово оружје исувише скупо да би се могло олако употребити.

Магла и облачно време олакшавају заштиту, и то на првом месту од топлотног дејства, јер умањују његову јачину. У сваком случају, они ограничавају могућност примене нуклеарног оружја, те не иду на руку нападачу, као што је то случај у рату класичним оружјем. Аналогно томе и вештачки дим може послужити као извесно средство за заштиту од топлотног дејства.

Конфигурација и покривеност земљишта имају утицај на моћ дејства атомске бомбе, судећи бар према моћи номиналне бомбе. Тај ће утицај свакако бити мањи на бомбе веће јачине.

При организацији одбране нарочиту пажњу треба обратити на распоред и покретљивост резерви, на потпуност и сигурност веза и на техничку заштиту појединаца, мањих делова, објеката и установа. Поред тога, одбрану треба организовати на широком фронту; предвидети јаке резерве, спремне за брзо извршење противнапада у циљу спречавања непријатеља да искористи успех атомског напада; не повећавати ширине фронтова батаљона, већ само растојања и отстојања међу батаљонима; мање митраљеске и противтенковске делове, као и минска поља, широко распоредити по фронту и дубини ради тучења непосредних рејона и међупростора; водити рачуна да артиљерија и резерве буду тако распоређене да не претстављају погодан атомски

циљ; а за њихово ангажовање предвидети концентрацију по времену на одређеној тачки.

Утврђени рејони пружају браниоцу максималну заштиту од дејства нуклеарне експлозије, јер нуклеарна експлозија у ваздуху, према досадашњим искуствима, није довољно ефикасна против бетонских фортификациских објеката.

У одбрани шума треба избегавати мала шумска подручја, а шуме великог пространства, за чије је потпуно покривање потребан већи број бомби, могу корисно послужити за прикривање резерви и као рејони прикупљања. Међутим, треба имати у виду да су пожари у шумама неминовна последица нуклеарних експлозија и да људство може бити повређено и од пада дрвећа.

Заштиту од нуклеарне експлозије *у насељеним местима* пружају само подруми зграда врло солидне конструкције. Зато овде треба предузимати специјалне мере за заштиту људства и од материјала отпалог услед експлозије и пожара.

У циљу противатомске заштите *при отступању* треба предузети мере да се спречи нагомилавање сопствених јединица у теснацима и на другим опасним местима, на којима трупе могу претстављати погодан циљ за атомски напад.

Заштита артиљерије

Ватрени положаји артиљерије (ВП) у условима атомског рата неће ни приближно уживати ону релативну сигурност коју су уживали у прошлом рату. Довољно је да нападач назре само контуре развоја дивизиске и корпусне артиљерије, па да их са сигурношћу може обухватити дејством нуклеарне експлозије. Сада важећа отстојања и растојања између батерија и дивизиона таква су да би нуклеарна експлозија у близини центра ВП дивизиске артиљерије сигурно проузроковала тешке губитке послуге и оштетила нишанске справе, док би оруђа и муниција вероватно били мање оштећени. Површина од 12—13 км², коју ефикасно захвата експлозија номиналне „А” бомбе, у сваком случају би захватила и артиљерију која дивизију подржава.

Браниочева артиљерија претставља подеснији и рационалнији циљ за атомски напад који би се извршио пре јуриша него пешадија у подгрудобранским склоништима. Пошто послуга мора остати код својих оруђа, природно је да ће бити више изложена него пешадија у заклонима. Сем тога, нуклеарна експлозија лакше погађа циљеве који су равномерно распоређени на извесној већој површини него оне који се налазе у линији (на пример, пешадију у стрељачким заклонима или стрељачком строју). Гађање циљева у дубини не претставља никакав ризик за нападачеве предње делове, те је питање заштите артиљерије у атомском рату једно од прворазредних. Традиционално средство: промена ватрених и коришћење резервних положаја овде неће помоћи, јер атомски напад најчешће долази изненадно,

те је велико питање да ли ће време које је нормално потребно за извршење промене ВП, као и сама удаљеност резервних ВП, стварно дозволити излазак из рејона ефикасног дејства једне експлозије.

У Америци постоји мишљење да би за време дејства број послуге код оруђа требало максимално смањити, а да њен већи део треба дубоко заклонити у близини оруђа. На овај начин, смањено би се број изложених војника, а пошто се они замене услугом из дубоко укопаних склоништа, могло би се одмах продужити дејство из оних оруђа која би после нуклеарне експлозије остала неоштећена. Поред овога, и сама оруђа могу се делимично укопавати, а ископана земља набацати око њих у дебеле и широке грудобране тако да би пружици што већу заштиту. За израду оваквих полуукопаних ВП артиљерији треба додељивати и булдожере. Свакако, самоходна артиљерија је у бољим околностима због своје покретљивости и заштите коју послужи пружа оклоп. Радарска опрема и електронски уређаји за управљање ватром, као и нишанске справе, много су мање отпорни према дејству нуклеарне експлозије него сама оруђа. Зато ову опрему и уређаје, као и осматрачнице и КМ артиљерије, треба дубоко укопавати и снабдевати покривкама од тканине отпорне према ватри (према топлотном ефекту експлозије).

Ипак, остаје да се још и даље размишља и проналазе најпогоднији начини за распоред и развој артиљерије у новим условима. Маскирање има само релативну вредност, на пример, до откривања главнине артиљерије, после чега се читав распоред артиљерије може лако открити на основу познавања односа и груписања артиљерије у нападу или одбрани.

У атомском рату повећава се значај *комуникација* те им треба поклонити велику пажњу. Ако се располаже довољним бројем употребљивих путева, који омогућавају брзе концентрације снага, трупе се могу распоредити у линиске поретке, а ови, као што је напред речено, претстављају мање привлачне циљеве него групни распоред трупа. Ако се пак располаже малим бројем путева који су на великом међусобном удаљењу (као на пример, у Кореји), опасно је вршити концентрације трупа дуж таквих путева, али се то тешко може избећи а да се не умањи потребна покретљивост. Отуда ће се инжињерија у атомском рату наћи пред све већим захтевима у погледу изграђивања и одржавања путева, са циљем да се резервама омогући што већа брзина у извршењу маневра.

Дивизиске *позадинске јединице и установе* требало би тако разместити да буду што боље заштићене од евентуалне инфилтрације и што је могуће даље од ВП артиљерије и резерви. Дотур и евакуацију, као и покрете трупа, начелно треба вршити само ноћу. Пуковски и дивизиски транспорти треба да буду увек попуњени и спремни за покрет. Мале залихе хране, муниције и евентуално бензина, могу се прикривено распоредити на позадинском рејону пука (ближе предњој граници), док је прикупљање већих залиха за рачун дивизије начелно нецелисходно, изузев у позиционој одбрани, или у окружењу када

положај мора бити одржан. Евакуација рањеника хеликоптерима, комбинована са дотуром мањих количина критичних артикала непосредно из корпусних или дивизиских складишта у условима атомског рата, даће најбоље резултате.

*

Команданти и њихови штабови морају унапред предвиђати мере за заштиту од нуклеарних експлозија. Било би фатално очекивати да се последице могу ликвидирати и нормално стање брзо повратити мерама које би се предузимале тек након експлозије. Непрекидно прикупљање података о могућности употребе нуклеарног оружја и њихова процена неопходни су за штаб дивизије. Штабови армија и корпуса биће дужни да по овом питању издају шире директиве, а нарочито у погледу евентуалности које могу задесити потчињене јединице, а штабови дивизија су дужни да те директиве претварају у планове и на основу њих врше пробе и увежбавања потчињених јединица. Једна од главних мера тактичке природе на коју треба нарочито обратити пажњу јесте припремање акција којима ће се спречити експлоатација атомског напада од стране непријатеља. Атомски напад може осакатити једну јединицу, али је тек експлоатација која следи за њим може уништити. Командант дивизије мора стално да размишља о томе: колики је степен опасности од употребе нуклеарног оружја у датом тренутку, које се мере могу предузети за парирање те опасности, какве промене у ситуацији може донети сутрашњи дан, шта треба предузети да се дивизија припреми за заштиту, итд. Планови морају бити благовремено готови, а штаб спреман да их претвори у хитне заповести. У плановима треба предвидети и поступак дивизије ако би атомски напад био извршен на суседне јединице, а дивизија остала неповређена. При овим разматрањима командант дивизије узима у обзир: податке које је примио од претпостављене команде (директиве, заповести, наређења), сопствену процену ситуације и замишљени маневар, као и могућности и расположива средства за организацију мера противатомске заштите.

Korpusni general Francuske armije **A. MOL**

PLANINSKO RATOVANJE*)

Planina nigde nije apsolutna prepreka i nema planinskog lanca preko koga se ne bi moglo preći. Mala grupa izvežbanih ljudi, opremljenih lakim naoružanjem može da se uvuče u ma koji masiv pronalazeći upotrebljiv prevoj ili greben. Primeri su mnogobrojni.

S druge strane, nema masiva koji bi se u celosti mogao kontrolisati. To bi iziskivalo znatno veliko rasturanje i trošenje snaga. Ni jedno ni drugo ne može doći u obzir. Štaviše, to bi iziskivalo potrebu da se u planini izgrade staze, skloništa, utvrđenja, a to se ne može ostvariti.

Iznenadenje

Dakle, u neprijateljskom rasporedu postoje pogodni prilazi, samo treba tačno utvrditi ko ih i sa čim može koristiti. Zatim, tamo treba iznenadno uputiti delove koji će u neprijateljskoj pozadini ispoljiti snagu svog oružja.

Iznenadenje je osnova manevra u planinama. Terenske teškoće, umnožavajući izgled iznenadenja, omogućavaju jednom veštom napadaču da do kraja iskoristi svaku zgodu. Radi se o tome da se protivnik napadne na mestu gde i u momentu kada on to najmanje očekuje. Iznenadenje će se postići ako se iskoriste teški pravci, mrak, magla, nepovoljne atmosferske prilike. Ono će navesti komandanta da se odrekne svakog formalizma. Ali tako nešto ne može izvoditi bilo koja trupa. Samo dobro izvežbane jedinice u planinama mogu prihvatiti teškoće izvršenja za saveznika.

Kod branioca pariranje iznenadenja se sastoji u brižljivom i svestranom izviđanju i obaveštavanju. On će morati mnogo dalje no u ravnici da šalje svoje obaveštajne i pretstražne organe. Rokovi za upotrebu rezervi, na koje treba računati, s obzirom na teren, zahtevaju da se što je moguće pre otkriju namere neprijatelja. To je glavna uloga izviđačkih odeljenja. Često će se leteće grupe, sastavljene od podoficira i oficira, uvlačiti u neprijateljski raspored da bi utvrdili kojim će pravcima biti usmeren njegov napor. Osmatranje — koje u najvećem broju slučajeva olakšavaju terenske uzvišice — dobija u planinama prvoklasnu važnost. Od izbora osmatračnice, koja će se prethodno zauzeti, i od njenog održavanja u vlasti, može proizići uspeh ili katastrofa.

*) Predavanje koje je autor održao prilikom svoga prošlogodišnjeg boravka u Jugoslaviji. — Prim. red.

Obilazak — okruženje

Zbog terenskih uslova i lakoće koju teren pruža za organizovanje odbranbenih položaja frontalni napad će najčešće biti neizvestan i skup. Položaji koji su uređeni za zatvaranje pristupa u dolinu ili utvrđenja ukopana na padini grebena, u najvećem broju slučajeva odoleće svim frontalnim napadima. Ali ti se položaji mogu snabdevati samo osetljivim osama — pravcima.

Prava slaba tačka odbranbenog položaja u planini nalazi se u njegovim komunikacijama. Ako ove budu presečene položaj će uskoro biti ugušen i podleći zato što će biti lišen svakog snabdevanja i što neće biti moguća ma kakva evakuacija, sem vazdušnim putem, često otežanim.

Klasični oblik ofanzive u planini ovako se ocrtava:

Pronalaženje ili stvaranje jedne ili više rupa, zatim, polazeći od te breše, i koristeći punu brzinu, napad na komunikacije da bi se branilac izolovao ili ozbiljno ugrozio. Taj napad će nekiput odvesti vrlo daleko u dubinu neprijateljskog položaja, sve do čvora kroz koji prolaze njegove komunikacije. Zatim će osa napada i sama biti malo pomalo oslobođena kombinacijom dejstava iz pozadine i sa fronta, nagrizajući postepeno ceo položaj i dovodeći na taj način do spajanja sa delovima poslatim u napad na neprijateljske komunikacije. U sovjetskim pravilima o planinskoj vojni ovako se kaže: »Upad u pozadinu neprijatelja i presecanje njegovih komunikacija brzo dovodi neprijatelja u težak položaj i vodi uspehu. Zbog toga je bitni oblik borbe u planini okruženje i obilazak«.

Nema ni govora o potpunoj pripremi braniočeve odbranbene zone, jer bi branilac na taj način bio prinuđen da utroši isuviše veliku količinu svojih sredstava. Pošto je izbegao iznenađenje blagodareći svom sistemu izviđanja i obaveštavanja, on će zaustaviti napadača pomoću manevrovanja svojih rezervi i stavljanja u dejstvo svoga plana vatre

Rezerve, raspoređene u udoljama, sposobne da dejstvuju najvećom brzinom, nasrnuće na neprijatelja u trenutku kada njegova zadihana pešadija bude izbila na svoj cilj u dolini.

Rezerve, zadržane na visovima, spustiće se na mali broj komunikacija napadača i otseći će ga od njegove glavnine.

Najzad, unapred pripremljena gađanja staviće pod vatru pravce kojima se neprijatelj bude kretao. Manevrovanje putanjama omogućiće da se sva vatrena podrška brzo sasredi na ugroženu tačku.

Na ovom polju teško je postići bolje rezultate od onih koje je 1940 godine imala Francuska Alpiska armija. Odbranbena bitka je bila dobivena isključivo kombinacijom raznih artiljeriskih gađanja i radom specijalizovanih izviđačkih odeljenja. Taj plan vatre je bio neprekidno usavršavan čitavih 8 meseci, a pojedine baterije imale su do dve stotine pripremljenih gađanja, koja su mogla otpočeti svakog trenutka. Zbog toga su italijanski gubici bili izvan svake srazmere sa gubicima Alpiske

armije — nekoliko hiljada poginulih i ranjenih prema jednoj stotini kod nas, i to nizašta, jer nijedan bunker na našem položaju borbenog osiguranja nije pao.

Iskorišćavanje udolja i visova

Bilo da se radi o frontalnom napadu ili o obuhvatu, biće potrebno da se silom »otvore vrata«. Ma koliki bio zamah obuhvata, retko će se desiti da put bude slobodan i da se samo upadne kroz brešu. Najčešće će biti potrebno da se breša stvori, kad se radi o proboju.

Treba li u tom slučaju napadati visovima ili dolinama?

Napad dolinama će često biti bolje potpomognut vatrom usled lakšeg osmatranja. On od napadača zahteva manje fizičkih napora i raspolaže dobrim komunikacijama. Ali takav napad je izložen vatri i protivnapadima sa visova. U moralnom pogledu, onaj koji nastupa dolinom oseća se neosporno inferiornim prema onome koji ga nadvišava na bokovima. Čak i na manevrima — gde vatra ne ubija — često se jedna trupa oseća nelagodno — naročito ako se to dogodi iznenadno — čim se protivnik pojavi na dominirajućem položaju.

Dejstvo dolinom nije moguće ako mu nije prethodio napad na visove, ili bar ako nije jednovremeno potpomognuto takvim napadom. Ovo dejstvo na bokove dozvoljava da se onemogućí braniočevo flankiranje i da se zbog opasnosti od obilaska izazove pad zaprečnih položaja u dnu dolina.

No, napadi znatnim snagama mogući su grebenima samo ako su široki i bez većih terenskih neravnina. Najčešće će glavnine napadati dolinom a laki delovi otvaraće put visovima. Tako će se težište napada jedne divizije poklapati sa jednom od dolina u kojoj se nalazi drum, a težište napada bataljona protezaće se linijom grebena. Branilac će takođe rado zauzimati nadvišavajuće visove. Položaj će se protezati u obliku slova »V« sa kracima otvorenim prema neprijatelju da bi se time obezbedila flankirna i unakrsna vatra. Vrlo često u jednoj dolini jedna padina brani drugu. Vatreno oružje sa položenom putanjom, koje je namenjeno za flankiranje, nadoknađice slabu efikasnost vatre sa ubacnom putanjom produženim trajanjem svoga dejstva, jer su ciljevi na glasilji duže izloženi vatri.

I pored teškoća u snabdevanju, usporenosti operacija i potrebe dužeg vremena za intervenciju rezervi, planinski rat je u suštini rat brzine u kome je najvažnija hitrina izvršenja. Priprema detalja i utanačenje plana manevrovanja pretstavljaju neophodne predradnje.

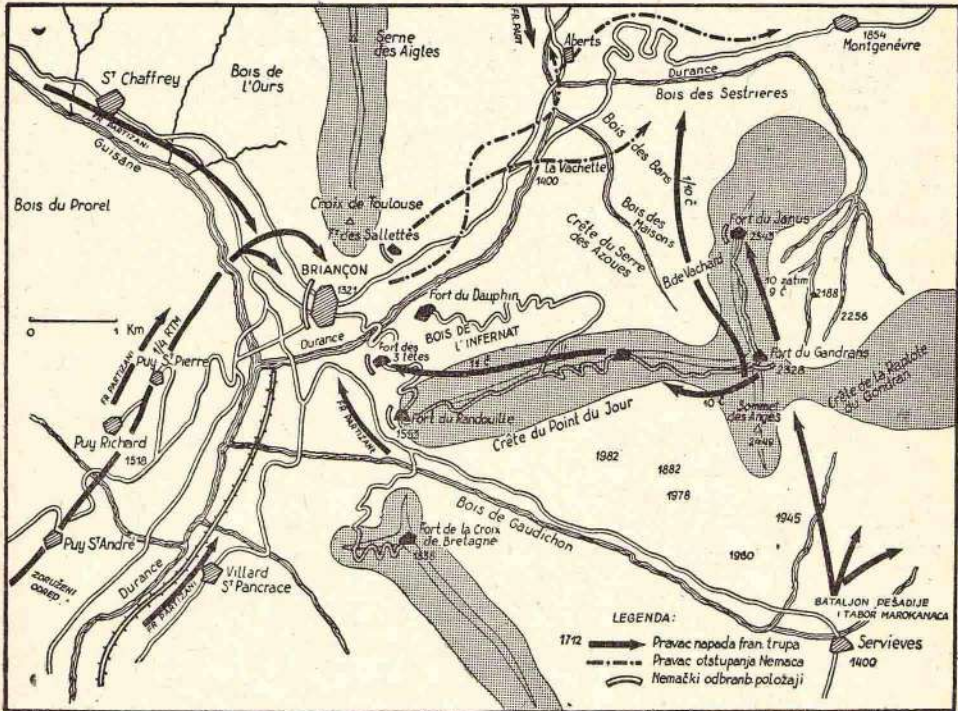
Konkretni primeri

Nadam se da će dva konkretna primera iz borbi francuskih planinskih trupa u toku rata 1940—1945 potvrditi značaj osnovnih principa koje sam malopre istakao.

Oslobođenje Briançon-a

Prvi primer se odnosi na dejstvo slabije snage, otprilike združenog odreda, na frontu francuskih Alpi za vreme borbi za oslobođenje Briançon-a, septembra 1944 godine.

Skica br. 1

Početak septembra 1944 posle pobedonosnog iskrcavanja Francuza i Amerikanaca na obalama Provance, Nemci su se povukli dolinom reke Rone ka Lionu i evakuisali skoro čitave francuske Alpe, samo su još čvrsto držali visove koji su dominirali dolinama, a naročito sva francuska utvrđenja duž francusko-italijanske granice.

Druga marokanska divizija dobija zadatak da protera neprijatelja preko granice i da u prvom redu zauzme Briançon i Modane.

Na Briançon je napadao jedan združeni odred ojačan jednim taborem Marokanaca i dva bataljona francuskih partizana.

Dok združeni odred, 4 septembra, potpomognut celokupnom svojom artiljerijom prodire dolinom reke Durance direktno ka Briançon-u dotle se jedan manji odred od bataljona pešadije i tabora Marokanaca penje dolinom Guil-a i stiže na prevoj d' Izoard koji neprijatelj nije bio poseo. Odmah se iskorišćuje povoljna prilika. 5 septembra, obezbeđen na svom desnom boku taborem Marokanaca, bataljon prikriveno

nastupa ka prevoju Gondrans i zauzima ga na prepad. Nadirući odmah ka Janus-u lako proteruje malu nemačku posadu, potpuno iznenađenu.

Od ovoga trenutka neprijateljske komunikacije su ugrožene. U podne, komandant bataljona istura jednu četu blizu drumu koji vodi preko Mont Genève, zatvarajući na taj način jedini prolaz kroz koji neprijatelj može da umakne. Neposredno posle toga neprijateljski otpor kod Briançon-a slabi i združeni odred zauzima utvrđenje Château, glavnu otpornu tačku na reci Durance.

Nemci počinju da se povlače i potpadaju pod udarce Gondranskog odreda. Međutim, pošto su Marokanci — iako odlični gorštaci, ali bez specijalizovanih kadrova za planinsku vojnu, koji bi ovde bili potrebni — učinili nekoliko grešaka, to će i dobar deo Nemaca uspeti da izbegne ropstvo, blagodareći mraku.

Ipak su 6 septembra, sva utvrđenja Briançon-a u našim rukama ujutru i možemo da nabrojimo oko stotinu zarobljenika.

Ovo je, verujem, dovoljno ubedljiva potvrda značaja ranije navedenih načela.

Manevrovati da bi se stalo na komunikacije neprijatelja i u isto vreme vršiti napad za njegovo vezivanje.

Branilac mora da štiti svoje bokove i svoju pozadinu, jer se bez toga ni najjači položaj ne može održati.

Najzad, mora se raspolagati trupama i starešinskim kadrom izvežbanim za planinsko ratovanje ako se hoće da se zaista iskoriste mogućnosti koje pruža zemljište.

Garigliano — proboj i eksploatacija

Aprila 1943. Propali su saveznički pokušaji da se dočepaju Rima. Iskrcavanje kod Anzio nije donelo očekivane rezultate. Ono je jedino omogućilo da se obrazuje jedan mali mostobran pod strogom prismotrom neprijatelja. Čak su anglo-američke trupe zamalo odbačene u more.

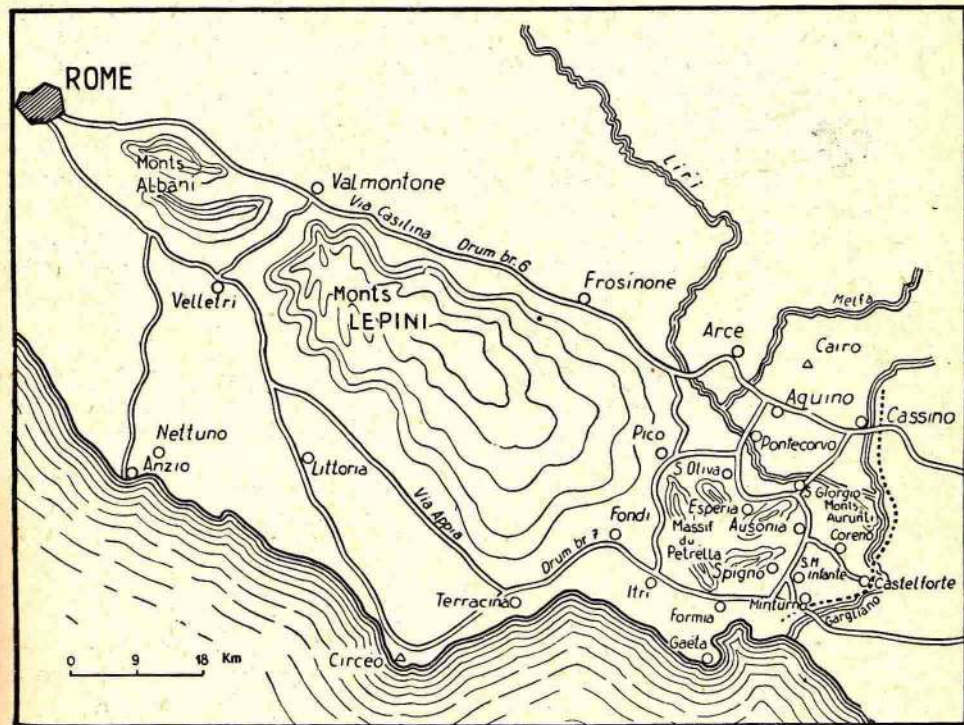
Na glavnom frontu Cassino (vidi skicu br. 2), ključ drumu broj 6, koji vodi u Rim, odoleo je svim naletima. Zimske operacije se završavaju neospornom defanzivnom pobedom Nemaca. Pariski zidovi su prekriveni plakatima koje pretstavljaju jednož puža, kao simbol savezničkih armija na maršu ka Rimu.

Posle ovog novog neuspeha, general Aleksander reorganizuje svoje jedinice i menja svoj raspored. Petá armija, obuhvatajući Amerikance i Francuze, proteže se od Sredozemnog Mora do Liri-a, a Osmá armija, obuhvatajući Engleze i Poljake, od reke Liri do Jadrana. Ojačan novim divizijama, general Aleksander namerava da ponovo preduzme ofanzivu: Rim ostaje njegov krajnji cilj — vojni, geografski i politički.

Dva puta vode u Rim: — na jugu, na drumu broj 7 (Via Appia) postoje dva tesnaca između mora i planine, kod Formia i kod Terracina. Ova dva tesnaca se mogu lako braniti i porušiti. Štaviše, severno od Terracina, Via Appia prolazi kroz Pontinske Močvari i Nemci su objavili da su odlučili da dignu u vazduh brane i da poplave tu oblast.

Na severu, drum broj 6 (Via Casilina) prolazi dolinom Liri blizu Sacco. Ulazna vrata Cassino su još uvek u nemačkim rukama. Ali Saveznici su ubeđeni da će tvrđava pasti i da će njihovim oklopnim jedinicama biti otvoren put kroz dolinu Liri ka Rimu.

Skica br. 2

Između ova dva drumova, od Garigliano do vrata Rima, proteže se jedan planinski sistem: visovi Aurunci, Ausoni i Lepini. Nekoliko planinskih puteva se probija od transverzale Itri—Pico do Rima. Ali visovi Aurunci, naročito masivi Fammera, Chiavica, Petrella i Revole, od Garigliano pa sve do drumova Itri—Pico, to jest na više od 30 km, su potpuno besputni. Jedino, paralelno sa Garigliano, jedan planinski drum prolazi preko prevoja Bastia, između visa Majo i Fammera, da bi izbio na San Giorgio, na reci Liri, i na Pontecorvo kroz tesnac Esperia.

Oslanjajući se na konstataciju da su visovi Aurunci neprohodni i da nije moguće nikakvo nastupanje kroz uski primorski pojas kojim prolazi drum broj 7 planom generala Aleksandera predviđeno je težište na severu na oteku 8 armije. Cassino još uvek pretstavlja ključ problema. Na jugu će 5 armija podupreti ovu glavnu akciju dokopavajući se visa Majo, a zatim maršujući na Pico preko San Giorgio i Esperia.

Neprijatelj ne sumnja u to da će glavni pravac buduće ofanzive biti upravljen dolinom reke Liri. Pošto očekuje saveznički napad kao u januaru i februaru, on je tu sasredio svoje snage i odbranbene organizacije:

— Gustavovu liniju naslonjenu na vis Cassino i vis Majo i Hitlerovu liniju koja zaprečava dolinu reke Liri od visa Cairo do severnih padina Revole preko Aquino i Pontecorvo.

Ovu organizaciju upotpunjuju dva kosa položaja — linija Dora i Narandžasta linija. Prva zaprečava drum Ausonia — San Giorgio, a druga drum Minturno — Ausonia.

Na taj način, izgleda da je proučavanje zemljišta dovelo oba protivnika do istovetnih zaključaka: glavni pravac napada biće dolina reke Liri.

Armiski general Juin (Žuen), komandant Francuskog ekspedicionog korpusa u Italiji, iznosi tada svoj plan u jednom memoaru upućenom generalu Klarku, komandantu 5 armije. Plan predviđa da se sa juga izvrši široki obuhvat nemačkih odbranbenih linija u dolini reke Liri, da bi se brzo stiglo na rokadu Arce — Pico — Fondi.

Posle proboja fronta na otseku Majo i namesto sporog i teškog frontalnog nadiranja ka masivu Esperia, on predlaže iznenadno uvlačenje između visova Petrella a zatim da se od ovog masiva razviju obilazna dejstva kako bi se istovremeno oborili otpori na drumu broj 7 i na drumu Esperia — Pico.

»Manevar Francuskog ekspediciskog korpusa (vidi skicu br. 3) sastoji se:

U prvoj fazi:

Zauzeti visove Faito, Giro Fano, Fenci, Majo i vrh Agrifoglio — cilj proboja, a zatim brzo eksploatisati proboj u pravcu severozapada na osi: vrh Castellone i vrh Cantalupo.

U drugoj fazi:

Nadirati u pravcu Ausonia i Petrella. Cilj 0.1 (0 jedan) Armiskog korpusa: San Ambrogio, Cantalupo, visovi Calvo, Ausonia, Fammera i Chiavica.

U trećoj fazi:

Odvesti Planinski korpus severno od Petrella do visa Revola u pravcu puta Itri — Pico, dok će 3 alžirska divizija nadirati pravcem Ausonia, Esperia, San Oliva. Cilj 0.2.

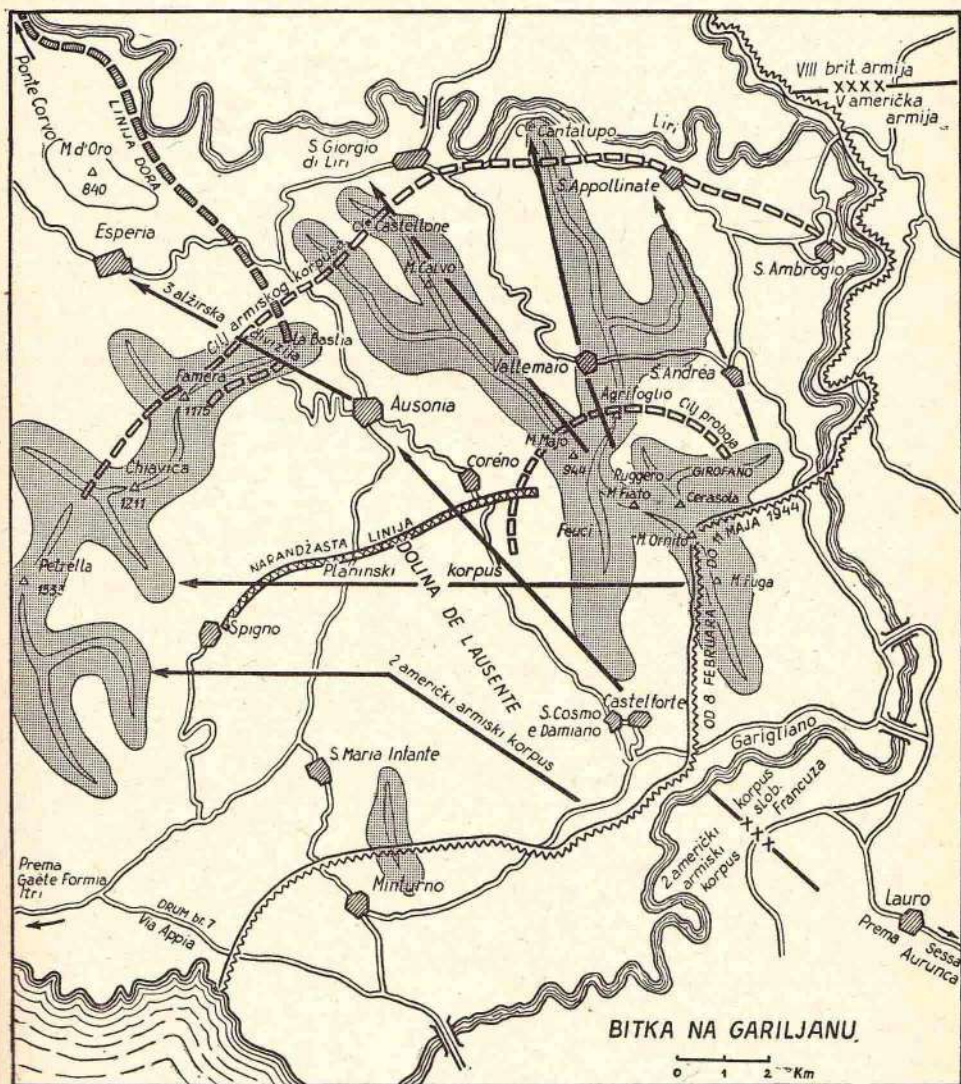
U četvrtoj fazi:

Što pre stići do rokadnog puta Itri — Pico obuhvatajući s juga Hitlerovu liniju, Pontecorvo, San Oliva. Cilj 0.3.

Uspeh manevra Francuskog ekspedicionog korpusa uglavnom zavisi od faktora brzine: kada bude izvršen proboj prvog neprijateljskog

položaja biće potrebno da se brzo i snažno stigne do mesta gde neprijatelj misli da se suprotstavi, i da se potuče pre no što bi imao vremena da pregrupiše svoja sredstva i da se učvrsti.

Skica br. 3

Ritam manevra biće prilagođen okolnostima, tako da će svako morati da pokaže žestinu, razumevanje i gipkost.

Plan generala Žuena je konačno usvojen: generalu Klarku se dopada njegova smelost. A 11 maja u 23.00 otpočinje bitka na celom frontu.

Neću govoriti o pojedinostima te bitke koja je počela posle samo nekoliko minuta izvanredno jake artiljerijske pripreme. Biće dovoljno da kažem da je neprijatelj, mada iznenađen, suprotstavio žilav otpor. Tada sam imao čast da komandujem 8 pukom marokanskih strelaca, koji su vršili napad na liniju najviših grebena.

Posle jedne divljačke noćne borbe usred minskih polja, moj puk je ujutru stigao na svoj prvi cilj, na Faito. To je bio jedini stvarni dobitak na celom frontu Francuskog ekspedicionog korpusa, pošto su se svi ostali pukovi uz velike gubitke morali povući na polazne položaje.

Pošto je ostao istaknut unapred, puk je izdržao 4 do 5 protivnapada u toku dana, ali se dobro držao i pored velikih žrtava, među kojima 7 ubijenih oficira, od kojih jedan komandant bataljona i 2 lekara, i 12 ranjenih oficira, od kojih 2 komandanta bataljona; puk je ukupno izgubio blizu 500 ljudi.

General Žuen se nije zbulio:

Ispitivanjem mnogobrojnih zarobljenika došli smo do zaključka da je neprijatelj jako istrošen, a pošto smo bili jako razvučeni po dubini Žuen je naredio da se napad ponovi sutradan sa isto tako jakom artiljeriskom podrškom kao prvog dana. Ovaj drugi napad je svuda uspeo gotovo bez borbe.

Pošto je izvršen proboj položaja general Žuen je izdao naređenje da se nadire svom brzinom shodno uputstvima iznetim u njegovom memoaru. Tada Francuski planinski korpus preuzima manevar Petrella — Pico. Cilj tog manevra, kao što smo videli, bio je da se izvrši duboka eksploatacija proboja preko masiva Aurunci, za koji se mislilo da će biti slabo branjen, ako se do njega dospe na vreme, da bi se presekao rokadni put Itri — Pico, a zatim da se skretanjem ka severu zauzme Pico, kako bi se presekle neprijateljske komunikacije na desnoj obali reke Liri. U drugom redu, ovaj manevar je u toku ovog napredovanja trebao da ugrozi pozadinu Esperia da bi se 3 alžirskoj diviziji olakšalo zauzimanje ovog tesnaca (skica br. 4.)

Do 13 maja nemačka komanda još nije shvatila situaciju koja je nastala usled proboja i želi da se učvrsti u predelu Ausonia. Ona u tom cilju povlači planinski bataljon sa Petrella.

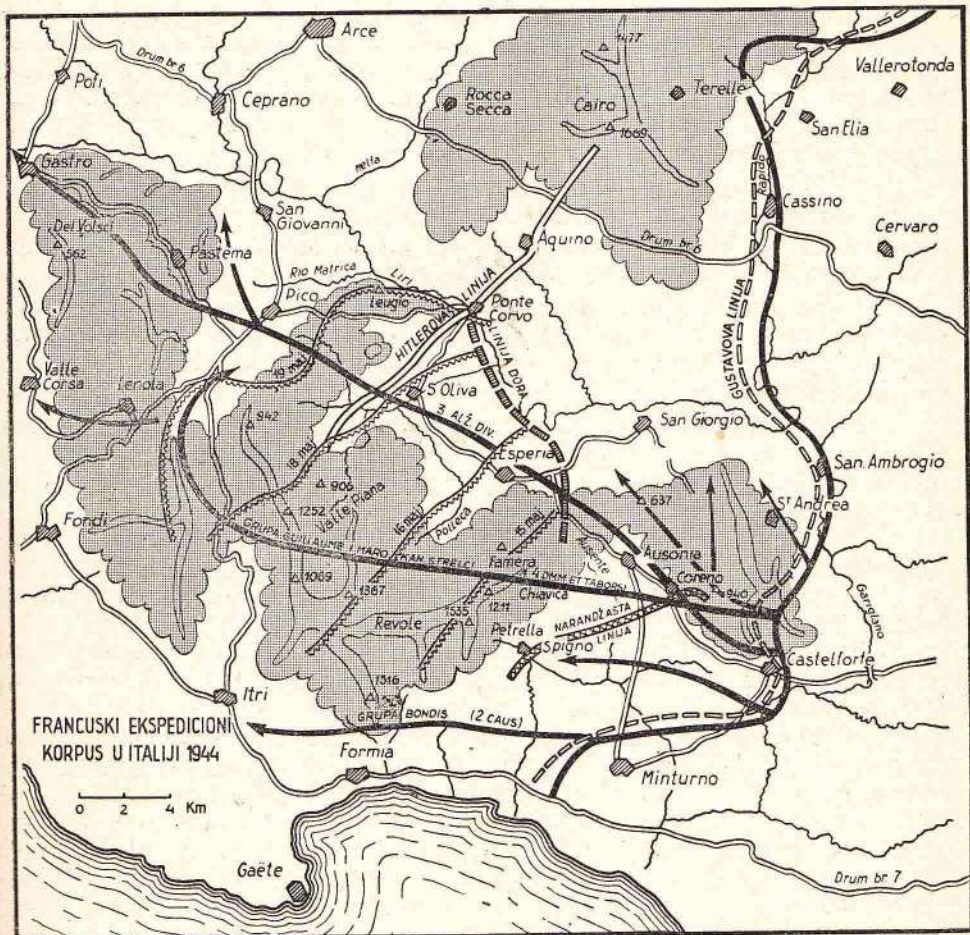
U prvim jutarnjim časovima 15 maja, pošto je uoči toga dana očistio dolinu Ausente, Planinski korpus zahvata ogranke Fammera i Petrella, uništavajući ili zarobljavajući neprijateljske delove koji su pokušavali da se tu održe.

16 maja, grupe Bondis i Guillaume dostižu jedna do Revole, a druga na visove koji dominiraju na Esperia, i to pre no što su poslednji delovi ovih grupa bili prodrli u planinu, zbog frontalnog pritiska 3 alžirske divizije i bojazni od okruženja, koje osećaju već dva dana, Nemci evakuišu Esperia.

Istoga dana, oko 15 časova marokanski strelci iz grupe Guillaume, izbijajući sa Revole, otkrivaju pred sobom u udoljini Valle Piana dva nemačka bataljona u momentu kad su silazili sa kamiona i mirno marširali u koloni po 3 s puškom o desnom ramenu. U 18 časova ova dva bataljona su bila likvidirana vatrom strelaca i brdske artiljerije.

Manevar za Pico može otpočeti. Prilazeći pravcima, na kojima je neprijatelj angažovao oklopne odrede, Planinski korpus nailazi na ozbiljne teškoće. Presecanje puta Itri — Pico, koje je izvršeno već 18 uveče, nije se moglo proširiti ka severu. Planinske jedinice nemaju dovoljno snaga da se bore protiv neprijateljskih sredstava u dolini. Srećom, put

Skica br. 4

za Itri je otvoren 19. te je Planinski korpus tada ojačan jednim oklopnim pukom koji mu omogućava da očisti put Itri — Pico i da završi svoj manevar.

Tako je, dakle, iznenađenje igralo ulogu do kraja, kako u proboju, tako i eksploataciji. Neprijatelj nije verovao da se može nešto učiniti u dubini planinskog sektora Aurunci. Iznenađene su i manje jedinice,

naprimer, dva bataljona u dolini Piana nisu pomišljala da možemo preći preko grebena; oni su, sem toga manevrisali u jednoj udoljini, ne osiguravajući se pogledom na grebene.

Posebne pouke

Proučavanje ova dva konkretna slučaja potvrđuje osveštanost velikih principa planinskog ratovanja: iznenađenje, obilazak i dejstvo preko visova. Sada ćemo iz nekoliko primera izvući posebne pouke za svaki rod vojske. Tome ćemo dodati — ako hoćete — pouku iz izvršenih eksperimenata u Alpima posle pobede Francuske armije 1945 godine, naročito u pogledu podrške vazдушnim prenošenjem trupa.

1) *Pešadija* snosi u planini, više no u ravnici, najveći deo umora i borbenih patnji. Mogućnosti intervencije drugih rodova vojske su, uopšte uzev, u direktnoj zavisnosti od putne mreže. Tako je pešadija, u izvesnim prilikama, ostavljena sama sebi.

Ovde vam prikazujem skicu Abruzzes samo zato da biste imali pretstavu terena na kome je manevrisala 2 planinska divizija u toku zimskog rata u Italiji. Moj puk je imao zadatak da zauzme jedan za drugim Mainarde i Costa San Pietro.

Naš prvi pokušaj za zauzimanje Mainarde završio se neuspehom: jedan jedini bataljon, zadihan usled 600 metara visinske razlike, bio je odbačen jednim protivnapadom pre no što je mogao da se dohvati grebena.

Tri dana kasnije, napad su obnovila dva bataljona, koji su bukvalno preplavili branioc. To je bio dokaz da na jednom haotičnom terenu, gde je jedino efikasna ručna bomba, ništa ne može da nadoknadi broju inferiornost.

Penjanje na Costa San Pietro bilo je još teže, a napadni front mnogo uži. Napad je trebao da izvrši samo jedan bataljon opterećen samo municijom, ali je morao biti smenjen u toku sledeće noći. Ustvari, bataljon je posle jednog napada rano u zoru mogao da zauzme položaj gotovo bez gubitaka, ali je u toku dana morao da izdrži tri snažna protivnapada, koji su bili jedva slomljeni i to zahvaljujući naročito sjajnoj podršci artiljerije, jer je pešadiska municija bila takoreći sva utrošena posle drugog protivnapada. Da biste imali jasnu pretstavu o ozbiljnosti borbe, mogu vam reći da su tu toga dana poginula tri artiljerijska oficira-osmatrača.

Jedan sveži bataljon izvršio je smenu kao što je bilo predviđeno; taj bataljon je već sutradan, srećom dobro snabdeven, izdržao tri protivnapada i za svoj spas imao je da zahvali samo preciznosti artiljerijske zaprečne vatre koju su u izvesnim momentima otvarala tri diviziona 105 mm.

Najzad, navešću vam još jedan primer uspeha u napadu koji je postignut zahvaljujući smanjenju opterećenja napadne trupe, koja je trebalo da bude smenjena svežom trupom čim padne mrak.

1945 godine, na Alpiskoj granici, neprijatelj, potisnut na graničnu liniju, drži još izvestan broj francuskih utvrđenja, i, u skladu sa opera-

cijama u Italiji, mi nastojimo da dođemo u dodir sa njim i da ga potisnemo.

5 aprila je lovački bataljon dobio zadatak da zauzme tri tačke koje dominiraju dolinom Arc u okolini Mont Cenis, Mont Froid, vrh Bellecombe i prevoj Mali Mont Cenis. Ovde ću kazati samo nekoliko reči o napadu na Mont Froid, naročito o napadu koji je izvodila jedna četa i koji je interesantan zbog razlike u visini (1.600 metara) između polaznog položaja i cilja. Tim brđanima (to su bili pravi planinci — oficiri i ljudstvo) bila je potrebna cela noć da dođu na jurišno otstojanje, a zatim idući dan i noć da savladaju svoje protivnike. Njih je tek druge noći smenila jedna odmorna četa. Kasnije ću vam izložiti specijalne mere, koje su se morale preduzeti za osiguranje snabdevanja ove jurišne čete, jer je sneg pokrivaio planinu sve do na visini od 1.800 m.

Zbog neprekidnih napora kojima je izložena pešadija se brzo troši u planini. Ovo trošenje iziskuje česte smene. Čak i ako nije izložena vatri, ona će biti iznurena posle 48 časova, a najkasnije posle tri dana mora biti zamenjena. Ako jedan bataljon treba da istraje on ne sme nikako angažovati više od jedne čete, da bi mu druge dve služile za snabdevanje i smenu.

Tako, ma kakva bila podela borbenog poretka, ne može se nikako zamisliti vođenje ofanzivnih operacija, a da se unapred ne obezbedi velika lokalna brojna nadmoćnost nad braniocem. Da bi se istrajalo, potrebno je predvideti raspored po dubini i raspolagati brojnim rezervama.

Usvajanje četvorne formacije — dodavanje svim komandnim instancijama četvrtе jedinice — svakako bi doprinelo da se povećaju vremenske mogućnosti pešadije. Bataljon sa četiri boračke čete moći će da preduzme neku akciju većeg obima, pošto su snabdevanje i smena čelnog ešelona bolje osigurani. Francuska armija će, bez sumnje, uskoro usvojiti tu četvornu formaciju, bar ukoliko se tiče pešadiskih jedinica.

2) *Vazdušnodesantne trupe*. Ove trupe su u stanju da pod najboljim okolnostima izvrše okruženje neprijateljskog položaja. Pravi vertikalni obilazak može se brzo izvesti vazdušnim transportovanjem jedinica i spuštanjem padobranaca i u onim zonama koje su teško pristupačne suvozemnim putevima. Pa ipak treba naći zone za spuštanje, bliske cilju koji treba zauzeti, kako bi se sačuvalo maksimum efekta iznenađenja, što predstavlja najdelikatniji problem. Isto tako će se padobranske jedinice moći spuštati ispred glavnine. One će imati zadatak da zauzmu neku tačku preko koje se mora preći, neki prevoj, neku osmatračnicu, i na taj način olakšavati napredovanje glavnine. Mali odredi sabotera koji su spuštani u pozadinu dejstvovaće na komunikacije. Zakrčenje saobraćaja može dovesti do potpunog ugušenja jednog zemljišnog odeljka. Pošto će imati da dejstvuju na teškom zemljištu, ove jedinice treba da budu sastavljene od snažnih brđana, jer će one imati da dejstvuju na teškom terenu. Bolje je pretvoriti jednog planinca u padobranca, nego padobranca u planinca ili u skijaša; to je, uostalom, mnogo lakše i brže.

U proleće 1947 i 1948 Francuska armija je izvršila jedan eksperiment u Austriskim Alpima. Jedno izvidničko odeljenje je bilo spušteno iznad glečerskog prevoja Otztal, kao prethodnica glavnine jednog

bataljona. Ono je omogućilo bataljonu da u sumrak dođe do jednog mesta kojim se obavezno moralo preći i koje on sam ne bi mogao osvojiti bez uvećanog zamora i bez velikog gubitka vremena. Dejstvo je izvedeno na više od 3.000 metara visine, na nepripremljenoj zoni na spuštanje, na glečeru Gepatsch Ferner i potpuno je uspelo.

Korišćenje planinskih jezera kao zona za spuštanje lakih, naročito izvežbanih odreda bilo je takođe proučavano. Vodena površina, bez prepreka, vidi se iz aviona, čak i noću, te prema tome nije potrebna neka prihvatna ekipa na zemlji.

3) *Oklopne jedinice*. Zasada oklopne jedinice još nemaju ono mesto koje bi trebalo da zauzimaju u planinskim operacijama. Doktrina još nije definitivno obrađena usled nedostatka podobnog materijala s jedne, i nedovoljnog iskustva, s druge strane. Tenkovi se ne mogu masovno upotrebljavati u planini, jer su neprohodne zone za vozila veoma prostrane. Teško oruđe, čudovište od 50 tona, usled svoje težine i svoje zapremine, kao i usled težine svoje opreme, neće nikada imati prilike da se angažuje u planini. Britanski »Centurioni« koji su pošli u avanturu u Koreji, mogli su se izvući iz planinskih zona samo po cenu najvećih napora; bilo je potrebno da se pomoću eksploziva ruše zidovi da bi se njihova masa mogla zaokrenuti; svi mostovi su se morali pojačavati.

Nasuprot tome, laki tenkovi izgleda mogu da budu veoma korisni. Zahvaljujući svojoj sposobnosti za prelaženje prepreka i za kretanje po dosta strmim padinama, zatim svojoj maloj zapremini i svojim malim potrebama, oni mogu prodrći i u one zone koje su dosada smatrane kao nepristupačne. Sada se vrše eksperimenti sa jednim lakim francuskim tenkom.

Jedinice lakih tenkova koje dejstvuju u tesnoj vezi sa pešadijom i inžinjerijom, kad se racionalno upotrebe mogu postići taktičko iznenađenje koje vodi uspehu. Vatrena moć tenka iz udolja takođe može pružiti efikasnu podršku pešadiskim jedinicama koje napreduju padinom. Tako se borbeni poredak za napad može zamisliti kao slovo »V«, sa kracima okrenutim ka neprijatelju, koje obrazuje pešadija po visovima i vrhom pozadi u dolini, čiju osnovu predstavljaju laki tenkovi.

Artiljerija ostaje u planinama glavni rod vojske za snažne akcije. Opštim usvajanjem haubica sa krivom putanjom praktično je rešen problem artiljeriskog naoružanja za većinu planinskih masiva. Američko oruđe od 105, a još više novo francusko 105, dovoljnog dometa i sposobno za vertikalno gađanje sa raznim punjenjima — čime se otklanjaju svi mrtvi uglovi — učinili su da je data prednost artiljeriji na točkovima.

Međutim, biće prilika, naročito pri eksploataciji bitke, kada će artiljerija na točkovima ostati izvan dometa, sve dok se putevi ne oprave. Tada će se morati pribеći brdskoj artiljeriji, koja je sposobna da prati pešadiju u stopu, ali koja raspolaže sa malo municije, koju je teško popuniti.

Bacač 120 mm ili američki »4-2« pokazao se u Koreji kao odlično oruđe. Veoma lako rukovanje njime, mala težina municije i elastičnost putanje obilato nadoknađuju njegov slab domet. On omogućava

veoma blisko potpomaganje pešadije, a njegova efikasnost na slabo ukopane ciljeve može se uporediti sa zrnom 155 mm.

U svakom slučaju, kakav god bio materijal, artiljerijske jedinice moraju biti obilno snabdevene odeljenjima za vezu i osmatranje. Ova moraju biti u stanju da prate svuda i najmanje pešadijske jedinice, te, prema tome, imaju biti sastavljena od odličnih planinaca. Starešine i ljudstvo moraju biti u stanju da se neki put sa svojom opremom za osmatranje i vezu akrobatski uspužu na osmatračnice ili čak da prodru duboko u unutrašnjost neprijateljskog rasporeda. Francuske jedinice brdske artiljerije imaju u tom cilju odeljenja za osmatranje u visokim planinama.

Podrška iz vazduha. Uslovi reljefa zemljišta i klime u planini mogu da dovedu u pitanje neposredno potpomaganje iz vazduha. Međutim, avijacija može da bude jedina u stanju da pruži neophodnu vatrenu podršku pešadiji kad ovu njena artiljerija nije u stanju da prati. To je naročito slučaj na visovima koje vatra iz doline ne može da dostigne. Iz iskustava stečenih u toku manevara u julu 1951 u Alpima, uvidelo se da brzi mlazni avioni mogu da se spuste i da efikasno tuku visoke tačke na terenu. Njihova akcija je utoliko opasnija što su zakloni retki, i što se malobrojna sredstva za PAO mogu teško iznositi na tako visoke položaje.

Određivanje mesta ciljeva je često teško: ljudi se gube među stinama. Dakle, traženje intervencije treba da bude dobro proučeno i da navođenje pri izvršenju zadatka bude besprekorno. Istaknuta odeljenja za navođenje aviona, isto kao i odeljenja za vezu i osmatranje artiljerije, treba da imaju svoja posebna tehnička sredstva i da budu naviknuta na planinu.

Završavanje prototipa lakog oklopnog aviona POTEZ 75 može da dovede do prave revolucije podrške iz vazduha na planinskom zemljištu. Reljef stvarno pruža lakom avionu efikasnu zaštitu od lovaca, a izvanredna lakoća rukovanja Potezom 75 omogućava mu da se uvuče u ma koju dolinu i da se igra sa PAO.

Sredstva za vezu. Usled teških komunikacija, sredstva za vezu dobijaju u planini pojačani značaj. Ona moraju da nadoknade nedostatak ličnog dodira između udaljenih starešina i da obezbede vezu u jednom veoma decentralisanom okviru.

Radio pretstavlja glavno sredstvo veze. Ali reljef stvara prepreke koje se mogu savladati samo primenom talasa koji se odbijaju iz atmosfere ili postavljanjem releja na upadljive tačke. S druge strane otostojanja su mnogo veća zbog povećanja frontova i dubina. Zbog toga su komande prinuđene da jednu jedinicu snabdu aparatom predviđenim za sledeću višu jedinicu, sa svim onim što to povlači u pogledu transportovanja i potrebnog ljudstva.

Žica se sporo postavlja, ali je njena upotreba često najsigurnija. Za njeno postavljanje može se pribeci najneverovatnijim sredstvima: u Koreji, marinci su uspeli da pomoću helikoptera postave 13 kilometara linije za 2 časa. Ovaj eksperimenat je sa punim uspehom ponovljen u Alpima prošle zime.

Jedan laki sprovodnik struje je u proučavanju. On treba da osigura i omogući visokim komandama potreban kapacitet rada i da u znatnoj meri otkloni ogromne teškoće koje se pojavljuju pri upotrebi žice.

Planinskim jedinicama za vezu nije dovoljan onaj materijal i ljudstvo koje se normalno dodeljuje u ravnici jedinicama za vezu. Potrebno je predvideti dodatak u ljudstvu i materijalu. Ubacivanje neophodnih releja i povećani zahtevi za postavljanje i opravku linija to neminovno nalazu.

Laki avion sposoban da iskoristi vrlo kratke staze za spuštanje, a još bolje helikopter, omogućili su da se poboljšaju veze između komandanata. Česti kontakti pružaju komandantu tačnu sliku manevra i dopuštaju mu da češće sazove svoje potčinjene. I zaista, tamo gde su kilometri i kilometri razrivenih puteva ili strmih putanja bili potrebni da se povežu dva komandna mesta, helikopter će bez ikakvog zamaranja svog putnika obaviti veze neuporedivo brže i sigurnije. Izgleda da će biti potrebno da se svakoj velikoj jedinici planinskih trupa prida po jedno odeljenje helikoptera za vezu i prenos ranjenika.

Transportna služba i komunikacija

1) *Vozarske jedinice.* Sposobnost automobilskog transporta opada zbog nagiba puteva i nerazvijene putne mreže. Reljef traži od motora veću izdržljivost i snagu nego obično. Vozila moraju da imaju više uređaja za pojačavanje i da udovolje imperativnim normama zapremine. Džip se pokazao kao tipično sredstvo za motorizovani transport u planini, ali je njegov korisni tovar slab. Motor postaje neupotrebljiv čim se dođe do staza, tako da je rat u planinama nemoguć bez mazge. Međutim, to ne znači da se sve jedinice jedne divizije moraju jednolično popuniti mazgama, jer bi se došlo do nedopustive cifre od 7 do 8.000 grla. Potrebno je ustrojiti jedan pravi »manevar mazgama«, dodeljujući prvenstveno nekoj jedinici izvestan broj tovarnih četa prema važnosti zadatka koji je dobila. Često se još uvek nameće potreba za nošenjem na ljudskim leđima. To je bio, naprimer, slučaj prilikom napada na Mont Froid o kojem sam vam maločas govorio. Uslovi zemljišta i snežni pokrivač onemogućavali su upotrebu mazgi. Dve čete jednog bataljona morale su se upotrebiti isključivo za snabdevanje čelne čete.

Inžinjerija. Malobrojnost komunikacija, njihova zavisnost od godišnjeg doba, efikasnost rušenja i zaprečavanja u slučajevima kada se ona ne mogu obići, daju inžinjeriji u planini prvenstvenu važnost. Iako su moderne mašine, buldožeri, ravnjače itd. povećale kapacitet rada inžinjerije, ipak je ojačavanje jedinica pomoćnom radnom snagom ili pionirima potrebno u mnogo slučajeva. Osim toga, uspostavljanje komunikacija vrlo često spada u mostovnu tehniku tako da starešine i vojnici moraju biti naročito izvežbani da upotrebljavaju sečeno drvo umesto prefabrikovanog materijala koji često ne odgovara potrebi.

Laka ratna žičana železnica omogućava brzi transport ljudstva i raznog materijala duž strmih i neupotrebljivih padina. Ona zimi često pretstavlja jedinu mogućnost za snabdevanje visokih položaja da bi se održali. Žičana železnica nalazi svoju punu primenu za vreme stabili-

zacije i daje odličan učinak blagodareći stalnosti njenog korišćenja. Naša »ultra-brza« žičana železnica ima prenosni kapacitet od tonu i po na čas na visinskoj razlici od 500 metara. Jedan vod inžinjeraca ojačan običnom radnom snagom može je podići na 24 časa efektivnog rada. Prilikom vazdušne katastrofe kod OBIOU u Centralnim Francuskim Alpima 1951. godine postigla bi se veća ekonomija u ljudima i veća brzina da je instalirana laka ratna žičana železnica za evakuaciju 58 žrtava. Jedinice žičnih železnica igraće važnu ulogu na polju transporta i evakuacije u planini: »Bez žičnih železnica, rat u visokim planinama bio bi prosto nemoguć«, izjavljivao je nemački general, komandant 2 alpske divizije na Kavkazu.

Podrška vazдушnim transportom i snabdevanje suvozemne vojske vazдушnim putem stalno su se razvijali u planinskoj vojni. Ali avijacija u tome nailazi na teškoće i izlaže se riziku. Avion treba da ulazi između padina doline, da leti pored samih strana, da se prebacuje preko vrhova, a to su manevri utoliko delikatniji ukoliko je avion teži i brži. Međutim, u ispresecanim oblastima sa retkim komunikacijama, vazdušni transporti nude takve mogućnosti akcije sa tako smelim postignućima koja su bila nepojmljiva pre nekoliko godina. Može se čak reći da je transportovanje vazдушnim putem katkad jedino moguće. Tako je u aprilu 1945. nekoliko planinskih četa uspelo da se popnu na Monts Capelet u masivu Mercantour, u Primorskim Alpima. One su imale zadatak da sa severa zaštite glavno dejstvo Francuske slobodne divizije u masivu Authion. Otsečene od svojih baza velikim snegom zbog koga su staze bile neupotrebljive za mazge, a teško upotrebljive za pešake, ove čete su bile snabdevane tri dana hranom, municijom, ćebadima i toplom odećom spuštanjem pomoću padobrana na više od 2.500 metara visine u jednoj zoni naročito nepodesnoj za spuštanje aviona. Upotreba padobrana sa usporenim otvaranjem sada omogućava da se smanji rasturanje jer pilot nišani na usku zonu spuštanja kao kad bi želeo da je pogodi bombom. Na taj način on ne mora da se spušta, jer se padobrani otvaraju tek na 200 ili 300 metara od zemlje te se paketi tako manje rasturaju usled vetra.

Laki avion snabdeven skijama zimi — u stanju je da iskoristi veoma male staze za spuštanje na svima visinama. Njihov nagib može da bude do 25 stepeni, a za spuštanje je potrebno 3 do 20 metara.

Helikopter ima vrlo primamljive osobine. Njegovi rezultati počinju da izlaze iz oblasti čistog eksperimentisanja. Marinci su već u Koreji 1951. godine upotrebili jedno odeljenje od 12 helikoptera da bi Južnokorejcima izvršili smenu jedne od svojih četa od 247 ljudi. Ova četa držala je jedan vis u Centralnoj Koreji; bio je potreban ceo jedan dan da se izvrši smena po kozjoj stazi. Za 4 časa sa 72 leta helikopteri su preneli 247 ljudi i 8 tona materijala.

U oblasti lakog transporta i sanitetskih evakuacija helikopter je na putu da zauzme glavnu ulogu. Tu skoro, u oblasti Chamonix, jedan helikopter »Bell« francuskog vazduhoplovstva uspeo je da se spušta bez ikakve teškoće na više od 3.000 metara visine na uske zaravni, pa čak i da prenese u dolinu jednog ranjenika. Dakle, bilo je dovoljno 10 minuta

umesto 4 časa koja su potrebna za prenos na mazgi. Koliko je muke takođe ušteđeno ranjeniku!

Pre nekoliko nedelja jedan američki helikopter tukao je rekord jer je dostigao plafon više od 7.000 m visine. Ovim tehničkim napretkom otvorene su široke perspektive i helikopter će bez sumnje igrati prvenstvenu ulogu pri operacijama na planinskom zemljištu.

Organizacija jedinica

Očigledno je da planinska trupa mora da bude naročito pripremljena za svoje zadatke. Slično treba da bude i sa velikom jedinicom, čiji kapacitet dejstva u planini takođe zavisi od prilagođenosti opreme i organizacije.

Ali, vojska sada raspolaže samo malim brojem pešadiskih divizija, a obrazovanje specijalnih planinskih jedinica koje nisu prilagođene za borbu u ravnici moglo je izgledati luksuz. Oprobana je jedna kompromisna formula, formula o »specijalnoj planinskoj opremi«. Planinska divizija raspolaže istim sredstvima kao i standardna divizija. Ona osim toga ima u rezervi potrebna specijalna ili dopunska sredstva koja joj omogućavaju da ispuni svoj zadatak u planini.

Ova sredstva — izviđački vodovi, mazge, žičani železničari — kad nisu u upotrebi nalaze se grupisani u opštoj rezervi. Ovakvo rešenje kao i svaki kompromis predstavlja nužno zlo koje, protivno svakom očekivanju, može da dovede do rasipanja sredstava.

ZAKLJUČAK

Planina traži od svih rodova vojske potrebnu izdržljivost i čvrstinu i da budu zadovoljni sa malim, više nego obično. Surovi klimatski uslovi zahtevaju što savršeniju opremu dok teškoće transportovanja nameću neophodnu potrebu za smanjenje težine opreme. Sva sredstva koja se upotrebljavaju u planinskog ratu, bilo da se radi o prostoru pešaku, o opremi, o naoružanju ili materijalu, moraju biti rezultat jednog celishodnog kompromisa između fizičke snage i težine. Od svih rodova vojske, planina zahteva posebnu specijalizaciju, kao prvi uslov za postizanje uspeha.

Ispresecani karakter zemljišta, njegove velike visinske razlike, siromaštvo u lokalnim sredstvima i u komunikacijama, sprečavaju osvajanja planine moćnim sredstvima jedne mehanizovane moderne vojske. Motor će izdati i postati neupotrebljiv; dejstvo oružja masovnog rušenja ograničeno je zemljištem; nepogodnost velikog područja za manevrovanje prati brzo zasićavanje terena: tu nema mesta borbi mase. Planina je pozornica za izbor smelih i snažnih boraca i malih odreda predvođenih odvažnošću i odlučnošću.

Prinuden najčešće da računa samo na sebe, čovek vidi kako se pojavljuje uspeh blagodareći njegovoj energiji, njegovoj sklonosti za napore i njegovoj istrajnosti: planina je прибежиште ovih odlika, ona je izvanredan vaspitač vojnika.

ОДЗИВИ ЧИТАЛАЦА

Мајор **ЂУРО КАРАНОВИЋ**

„УПОТРЕБА АРТИЉЕРИЈЕ У НАПАДНИМ КОЛОНАМА”

У чланку под горњим насловом¹⁾ покренуто је питање које досада у стручној литератури и нашим правилима није било довољно обрађено. Базирајући своје излагање на основним поставкама о употреби борбеног поретка у нападним колонама, изнетим у раније објављеним чланцима,²⁾ писац је, по моме мишљењу, правилно обрадио основна питања која се односе на начин употребе артиљерије. Међутим, у чланку има и неких поставки које би, по мом мишљењу, требало детаљније разјаснити и по њима изједначити гледишта, па ћу се на њих осврнути.

Разматрајући поделу артиљерије у нападним колонама писац каже:

„Напад у нападним колонама условљава и поделу артиљерије на: *артиљерију колоне* — пратећу артиљерију (батаљонска, пуковска и придата артиљерија) и артиљериску групу колоне, и *артиљерију која стоји на непосредном расположењу команданта дивизије*, тј. дивизијску арт. групу (ДАГ) или део артиљерије у резерви...” „Оваква подела артиљерије намеће потребу да се она групише у *артиљериске групе колоне* — АГК (колонску артиљерију) и у *дивизијску артиљериску групу* (ДАГ)... Под појмом „артиљерија колоне“ подразумева се сва артиљерија у колони..., док под појмом „колонска артиљерија“ треба схватити само артиљериску групу колоне“.

Основну поделу артиљерије у нападу у нападним колонама, као и њено груписање, писац је, по моме мишљењу, добро објаснио, али је за појам „артиљериска група колоне“ (АГК) дао још један термин „колонска артиљерија“ који непотребно усложњава постојећу терминологију и може изазвати забуну. Ово је, изгледа, осетио и сам писац, јер је одмах затим дао дефиниције за термине „артиљерија колоне“ и „колонска артиљерија“ и подвукао разлику међу њима. Као што је познато, у војној литератури и нашим правилима у ешелонском борбеном поретку усвојен је термин „артиљериска група“, па према томе и у борбеном поретку у нападним колонама сматрам да треба задржати исти термин за појам који по суштини одговара, например,

¹⁾ Пуковник Миодраг Китић, „Употреба артиљерије у нападним колонама“ („Војно дело“, бр. 11/1954).

²⁾ Пуковник М. Симић, „Борбени поредак у нападним колонама“ („Војно дело“, бр. 3/1954) и потпуковник З. Мусић, „О нападу у нападним колонама“ („Војно дело“, бр. 6/1954).

пуковској артиљериској групи. Пошто је термин „артиљериска група колоне“ (АГК) потпуно јасан, а такође и термин „артиљерија колоне“ (под којим се подразумева сва формациска и придата артиљерија у једној колони), сматрам да је погоднији израз „артиљериска група колоне“ (АГК), па би га требало задржати, док термин „колонска артиљерија“ не би требало уопште употребљавати, јер, по моме мишљењу, само непотребно компликује нашу терминологију.

При разматрању тежње за осамостаљењем колоне у артиљериском смислу и потребе да командант дивизије има довољно артиљерије у својим рукама, писац каже:

„Ако не постоје никакви услови за маневровање ватром дивизијске артиљериске групе, онда је не треба ни формирати. Но, ако се у том случају предвиђа да ће се у току динамике боја, нарочито у борби у дубини, појавити могућност маневра артиљерије ватром или покретом, командант дивизије може у почетку задржати део артиљерије у својој резерви, с тим да у току борбе, према потреби, образује ДАГ на правцу дејства главне колоне или да ову артиљерију прида некој од нападах колоне. Ова артиљерија, која у овом случају има улогу артиљериске резерве, дејствовала би у артприпреми и артподршци са осталом артиљеријом“.

Ова поставка, како у погледу задржавања дела артиљерије у резерви, тако исто и у погледу начина њене употребе, изгледа ми у извесној мери контрадикторна. По моме мишљењу, у нападу уопште, па и при нападу упадним колонима, нападач има иницијативу у својим рукама и у могућности је да главне снаге и средства групише на правцу главног удара, те задржавање артиљерије у резерви није оправдано, поготово у оквиру пешадиске дивизије. Из излагања писца може се видети тежња за ангажовањем целокупне расположиве артиљерије, али употреба термина „артиљериска резерва“ који иначе означава одређени појам, може довести до неспоразума. Даље, писац предлаже да артиљерија која је задржана у резерви дејствује у артприпреми и артподршци као и остала артиљерија. Таква артиљерија у суштини не може претстављати артиљериску резерву, већ ова, по улози коју јој намењује писац, дејствује као ДАГ, пошто се за извршење задатка мора развити у одговарајући борбени поредак.

Ако већ писац предвиђа образовање арт. резерве, којој би се још од самог почетка напада планирали задаци, тј. у артприпреми и артподршци, и која би се касније, у току борбе у дубини, претворила у ДАГ, онда се поставља питање, зашто та артиљерија не би од почетка напада претстављала ДАГ. Ако се, пак, ради о придавању те артиљерије у току борбе у дубини појединим упадним колонима, онда

се то исто може учинити и из групе ДАГ. Ако пак не постоје никакви услови за маневровање ватром ДАГ-а у току прве две фазе арт. напада, онда то исто важи и за арт. резерву онакву какву је писац замишља. Полазећи од основних принципа који важи за груписање артиљерије у нападу на правцу главног удара и оправдане тежње да се за стварање надмоћности привуче чак и артиљерија других ешелона, сматрам да нема никаквог оправдања за задржавање дела артиљерије у резерви, тим пре што је вероватно да ће се у овом случају располагати релативно мањом количином артиљерије него у нападу под нормалним условима. Према изложеном, мишљења сам да овај део артиљерије који писац предлаже за артиљериску резерву треба придати главној нападној колони. Ако се у току боја у дубини укаже потреба да командант дивизије има изванредан део артиљерије непосредно под својом командом ради подршке увођења у бој резерве или испољавања утицаја на правцу неке друге колоне, онда се за ову сврху може узети или ангажовати изванредан део артиљерије из главне колоне. Јасно је, да при оваквој расподели артиљерије треба још у припремном периоду напада ово имати у виду и предвидети могућност маневра артиљериских јединица покретом, пошто се у току напада улога појединих колона може променити. Таквих примера, у којима је нападна колона на помоћном правцу у току боја добијала главну улогу у борбеном поретку дивизије, имали смо и у нашем НОР-у, а нарочито је познат пример из завршних операција IV армије 1945 год.

При разматрању питања командовања артиљеријом и односа команданта артиљерије колоне према команданту колоне писац каже:

„Најстарији артиљериски командант у једној колони начелно је командант артиљерије колоне. Ако је у колони мало артиљерије, он је уједно и командант колонске артиљерије (АГК); а ако у колони има више артиљерије, за команданта колонске артиљерије (АГК) треба одредити посебно лице, што ће скоро редовно бити случај код главне колоне“.

Ова поставка ми изгледа применљива само у ређим случајевима, кад у саставу главне колоне има доста артиљерије (на пример, два цела пука или без једног или два дивизиона), што може бити само изузетан случај (кад се не образује ДАГ). Међутим, у многим другим случајевима ово се неће моћи у потпуности применити.

Ако би нападна колона била слабијег састава од једног пешадиског пука, онда би најстарији артиљериски старешина у колони био командант артиљерије колоне и уједно командант артиљериске групе колоне (АГК). Ако је, пак, колона јачине једног пешадиског пука и

више (што ће у оквиру пд бити бити чешћи случај код главне колоне), онда се у погледу старешинства по артиљериској линији, по моме мишљењу, могу јавити две варијанте.

а) Када је нападној колони придато артиљерије мање од једног артиљериског пука (а од ове артиљерије се образује АГК), онда би се начелник артиљерије пешадиског пука (НАпп) појавио као командант артиљерије колоне (најстарији артиљериски старешина), а један командант дивизиона као командант АГК. Командант артиљерије колоне имао би право да предлаже начин употребе артиљерије, не искључујући сарадњу НАпп са осталим артиљериским старешинама при састављању предлога команданту колоне. У току динамике боја основна брига НАпп односила би се на рад пратеће и придате артиљерије јединицама колоне и он би имао улогу саветодавног органа команданта колоне за употребу артиљериске ватре АГК.

б) Када је, пак, нападна колона ојачана пуком артиљерије (комплетним или без једног дивизиона), онда се командант тога пука, као најстарији артиљериски старешина у колони, појављује у улози команданта артиљерије колоне. Ако се од ове артиљерије образује АГК, сматрам да би било непотребно одређивати друго лице за команданте АГК, већ би ту улогу имао командант ап, тим пре што не би било корисно стварање још једног степена у командовању (да командант артиљерије колоне командује својом артиљеријом преко посебног команданта АГК). НАпп сарађивао би са командантом артиљериског пука и појављивао би се као његов помоћник за питања употребе пуковске артиљерије.

SAD I ZEMLJE AMERIČKOG KONTINENTA

SMANJENJE EFEKTIVA AMERIČKIH KOPNENIH SNAGA

Američki ministar odbrane, Wilson, izjavio je početkom aprila pred odgovarajućim senatskim komitetom da će u toku ovog leta sadašnja jačina kopnenih snaga biti smanjena od 1,25 miliona na 1,1 milion ljudi.

Vilson je napomenuo da je za datum ovog smanjenja prvobitno bio predviđen 30 juni, ali je usledilo izvesno odlaganje od mesec-dva dana, da bi se obezbedilo njegovo uredno izvršenje. On je pritom dodao da je većina u Zajedničkom generalštabu SAD podržala njegovo mišljenje, a protiv Ridžvejevog, koji se zalagao za povećanje kopnenih snaga.

Ministar odbrane je naglasio da udarna snaga SAD mora biti dovoljno elastična da bi se mogla suprotstaviti lokalnim agresijama u svetu i međunarodnoj subverziji — bez pribegavanja upotrebi vodonične bombe. Ministarstvo rata, rekao je on, mora biti u stanju da parira direktnu opasnost ma koje agresije; ali, druga ministarstva moraju obratiti veću pažnju na »probleme subverzije, propagande i ekonomskog rata«. Protiv takvih elemenata SAD moraju imati na raspoloženju jake lokalne snage.

Po pitanju problema koje je on okarakterisao kao »manje neprijateljske akcije«, kao što su t. zv. lokalne agresije, Wilson je rekao da SAD treba u prvom redu da se oslanjaju na kolektivnu odbranu slobodnog sveta. Međutim, po njegovom se mišljenju mogu pojaviti i takve situacije u kojima bi došli u pitanje vitalni interesi. SAD, pri čemu one treba blagovremeno da intervenišu, da bi se suprotstavile tim »lokalnim« agresijama.

Iz tih razloga, završio je Wilson, planovi Ministarstva odbrane SAD bazirani su na »elastičnosti oružanih snaga za neodređeni niz godina«.

Predviđa se osiguranje »dugoročne bezbednosti«, bez preteranog oslonca na jedan od postojećih vidova oružanih snaga.

(Manchester Guardian, 5 april 1955)

HELIKOPTER KOJIM SE UPRAVLJA SA DALJINE

U Pomorskom uredu za naučno istraživanje i preduzeću avionske industrije *Kaman Corp.*, u SAD, izrađen je helikopter kojim se upravlja sa daljine. Sistem upravljanja isti je kao i za avione, ali razne mogućnosti letenja koje ima helikopter čine ceo problem znatno složenijim.

Pri opitnim letovima, kao što je ovaj na slici, pilot je ostao na svom sedištu, da bi preuzeo komande na slučaj opasnosti i naročite potrebe.

Ovaj helikopter, kojim se upravlja sa zemlje, specijalno je projektovan za opitne svrhe.

(The Army Combat Forces Journal, april 1955)

NOVO SREDSTVO ZA IZAZIVANJE EKSPLOZIJE MINA

U američkoj inženjerskoj naučno-istraživačkoj ustanovi *The Corps of Engineers' Research and Development Laboratories* usavršeno je sredstvo za izazivanje eksplozije mina, koje se sastoji iz paralelnih čeličnih koturova. Ovo je sredstvo

poznato pod nazivom »Visoki Herman« i ima težinu od 36 tona. Na slici ga gura tenk M46. U toku Drugog svetskog rata bilo je upotrebljeno više raznih sredstava za izazivanje eksplozije mina, u vidu kotrljača sa tenkovskim pogonom, rotacionih mlatila i ralica — sa različitim rezultatom.

(*The Army Combat Forces Journal*, april 1955)

OBUKA U MASKIRANJU

U američkoj Inženjerskoj školi postoje dva kursa obuke u maskiranju za ljudstvo svih vidova oružanih snaga: dvonedeljni uvodni kurs za oficire i četvo-ronedeljni kurs za specijaliste — podoficire i vojnike.

Obrača se naročita pažnja na rezultate osmatranja. Slušaoци se postavljaju iznad trodimenzionalnih terenskih reljefa koji su ranije proučavani putem avio-snimaka i stereoskopa. Slušaoци ostaju nepokretni, dok se terenski pokretni reljefi kreću pomoću električne struje, radi stvaranja iluzije o letenju brzinom od oko 50 milja na čas, na visini od oko 1.000 m.

Sistem obuhvata i galeriju vazdušnih panorama za obučavanje slušalaca u osmatranju sa raznih visina. Upotrebom terenskih modela raznih veličina dobija se utisci visina koje se kreću od 900 do 6.000 m.

U učionicama su postavljeni stereo-zidovi, radi obučavanja slušalaca u otkrivanju skrivenih oruđa, vozila, trupa, štabova, ustanova i uređaja za snabdevanje.

Inženjerska škola smatra maskiranje veoma važnim sastavnim delom doktrine bezbednosti trupa na bojištu, naročito u atomskom ratu, kada otkrivanje jednog jedinog cilja može dovesti do uništenja okolnih jedinaca. Inženjerska škola upućuje predavače po temi maskiranja na zahtev škola raznih vidova oružanih snaga, kao i rezervnih jedinica, ali na »raznom« otstojanju od školskog centra u for Belvoaru.

(*The Army Combat Forces Journal*, februar 1955)

ZEMLJE BRITANSKE ZAJEDNICE NARODA

BRITANSKO VAZDUHOPLOVSTVO SE PRILAGOĐAVA ATOMSKOM RATU

Predračun budžeta britanskog vazduhoplovstva, koji je objavljen krajem februara o.g., pokazuje da će baš njemu sada pripasti kako lavovski deo izdataka, tako i vodeća uloga u odbrani. Izdaci na vazduhoplovstvo za 1955-6 godinu, penju se na 514 miliona funti sterlinga, umesto 492 miliona, kako je to bilo do sada (mornarica — 340, a kopnena vojska — 484 miliona funti). Treba napomenuti da ove brojke ne uključuju američku pomoć koja će za britansko vazduhoplovstvo iznositi za iduću godinu 26 miliona funti.

Prema memorandumu britanskog državnog sekretara za vazduhoplovstvo, koji je podnet uz predračun budžeta, prvenstveni zadatak vazduhoplovstva jeste da izgradi jake snage bombardera V sa velikim akcionim radijusom (*Valiant*, *Victor* i *Vulcan*), koji će biti u stanju da nose hidrogenske bombe. Prva eskadrila aviona *Valiant* sada je formirana u Gajdonu (Varvikšir). Memorandum napominje da »avioni V moraju biti u stanju da izvrše svoje zadatke čak i ako Britanija bude prethodno doživela snažan iznenadni napad«. Prema tome, njihove baze moraju biti tako izabrane da zadovolje ovaj zahtev, pošto protivudar u ratu treba da ima odlučujući karakter »i da bude izveden za najkraće vreme«.

Kada eskadrile bombardera V budu gotove, one će činiti česte posete Bliskom, Srednjem i Dalekom Istoku. U tom cilju su poboljšani aerodromi ne samo u Engleskoj, već i na Kipru, u Jordanu i Malaji (aerodrom kod Habinaje, u Iraku, već ima odlične uređaje).

Od rata u Koreji dat je veliki prioritet problemima radarske kontrole i obaveštavanja. Memorandum ističe da je usavršen nov tip radara, koji je »izrazito bolji od ranijih tipova«. U Britaniji su izgrađene stotine novih radarskih uređaja i povezane sa onima na kontinentu; najvažniji i najosetljiviji delovi celokupnog tog sistema ukopani su duboko pod zemljom, pri čemu je trebalo izvoditi radove koji su po obimu slični onima kao kada se gradi nova podzemna železnica.

Komanda lovačke avijacije dostigla je sada punu jačinu, ali će produžiti preoružavanje boljim avionima. Eskadrile aviona za letenje po svakom vremenu dobiće ove godine svoje prve avione *Javelin*, dok su one druge preoružane noćnim lovcima *Venom*.

Što se tiče aviona *Hunter*, s kojim je bilo izvesnih teškoća, memorandum ističe da će taj avion biti veoma snažan, čim pomenute teškoće budu savladane, ali ne pominje ono što je bilo nedavno rečeno u Beloj knjizi o vazduhoplovstvu, prema kojoj *Hunter* zasada nije u stanju da na velikim visinama otvara vatru iz svojih oruđa bez smetnji po njegove motore.

Iako će dirigovani projektili pretežno spadati u sferu Ministarstva vazduhoplovstva, Memorandum njihovom razvoju i usavršavanju posvećuje samo nekoliko rečenica. Iz ovoga se, kaže se u članku, još jednom može zaključiti da se u Britaniji još ne proizvode PA dirigovani projektili *zemlja-vazduh*.

U oblasti rezervnog vazduhoplovstva izvršena je takođe izvesna reorganizacija. Memorandum predviđa i izvesne promene u načinu dobijanja i vojnoj obavezi letećeg osoblja, naročito pilota. Najzad pominje još nekoliko detalja:

U Malaji je upotrebljen avion *Pioneer*, koji se može spustiti na stazu dužine oko 70—80 m.

Novi pronalazak za obeležavanje pogodaka bombi za obuku i vežbe, pomoću radara, omogućava sada da se vežbe u bombardovanju vrše izvan kopna, na moru, što je mnogo pogodnije.

NOV BRITANSKI AUTOMAT

U celoj britanskoj vojsci automatski karabin *Sten* biće zamenjen novim automatom koji je već isproban na Dalekom Istoku i u Keniji. Zvanično poznato poči imenom *L2A1*, ovo novo oružje ima težinu od oko 2.700 gr, tj. lakše je za skoro čitav kilogram od *Sten*-a i kraće je od njega za oko 5 sm, čak i kad je potpuno ispruženo. Kada mu se magacin sklopi, oruđe je dugo svega 45 sm i može se upotrebiti kao automatski pištolj, u ograničenom prostoru. Kada mu se pak magacin ispruži i natakne bajonet, može se upotrebiti skoro isto tako efikasno kao puška — za borbu prsa u prsa. Kažu da mu je tačnost gađanja veća od *Sten*-a. *L2A1* ima kalibar 9 mm i može gađati pojedinačno ili rafalima. Zrno mu ima početnu brzinu od 540 m u minutu, a efikasan domet od oko 200 m.

Na ovom su oruđu uvedene još i ove novine: zadnji nišan u vidu valjčastog otvora i uređaj za kočenje koji drži zatvarač (bilo u prednjem, bilo u zadnjem položaju) tako da je uvek siguran sve dok se osigurač ne pomeri unapred.

(*Military Review*, april 1955)

NOVA ULOGA AVIONA »CANBERRA«

Mlazni bombarderi tipa *Canberra*, koje izrađuje fabrika aviona *English Electric* i koji će se ove godine dodeliti britanskom ratnom vazduhoplovstvu u Nemačkoj, dobiće jednu novu ulogu — ulogu noćnih napadača.

U zadatke eskadrila noćnih bombardera spadaju napadi na neprijateljske drumske i železničke komunikacije, mostove, aerodrome, koncentracije trupa i druge važne ciljeve. Avionima koji su namenjeni vršenju ovih dužnosti neophodne su mnoge i raznolike navigacione sprave. Sa svim ovim aparatima i spravama snabdeveni su i avioni *Canberra*.

Naoružanje ovih aviona za noćno bombardovanje razlikuje se od standardnog tipa ovog lakog bombardera po tome što su oni, pored bombi, dobili i po jedan top. Avionima *Canberra* su snabdevena pored britanskog, i vazduhoplovstva SAD, Australije, Francuske i Venecuele i oni se izrađuju pod licencom i u SAD i Australiji.

(*Weekly News Letter of the Society of British Aircraft Constructors*, april 1955).

FRANCUSKA I ZEMLJE BENELUKSA

FRANCUSKO JAVNO MNENJE I POVEĆANJE STRANIH VAZDUHOPLOVNIH BAZA

U jednom od najpoznatijih francuskih dnevnih listova izišao je nedavno članak Pola Zerarda pod naslovom »Za nezavisnost Francuske«, u kome se on osvrće na pitanje sve većeg broja vazduhoplovnih baza snaga NATO-a u francuskoj metropoli i njenim prekomorskim teritorijama. Zabrinut za nezavisnost Francuske u vezi ovog pitanja, pisac u svom članku iznosi dosta interesantna gledišta koja donosimo u izvodu, kao informaciju.

Mogućno je, ako ne i sigurno, da će ponovno naoružavanje Zapadne Nemačke znatno uvećati efektivne NATO-a, stacionirane u Evropi, što će, po mišljenju pisca, imati za posledicu i osetno povećanje broja garnizona kopnenih i vazduhoplovnih snaga ove Organizacije.

S druge strane, pretnje u pogledu efikasnosti bombardovanja u eventualnom budućem ratu sve su više uznemiravajuće i sve opasnije. To dolazi otuda što se zona razaranja H bombe bez prestanka proširuje i što se, usled brzine i akcionog radijusa savremenih aviona, kao i dometa novih projektila, stalno povećava dubina

ugrožene zone. U vezi s tim postavlja se pitanje novog proširenja i izgradnje mreže aerodroma vazduhoplovnih snaga NATO-a. Postoje već mišljenja da se za ovo iskoristi oblast Francuske južno od Loare, s obzirom na to da dosadašnja oblast između Sene i Rajne, usled pretnje eventualnog bombardovanja, nije predstavljala baš najbolje rešenje. Samim tim izgleda isključeno da bi se mreža aerodroma, usled novonovog formiranja *Luftwaffe*, mogla proširiti na teritoriju Zapadne Nemačke i da bi se tako trebale izgrađivati nove poletno-sletne staze. Nema sumnje, kaže pisac, da će visoko komandovanje NATO-a izabrati teritoriju Francuske za njihovu izgradnju. Za ovo će se vojno rukovodstvo te Organizacije pozvati na paragraf 6, odeljka 7 (koji nosi naziv »IV-Savet Severoatlantskog pakta«) Pariskih sporazuma koji je ovako redigovan:

»... b) Dislokaciju jedinica, saglasno operativnom planu NATO-a, izvršiće vrhovni komandant savezničkih snaga u Evropi posle konsultovanja i postignutog sporazuma sa odgovornim vladama dotičnih zemalja.«

Bilo bi teško, nastavlja pisac, suprotstavljati se opravdanim vojnim merama po pitanju odbrane. Prema tome, treba očekivati da će se uskoro u Francuskoj pojaviti prvi nemački garnizoni. Ko može da tvrdi da će to pomoći francusko-nemačkom zблиženju, tako poželjnom i neophodnom? — pita se pisac ovog članka. S druge strane, viši razlozi zahtevaće da se ova mera prihvati usled mogućnosti bombardovanja francuske teritorije od strane eventualnog neprijatelja.

Međutim, ne radi se samo o aerodromima, već i o slagalištima svake vrste. Nisu u pitanju samo nova slagališta i magacini za snabdevanje novog *Wehrmacht*-a svim mogućim logističkim potrebama, već i mnogobrojni magacini koje su Amerikanci tako nesmotreno podizali i koncentrisali u Zapadnoj Nemačkoj. Ustvari, američka komanda izgradila je u oblasti Kajzerslauterna najveći centar za snabdevanje zapadnoevropskih saveznika. U vezi s tim mogao se pročitati u časopisu *Perspectives* izvod iz jednog članka, objavljenog 25 februara 1955 u *US New and World Report*: »Dva armijska korpusa i pet divizija američke 7 armije, stacionirani istočno od Rajne, imaju kod sebe potrebe samo za 10-15 dana. Za sledećih 90 dana rezerve su stokirane u bazi Kajzerslauterna.

Ako se ceo ovaj prostor zamisli kao pravougaonik od 130 km dužine i 60 km širine, onda su za ove rezerve u Kajzerslauternu vezane i ove jedinice: američka oklopna divizija u Evropi, 4-5 grupa atomske artiljerije, stacionirane u Zapadnoj Nemačkoj, 6 vazduhoplovnih baza koje obuhvataju oko polovinu aparata i ljudstva američkog taktičkog vazduhoplovstva u Evropi (*US Tactical Air Force*), generalštab jedne od dveju vazduhoplovnih taktičkih komandi NATO-a, kontrolni centar američke radarske mreže u Zapadnoj Nemačkoj, sva američka radiodirigovana sredstva koja postoje u Evropi, 50.000 američkih vojnika (operativnih jedinica) i 30.000 ljudi raznih službi. Ovaj centar snabdevanja, podrazumevajući izgrađene uređaje, predstavlja vrednost od oko 500.000.000 dolara, više hiljada raznovrsnih proizvoda, 4 godine rada, a sve ovo može biti uništeno sa 3 dobro plasirane H bombe, ili sa 9 A bombi, upućenih pomoću radiodirigovanih sredstava. Treba najzad istaći da se ceo kompleks zemljišta kod Kajzerslauterna nalazi na dometu ruskih V-2.

Priličnu teškoću predstavlja namera da se sve ovo, za čije je prikupljanje uloženo toliko truda, ponovo rasteri. Uostalom, za smeštaj svega toga potrebno je naći i odgovarajuće zemljište.«

Pisac članka smatra da će se ovo zemljište verovatno naći, uglavnom, u Francuskoj. Najzad, američko vazduhoplovstvo već raspolaže sa 4 velike baze u Maroku i pisac se pita ne postoji li možda namera kod Amerikanaca da se sada proširi po celoj Severnoj Africi.

Kada čovek pomisli, nastavlja on dalje svoja razmišljanja, da su države, usled prisustva stranih armija na svojoj teritoriji, koje su došle sa namerom da ih brane i bile primane sa poverenjem i bez ikakvih ograničenja, često gubile svoju nezavisnost, zatim, kada vidi kako Amerikanci pokazuju sve jaču želju da se učvrste u Maroku, vodeći sve manje računa o francuskom prisustvu i ometajući francusku politiku u Africi, onda se kod njega javlja bojazan da pitanje sve većeg broja stranih vazduhoplovnih baza i slagališta u Francuskoj i njenim prekomorskim teritorijama — a već sutra možda i nemačkih — ne postane pomalo uznemiravajuće.

»I pošto će se ovo proširenje baza, uostalom potpuno opravdano sa vojničke tačke gledišta, besumnje teško sprečiti, nije li nastupio momenat kada bez oklevanja treba definisati zajedničku politiku po ovom pitanju, koja će tačno i jasno ogra-

ničiti rizik svake vrste kome se izlaže Francuska usled prisustva ovih stranih baza i slagališta na svojoj teritoriji i kojom će se zaštititi njeni interesi i odrediti tačno granice širenja njenih prijatelja i saveznika koji su već i tako dobili suviše velika prava u mnogim oblastima. To je, nema sumnje, mišljenje svih onih koji veruju da nezavisnost Francuske nije još postala, niti će to ikada biti, samo prazna reč» — završava pisac svoj članak.

(*Combat*, 12 aprila 1955)

NOVI CENTAR ZA LETENJE BEZ SPOLJNE VIDLJIVOSTI U FRANCUSKOJ

U vazduhoplovnoj bazi NATO-a, *Lahr* — *Hugsweier*-u, koju drži 1-va komanda francuskog taktičkog vazduhoplovstva, obrazovana je 1954 godine, u okviru 9 lovačke grupe, jedna nova jedinica, snabdevena mlaznim avionima *Lockheed T. 33*. Ta nova jedinica nosi naziv *Centar za obučavanje u letenju bez spoljne vidljivosti*, ili skraćeno *C. E. V. S. V. du 1-er C. A. TAC*.

Zadatak ovog Centra, odnosno cilj obuke u letenju bez spoljne vidljivosti, danas više nije ni potrebno isticati. To najbolje znaju stariji piloti, iz svog sopstvenog iskustva, jer su svesni kakvoj su se sve opasnosti ranije izlagali prilikom letenja po rđavom vremenu. Nekada je avijatičar znao samo za lepo i vedro nebo, a avioni nisu u to doba leteli visoko. Čim bi nastupile kiše, magle i jaki vetrovi praćeni snegom, avijatičari bi sedeli po svojim kancelarijama i kroz prozor gledali kada će se vreme proleptšati. Ako bi u toku letenja slučajno i bili iznenađeni nekom vremenskom nepogodom, oni bi pokušavali da slete, izlažući se pritom velikoj opasnosti nepoznatog terena, žudno iščekujući da primete i najmanju svetlost koja bi ih spasla da pri sletanju ne zakače za neko drvo ili crkveni toranj.

Kasnije je ostvaren krupan napredak, i to kako u pogledu nezavisnosti avijatičara od rđavih meteoroloških uslova, tako i po pitanju povećanja mogućnosti samih aviona. Nastupio je period sve veće brzine i visine letenja aviona, mnogi većeg radijusa dejstva i dovoljne nezavisnosti materijala od rđavog vremena. To je i izazvalo potrebu obuke pilota u letenju bez spoljne vidljivosti.

Pošto se od današnjeg pilota-lovca zahteva da, bez obzira na vremenske uslove, može da uzleti za rekordno vreme i dostigne veliku visinu za nekoliko minuta u cilju presretanja aviona koji lete po 1.000 i više km na čas, to ovaj Centar i ima za cilj da pilote-lovce 1-ve komande taktičkog vazduhoplovstva osposobi za ove zadatke. Bilo bi, naprimer, zaista paradoksalno da jedan pilot-lovac ne bude u stanju da izvrši svoj zadatak zato što nije obučan za letenje po oblačnom vremenu.

U Centru su organizovani brzi, ali vrlo sadržajni, kursevi koji omogućavaju komandovanju da detaljno upozna sposobnosti pilota za ovu vrstu letenja, a samim pilotima da brzo steknu potrebno znanje, izoštre svoj refleks i osposobe se za letenje bez spoljne vidljivosti. U toku jednog radnog dana kursisti imaju jedan teorni čas na zemlji, u toku koga se obrađuju pitanja koja su u direktnoj vezi sa letenjem bez spoljne vidljivosti, i to iz oblasti meteorologije, upoznavanja sa raznim instrumentima na avionu, korišćenja radioveza itd, i jedno letenje na *Lockheed-u T. 33* koje traje oko 1 časa i 20 minuta. Ovo su mlazni dvosedji brzine 1.000 km/čas. U toku ovog leta kursisti se vežbaju u izvršenju raznih zadataka. Tako, naprimer, jedni zadaci obuhvataju vežbanja elastičnosti duha pilota pri raznim situacijama i u lakom raspoznavanju baza. Druge se vežbe odnose na »akrobacije« prilikom letenja bez spoljne vidljivosti. One imaju za cilj da povećaju kod pilota osećanje sigurnosti i poverenje u instrumente prilikom ovog »slepeg letenja«. Treće se, opet, sastoje uglavnom u »probijanju kroz oblake« radi sletanja. U ovom cilju se koriste radioelektrična sredstva i radar za sletanje (*G.C.A.*), tako podešeni da se sve može kontrolisati sa aerodroma putem radiotelefonijski. To omogućuje letenje pod vrlo slabim meteorološkim uslovima. Pritom ne treba zaboraviti da brzina mlaznih aviona, prilikom približavanja aerodromu u cilju sletanja, iznosi oko 1.250 km/čas. U takvoj brzini pilot nema vremena da promeni pravac utoliko pre što i sam avion, kao i stajni trap koji se izvlači prilikom sletanja, dosta gube pri toj brzini od svog normalnog funkcionisanja.

Postavlja se pitanje kako se ovi kursisti vežbaju kada nema oblaka? U tom se slučaju, umesto oblaka, koristi neprozirna pokrivka preko pilotovog sedišta. Ova

platnena pokrivka potpuno pokriva pilota koji sedi na zadnjem sedištu u avionu. Ispred njega, na prednjem sedištu, nalazi se instruktor koji budno pazi na sigurnost leta. Na taj način pilot nema nikakvu spoljnu vidljivost, već pred sobom ima samo jednu tablu sa mnogobrojnim kazaljka.

Danas lovački avioni mogu leteti ako horizontalna vidljivost na zemlji iznosi više od 2 km, a »plafon«, tj. visina oblaka iznad zemlje, bar 300 m. Treba težiti da se, većim brojem sredstava za upravljanje avionom, s jedne, i većom izvežbanošću pilota, s druge strane, smanje ove cifre, zadržavajući pritom ipak dovoljnu meru sigurnosti.

U Centru za letenje bez spoljne vidljivosti nalazi se sada oko 70 mladih pilota, sa kojima se obuka izvodi na opisan način. U cilju ujednačenja metoda i načina nastave, oficiri — instruktori po lovačkim eskadrilama prošli su prethodno kroz jedan kurs od dve nedelje. Obuka u ovom Centru moći će da prestane tek onda kada razvoj vazduhoplovne tehnike bude dostigao takav stepen da rđavo vreme postane element koji se može zanemariti i kada podaci o vremenu, koje svako trenutka pruža meteorološka služba, ne budu više važni i odlučujući.

(La Nation belge, 22 februar 1955)

ŠKOLA U ŽOENVILU — SPORTSKI CENTAR FRANCUSKE ARMIIJE

Škola u Žoenvilu pretstavlja kolevku sporta u Francuskoj armiji. Kada se govori o jednom »stručnjaku iz Žoenvila«, onda je time sve rečeno: to je dokaz stručnosti koja se uvažava u celom sportskom svetu.

Ova bi škola navršila skoro 102 godine od svoga osnivanja da joj izvesne okolnosti i događaji poslednjih decenija nisu omeli razvoj. Posle primirja u junu 1940 naređeno je da se ona povuče na neokupirani deo Francuske, i to jedan njen deo u Antib, pod nazivom *Narodni atletski koledž*, a drugi u Po, pod nazivom *Narodna škola za vojno i sportsko vaspitanje*.

Posle oslobođenja 1945, škola u Antibu dobila je naziv *Vojno-mačevalačka i sportska škola*, dok je škola u Pou remilitarizovana pod nazivom *Narodna škola za vojno vežbanje*. 1 jula 1950 sportski centar francuskih oružanih snaga ponovo se vraća u Žoenvil gde u Fezanderiskom redutu, jednom od poslednjih tragova pariških fortifikacijskih uređenja, nalazi potrebne terene za svoj rad. Uostalom, ovaj je redut sačuvao i danas svoj nekadanji ulaz (kapiju), pred kojom se i sada stalno nalazi po jedan stražar.

Ono što odmah pada u oči prilikom posete ovom sportskom centru jeste veliki broj igrališta i vežbališta koja zauzimaju čitave komplekse zemljišta. Tu se nalaze igrališta za fudbal, ragbi, košarku, staze za atletiku, razne staze za kros itd., koji su svi vrlo dobro uređeni i opremljeni najnovijim tehničkim uređajima.

U zgradama se nalaze sale za mačevanje, boks, gimnastiku, košarku, koje su sve snabdevene ultramodernim materijalom. Tu su i spavaće sobe sa 4-5 postelja, dok su u njihovoj neposrednoj blizini postavljena kupatila (tuševi).

Brojno stanje u Žoenvilu penje se na 200 ljudi, među kojima se nalaze i mnoga poznata imena današnjeg francuskog sporta kao: Kopa, Ujlaki i Hidalgo, čuveni fudbalski asovi; Domenek, Buke i Rankul, poznati ragbi igrači; Dega, francuski rekorder na 400 m; Daro, francuski šampion u bacanju diska; Antoan Marten, amaterski prvak sveta u boksu u perolaku i Šaperon, šampion Francuske u poluteškoj kategoriji. Od biciklista treba pomenuti Anketila, a među ragbi igračima još i Basijera, Branža, Šlipa i Bifijera. Svi se ovi poznati sportisti nalaze na otsluženju vojnog roka, a istovremeno se usavršavaju i u svojim disciplinama.

U školi u Žoenvilu vlada potpuna jednakost za sve. Nikakva se razlika ne pravi između ovih sportskih zvezda i ostalih. Naprimer, sa marokanskim strelcima, renomiranim trkačima krosa, postupa se na isti način kao i sa Kopom, Anketilom i drugima.

Raspored časova u školi u toku jednog radnog dana je sledeći: ustajanje u 7 časova; od 7.45—8.45 futing; od 9—11.30 vojna obuka; u 12 ručak i spavanje; od 14—17 sportsko vežbanje pod nadzorom instruktora; u 17 kupanje; od 17.45 do večere odmor; u 21.30 spavanje.

Svuda u školi vlada primerna čistoća. Ovo utoliko više pada u oči što se radi o zgradama starim nekoliko stoleća koje nije lako održavati u redu. To se isto odnosi i na kuhinje, u kojima se pripremaju obilni i hranljivi obedi za ove dvadesetogodišnje regrute — sportiste.

Interesantna je parola koja je napisana na počasnom mestu u oficirskoj menaži, a koja karakteriše duh ove škole: »Postoje dve vrste sportista: oni koji veruju u sport, vole ga i služe mu i oni koji, iako se njime bave, ne veruju u njega.«

(Tribune de Genève, 1 april 1955)

REGRUTSKA OBUKA BELGISKE PEŠADIJE

U okviru stajaće vojske belgiski pešaci služe rok od 18 meseci. Pre no što budu dodeljeni raznim jedinicama, regruti prolaze kroz dvomesečnu obuku u *Centru za pešadisku obuku*.

Prema podacima iz belgiskog vojnog časopisa *L'Armée — La Nation*, plan rada u regrutskoj školi obuhvata:

telesno vežbanje	— — — — —	50 časova
vojničku obuku	— — — — —	50 „
rad na obuci u rukovanju oružjem i gađanju	— — — — —	60 „
jedinačnu borbenu obuku	— — — — —	33 „
manje borbene zadatke	— — — — —	55 „
teoriski rad	— — — — —	43 „

Mladi pešaci obučavaju se u rukovanju karabinom, lakim automatskim oružjem i automatskim pištoljem. Oni se obučavaju i u upotrebi PT oruđa i ručnih bombi. Međutim, u toku ove osnovne, regrutske obuke, ne vrši se specijalizacija za određena oruđa.

Manji borbeni zadaci imaju pre svega za cilj da spreme borca — pojedinca. On će se tu spremiti za osmatrača, izviđača, borca u patroli, strelca, stražara itd. Borbena obuka u okviru jedinica ostavljena je za docnije, kada regruti odu u trupu.

Teoriski rad obuhvata nastavu o disciplini, unutrašnjoj službi, prvoj pomoći itd., kao i 7 časova građanske obuke.

(Allgemeine Schweizerische Militärzeitschrift, mart 1955)

HOLANDIJA I NJENA ARMIJA

Napad Hitlerovih armija na Holandiju i njena okupacija, u maju 1940 godine, označili su kraj jedne epohe za Holandane. Po tradiciji neutralna i kroz istoriju uglavnom pomorska sila, Holandija od 1830 godine pa do početka Drugog svetskog rata nije učestvovala ni u jednom od evropskih ratova. Holandani su svoje vojno iskustvo stekli, uglavnom, prilikom osvajanja prostranih kolonija, dok su za vreme Prvog svetskog rata ostali u stavu oružane neutralnosti.

Drugi svetski rat je prilično izmenio situaciju ove zemlje. Posle brutalnog nemačkog napada na Holandiju i ostale evropske zemlje, princip tradicionalne neutralnosti je napušten, a njega je zamenila saradnja sa susednim zemljama u cilju organizacije kolektivne odbrane. U vezi s tim Holandija 1948 godine sklapa, zajedno sa Vel. Britanijom, Francuskom, Belgijom i Luksemburgom, Briselski ugovor radi organizacije kolektivne odbrane Zapadne Evrope. Godinu dana kasnije, Holandani su prišli Severoatlantskom paktu i postali njegov aktivni član.

U oktobru 1950 godine, na konferenciji Komiteta odbrane Severoatlantskog pakta, Holandija je primila na sebe obavezu da do kraja 1954 formira pet pešadiskih divizija koje bi ušle u sastav oružanih snaga Atlantskog pakta. Međutim, usled nedostatka materijala i ljudstva, postojeći armijski korpus, koji je predstavljao celu Holandsku armiju, nije mogao da pomogne pri formiranju prištap-skih jedinica za svih pet, već samo za tri pešadiske divizije. Na taj način bi dve divizije ostale nekompletne i ne bi mogle da vrše nikakvu funkciju u okviru oružanih snaga Severoatlantskog pakta. Zbog toga je Holandska vlada, uz sagla-

snost Vrhovne komande savezničkih snaga u Evropi (SHAPE), morala da izmeni svoj vojni plan i da odloži formiranje pet predviđenih divizija do 1957 godine. Do ovog roka ona treba da postepeno i jednovremeno kompletira ovih pet divizija prema standardima predviđenim Severoatlantskim paktom.

Danas Holandija ima 1 kompletan armijski korpus, sastavljen od 3 pešačke divizije. Međutim, samo je jedna od ove tri divizije regularna i ima odgovarajući broj prištapskih jedinica i službi, dok su druge dve u rezervi. Uključujući vojne škole, ustanove za vršenje mobilizacionih poslova i teritorijalni odbranbeni sistem, Holandija ima približno 90.000 ljudi u aktivnoj službi i oko 150.000 ljudi sposobnih za mobilizaciju, koja se može izvršiti u roku od tri dana.

Armija se obnavlja takvim sistemom popune da se divizije i sve ostale regularne jedinice drže u stalnoj jačini uvođenjem novih regruta koji su završili dvomesečnu obuku i koji zamenjuju one čiji je rok službe istekao. Ranije se divizija formirala od opštevojnih združenih jedinica tako da se posle svaka četiri meseca delimično obnavljala novom opštevojnomo združenom jedinicom formiranom od regruta, zamenjujući na taj način jednu od združenih jedinica divizije čiji su vojnici otslužili svoj rok. Današnji sistem popune omogućuje da se obuka održava u svim jedinicama na visini i obezbeđuje njihovu borbenu gotovost.

Holandani su organizaciju svojih jedinica u Severoatlantskom paktu sproveli prema uzoru na armiju SAD; oni su usvojili trojnu formaciju (3 odeljenja u vodu, 3 voda u četi i, najzad, 3 divizije u korpusu).

Od automatskog oružja pešačko odeljenje ima u svom sastavu britanski puškomitraljez Bren, koji predstavlja njegovu glavnu vatrenu snagu. Streljački vodovi imaju po jedno odeljenje teških oruđa, čijom se vatrom može vršiti taktička podrška juriša. Čete su administrativno-taktičke jedinice, koje u svom organskom sastavu imaju teške mitraljeze, minobacače 81 mm i bestrajne topove. Bataljoni predstavljaju glavnu udarnu snagu koja osigurava njihovu taktičku upotrebu. Kao i u američkim jedinicama, holandske divizije imaju u svom organskom sastavu artiljeriju i tenkove.

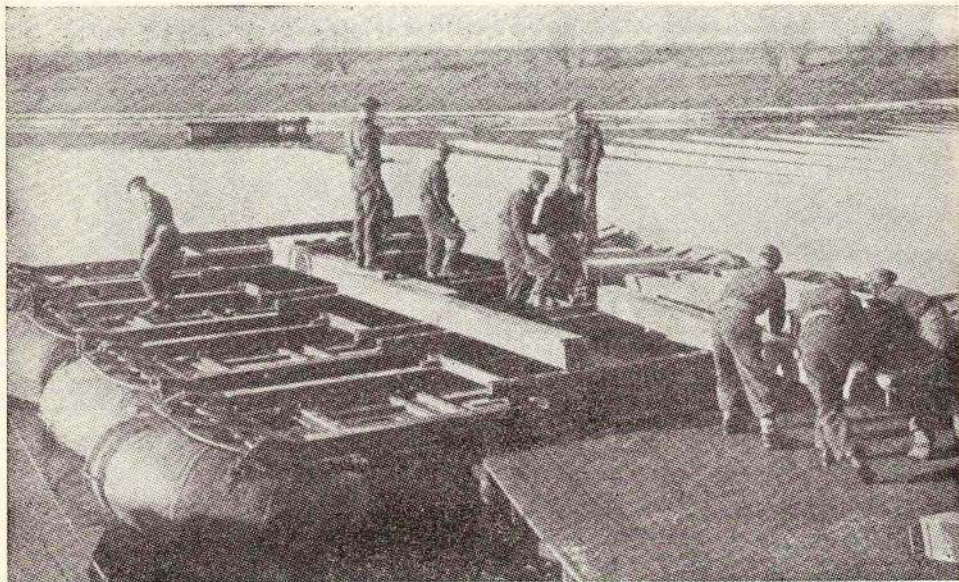
Pored svojih divizija u Severoatlantskom paktu, Holandija ima i organizovanu teritorijalnu odbranu, čiji je zadatak da štiti isprepletenu saobraćajnu mrežu, pristaništa, baze i druge važne strategiske tačke u zemlji od sabotaza i aktivnosti pete kolone. Veliku ulogu u teritorijalnoj odbrani, koja prema planu treba da obuhvati 85.000 ljudi, ima PA artiljerija. Praktično, cela je Holandska armija regrutovana sila. Ona ima 25.000 aktivnih pripadnika armije koji sačinjavaju štabove i ustanove za mobilizaciju. Regrutovanje datira od 1813 godine, kada je Holandija bila oslobođena od francuske okupacije. U periodu od 140 godina sistem regrutovanja se prilagođavao promenljivim uslovima, tako da je danas skoro celokupno muško stanovništvo obuhvaćeno vojnom obavezom. Svaki mladić u svojoj 19-toj godini izlazi pred regrutnu komisiju radi proveravanja svojih fizičkih i psihičkih kvaliteta. Ova proveravanja služe za to da bi se pravilno odredio rod vojske ili službe gde regrut treba da služi. Na osnovu rezultata ovih ispitivanja, on može biti raspoređen u pešadiju, konjicu, artiljeriju, inženjeriju ili u neki drugi rod ili službu.

Svake godine oko 55.000 mladića prispeva (stiže) za vojnu službu. Od ovoga 10.000 odlazi u mornaricu i vazduhoplovstvo, a 45.000 u jedinice kopnene vojske. Svaki vojni obveznik dužan je da služi najmanje 18 meseci u toku prvog perioda obuke. Međutim, ako on treba da postane oficir, podoficir ili specijalist, tada služi 21 mesec. Po završetku prvog perioda obuke, obveznik se otpušta kući pod uslovom da može biti ponovo pozvan radi osveženja stečenog znanja i to sve do navršene 35-te godine, kada biva oslobođen svake dalje vojne obaveze. Podoficiri i oficiri se oslobađaju tek posle 40, odnosno 45 godine. Aktivni podoficiri i oficiri dobijaju penziju posle navršene 60 godine života ili posle 40 godina službe.

Pre nego što uđe u sastav regularnih jedinica, svaki regrut prolazi kroz jedinačnu obuku, čije trajanje zavisi od roda vojske. Prva dva meseca su posvećena osnovnoj obuci. Obični vojnici i budući specijalisti, podoficiri i oficiri, imaju

sličnu osnovnu obuku kojom su obuhvaćeni: strojeva obuka, pravila unutrašnje službe, nastava gađanja, fizička obuka i slično. Zatim obični vojnici nastavljaju jedinačnu obuku još dva meseca, posle čega odlaze u regularnu jedinicu. Međutim, specijalisti i budući podoficiri i oficiri odlaze posle završene dvomesečne jedinačne obuke u razne škole rodova ili službi za koje su određeni. Ova obuka može da traje od 4—10 meseci, posle koje i oni odlaze u sastav regularnih jedinica.

Pontonske jedinice Holandske armije

Nastava se za vreme trajanja osnovne obuke sastoji iz nastave gađanja puškom, ukopavanja i maskiranja, izviđanja, borbe bajonetom, ukazivanja prve pomoći, higijene, proučavanja svih vrsta mina i raspoznavanja tenkova i aviona. Pored toga, svaki regrut prolazi kroz jednu taktičku vežbu gde se pod pravim ratnim uslovima upoznaje sa stvarnim karakteristikama borbe. U Holandskoj armiji skoro i nema nepismenih a svakom vojniku koji želi da proširi svoje obrazovanje ukazuje se puna podrška. Armija potpomaže više od 250 raznih vanarmijskih kurseva, od stručnih pa do kurseva u rangu koledža, koji se mogu posećivati van radnog vremena. Osim toga, po dogovoru, lokalne škole održavaju nastavu za vojna lica.

Kao i kod većine drugih armija, i Holandska armija ima specijalne jedinice čije je ljudstvo odabrano, a obuka i tradicija im se razlikuju od ostalih jedinica. To su *komandosi*, elitna vojna policija i pešadiski gardijski pukovi. Komandosi su namenjeni za razne zadatke u teritorijalnoj odbrani. Obučeni su kao jurišne jedinice, vešti su u borbi prsa u prsa i raspoložu odličnom fizičkom kondicijom. Njihova je obuka mnogo napornija i šira od prosečne. Jedinice elitne vojne policije (*Royal Marechaussee*) su na službi po granicama: u lukama, na

aerodromima i raznim mostovima. Postoje tri pešadiska gardiska puka: grenadirski, lovački i streljački gardiski puk. Ovaj zadnji je dobio ime po holandskoj brigadi koju su u Vel. Britaniji osnovali holandski oficiri evakuisani preko Denkerka, kao i oni koji su prebegli u toku nemačke okupacije. Pomenuta brigada je učestvovala u invaziji Normandije.

I Holandska armija ima žena u svom sastavu. One sačinjavaju ženski korpus i rade po kuhinjama, bolnicama, kao šoferi, na teleprinterima, kao sekretarice ili planeri u PAA.

Holandski vojnik ima široke mogućnosti za razonodu. Od sportova najomiljeniji su odbojka, fudbal, košarka, boks, trčanje i streljaštvo. Razni ručni

Holandske jedinice prilikom manevra snaga NATO-a u Britanskoj zoni Nemačke

radovi su takođe vrlo popularni, od kojih naročito rezbarenje, obrada metala, razni radovi od kože, pa čak i pletenje.

Holandani mnogo polažu na svoju novu armiju. Izdaci za odbranu iznose 23% od ukupnog državnog budžeta. Glavni problem predstavlja nabavka opreme. Po završetku Drugog svetskog rata, kanadske jedinice, stacionirane u Evropi, vršile su snabdevanje za dve holandske pešadiske divizije. Kanada je 1950 godine dala naoružanje za još jednu diviziju, jer su holandske zalihe iz 1945 godine bile skoro sasvim utrošene u borbama u Indoneziji. Kako Holandija nema sopstvenu industriju naoružanja, a njeni su finansiski i ekonomski izvori nedovoljni za proizvodnju ili kupovinu celokupne opreme potrebne za savremeno ratovanje, SAD

i Kanada su u okviru zajedničke pomoći opremile Holandsku armiju tenkovima i raznim motornim vozilima, topovima, streljačkim naoružanjem i elektronskom opremom.

Svake godine holandske jedinice učestvuju na jesenjim manevrima snaga NATO-a u Zapadnoj Nemačkoj. Bez obzira na vrednost kombinovanih vežbi sa britanskim i belgiskim trupama, ovi manevri praktično predstavljaju jedinu mogućnost za vežbe širih razmera, jer sama Holandija ne raspolaže dovoljno prostanim terenima za pokret i manevar jedinica većih od puka.

N. S.

(*Army Information Digest*, april 1955)

DALEKI ISTOK

INDISKA AKADEMIJA NARODNE ODBRANE

Nedavno je otvorena indiska Akademiya narodne odbrane, za koju je utrošeno blizu 15 miliona dolara. Karakteristično je da će u njoj pitomci za sva tri vida oružanih snaga, njih 1.500 godišnje, stanovati i biti obučavani pod jednim istim krovom. Akademiya je (prema tvrđenju časopisa iz koga je uzet ovaj podatak), izgrađena po uzoru na Vojnu akademiju SAD, i sazidana je kao spomenik indiskim vojnicima koji su pali u Drugom svetskom ratu. Ona se nalazi u Kadakvasli, 11 milja od Pune.

(*Military Review*, aprila 1955)

Tipelskirch: RAT NEMAČKE NA BALKANU 1941¹⁾

Pisac u sažetom obimu iznosi beskrvni prolaz nemačkih snaga kroz Mađarsku, njihovo prikupljanje u Rumuniji, prelaz u Bugarsku i napad 1941 na Jugoslaviju i Grčku. On navodi uzroke koji su izazvali ovu poslednju odluku Hitlera, kao i činjenice koje su prouzrokovale brzu kapitulaciju jugoslovenske i grčke vojske.

Pisac ističe da je posle Denkerka (1940) uticaj Engleske u državama Jugoslovenske Evrope bio jako oslabljen. Suprotno tome, vojni uspesi, kao i arbitraž u Beču²⁾ (30.VIII.1940) učvrstili su položaj Trećeg Rajha na Balkanu. Nemačka vojna misija kao i jedinice koje su ujesen 1940 došle u Rumuniju imale su prvenstveno zadatak da osiguraju nesmetanu produkciju nafte u Ploestijsu, kao i koncentracisku prostoriju za već planirani rat protiv SSSR-a. U vezi sa ovim poslednjim, u nemačkom je interesu bilo da mir na Balkanu ne bude poremećen. Međutim, Musolini toga nije bio svestan kada je, ne obaveštavajući Hitlera, napao 28.X.1940 Grčku. Pored ostalog, po mišljenju pisca, on je ovom akcijom hteo da stvori protivtežu nemačkom uticaju u Rumuniji. Ovo je pak dovelo do štetne podela italijanskih snaga. Nije iskorišćena prilika da se oslabljenoj Britaniji zada ozbiljan udarac u Egiptu i obezbedi sigurna veza italijanskih afričkih kolonija sa metropolom.

Po našem mišljenju, izneto potvrđuje činjenicu da Berlin i Rim nisu vodili zajedničku i međusobno iskrenu spoljnu politiku. Zbog toga nije ni postojao jedinstveni ratni cilj; svako je imao svoje posebne težnje i vukao na svoju stranu. Sve ovo je dovelo do rasipanja ionako nedovoljnih snaga, s obzirom na megalomanske pretenzije da se ovlada svetom.

¹⁾ V. Tippleskirch, Der Deutsche Balkanfeldzug 1941, Wehrwissenschaftliche Rundschau, februar 1955.

²⁾ Po presudi Ribentropa i Čana Rumunija je Bugarskoj vratila Dobruđu, a Mađarskoj pola Transilvanije.

Stim u vezi, ne pitajući ostale članove Trojnog pakta, Japan je aprila 1941 potpisao sa SSSR-om pakt o nenapadanju.

U novonastaloj situaciji, nastavlja pisac, Hitler je video mogućnost britanske intervencije na Balkanu i napad savezničkog vazduhoplovstva na Ploesti. Zbog toga je već 4.XI. naredio, a 13.XII.1941 potpisao Direktivu br. 20 (Marita) za rat protiv Grčke. Po njoj je 12 armija (18 divizija) dobila zadatak da početkom proleća 1941 ovlada obalom Egejskog Mora i Solunskim Zalivom.

Sa svoje strane napominjemo da je Nemačka 1942 trošila 15 miliona tona nafte. Ploesti je davao oko 7 miliona, Mađarska, Austrija i Poljska oko 4 miliona, a ostatak je popunjen sa 4 miliona tona sintetičnog goriva. Prema tome, rumunska je nafta bila Osovini neophodna za vođenje totalnog savremenog rata, zbog čega je Hitler i nastojao da odgovarajućim snagama blagovremeno obezbedi posed i iskorišćavanje Ploestija.

Pisac naglašava da su nemački planovi za 1941 ometeni pučem izvedenim noću 26/27.III. u Beogradu. Nova jugoslovenska vlada odbila je, navodno, ratifikaciju Trojnog pakta. Hitler nije hteo da trpi novu situaciju na Balkanu, jer je ona, pre svega, mogla biti nezgodna za pretstojeće operacije protiv SSSR-a. Zbog toga je 27.III. uveče potpisao Direktivu br. 25 i njome naredio napad protiv Jugoslavije i Grčke. Na osnovu ovoga je Generalštab kopnene vojske naredio 29.III:

— 2 armija (41 i 46 okl., 52 pešački i 49 brd. korpus), prikupljena na liniji: Grac — Blatno Jezero — Temišvar, u vezi sa oklopnom grupom br. 1 (oko Sofije) dejstvovala koncentrično prema Beogradu.

— 12 armija (40 okl., 30 i 50 pešački i 18 brd. korpus), prikupljena u Bugarskoj, dejstvovala sa: 40 okl. i 50 p. korpusom sa linije: Gornja Džumaja — Petrič, pravcem Skoplje — protiv Jugoslavije, sa zadatkom da uspostavi vezu sa italijanskim armijama u Albaniji.

— 18 brd. korpus sa jednom okl. divizijom (oko Petrića) dejstvovaće pravcem Rupeljskog tesnaca i Dojrana, sa zadatkom da se zauzme Solun.

— 30 korpus dejstvovaće u pravcu Ksantija, sa zadatkom da ovlada obalom Egejskog Mora.

— 7 padobranska i 22 vazdušnodesantna divizija negde u Južnoj Evropi biće spremne za upotrebu prema situaciji.

Smatramo za potrebno da napomenemo da navodi pisca da je vlada Simović — Maček odbila Trojni pakt ne odgovaraju istoriskoj stvarnosti. Ovo su uradile naše narodne mase, na čelu sa beogradskim proletarijatom, kada su 27 i 28.III. u spontanim i masovnim demonstracijama klicale: »Bolje rat — nego pakt«, ili »Bolje grob — nego rob!«. Nasuprot tome, vlada je već 27.III. dala izjavu o lojalnosti, a 6.IV. ministar Ninčić imao je da otpuťuje avionom u Berlin i dā garancije za priznanje Trojnog pakta.⁵⁾

Osim toga, pisac nije izneo sve osovinske snage koje su u aprilskom ratu upotrebljene protiv Jugoslavije. Prema podacima kojima raspolaže Vojnoistoriski institut JNA, osovinske snage⁶⁾ upotrebljene u ratu 1941 na Balkanu bile su:

a) *nemačke*: — 12 armija,⁶⁾ sastava:

— Južna grupa (duž jugoslovenske i grčke granice od G. Džumaje do turske granice) od: 40 K (9 okl., mot. SS div. Adolf Hitler i 73 pd); 18 K (2 okl., 5 i 6 brdska, 72 pd i 125 samostalni pešadiski puk); 30 korpus (50 i 164 pd).

— Zapadna (oklopna br. 1) grupa oko Sofije od: 14 K (5 i 11 okl., 4 brd., i 294 pd);

— Severna grupa oko Temišvara od: 41 K (SS mot. d. *das Reich*, i motorizovani puk *Gross Deutschland*);

— Rezerva u Bugarskoj od: 50 K⁶⁾ (46 pd), 11 K (76 i 198 pd), 60 mot.⁶⁾ i 16 okl.⁷⁾ divizija.

⁵⁾ U Štabu Triglavске divizije u Ljubljani 5.IV. uveće primljena je telefonska zapovest iz Glavnog generalštaba, Beograd: »Izbegavajte incidente, sutra putuje ministar Ninčić u Berlin, priznajemo Trojni pakt«. — Prim. S. K.

⁶⁾ Bez 9 i 11 italijanske armije koje su se u Albaniji borile protiv glavne grčke vojske.

⁷⁾ Prema naredbi 12 armije br. 4 pod Ia br. 0227 od 2.IV.1941 (VII JNA kutija 5a, fascikula 15).

⁸⁾ Upotrebljene u Jugoslaviji po prodoru 40 K u Grčku.

⁹⁾ U osmatranju prema turskoj granici.

Svega: 5 okl., 3 mot., 3 brd., 8 p. i 1 mot. puk i jedan samostalni pešadiski puk, ili: 19 divizija.

— 2 armija,⁸⁾ sastava:

— 49 K (I brd. i 79 pd) oko Celovca; 51 K (132 i 183 pd) oko Graca; 52 K (101 i 125 pd) oko Graca i Zalaegerseka u Mađarskoj; 46 K (8 i 14 okl. i 16 mot. divizija) oko Veliĳe Kanjiže i Kapošvara;

— Rezerva 163 i 197 pd, mesta prikupljanja zasada nepoznata.

Svega: 2 okl., 1 mot., 1 brd. i 7 pd, ili: 11 divizija.

b) *italijanske*: — 2 armija od Karavan-ki do Rijeke sastava:

— 11 K (pd Reks i Izonco, tri alpiska bataljona); 6 K (pd Ravena, Sasari, Asijeta i Frijaul); 5 K (pd Lombardija i Bergamo); Brzi korpus (okl. div. Litorija i mot. divizije Posubio i Torino).

Svega: 1 okl., 2 mot. i 8 pd; ili: 11 divizija.

— u Zadru jedna pd.

— na albansko-jugoslovenskom frontu:

— 17 K (okl. div. Centauri i pd Mesina i Marke) oko Skadra; pd Pula između Skadra i Debra; 14 K (pd Firenze i Kunea) oko Debra; i u rezervi pd Pinerolo i Areco. Svega: 1 okl. i 7 pd, ili: 8 divizija.

c) *mađarske*: u jačini 16 pešadiskih brigada ili 8 divizija (napale Jugoslaviju 12.IV.).

Ukupno: 60 osovinskih divizija (uraćunate i 7 padobranska i 22 vazdušnodesantna divizija) za napad protiv Jugoslavije i Grčke.

Grupisanje grčko-britanskih snaga u Istočnoj Makedoniji i Zapadnoj Trakiji izneto je prema grćkim podacima⁹⁾, a jaćina i raspored jugoslovenske vojske poklapaju se uglavnom sa podacima iz jugoslovenskog ratnog plana R-41¹⁰⁾. Pisac zatim navodi da je 3.IV. otpoćeo strategijski razvoj jugoslovenske vojske. Ovo ne odgovara istoriskoj stvarnosti, jer je tek 30.III. naredeno opšte aktiviranje (mobilizacija), s tim da 3.IV. bude prvi dan dolaska obveznika u ratne jedinice. Prema tome, 6.IV. kada je otpoćeo napad,

⁸⁾ Vojnoistoriski institut JNA raspolaže samo sa podacima o mestima štabova.

⁹⁾ Papagos Aleksandar, *Grćka u ratu 1940-41 g.*; izdanje *Vojnog dela* za 1954 godinu.

¹⁰⁾ Zelenika Milan: *Ratni poćetno-operacijski planovi u ratu Jugoslavije 1941 g.* V. D. 1950 br. 5.

jugoslovenska vojska bila je tek u četvrtom danu aktiviranja — mobilizacije.

Zatim, nastavlja pisac, operacije protiv Jugoslavije imale su ustvari tri istovremena cilja: zauzimanje Beograda, spajanje sa italijanskim armijama u Albaniji i sprečavanje jugoslovenskoj vojsci da se povuče u Bosnu i produži sa otporom. Postavljeni ciljevi brzo su postignuti i 17. IV. jugoslovenska vojska je kapitulirala. Tako je bilo i u Grčkoj. Korišćenjem jugoslovenskog zemljišta, prodorom preko Dojrana, obidena je utvrđena Metaksova linija. Solun je zauzet 9. IV., a kapitulacija potpisana 21. IV. i posle nekoliko dana desetkovani britanski ekspedicioni korpus napustio je Balkan.

Savremeno naoružanje i pravilna ocena da operacije ne treba voditi po načelima poslednjeg rata (Prvi svetski rat), omogućilo je Nemcima, po mišljenju pisca, da pobjeda na Balkanu bude izvojevana za vrlo kratko vreme i sa zapanjujuće malim brojem jedinica. Stvarno, sa 6 okl., 3—4 mot., 3 brd. i delovima nekoliko pešadiskih divizija slomljen je otpor jugoslovenskih i grčkih snaga.

*

Po našem mišljenju, operacije su zaista trajale vrlo kratko vreme, ali su

upotrebljene snage bile daleko veće. Istina, one nisu učestvovala u nekoj bici ali su ipak bile vezane za Balkan. Zbog toga u to vreme nisu ni mogle biti upotrebljene na Istoku protiv SSSR-a i izvršenje plana »Barbarosa« odloženo je za čitavih pet nedelja¹¹⁾.

Od 60 osovinskih divizija, određenih za aprilski rat 1941 protiv Jugoslavije i Grčke, upotrebljene su:

— protiv Jugoslavije: 7 okl., 6 mot.,¹²⁾ 2 brd., 34 pd,¹³⁾ i jedna VDD¹⁴⁾; svega: 50 divizija.

— protiv Grčke:¹⁴⁾ jedna okl., dve brd., 3 pd i jedna padobranska¹⁵⁾ divizija; svega: 7 divizija.

— prema Turskoj: jedna okl. divizija (15);

— u rezervi u Bugarskoj: 2 pd.

Iz iznetog vidimo da je od pomenutih snaga Osovine 5/6 bilo usmereno protiv Jugoslavije. To je, po priznanju istog pisca, u drugom jednom njegovom delu¹⁶⁾ bilo, pored ostalog, od presudnog uticaja po nemački neuspeh 1941 godine u Rusiji. Međutim, to nije bila zasluga režima i vlade, već samo i jedino jugoslovenskih naroda.

S. K.

KONCEPCIJA POKRETLJIVOSTI¹⁾

Odmah na početku članka ističe se da postoje dve jasno određene koncepcije u strategiji i taktici — koncepcija širokog fronta i koncepcija pokretljivosti. U praksi one zalaze jedna u drugu, što je dosada dalo dosta nepotpune rezultate.

Obe koncepcije daju važnost vatrenoj moći. Po koncepciji širokog fronta, vatrenom se dejstvu moraju izložiti široki frontovi kako bi se uništio napadač ili savladao branilac. Ovakav nači korišćenja va-

tre iziskuje postojanje krupnih pešadiskih formacija, podržanih ostalim rodovima vojske i službama. Prirodno je, ističe se u članku, da u tom slučaju tempo dinamike bitke zavisi od brzine i dubine dejstva pešaka.

U odbrani se organizuje opšta odbranbena linija sa težnjom da se napadač savlada nadmoćnom vatrom ispred ili unutar položaja, u kome se cilju sprovodi koncentracija svih raspoloživih vatreneih sredstava.

Ofanzivna se dejstva preduzimaju jedino ako se raspolaze brojnom i vatrenom nadmoćnošću. Ofanziva se odlikuje napa-

¹¹⁾ Tippleskirch — *Geschichte des Zweiten Weltkrieges*, str. 167.

¹²⁾ 60 mot. i 46 pd po prodoru 40 okl. korpusa i 5 okl. divizije u Grčku upućene su u našu Makedoniju.

¹³⁾ 22 vazdušnodesantna divizija je bila predviđena za Skoplje, a 7 padobranska u Grčku.

¹⁴⁾ Kao pod 4).

¹⁵⁾ Kao pod 11) str. 202.

¹⁾ Mobile concept, *Armor*, januar-februar 1955. Članak je rezultat izvesnih studija u komandno-štabnoj školi SAD i, prema tome, sve ideje iznete u njemu predstavljaju američko gledište po pitanju koncepcije pokretljivosti.

dima na relativno širokim frontovima. Čitava odbrana, ili njeni delovi, savladaju se po etapama sve dok branilac, postojećom nadmoćnošću, ne bude slomljen.

Nasuprot ovome, nastavlja se u članku, koncepcija pokretljivosti oslanja se na jedinstvu snage i manevra. Manevar se koristi za postizanje nadmoćnosti u vreme i na mestu gde se žele odlučujući rezultati. Samim pokretom, ukoliko ga ne izvede nadmoćnije snage, ne postiže se ništa. Koncepcija pokretljivosti otklanja razvoj snaga na čitavom frontu zbog poznate slabosti liniskog vođenja rata i rasipanja snaga. Razvoj se vrši samo tamo gde je to neophodno, dok se gro snaga raspoređuje tako da bude pri ruci za nanošenje odlučujućeg udara u pravo vreme i na pravom mestu.

Kako sve armije raspolažu izvesnom pokretljivošću, odgovor na mogućnost primene koncepcije pokretljivosti treba tražiti u stepenu pokretljivosti neprijatelja, imajući pritom na umu da manje pokretljive snage obično mogu biti izmanevrovane i tučene.

Iz ovoga proizilazi da brzina ima prvorazredan značaj. Tempo vođenja pokretnih operacija zavisao je od brzine kretanja motornih vozila koja mogu da maneuvruju i da opstanu na bojištu. Danas ove uslove ispunjavaju jedino tenkovi i oklopni transporteri. Kako uspeh u pokretnom ratu leži na organizovanoj brzini, ova vozila, kako se to ističe u članku, treba formirati u krupne oklopne jedinice.

Prema koncepciji pokretljivosti u odbranbenim operacijama, osnovni cilj jeste uništenje napadača. Ako se brani određena linija ili zona, slabo pokretljive jedinice održavaju dodir sa neprijateljem, dok se gro snaga nalazi u rezervi. Odbrana se izvodi napadom ove rezerve na napadača ispred, unutar ili iza odbranbene linije, odnosno zone. Ovaj se napad vrši, s obzirom na vreme i mesto, onako kako to najbolje odgovara braniocu, tako da on raspolaže najvećom mogućnom inicijativom koju dozvoljavaju uslovi odbrane.

Ofanziva se karakteriše strategiskim i taktičkim okruženjima i dubokim prodorima u pozadinu neprijatelja. Pošto brze jedinice izbiju u pozadinu, one uništavaju neprijateljske rezerve, seku komunikacije i prekidaju snabdevanje, što sve dovodi do brzog uništenja neprijatelja. Ovakav način dejstva ima znatnog izgleda na odlu-

čujući uspeh. Napadač ima u toku izvođenja manevra inicijativu u rukama, dok je branilac u stalnoj neizvesnosti a, u pogledu preduzimanja protivmera, često i u zaostatku. Tako se stvara mogućnost da brojno slabija snaga tuče jaču. Ovaj su metod dejstva primenjivali u prošlom ratu Nemci na Zapadnom frontu.

Koncepcija pokretljivosti zahteva upotrebu krupnih oklopnih formacija u sadržaju sa jakim vazdušnodesantnim snagama prosečne jačine korpusa, koje zauzimaju one objekte i prostorije u dubokoj pozadini neprijatelja čiji pad najviše doprinosi njegovom porazu i koji posle spajanja mogu poslužiti kao baza za narednu operaciju oklopne formacije. Nemogućnost ili nedostatak snaga za osiguranje komunikacija iza oklopnih jedinica, koje nastupaju ka mestu spajanja sa vazdušnodesantnim jedinicama, ne predstavlja više prepreku za izvođenje operacija ove vrste. Nastupajuće oklopne jedinice neće više trošiti svoje snage u ovu svrhu, ističe se u ovom članku, već će se njihovo snabdevanje obavljati iz vazduha. Očigledno je da ovakve operacije iziskuju postojanje neprekidne nadmoći u vazduhu i da će upotreba atomskog oružja igrati ovde važnu ulogu.

U članku se zatim analiziraju načela za vođenje rata kako bi se došlo do zaključka koje formacije i kakva taktika pružaju najveći izgled na uspeh. Svaka operacija teži odlučujućem i dostižnom cilju. Krajnji cilj jeste uništenje oružanih snaga neprijatelja i njegove volje za daljom borbom. Svaka etapa rata i svaka operacija ponaosob moraju biti upravljene ovom cilju.

U današnjoj eri oružja za masovno uništavanje, mlazne avijacije i dirigovanih projektila, cilj se mora postići za najkraće moguće vreme. Brzina dejstva je imperativna, jer u protivnom i sam pobednik može biti izložen takvom fizičkom i materijalnom iscrpljenju da se i sam njegov nacionalni opstanak dovede u pitanje.

Po koncepciji širokog fronta određeni ciljevi su obično plitki, a uzastopni terenski objekti tako izabrani, da je njihovim zauzimanjem omogućeno nastupanje na čitavom frontu. Slični se ciljevi određuju i jedinicama za eksploataciju uspeha koje, u vezi sa trupama na frontu, nastupaju na relativno maloj dubini. Nji-

ma se neprijateljske snage retko naznačuju kao objekat.

Nasuprot tome, po koncepciji pokretljivosti daju se, uopšte uzev, duboki objekti, obično sa ciljem uništenja neprijateljskih snaga, a osvajanje terenskih objekata samo ukoliko to doprinosi izvršenju osnovnog zadatka.

Načelo masovnosti zahteva maksimalnu upotrebu raspoloživih sredstava na odlučujućem mestu, pri čemu nije toliko u pitanju koncentracija snaga koliko takav njihov raspored koji omogućava da se na unapred određenom pravcu objedine nadmoćnija oružja i opreme, uz primenu bolje taktike i postojanje jačeg morala.

U uslovima koncepcije širokog fronta snage se raspoređuju manje-više ravnomerno duž fronta. Princip masovnosti može doći do izražaja samo u ograničenom obimu, jer ravnomerno nastupanje na čitavom frontu iziskuje preduzimanje velikog broja napada. Otsustvo masovnosti ima za posledicu i ograničenu dubinu dejstva snaga određenih za eksploataciju uspeha. Odbrana, težeći da bude svuda jaka, više leži na jačini pojedinih položaja nego na ofanzivnoj upotrebi mase.

Koncepcija pokretljivosti, iznosi se dalje u članku, ne insistira na tome da treba biti jak na čitavom frontu. U ofanzivi ona dozvoljava koncentraciju dovoljnih snaga da bi jedinice za eksploataciju uspeha mogle dostići duboke i odlučujuće objekte, dok se ostatak fronta može pokriti minimalnim snagama.

U odbrani branilac može da koncentriše gro svojih snaga na odlučujućem mestu i da rezerviše sebi dovoljno vremena radi pariranja napadačevih krupnih udara ofanzivnim dejstvom.

Manevar na bojištu je potreban za stvaranje relativne nadmoćnosti u borbenoj snazi, u potrebno vreme i na odabranom mestu, čime se neprijatelj stavlja u podređeni položaj. Koncentracija borbene snage, kako se to podvlači u članku, više je stvar vremena nego prostora. Da bi se tome udovoljilo, jedinice na bojištu moraju raspolagati velikom pokretljivošću. Koncentracija, izvedena u potrebnim vremenskim rokovima, ima odlučujuću važnost.

Pobeda se postiže ofanzivnim dejstvom koje omogućava komandantu da iskoristi inicijativu i nametne svoju volju neprijatelju. Čak i u odbrani komandant teži

da iskoristi svaku priliku za preuzimanje inicijative i postizanje odlučujućih rezultata ofanzivnim dejstvom. Da bi se postigli ozbiljni rezultati, ofanziva se mora uvek preduzimati dovoljnom snagom.

Rasturanje snaga na širokom frontu ima negativne posledice jer komandant ni na jednoj tački nema dovoljno snaga da bi zadobio inicijativu i mogao preći u napad, osim ako ne raspolaže nesrazmernom brojnom i vatrenom nadmoćnošću.

Primenom koncepcije pokretljivosti i upotrebom većeg manevra, komandant može da savlada i nadmoćnijeg neprijatelja. Ekonomija snage zahteva da se samo minimum bitnih sredstava sme angažovati van tačke na kojoj će pasti odluka, što omogućuje da se pravilno vrši balansiranje snagom i da se ona promišljeno troši.

U članku se ističe da verovanje kako se odlučujući rezultati mogu postići razvojem snaga duž čitavog fronta i vatrenim dejstvom na širokim prostranstvima, predstavlja samoobmanu.

Iznenadjenje pomera ravnotežu snaga u korist komandanta koji ga ostvari. Ono se sastoji u nanošenju udara neprijatelju u vreme, na mestu i na način za koji nije pripremljen. Njegovi elementi jesu tajnost, originalnost, smelost i brzina dejstva. Neprijatelju se mora oduzeti mogućnost da blagovremeno reagira. Da bi se postigao odlučujući rezultat, potrebno je da jedinice imaju veliku pokretljivost i da svakom operacijom rukovodi samo jedan komandant sa potrebnim ovlašćenjima, čime su ogarantovani gipkost u razmišljanju i brzina u odlučivanju kako komandanta tako i njegovih potčinjenih.

Jednostavnost je osnovni preduslov za postizanje uspeha u operaciji. Taktika mora bazirati na zdravom razumu uz korišćenje nekoliko osnovnih načela. Ravnomerna podela snaga na širokom frontu kosi se sa jednostavnošću, jer može izazvati komplikacije u trenutku otpočinjanja operativne faze dejstva, usled kojih se ne mogu dostići odlučujući ciljevi. Raspored mora omogućiti komandantu usmeravanje toka operacije kuda i kako on to želi. Primena principa pokretljivosti ogleda se u postizanju najvećeg dela uspeha u operativnoj fazi.

Sigurnost ima bitan značaj za primenu ostalih načela za vođenje rata. Ona se ogleda u preduzimanju mera potrebnih da

se spreči iznenađenje, izbegnu uznemiravanja, sačuva sloboda akcije i neprijatelj spreči u dobijanju podataka o našim snagama.

Tako ne ulaze u okvir načela za vođenje rata, moral i duh vojske od takve su važnosti da se, kako se to podvlači u članku, moraju uključiti ovamo. Oni moraju počivati na razumu, a ne, na emocijama. Ljudstvo mora biti svesno da je postavljeno cilj realan i dostižan, da je organizacija efikasna, da su komandanti dorasli svom zadatku i da su taktika, naoružanje i oprema bolji od protivničkog. Sve ovo stvara ofanzivan duh iz koga se rađa pobjeda. Iz iznetih razmatranja načela za vođenje rata vidi se jasno da su sve prednosti na strani načela pokretljivosti.

Pošto je doktrina utvrđena, nastavlja se u članku, na osnovu ratnih iskustava, studija prošlih ratova i korišćenja logičnih zaključaka koji se odnose na efikasnost novih izuma, umesno je izvršiti analizu obeju koncepcija u okviru ovih granica.

Između 1918 i 1939 godine Francuska je stvorila masovnu pešadisku armiju koja je, brojno i tehnički, bila jača od svake druge armije u Evropi. Francuski ratni plan predviđao je linisku odbranu, oslanjajući se na stalne fortifikacijske objekte i prirodne prepreke. Glavni element odbrane trebala je da bude nadmoćna vatra na čitavom frontu. Za vršenje protivnapada stajale su na raspoloženju relativno slabe rezerve. Avijacija, artiljerija i tenkovi, raspoređeni duž čitavog fronta, imali su isključivo zadatak podrške pešadije. Prirodno je da je bitka trebala da ima statičan karakter, jer je brzina pešaka bila dominantna. Svakako, interesantna koncepcija koja je, kako se to podvlači u članku, mogla jedino da ima za posledicu jedan uništavajući rat. Tako Francuska, i pored nadmoćnih snaga, nije preduzela napad na Nemačku čije su glavne snage bile vezane u Poljskoj. To su rezultati primene načela širokog fronta.

Poznato je da onaj koji izgubi rat ima jedno veliko preimućstvo nad pobednikom, jer ovaj zadnji, prilikom stvaranja doktrine, stoji pod uticajem samopoštovanja i osećanja da raspolaže boljom organizacijom, opremom, borbenom obukom, komandnim kadrom, moralom i duhom. Pobedeni obično razmišlja i, tek posle brižljive i detaljne analize događaja, deluje.

Slabosti se eliminišu, a ne mimoilaze. Najubedljivije pouke izvlače se iz poraza. Tako su, naprimer, Nemci shvatili bezvrednost rovovskog rata — Prvog svetskog rata — i stvorili snage koje su bile u stanju da probiju statičan front i održe pokretljivost operacija sve do završetka rata na Zapadu.

I Sovjeti su, iz početnih poraza svoje velike pešadske armije, mnogo naučili u Drugom svetskom ratu. Oni imaju veliku sposobnost da ustanove slabosti i da ih otklone. Veliki porazi Nemaca na Istoku, u poslednjoj godini Drugog svetskog rata, naneti su zahvaljujući velikim sovjetskim oklopnim snagama. Sovjeti danas raspolažu krupnim oklopnim formacijama koje su u većoj srazmeri prema pešadskim jedinicama no u prošlom ratu. Oni su uveliko napredovali u smislu pravilne upotrebe pokretnih snaga.

Nauka nas stalno snabdeva novim i poboljšanim ratnim izumima. Taj proces je neprekidan kao i vreme. U razvoju nauke kroz istoriju treba u tom pogledu podvući dve stvari: povećanu moć razaranja i uvećanu sposobnost kontrolisanog kretanja i održavanja veza. Na taj način se efikasnost pokretnog ratovanja stalno povećava. Atomski rat donosi sobom još veću moć razaranja što ide na ruku vođenju pokretnih operacija, dok držanje statičkih položaja čini nemogućim. Poboľšanjem vozila i sredstava veze povećaće se mogućnost manevrovanja. Brzina kretanja biće veća no što je to ikada bila u istoriji.

Studija prošlih ratova, iskustava i novih izuma dovodi do zaključka da je koncepcija pokretljivosti u svakom pogledu bolja od koncepcije širokog fronta.

Tempo rata biće mnogo brži no ranije. Nijedna strana neće više smeti da mobilizaciju sporo izvodi, kako je to činjeno u prošlosti, jer bi rat mogao biti pre završen no što bi takve snage napustile svoja vežbališta.

Prvo se mora formulirati koncepcija po kojoj će se voditi operacije. Doktrina mora biti zasnovana na pokretljivosti. Defanzivni stavovi i koncepcije koje baziraju na ustaljenim obrascima operacija, moraju se iskorijeniti. Gipkost misli i dejstva mora se tražiti i praktikovati svuda.

Zatim se, po mišljenju pisca, moraju stvoriti nadmoćnije pokretljive snage koje će omogućiti izvođenje obuke, apsorbovati početni udar u ratu i poslužiti kao baza

za stvaranje budućih snaga koje će biti u stanju da rat uspešno privedu kraju.

Imajući u vidu da se američke kopnene snage sastoje mahom iz motorizovanih pešačkih divizija, kao i da je glavni preduslov za uspeh bolja pokretljivost, dolazi se do zaključka da bi pri susretu sa krupnim tenkovskim i mehanizovanim snagama preimućstvo bilo na strani poslednjih. Zato treba, kaže se u članku, stvoriti i obučiti krupne i visokopokretljive oklopne formacije jačine korpusa, a možda i armija, a jednovremeno povećati mogućnosti i vazdušnodesantnih snaga i taktičkog vazduhoplovstva.

Istorija i iskustva iz prošlosti pokazuju da snage koje imaju najviši stepen pokretljivosti, u smislu organizacije, misli i dejstva, daju najbolje rezultate. Novi izumi i naučna dostignuća uveliko povećavaju mogućnosti manevrovanja.

Prirodno, završava se u ovom članku, da primena ove koncepcije iziskuje velika materijalna naprezanja i novčane izdatke, ali ništa nije preskupo što omogućuje da se u ratu odnese pobeđa.

*

Autori članka zalažu se za usvajanje koncepcije pokretljivosti u eventualnom budućem ratu i u isto vreme iznose njenu karakteristiku, načela, sredstva, sve dobre strane i mogućnosti. Ako se ova koncepcija i sredstva kojima treba da bude

realizovana dublje zagledaju, onda se vidi da je identična sa koncepcijom *munjevitog rata* koja je, posle velikih uspeha na početku Drugog svetskog rata, ipak pretrpela neuspeh. Istina, ovoj se koncepciji daju u ruke nova borbeno sredstva kojima treba da se eliminišu ranije slabosti i popune postojeće praznine što je, sa druge strane, imalo opet za posledicu stvaranje odgovarajućih protivrjedstava.

Koncepcija širokog fronta, kako je autori članka interpretiraju, po našem mišljenju odavno pripada prošlosti.

Autori članka su dobro izneli da svaka armija na svetu raspolaže izvesnim stepenom pokretljivosti, no nisu istakli da ova pokretljivost nije u svim prilikama ista, već se menja zavisno od zemljišta na kome se izvode operacije, doba dana i godine, atmosferskih uslova, stepena zaprečavanja, poznavanja zemljišta, snabdevenosti pogonskim gorivom itd., iz čega se vidi da je stepen pokretljivosti zaista relativan i da mehanizovane formacije neće uvek biti pogodno sredstvo koje će se moći imati pri ruci u pravo vreme i na odlučujućem mestu — kako autori to kažu.

Sve u svemu članak je interesantan i aktuelan, i to utoliko više što ovo mišljenje nije usamljeno, već se u ekonomski jakim i velikim zemljama pristalice iznete koncepcije i sredstava za njeno izvođenje sve više množe.

St. P.

Pukovnik Oto Vin: RAZMIŠLJANJA O STRATEGISKOM VAZDUŠNOM RATU

U članku pod gornjim naslovom¹⁾ pisac kritički analizira vođenje vazdušnih operacija u toku Drugog svetskog rata — u pogledu njihove strategijske vrednosti — i pokušava da iz tog izvuče potrebne zaključke za budućnost. Članak je vrlo aktuelan i interesantan, te zaslužuje da se prikaže.

U početku pisac navodi citat iz Čerčilovog uputstva britanskom ministru za proizvodnju aviona, datog 8 jula 1940, u kome se zahteva veća proizvodnja teških bombardera da bi se mogao otpočeti vaz-

dušni rat protiv Nemačke. Zatim se navodi citat iz Hitlerovog govora na dan 4 septembra 1940, tj. pred početak nemačke vazdušne ofanzive, u kome Hitler preti da će na bačene 2, 3 ili 4 tone bombi sa britanske strane, baciti 150, 180, 230, 300, 400 i više tona na Vel. Britaniju za jednu noć itd.

Iz reči oba protivnika, zaključuje pisac, govori ista volja. Obojica su pretpostavljali da će otporna moć oba naroda podleći dejstvu neograničenog vazdušnog rata. Oni su, kao i njihovi vazduhoplovni maršali, pali pod uticaj Duetove doktrine. Duet je, kao prorok *totalnog rata*, izvršio fascinirajući uticaj na strategisku misao između dva svetska rata, a naročito kod velikih država. Najpre je itali-

¹⁾ Gedanken über den strategischen Luftkrieg, von Otto Wien, Oberst i Gst. d. Luftw. a. D., *Allgemeine schweizerische Militärzeitschrift*, mart i april 1955.

jansko, a zatim i britansko vazduhoplovstvo organizovano po ovoj doktrini. U Francuskoj se pisalo 1934 da je Duetova teorija neiscrpan izvor za razna razmišljanja i da će ona uticati na buduće događaje. Razvoj nemačkog vazduhoplovstva potvrdio je ovu prognozu. Najzad su i SAD sledile evropskom primeru i formirale svoju strategisku avijaciju.

Osnovna misao Duetove teorije je u tome što bi u budućem ratu KoV i ratna mornarica trebale da dejstvuju, u suštini, defanzivno, dok bi vazduhoplovstvo, kao samostalan vid oružane sile, trebalo da vodi, nezavisno od operacija drugih vidova, ofanzivni rat. Na ovaj način, verovao je Duet, dobio bi se maksimalni korisni efekat i rešenje rata bi se postiglo samo upotrebom vazduhoplovstva protiv ratnog potencijala protivnika. Ova je teorija primenjena u toku Drugog svetskog rata prilikom nemačke vazdušne ofanzive protiv Velike Britanije i u anglo-američkom strategiskom bombardovanju Nemačke.

Pisac smatra da navedene pretnje Čerčila i Hitlera pokazuju da njihovo shvatanje o vazdušnom ratu nije imalo nikakav drugi cilj nego razaranje i masovno uništenje, kao i da je kod njih postojao očigledan nedostatak strategijske fantazije. Vazdušni rat je trebao, u ovoj formi, da ispuni dvostruki zadatak: da istovremeno razbije i industrisku i moralnu snagu protivničkog naroda. Kao što se vidi, neprijatelj se procenjivao više po celokupnom vojnom, industriskom i privrednom sistemu i fizičkoj egzistenciji njegovog naroda, a manje po njegovoj oružanoj sili.

Od planskih napada na industriske centre očekivalo se tako radikalno opadanje produkcije koje bi, posle kraćeg vremena, ugrozilo snabdevanje fronta. Još se više računalo na moralno dejstvo ovih napada na stanovništvo. Verovalo se, po mišljenju pisca, da bi ratna produkcija pretrpela slom kada bi moral industriskih radnika bio podriven ili kada bi radnici, zbog briga oko svojih porodica ili popravljenih stanova, bili odsutni sa radnih mesta. Postojala je nada da će se stalnim ponavljanjem napada stanovništvo naterati na revoluciju.

Za sprovođenje, pak, takvih vazdušnih ofanziva nedostajala su iskustva. Vrlo je malo bilo tačnih teoretskih postavki u pogledu dejstva koje je trebalo očekivati, a naročito o potrebnim količinama bombi za rušenje pojedinih objekata.

Već sam početak rata bio je drukčiji nego što se predviđalo. On nije izvršen na prepad, već sa uestezanjem. Tome je više bio uzrok bojazan od moralne odgovornosti, nego nesigurnost u rukovanju novim vidom oružane sile.

Najzad je, 10 maja 1940 brit. vazduhoplovstvo izvelo prvi napad na Frajburg. Posle deset sledećih napada na nemačke gradove, usledio je 20 jula prvi protivnapad na Britaniju.

Bitka za Britaniju. — Analizirajući ovu bitku, pisac navodi da je nemačkoj vazdušnoj ofanzivi prethodio u avgustu, kao uvod, napad na britansku lovačku odbranu. Posle početnih uspeha pokazalo se da Britanci, iako brojno slabiji, imaju izvrstan sistem navođenja, koji im omogućava brzu koncentraciju snaga na odlučujućoj tački.

I pored ovog neugodnog saznanja, 7 septembra 1940 otpočela je ofanziva protiv Londona sa desetočasovnim noćnim napadom. U toku prva dva meseca London je bio 57 uzastopnih noći neprekidno napadan sa po 200 bombardera. Nastala su znatna razaranja. Došlo je do masovnog bekstva stanovništva, teških problema u pogledu javnog reda, higijene i ishrane. Gubitak u ljudstvu bio je neznačan. Jednom rečju, štete su bile teške, ali ne i presudne.

Ovaj je uspeh na nemačkoj strani bio precenjen, te su stoga Nemci preneli vazdušnu ofanzivu na pristaništa i industriske centre. Najteži napad ove vrste izvršen je na Koventri, 14 novembra 1940. Po nemačkoj propagandi ovaj je grad srušen sa zemljom. Stvarni uspeh ovog najvećeg vazdušnog napada protiv Britanije sastojao se u 400 mrtvih, teže pogođenim fabrikama i prekidu proizvodnje za nekoliko dana. Nemačka vazdušna ofanziva je produžena, iako su napadi izvođeni sa malim formacijama tako da su već u zimu 1940/41 poprimili karakter uznemiravanja. Posle poslednjeg većeg napada na London, 10 maja 1941, završena je bitka za Britaniju.

Rezultat bitke je značio neuspeh. Od onog što se očekivalo nije bilo postignuto ništa. Na Britaniju je samo u septembru bačeno 7.321 tona bombi, ali industrija nije usled toga bila paralisana. Isto tako ne može biti govora ni o slomu morala stanovništva, jer je za 9 meseci ofanzive pobijeno 42.320 lica.

Duet je još 1928 godine pisao da će budući rat trajati jedva mesec dana, pod uslovom da bude bačeno samo 300 tona

eksploziva na velike gradove, industrijske i privredne centre. Po njegovoj zamisli, napuštanje ovih mesta imalo bi za posledicu brz slom socijalnih temelja nacije koja je ovom probi izložena. Ovu teoriju je izgleda pokušao da realizuje i Hitler.

Pogrešna ocena dejstva bombi povezala se i s drugom greškom koja je znatno uticala na neuspeh ofanzive, a to je česta promena ciljeva, pre nego što se sačeka odlučujuće dejstvo napada na prethodni cilj. Jedan američki komentator piše da bi tek tri sledeća napada na Koventri, najmanje iste jačine kao i prvi, teško pogodila industriju ovog grada. Nemci su se, pak, zadovoljili samo sa jednim napadom.

Ofanziva je, možda, mogla dovesti do trajnog uspeha da se strategiska situacija Britanije bolje proučila i da se bolje učilo da odlučujući problem ovog ostrva nisu njegov glavni grad i industrija, već pristaništa za snabdevanje. Koncentrisanje celokupne vazdušne ofanzive isključivo na pristaništa, u vezi sa podmorničkim ratom protiv pomorskih komunikacija, možda bi dalo strategiskom vazdušnom ratu protiv Britanije zaista strategijski značaj.

U svojim memoarima Čerčil piše: »Onog trenutka kad je ostupio od klasičnih principa ratovodstva i od dosad priznatih zakona čovečanstva, Hitler je učinio vrlo glupu grešku«.

Strategisko bombardovanje Nemačke. — Očekivalo se, ističe pisac, da će Čerčil iz Hitlerovog neuspeha u bici za Britaniju izvući potrebna iskustva i da će, na osnovu njih, podesiti svoje dalje vođenje rata. Međutim, iako britanska industrija nije pretrpela ozbiljnije štete od ovakvog nemačkog bombardovanja, ipak britansko rukovodstvo je produžilo rat od 1942—1944 godine po istim principima. Tada je i Čerčil napustio »klasične principe ratovodstva« i »nije video drugi izlaz« već samo neograničeni bombarderski rat, za koji je verovao da će dovesti do brzog sloma Nemačke.

Da bi se parirali nemački napadi trebalo je da britansko vazduhoplovstvo bude znatno pojačano i radi toga je mesečna proizvodnja do 1942 od 1.400 aviona, povećana na 7.000. Pored toga, trebalo je mesečno kupovati po 2.000 aviona od SAD.

U početku su slabe britanske vazdušne snage tukle samo nemačke podmorničke baze i izvodile noćne uznemiravajuće napade nad nemačkom teritorijom. Situacija se izmenila u proleće 1942, kad

se strategiska avijacija SAD, sa svojim četvoromotornim avionima, pojavila na evropskom ratištu i kad je, zajedno sa Britancima, otpočela veliku vazdušnu ofanzivu protiv Nemačke.

Noću 28/29 marta 1942 izvršen je prvi veliki napad na Libek. Poginulo je 320 ljudi, razoreno 1.100 i teško oštećeno 4.000 kuća. U kratkom roku sledili su pojačani napadi na Rostok, Keln i Esen. Broj bombardera u napadu prelazio je 1.000. Količina bačenih bombi bila je četiri puta veća od nemačkog napada na Koventri. Nov način napada »površinsko bombardovanje« protiv centara gradova dobio je karakter terorističkih napada. Pisac iznosi da je, prema jednom tajnom planu, trebalo na ovaj način uništiti nekih 140 nemačkih gradova.

Ovaj je broj ne samo dostignut, već je i prevaziđen. Razaranja nemačkih gradova trajalo je pune 3 godine. Napadnuto je 199 gradova, među njima 41 veliki grad. Od 19 miliona stanova u Nemačkoj, uništeno je skoro 4 miliona, što iznosi 21%. Najteže su stradali gradovi srednje veličine gde je uništeno od 75—99% stanova. Od velikih gradova samo su Keln i Drezden imali ovoliki stepen razaranja, dok su Berlin, Hamburg, Esen i Minhen imali od 33—50%.

Berlin je pretrpeo 450 napada, od kojih više od 40 velikih. On ima da zahvali svojoj velikoj rasprostranjenosti što je imao samo 37% razorenih stanova.

Najteži od svih napada bio je izvršen 14 i 15 februara 1945 godine na Drezden. Prvo je napadnut noću sa 800 britanskih bombardera, u dva talasa, a sledećeg dana sa 1.250 američkih četvoromotornih aviona. Grad je bio potpuno bez zaštite i pun izbeglica, te je broj gubitaka iznosio oko 60.000 mrtvih. Ovaj broj gubitaka, pri samo jednom napadu, ravan je gubicima u Britaniji za vreme celog rata.

Rečeno je da se od ovog očekivao slom nemačke industrije i pad morala kod naroda. Ali, što se tiče moralnog dejstva, uspeh je izostao, iako je na naseljena mesta bačeno dva puta više bombi nego na fabrike.

Po mišljenju pisca, general Fuller ima pravo kada tvrdi da je izostajanje moralnog dejstva prilikom ovih terorističkih napada dokazalo da je britansko rukovodstvo pogrešno shvatilo strategijski problem vazdušnog rata.

Slično stoje stvari i pri napadu na industriju. Saveznici nisu ponovili nemačku grešku u čestoj promeni ciljeva, već su razaranja izvodili planski. Međutim,

već prvi teški napad na fabriku kugličnih ležaja u Švajnfurtu ostao je bez nekog većeg rezultata po nemačku ratnu industriju. Pošto se za ovo saznalo tek kasnije, to se u početku verovalo u uspeh ovog napada i vazдушna ofanziva je produžena protiv industrija aviona, oružja, tenkova i municije.

Na Nirnberškom procesu se, pak, videlo iz izveštaja da je nemačka industrija naoružanja, uprkos neprekidnog bombardovanja, zahvaljujući svojoj organizaciji obnavljanja i raštrkanosti postrojenja, najveći stepen svoje proizvodnje dostigla uleto 1944. Ovo naročito važi za proizvodnju aviona i tenkova koja je bila triput veća od one u 1942 godini.

Invazija. — Kad je general Ajzenhauer počeo da priprema invaziju on je, i pored znatnog otpora britanskog Ministarstva vazduhoplovstva, izdejstvovao da mu se savezničke strategiske vazduhoplovne snage stave na raspoloženje za pripremu i izvođenje invazije. Time je on učinio znatan korak unapred. On je otstranio razdvojeno komandovanje po vidovima, po Duetovoj doktrini, i stvorio mogućnost za uspešno operativno objedinjavanje svih vidova oružane sile.

Izbor ciljeva — odlučujući problem svakog vođenja vazdušnog rata — uklopio je sada u pripreme za invaziju. Pod uticajem vazduhoplovnog maršala Tedera, određen je kao najvažniji cilj nemački transport, a na drugo mesto sintetička produkcija nafte. Za ovu operaciju Fuler piše: »Za vreme pripremnog perioda i invazije glavni cilj vazduhoplovstva bio je prekidanje celokupnog železničkog saobraćaja između Nemačke i Normandije. Ukoliko se front pomerao na istok, napadi su prenošeni na železničke i vodene puteve u Nemačkoj, tako da je do oktobra celokupan saobraćaj u zapadnom delu Nemačke bio potpuno ukočen«.

Sadejstvom svih operativnih snaga vazdušni rat je prvi put dobio strategijski značaj.

Pored ovog neposrednog dejstva prilikom savezničkog nastupanja kroz Francusku, napad na transport doneo je i drugi uspeh. Nemačko snabdevanje ugljenom opalo je za 5 meseci na 50%, a posle sledeća 3 meseca ono je skoro potpuno otkazalo. Slično dejstvo imao je i napad na industriju nafte. Sintetičko dobijanje nafte je 1943 povećano na 6,180.000 tona i time je dostiglo trostruku rumunsko-madarsku proizvodnju. Od maja do oktobra 1944 ono je usled bombardovanja opalo na 10%. U decembru 1944 nedostatak po-

gonskog goriva je uzeo tako katastrofalne razmere da ni za ofanzivu u Ardenima, ni za tenkove na Istoku, ni za obuku letaća, ni za lovce, nije bilo dovoljno goriva, već su bile obezbeđene samo najneophodnije količine.

U početku 1945 nemačka je vojska bila skoro nepokretna. Ovde se jasno vidi da je vođenje vazdušnog rata dobilo svoje strategisko opravdanje u trenutku kada je, u okviru operacija svih vidova oružane sile, pod jedinstvenim rukovodstvom, usmereno na stvarne izvore vojne moći protivnika.

Što saveznici, i pored ovih uspeha, nisu obustavili bombardovanje gradova u jesen 1944, već su produžili do kraja rata, dokaz je da strategiski razum nije pobedio volju za uništavanjem. Uspeh savezničkog vazdušnog rata ležao je u uništenju nafte i transporta. Samo ovim uništenjem, a ne razaranjem gradova, onemogućeno je Nemcima, po mišljenju pisca, dalje vođenje rata.

Japanско ratište. — Posle slova Nemačke, strategiske vazduhoplovne snage SAD oslobođene su za Daleki Istok.

Pre nego što je Tokio, 9 marta 1945, doživeo prvi veliki vazdušni napad, Japan nije bio izložen strategiskom bombardovanju. Za prve tri godine rata vazdušni napadi na Japan su, zbog velike udaljenosti, bili beznačajni.

Princip po kome su Japanci upotrebljavali svoje vazduhoplovstvo u prvim godinama rata, interesantan je i poučan sa strategiskog stanovišta. Za analizu je potrebno poznati privrednu situaciju u kojoj se nalazio Japan u to doba. Na svojim ostrvima imao je samo delić sirovina potrebnih za rat te ih je morao uvoziti. Stoga je težio da svoju moć proširi brzim ofanzivnim ratom kako bi zadobio privrednu nezavisnost koja bi mu omogućila dalje vođenje rata.

Prepadom na Perl Harbor, 7 decembra 1941, on je otpočeo svoju veliku ofanzivu i za nekoliko meseci je osvojio oko 2.500 ostrva.

Vazduhoplovstvu su dodeljeni taktički zadaci, ali su oni u celokupnoj operaciji, baš za vazduhoplovstvo, imali strategijski značaj. Po završenoj ofanzivi, glavni je problem za Japan bio u pomorskim vezama. Za ovo je, pored prevlasti na moru, trebala i prevlast u vazduhu. Japan je pokušao da na ovom području izgradi mrežu potrebnih aerodroma i tako omogućivši vazdušnim snagama, na relativno kraćim otstojanjima, brzo stvaranje težišta. U ovom slučaju nije postojala na-

mera vođenja samostalnog vazdušnog rata, po Duetovoj teoriji, već organsko uključenje vazduhoplovstva u veliki defanzivni zadatak koji je ono pri izvršenju delilo sa mornaricom.

U istorijski najznačajnijoj vazdušnoj bici kod ostrva Midvej, 4 i 5 juna 1942, Japanci su izgubili, usled vazdušnog i podmorničkog napada, mnogo brodova, među kojima i 4 nosača aviona i dve teške krstarice, a da nadvodne snage nisu ispalile ni jedan jedini metak. Oni su tada izgubili i prevlast u vazduhu i do kraja rata nisu je više mogli izvojevati.

Saveznici su ujesen 1942 prešli u ofanzivu i Japan je u toku sledeće dve godine izgubio više od 2/3 svoje trgovačke flote i to, uglavnom, od podmornica, a svega 20% od mornaričke avijacije.

Posledice u pogledu snabdevanja ugljem i čelikom bile su teške i Japan je, zbog gubitka brodova, imao da prestane sa otporom najkasnije do novembra 1945. Povodom ovog uspeha trebalo je očekivati da će, u proleće 1945, američko vazduhoplovstvo preći na tučenje trgovačke flote, i to tim pre jer je u Evropi dejstvo bombardovanja na transportni sistem već bilo dokazano. Ali se ovo nije desilo, već se opet prihvatio princip samostalnog bombardovanja gradova. Pisac smatra da je na ovo verovatno uticalo i samo vazduhoplovstvo SAD koje je želelo da samo reši ovaj rat.

U toku sledećih pet meseci bombardovano je 66 japanskih gradova, koji su zbog slabije konstrukcije zgrada pretrpeli vrlo teške gubitke. 2 avgusta 1945 izveden je najveći napad, prilikom koga je 800 supertvrđava uništilo 4 grada i centar za naftu Kavasaki. Pet dana kasnije bačena je prva atomska bomba na Hirošimu i pobila više od 90.000 lica. 9 avgusta 1945 bačena je i druga atomska bomba na Nagasaki. Ovo je bio povod Japanu da ponudi odmah bezuslovnu kapitulaciju.

Američko istraživanje o strategiskom bombarderskom dejstvu dalo je sledeće rezultate: a) da su razaranja industrije sa primenjenim sredstvima vrlo skupa i nedovoljno efikasna; b) da bi plansko pomovljeno prekidanje železničke mreže na osetljivim mestima, preduzeto avionima sa nosača i sa malo teških bombardera, verovatno bilo dovoljno da blokira ceo transport. Ovo bi, dopunjeno sa podmorničkim ratom protiv trgovačke flote, paralisalo sistem raspodele, a stim u vezi izazvalo bi i gušenje privrede. Međutim,

železnička mreža u Japanu skoro nije ni napadana u toku rata.

Tačnost ovog razmišljanja potvrđuje se i ako se razmotri moralna snaga japanskog naroda, na koga više deluju vojni porazi nego bombardovanja gradova. Čak ni obe atomske bombe nisu mogle podriti borbeni duh Japanaca. Kad je car objavio bezuslovnu kapitulaciju, došlo je, čak, do reakcije od strane stanovništva.

Bacanje atomskih bombi izazvalo je odluku vlade na kapitulaciju, mada je ona, usled gubitaka brodova, što je i car pred Vrhovnim ratnim savetom (20 juna 1945) izjavio, već i ranije bila spremna na ovo. Produženje rata do avgusta došlo je samo usled zahteva za bezuslovnom kapitulacijom, čije se primanje kosilo sa božanskim autoritetom cara.

Rat protiv Japana daje primer da za rešenje rata nije potrebna, uvek, invazija. Pisac je mišljenja da su invazije na Ivo-Šimu i Okinavu mogle otpasti da je strategijski problem Japana bio pravilno shvaćen i da se sa relativno malim vazduhoplovnim snagama napala železnička mreža. U ovom slučaju, ne samo da su mogle otpasti navedene dve invazije, već bi bilo nepotrebno i bacanje atomskih bombi.

Zaključak. — Iz razmatranja navedene tri vazdušne ofanzive u Drugom svetskom ratu, pisac zaključuje:

Da vazduhoplovno naoružanje Velike Britanije i SAD, u trenutku njihovog ulaska u rat, nije bilo dovoljno da bi mogle voditi strategijski vazdušni rat. Tek posle osamnaest meseci, kad su dostigle potrebnu jačinu, one su to i učinile. Slaba spremnost Velike Britanije nije imala teže posledice, jer Nemci nisu uspeali da razore britansku industriju aviona, a industrijski gradovi u SAD bili su nedostižni i za Nemce i za Japance. Međutim, situacija se danas znatno izmenila. Povećanjem radijusa dejstva aviona i stvaranjem vazduhoplovnih baza svuda po svetu, mnogo je industrijskih centara svih kontinenata ušlo u radijus dejstva savremenih bombardera. Usled razvoja atomske bombe, dejstvo na cilj je ogromno poraslo. Okolnosti prisiljavaju sada sve vojne sile na trajnu spremnost strategiskog vazduhoplovstva da u slučaju brze neprijateljske vazdušne ofanzive, odgovori istom merom. Nije isključeno da se, slično 1940 godini, obe strane iz straha od moralne odgovornosti, ili zbog odmazde, uzdrže od upotrebe atomske bombe, ali se zbog ove nade ne sme prenebrežniti trajna borbena gotovost.

Drugo saznanje od bitnog značaja je izbor ciljeva. On odlučuje da li uspeh vazduhoplovnog rukovodstva može dobiti strategijski značaj ili ne. Drugi svetski rat je pokazao da tadani primarni cilj — moralna snaga naroda i industrija naoružanja — sa sredstvima koja su upotrebljena, nije eliminisan. Ovo se moglo izbjeći da je anglo-američko vazduhoplovstvo koncentrisalo svoje napade na nemački transportni sistem i proizvodnju nafte. Tada bi se strategijski uspeh brzo postigao.

U odnosu na strategisko planiranje, danas je situacija, zbog uvođenja atomske bombe, vrlo teška. Duh masovnog uništavanja preta da poruši sve strategiske pojmove i uništi sva iskustva. Izgleda da atomska bomba, sa neočekivanom iznenadnošću, može da učini ono što je Duet, pre tri decenije, samo proricao. Ostaje nam samo nada, kaže na kraju pisac ovog članka, da su ljudi koji su doživeli strahote rata, shvatili pravi značaj tehničkih dostignuća i da će na njih gledati trezvenije nego pre 15 godina. Samo se pod ovom pretpostavkom može dobiti približno objektivna slika strategijskih mogućnosti budućeg vazdušnog rata.

Razmišljanje o vođenju samo vazdušnog rata treba, po mišljenju pisca, odbaciti i, na osnovu iskustva iz Drugog svetskog rata, izvući pouku da se strategiska mudrost ne sastoji u uništenju mase ljudi i kulturnih dobara, već da je cilj svih

strategija da se protivniku onemogući da produži dalje vođenje rata.

*

Pisac je u članku, ustvari, kritički analizirao uticaj i primenu Duetove teorije o samostalnom vazdušnom ratu u toku Drugog svetskog rata. Slažemo se s piscem da je Duetova teorija štetno uticala na rukovodstva ratujućih strana u pogledu izbora ciljeva za vođenje samostalnog vazdušnog rata i da strategiskom bombarderskom vazduhoplovstvu treba odrediti one ciljeve čijim će se uništenjem protivnik najbrže onemogućiti da produži vođenje rata. Ne slažemo se, pak, sa piscem u pogledu njegovog tvrdjenja da su vazdušni rat i teroristički vazdušni napadi došli tako kasno zbog straha od moralne odgovornosti. Tačno je da su Nemci oklevali sa otpočinjanjem vazdušnog rata i terorističkih napada protiv Britanije, no to su razlozi, pored ostalog i političke prirode, jer se Hitler nadao da će ovako lakše sklopiti mir sa Britanijom. Ali se zato Nemci nisu ustručavali da još 1939 vrše terorističke napade na Varšavu, ne obazirući se na posledice moralnog karaktera, što je pisac zaboravio da pomene. Kad se ovo odbije, razmatranja u članku su aktuelna i vrlo interesantna.

D. D.

Major Mišle: PROBLEM STANDARDIZACIJE NAORUŽANJA

U jednom od poznatih francuskih vojnih časopisa izišao je nedavno članak majora Mišlea¹⁾, u kome se on upušta u razmatranje problema pod gornjim naslovom, iznoseći svoja lična gledišta i dajući više teorijski (načelan) osvrt na standardizaciju naoružanja u okviru jednog saveza većeg broja zemalja.

Na kraju svog izlaganja on se osvrće na teškoće koje u jednoj koaliciji, konkretno u Organizaciji NATO-a, izaziva sprovođenje standardizacije u praksi. Zbog interesantnosti izlaganja i izvesnih novih momenata iz ove oblasti, dajemo prikaz toga članka.

Raznovrsnost naoružanja, municije i ostalog materijala oduvek je stvarala prilične teškoće armijama pojedinih zemalja, naročito prilikom formiranja raznih vojnih saveza i koalicija. Ta raznovrsnost, kao što je poznato, dosada je umnogome komplikovala probleme fabrikacije, uskladištenja, zamene, popravke, snabdevanja, saobraćaja, organizacije, pa čak i upotrebe tog naoružanja, odnosno municije i materijala. Zbog toga je, po mišljenju pisca, potpuno shvatljivo zašto su se pojedini generalstabovi zemalja članica NATO-a, a naročito same ove Organizacije, takoreći od prvih dana njenog stvaranja, počeli baviti proučavanjem mogućnosti standardizacije, na što je moguće širem planu, i to kako samog naoružanja, tako i ostalog ratnog mate-

¹⁾ La standardisation des armements, par le Chef d'escadrons Michelet, *Revue de défense nationale*, mart 1955.

rijala. Ovo je utoliko značajnije, ističe dalje pisac, što je među istočnoevropskim zemljama ova standardizacija dosada već prilično ostvarena.

U vezi s tim, on je mišljenja da bi najpre bilo interesantno proučiti šta u stvari znači standardizacija, u kojoj je meri ona poželjna i ostvarljiva u vojnom pogledu, kakav je napor učinjen po ovom pitanju u toku zadnje tri godine u okviru NATO-a i kakvi su rezultati pritom postignuti; najzad, s obzirom na teškoće na koje se dosada nailazilo, trebalo bi razmotriti slučajeve manje ambicioznih rešenja koja su u dosadašnjoj praksi ove Organizacije dali dosta dobre rezultate.

*

Pisac smatra da je standardizaciju materijala, uopšte, izazvala potreba da se osigura zamena pojedinih mehaničkih delova koji se najviše troše, kao što su, naprimer, klinovi sa zavrtnjima i šrafovi (matice), i to na takav način što bi onaj koji ima potrebu za zamenom nekog od ovih delova, mogao da se brzo njime snabde kod bilo kog proizvođača. Ta se potreba zamenjivanja izvesnih delova postepeno širila, i to ne samo u pogledu dimenzija, kalibra i otpornosti materijala samih tih delova, već i u pogledu mehaničkih svojstava čelika i raznih drugih metala i legura, njihovog hemiskog sastava, načina prerade, strukture, koeficijenta itd., kao i drugih mehaničkih, fizičkih i hemiskih osobina mnogih industrijskih proizvoda.

Pošto je izišla iz okvira industriskih proizvoda, ova se zamena, odnosno bolje reći razmena, proširila na hemiju, biohemiju, biologiju, medicinu, radio, televiziju, pa čak, danas, i na poljoprivredu. Svi procesi izrade, građenja, proizvodnje i naučnog istraživanja imaju sada svoje norme i dostižu sve veći obim, a sa njihovim rezultatima javnost se upoznaje svake godine, takoreći i svakog meseca.

Ova zamena, koja se u početku kretala u usko nacionalnim okvirima, pretstavlja danas glavni predmet trgovinskih ugovora između raznih zemalja, odnosno pitanje koje se razmatra prilikom periodičnih sastanaka mnogih međunarodnih ekonomskih komisija i organizacija.

Prvi počeci standardizacije u vojnom pogledu datiraju još iz doba Luja XIV, zaslugom Luvoa i,

kasnije, Gribovala, koji je 1776 godine imenovan prvim inspektorom artiljerije. Počev od toga vremena, mnogi su se proizvođači ratnog materijala zanimali problemom standardizacije. Tako je, naprimer, de Banžov top, u pogledu obuke i upotrebe, bio uzet u obzir za standardizaciju.

U toku Prvog svetskog rata standardizacija naoružanja kod Saveznika bila je donekle ostvarena zahvaljujući činjenici da je delimično usvojeno francusko naoružanje: poljski top 75 mm, Šnajderov kratki top 155 mm, top 155 mm G.P.F. i tenk Reno F.T. Ovo naoružanje koristilo je i proizvodilo više savezničkih sila, među kojima čak i SAD. U Drugom svetskom ratu SAD su sa svoje strane pokrenule ovo pitanje i svoj su napor za njegovo rešenje uglavnom upravile, u vidu raznih programa vojne pomoći, ka snabdevanju Saveznika.

Pisac je mišljenja da se danas standardizacija naoružanja može ostvariti u raznim oblicima, kako u pogledu svoga predmeta i okvira, tako i stepena ostvarenja. Što se tiče predmeta standardizacije, ona se može primeniti ne samo na pojedine delove ratnog materijala kao što su: naoružanje, artiljerija, municija, vozila, tenkovi, goriva itd., već i na sve ostale predmete, bez izuzetka, koji spadaju u vojni domen: organizaciju, formaciju, doktrinu, upotrebu oružja, snabdevanje, popravku materijala, evakuaciju, lekarsku negu, dokumenta i način rada generalštabova, statistiku, pravila službe veze, itd.

Kada se razmatra pitanje okvira standardizacije, moraju se imati u vidu teškoće koje rastu i umnožavaju se povećanjem broja država koje učestvuju u njoj, a pogotovu ako su pojedine od njih snažne i industriske zemlje. Ne treba zaboraviti, napominje pisac, da ceo problem još više otežava i pitanje različitog metarskog sistema među pojedinim zemljama — učesnicama. Prema tome, može se shvatiti da je lakše sprovesti izvesnu užu standardizaciju između pojedinih, naprimer, evropskih zemalja koje su usvojile isti metarski sistem, nego između njih i drugih vanevropskih zemalja.

Najzad, u pogledu stepena svog ostvarenja, standardizacija može biti delimična ili potpuna. Očigledno je da samo ovaj drugi slučaj u potpunosti za-

dovoljava i da njemu, ukoliko postoje objektivne mogućnosti, treba težiti. Međutim, potpuna standardizacija postavlja pred njene izvršioce teške probleme koji se mogu rešavati samo postepeno, u vidu više uzastopnih etapa. U očekivanju da se ona ostvari, postoji mogućnost da se pristupi raznim oblicima delimične standardizacije koji se međusobno ne isključuju i koji samo utiru put ka potpunoj standardizaciji.

Postoji i t.zv. *operativna standardizacija*, koja se sastoji u usvajanju istog tipa pojedinih jedinica koje bi raspolagale određenim naoružanjem i drugim vojnim materijalom. Pisac za ovo navodi sledeći primer: jedna artiljeriska grupa za neposrednu podršku, bez obzira da li pripada italijanskim, holandskim ili francuskim oružanim snagama, imala bi jednake taktičke mogućnosti sa istom takvom artiljeriskom grupom bilo koje druge zemlje koju obuhvata zajednička standardizacija naoružanja. S druge strane, komanda koja bi koristila ovu artiljerisku grupu, ne bi morala, *a priori*, da se brine kojoj zemlji ona pripada, jer to, pod ovim uslovima, ne bi imalo tako presudan uticaj. Pisac navodi i drugi primer: dva tenkovska puka su približno istih taktičkih mogućnosti ako raspolažu istom vatrenom moći, istom strategiskom i taktičkom pokretljivošću, istom podrškom (zaštitom), istom dužinom kolone, vatre-nim jedinicama i jedinicama za snabdevanje gorivom, i najzad, istim mogućnostima korišćenja radio i drugih unutrašnjih veza. U ovom slučaju, kako on to ističe, ne igra ulogu da li će naoružanje ova dva puka biti identično; dovoljno je da ono u taktičkom smislu bude jednako, tj. da se nalazi na približno istom stepenu tehničkog razvoja, pa da taktičke mogućnosti tih pukova budu skoro izjednačene. Za ovo je potrebno da među pojedinim zemljama koje pristupaju standardizaciji postoji sporazum kojim bi se bliže odredio potreban minimum u pogledu tehničkog nivoa pojedinih vrsta naoružanja, koga bi se ove zemlje, prilikom njegove izrade, pridržavale.

Jedan drugi i dosta interesantan problem postavlja se u slučaju *delimične standardizacije*: u pitanju je snabdevanje municijom i gorivom u toku borbe. Postoji, naprimer, mogućnost da se jedna belgiska artiljeriska grupa snabdeva mu-

nicijom uz nekog američkog ili britanskog slagališta. Da bi se ovakvi slučajevi mogli koristiti, potrebno je da artiljeriski materijal jednog određenog godišta izrade, kod zemalja obuhvaćenih standardizacijom, bude podešen za istu vrstu, ili bar za isti kalibar municije. Iz ovoga proizilazi da bi sav ovaj artiljeriski materijal trebao da raspolaže istim unutrašnjim uređajima topova. Nema sumnje, kaže pisac, da bi mogućnost ovog međusobnog korišćenja iste municije imala neocenjivu logističku prednost. Međutim, sve bi ovo sa stanovišta standardizacije imalo vrednosti samo ukoliko bi najnovija tehnička usavršavanja municije bila takođe standardizovana. Zato bi, po mišljenju pisca, trebalo da se ova tehnička usavršavanja i zadrže u granicama dobrih balističkih mogućnosti ovog materijala.

Mogla bi se isto tako predvideti standardizacija jednog manjeg ili većeg broja pomoćnih predmeta, rezervnih delova i pojedinih kompleta, u pogledu kojih pojedine zemlje raspolažu manje ili više različitim prototipovima. Mogla bi se, naprimer, sprovesti standardizacija u proizvodnji zavrtanja (šrafova), zatim karburatora, svećica, točkova, guma i baterija. Očigledno je da je sve ovo uslovljeno činjenicom da se pri proizvodnji napred pomenutog materijala u pojedinim zemljama treba da koriste ne samo isti nacrti, već i isti metal sa istom otpornošću. Potrebno je, dakle, izjednačiti procese obrade, proizvodnje i naučnog istraživanja.

Ovaj letimičan pregled raznih prednosti i mogućnosti delimične standardizacije pokazuje da se ne treba mnogo zanositi u pogledu dometa i vremena trajanja rezultata koji se ovim putem mogu postići.

Potpuna standardizacija obuhvatila bi, sasvim razumljivo, sve prednosti ranije pomenutih oblika delimične standardizacije. Jedino je ona u stanju da istovremeno obezbedi podjednaku taktičku i operativnu vrednost jedinica, mogućnost snabdevanja municijom i ostalim potrebama u toku borbe, popravku (zameni) materijala po svima jedinicama, kao i ponovno snabdevanje municijom snaga jedne vojnički pobeđene zemlje kojoj su fabrike oružja i municije razorene usled bombardovanja. Štaviše, standardni materijal mogao bi se proizvoditi od strane raznih zemalja, u mnogo većim serijama što bi, svakako, snizilo cenu koštanja.

Najzad, razne porudžbine materijala mogle bi biti podjednako razdvojene među pojedinim zemljama (pri čemu bi se moralo voditi računa o njihovim postojećim industrijskim mogućnostima), što bi, zahvaljujući jednom koordiniranom programu proizvodnje naoružanja, omogućilo i njegovu najpovoljniju cenu.

Potpuna standardizacija, koja bi bila prihvaćena od izvesne grupe savezničkih zemalja, praktično bi se sprovođila, po mišljenju pisca, na ovaj način:

Najpre bi se morale utvrditi specifikacije raznog vojnog materijala koji dolazi u obzir za standardizaciju. Ovo bi morala da uradi posebna međusaveznička komisija, sastavljena od šefova operativnih odeljenja pojedinih generalštabova, kojima bi pomagali tehnički stručnjaci svake zemlje-česnice, čiji bi zadatak bio da obezbedi da svi postavljeni ciljevi (u tehničkom smislu) od strane vojnih stručnjaka budu u saglasnosti sa postojećim stanjem naučnih i tehničkih mogućnosti toga vremena.

Njene odluke imale bi se dalje dostaviti, kao baza za rad, specijalnim organima za proučavanje obrazovanim u svakoj zemlji — učesnici, koji bi opet, u određenom vremenskom roku, na osnovu njih izradili odgovarajuće planove i makete. Sav taj materijal bi se predao sada jednoj novoj međusavezničkoj komisiji tehničkih stručnjaka, koja bi ga klasificirala prema stepenu njegove vernosti uslovima naznačenim u prvobitnim specifikacijama, a zatim bi tu listu poslala na konačnu odluku međusavezničkom komandovanju, upozoravajući ga na interesantne karakteristike svakog plana koje bi mogle koristiti i ostale zemlje. Pošto se međusavezničko komandovanje odluči za jedan ili više dostavljenih planova, zadržavajući pritom pravo na izmene u njima koje smatra korisnim, ono bi vratilo odgovarajuće prototipove zemljama — autorima izabranog plana sa nalogom za izradu. Izrađeni prototipovi se ispituju od strane posebne međusavezničke komisije vojnih stručnjaka i tehničara koji sastavljaju plan proba, kontrolišu njihovo izvođenje i ispituju postignute rezultate.

Jedan prototip se čuva i unosi u program međusavezničkog naoružanja. Zemlja u kojoj je izrađen prototip smatra se kao zemlja — autor za celo vreme proizvodnja toga materijala, njegovih pomoćnih i re-

zervnih delova. Pored toga, ona zadržava pravo proizvodnja, rasturanja, kao i objavljivanja planova proizvodnje, alatki, kalibara i drugih kontrolnih aparata. Svaka izmena u pogledu izrade izvesnog materijala, koja je odobrena na međusavezničkom planu, prenosi se zemlji — autoru koja se dalje stara o njenom sprovođenju u delo. Međutim, jasno je da se izvestan materijal, s obzirom na industrijske mogućnosti i strategijske razloge, može izradivati i u bilo kojoj drugoj zemlji — učesnici.

Važno je istaći, kaže pisac članka, da svaka standardizacija, čak i delimična, da bi se mogla ostvariti i održati, zahteva čvrstu disciplinu unutar pojedinih zemalja — učesnica, istinski napor za saradnjom i vrlo tesnu međusavezničku koordinaciju u toku svih faza standardizacije.

*

Pisac je mišljenja da bi na osnovu dosada izložene — više teoriske — šeme u pogledu sprovođenja standardizacije trebalo razmotriti kako se ovaj problem pokazuje u stvarnosti. Kao primer pisac je uzeo NATO.

U okviru ove Organizacije stvoren je 1950 godine *Vojni biro za standardizaciju* (Military Standardization Agency), sa sedištem u Londonu, koji se posvetio proučavanju problema standardizacije unutar NATO-a.

Zadatak ovog Biroa je »da sprovede standardizaciju kopnenih armija zemalja potpisnica Severnoatlantskog pakta, u obimu koji je mogućan i koristan za ostvarenje odbranbenih planova«. Polje njegovog rada obuhvata sve vidove operativnih i logističkih dejstava, kao i sav ratni materijal i vojnu opremu, izuzev izvesnih, tačno određenih predmeta, za koje se prethodno moraju tražiti direktive, odnosno odobrenja od *Stalne grupe NATO-a* u Vašingtonu, kojoj je ovaj Biro neposredno i potčinjen.

U pogledu standardizacije materijala, ovom Birou su određeni ovi ciljevi:

Na kraći rok: da ujednači maksimalan broj predmeta među pojedinim zemljama, dopuštajući pritom, ipak, izvesnu postupnost i slobodu u izboru načina, kako se ne bi poremetila tekuća proizvodnja i kako bi se iskoristile postojeće zalihe.

Na duži rok: da zajedničkim sporazumom odredi materijal koji bi došao u obzir za proučavanje kako bi se, posle izvesnog vremena, ostvarila potpuna standardizacija.

Da bi razni organi NATO-a mogli što pre da otpočnu sa funkcionisanjem, Vojni biro za standardizaciju otpočeo je svoj rad proučavanjem najlakših, tj. najmanje komplikovanih pitanja, pa je prelazio na sve složenija. On se, dakle, prvo bacio na rešavanje »nematerijalnih« pitanja, tj. na probleme iz oblasti operatike i logistike.

U oblasti naoružanja i ostale materijalne opreme najvažniji njegov rezultat predstavlja, besumnje, usvajanje pešadijske puške *Atlantique* 7,62 M 65, prema kojoj se otsada i kalibar ostalog pešadijskog naoružanja mora podešavati.

Usvajanjem projekcionog sistema U.T.M. od strane svih država — članica NATO-a, standardizacija u oblasti topografije i kartografije ušla je u završnu fazu. Isto tako, jedna *Grupa za specijalan rad* marljivo radi po pitanjima sanitetske standardizacije. Najzad, u završnoj su fazi i planovi za ujedinjavanje tečnih goriva za vojne potrebe zemalja — članica NATO-a.

*

Pisac smatra da vlada jedne zemlje, koja donese odluku da sprovede standardizaciju naoružanja, mora raspolagati vrlo širokim ovlašćenjima, jer standardizacija na vojnom polju ima velikog odjeka (posledica) na ekonomski život celokupnog stanovništva dotične zemlje. Bilo bi besmisleno, naprimer, da armije NATO-a, putem zajedničkog sporazuma, usvoje izradu kratkih svećica od 14 mm, ako u to vreme industrije ovih zemalja proizvode dugačke svećice. Potrebno je, dakle, da NATO ne samo propiše izvesnu meru vladama zemalja — članica, odnosno da te vlade poštuju odluke prihvaćene na vojnom planu, već da su u stanju i da ih nature civilnoj industriji svoje zemlje. U tome možda i leži najveća teškoća, jer

se sprovođenje standardizacije često sukobljava sa pojedinim nacionalnim partikularizmima, pošto se svaka zemlja, prirodno, ustručava da izazove ozbiljniji poremećaj svoje privrede.

Ispravna politika jedne zemlje po pitanju standardizacije moći će se uspešno ostvariti jedino u slučaju ako ta zemlja pristane da znatan deo svojih ličnih interesa podredi onom opštem. Konačno, pita se pisac ovog članka, zar se opšti interes ne poklapa sa pravilno shvaćenim nacionalnim interesima svake zemlje ponaosob?

Ovde pisac navodi primer francuske vlade i generalštaba koji nastoje da u Francuskoj sprovedu standardizaciju. Oni su uspeli ne samo da ozakone izvesne mere standardizacije prihvaćene od strane NATO-a, već su, po svom sopstvenom nahodanju, počeli da podešavaju novo francusko naoružanje prema standardnoj američkoj municiji. Tako je, naprimer, francuski top 75 mm E.B.R. podešen za gađanje municijom američkog topa 75 M3, a top 105 A.B.S. za gađanje municijom američkog topa 105 H.M.2.

*

Ostvarenje standardizacije naoružanja kao, uostalom, i sve druge akcije koje zavise od međusavezničke saradnje, nailazi na znatne teškoće.

Svakako, potpuna standardizacija, kako to ponovo ističe pisac, predstavlja krajnji cilj kome i treba težiti. Međutim, svaku mogućnost delimične standardizacije treba isto tako iskoristiti. Iako je oršta standardizacija najpoželjnija, nju će biti najteže ostvariti, jer ona nameće značajne reforme koje remete navike, tradicije, pa čak i ekonomski život pojedinih naroda. Glavnu pažnju, po mišljenju pisca, treba pokloniti novom naoružanju, odnosno novoj opremi, dok su oni još u fazi idejnog projekta. Ovo, sasvim prirodno uslovljava međusobnu razmenu ideja, podataka i obaveštenja među savezničkim zemljama.

Pukovnik A. Zelencov i potpukovnik V. Konopljanik: **PROTIV ŠABLONA I ŠEMATIZMA U TAKTIČKOJ PRIPREMI SLUŠALACA VOJNIH AKADEMIJA¹⁾**

U članku pod gornjim naslovom autori ozbiljno skreću pažnju na štetnost šablona u taktičkoj obuci i posledice koje iz toga mogu proizići u ratnoj praksi. Da bi se dublje shvatila zastarelost i štetnost dosadašnjih shvatanja i ukalupljenosti u taktičkoj obuci slušalaca vojnih akademija, kao i nužnost uvođenja novih metoda, autori upozoravaju na karakter budućeg rata. Po njihovom mišljenju, savremeni rat će se zasnivati i voditi na bazi *masovnog učešća* žive sile, snabdavene modernom ratnom tehnikom. Dalje napominju da će dejstvo te mase ljudi i moderne ratne tehnike imati drukčiji karakter nego što su ga imali ranije. Ona će se proširiti na čitav front (za razliku od ranijih relativno uskih i ograničenih dejstava), a u dubini će imati odlučujuć karakter. Ta će dejstva imati za posledicu vrlo česte i brze promene situacije. Dolaziće do novih i nepredviđenih obrta u situaciji, koji će ponekad prinuditi komandante da odustanu od ranijih odluka i donesu nove i to brzo i u kratkom vremenskom roku. To će zahtevati od komandanata visoke rukovodilačke kvalitete i inicijativu. Pisci stoga povlače da razvijanje visokih borbenih kvaliteta kod slušalaca vojnih akademija ne samo što ima veliki značaj, nego obavezuje i katedre i nastavnički kadar da podižu i usavršavaju i svoje kvalitete kako bi mogli odgovoriti tim zadacima.

Iz tih novih uslova, prema mišljenju pisaca, proizilaze i novi metodi u taktičkoj i operativnoj obuci slušalaca vojnih akademija. Novi metodi, po kojima treba izvoditi taktičku operativnu obuku u vojnim akademijama, zasnivaju se na nekoliko opštih načela, među kojima se mogu smatrati važnijim: Organizacija i izvođenje taktičke i operativne obuke sa slušaocima vojnih akademija *treba da se maksimalno približe uslovima savremenog rata*. Razvijanje komandnih osobina i kvaliteta kod slušalaca vojnih akademija, saobrazno novim ratnim uslovima, treba da obavezno provejava kroz svaku taktičku i operativnu radnju. I akademije i slušaoci nužno je osloboditi dosadašnjeg šablona i jednostranosti i, umesto toga,

boriti se za razumnu samoinicijativu; razvijati snalažljivost i elastičnost. Izvođenje zanimanja, a naročito rešavanje taktičkih zadataka, treba da bude što raznovrsnije; jedno zanimanje ne treba da bude slično drugom, niti ga treba izvoditi na istom zemljištu kako bi se stvorila što napregnutija i složenija situacija. U svakoj taktičkoj radnji neprijatelj treba da se prikaže jakim, moderno naoružanim, a u dejstvima veoma žilavim, upornim i aktivnim. Odnos snaga i sredstava u različitim taktičkim radnjama, a naročito u raznim etapama borbe, treba menjati i na štetu i u korist obeju strana.

Et o, to su uglavnom ta nova načela na kojima se, po mišljenju pisaca, treba da zasniva taktička i operativna obuka u vojnim akademijama. Pošto navode pojedine pozitivne primere iz praktičnog izvođenja nekih taktičkih radnji, sprovedenih prema tim načelima, pisci sa žaljenjem konstatuju da je u nekim vojnim akademijama taktička obuka još uvek šablonska, malo poučna i da se izvodi po starijim metodima. U vezi sa tim, navode i pojedine karakteristične primere, kao tipične, šablonske i štetne u taktičkoj obuci. Oni kažu da su u nekim akademijama taktička zanimanja tipična i šablonska, te da kod slušalaca ne izazivaju dovoljno interesovanja i udubljanja u situaciju. Nastavnici su isuviše vezani za metodu razradu zadataka koju je katedra unapred razradila i nameću slušaocima pošto-poto gotova rešenja. Neki nastavnici, kažu oni, idu nekada tako daleko da postavljaju pitanja slušaocima sve dotle dok ne dobiju odgovor koji je u skladu sa ranijim rešenjem katedre. Kad se »usvoji« katedrino rešenje, bez obzira na to što slušaoci, kroz procenu situacije, dolaze do drugačijih, pa i suprotnih rešenja — tek se onda pristupa izvođenju zanimanja. I ne samo to. Često se u zadacima sopstvene snage predstavljaju izrazito nadmoćnijim a neprijatelj slabim, što, razume se, »garantuje uspeh« u dotičnoj taktičkoj radnji. Štaviše, ima pojava da neprijatelj i »sam pomaže uspešno izvođenje taktičke radnje«. To se smatra jednim od važnih momenata koji navodno daje nastavniku povoljne mogućnosti za razvijanje smelosti i inicijative kod slušalaca. Dalje se navodi da se, u sklopu priprema i izvođenja taktičkih radnji, ne posvećuje skoro nikakva pažnja fortifikacionom uređenju zemljišta, naročito poljskog tipa.

¹⁾ Гвардии полковник А. Зеленцов, подполковник В. Конопляник: Против шаблона и шематизма в тактической подготовке слушателей военных академий. Красная Звезда 25 января 1955.

Zato pisci podvlače da je uprošćavanje situacije pri izvodenju taktičkih radnji ne samo štetan, nego i nedozvoljen metod i da se »sa naročitom nepomirljivošću« treba odnositi prema slučajevima namećanja slušaocima gotovih rešenja. Jer, namećanje slušaocima gotovih i jednoobraznih rešenja, kažu oni, nanosi veliku štetu i privikava ljude na šablon i šematizam.

Međutim, težeći da se do kraja odbaci šablon i šematizam, napominje se da neki nastavnici zastupaju gledište da se potpuno odbaci metod razrade taktičkih zadataka na katedrama koji, po njihovom mišljenju, pretstavljaju glavni izvor zla i leglo šablona i šematizma u sistemu taktičke i operativne obuke. Po njima, novi uslovi nameću i nov sistem obuke. Oni smatraju da postojanje školskih rešenja dovodi nastavnika, hteo on to ili ne, u zavisnost od toga rešenja pa, prema tome, vodi ga i u šablonizam. Jer, kad već postoji takvo rešenje, onda su sva ona koja donose slušaoci, bez obzira na to što ih ima i boljih, unapred odbačena pošto ne odgovaraju rešenju katedre. Pristalice tog gledišta predlažu da se za osnovu sprovođenja taktičke radnje uzme jedna varijanta koju slušaoci smatraju najprihvatljivijom. Na taj bi se način razvio veći interes kod slušalaca, a taktička radnja više bi se približila stvarnosti savremenog rata i bila bi oslobođena svih šablona i jednostranosti. Katedre taktike (a dobija se utisak da to važi i za katedre operatike) bile bi jedino obavezne da odrede ideju taktičke, odnosno operativne radnje.

Drugi zastupaju mišljenje, kako ističu pisci, da rešenje taktičkih zadataka donosi svaki nastavnik za svoju grupu, a ne katedra. To bi se nastavnikovo rešenje — posle konsultovanja sa načelnikom katedre — moglo uzeti kao osnova za rad sa slušaocima. Oni smatraju da bi se u obuku slušalaca, kroz primenu ovakvog metoda, unelo mnogo raznoobraznosti i da bi time bio isključen svaki šablon u taktici kao predmetu.

Međutim, pisci iznose i svoja gledišta. Oni, pre svega, polaze od pitanja: čemu služe gotova taktička rešenja i kakav je njihov uticaj na rešenja koja donose slušaoci? I zatim daju odgovor na ovo pitanje: školska rešenja, prema ovom gledištu, pretstavljaju u prvom redu plod za radničkog rada. Njih, po pravilu, donosi i razrađuje katedra kao celina, i ona nastaju kao plod kolektivnih napora članova katedre i rezultat borbe mišljenja i diskusije među njima. Zato ova rešenja ne mo-

gu u sebi ni nositi ni odražavati tako krupne nedostatke kao što je to slučaj kod samostalnih, individualnih rešenja. Postojanje tih školskih rešenja, kako se ističe, ne nameće nastavniku obavezu da ih pošto-poto sprovedi. Ako neko od slušalaca donese dobru odluku, koja objektivno i logički proizilazi iz postavljenog zadatka, može se dopustiti da njegova odluka bude prihvaćena i da se po njoj izvodi zanimanje. Kakvo bi, prema tom mišljenju, trebalo da bude rešenje slušalaca koje bi moglo zameniti rešenje katedre? Slušaocu se ipak dopušta da u grupisanju snaga i sredstava odstupa u izvesnoj meri od odluke katedre. Čak se i pravac glavnog udara može razlikovati od katedrinog. Važno je da rešenje slušalaca odgovara »zahtevima borbenih pravila« i da u konkretnoj situaciji obezbeđuje izvršenje borbenog zadatka.

Uzimajući to u obzir, pristalice ovakvog gledišta, odnosno pisci, zaključuju da rešenja katedre nisu sama sebi cilj, nego su metod rukovođenja pomoću koga nastavnik može bolje pripremiti zanimanje i pravilnije oceniti rad slušalaca. Dalje, ona su »naročito neophodna« nastavnicima koji nemaju dovoljno pedagoškog iskustva itd. Jer, »stvaralački se oslanjajući na takva rešenja«, i nastavnici i slušaoci dobijaju mogućnost da se tešnje povežu i sa teorijom i sa praksom, a to su najsigurniji putevi kojima treba ići. Posle toga se donosi zaključak da postojanje školskih rešenja ne pretstavljaju, samo po sebi, izvor šablona i šematizma nego šablon i šematizam rađaju ukorenjeni štetni metodi i navike pri korišćenju tih rešenja koja se nameću slušaocima.

Pisci zatim napominju da u borbi protiv šablona i šematizma ne treba u »sadašnje vreme posvećivati osnovnu pažnju sporovima oko toga da li je potrebno rešenje katedre ili ne«, nego da se u izvođenju zanimanja zastupa više poučna atmosfera, koja odgovara karakteru i uslovima savremenog rata. Pri tome, napominju oni, treba pravilno prilaziti i razradi osnovnih i »svestrano promišljenih rešenja« koja donose slušaoci, a koja najbolje odgovaraju konkretnoj situaciji. Kada se prilazi rešenju katedre na takav način, ono će pretstavljati osnovu za »stvaralačku obuku slušalaca«. Na kraju pisci naglašavaju da je praksa pokazala da je taktička obuka slušalaca neuporedivo bolja tamo gde nastavnici ne primenjuju tutorstvo nad slušaocima, nego im daju pravo da »samostalno pronalaze puteve ka

potpuno pobjedi«, potstičući kod njih razumnu inicijativu i odlučnost.

*

To su uglavnom mišljenja pisaca. Ona ne samo što predstavljaju više od gole konstatacije stanja u sistemu obuke, nego i ukazuju na potrebu uvođenja novih načela i borbe protiv zastarelih shvatanja i navika. Međutim, nećemo ih dublje posmatrati sa onog aspekta sa kojeg se ocrtavaju konture već manje-više oformljenih novih pogleda, a može se reći i nove doktrine u kojoj, kako izgleda, takođe ima nečeg novog (kao što su nova i načela obuke u vojnim akademijama, koja su sastavni deo te doktrine, ili tačnije — njen odraz). Ti su novi pogledi besumnije odraz realističkog i objektivnijeg shvatanja savremene stvarnosti, mada se još ne mogu potpuno meritij kriterijumom prakse jer, kao što se vidi iz samog izlaganja

pisaca, još nisu potpuno preovladali. A, sastavni deo borbe za njihovu primenu u praksi predstavlja i ovaj članak.

Sa te osnove pošli su i pisci, kritikujući šablon i šematizam, kao zastarele forme, koje usporavaju primenu novih načela u obuci. Na taj način, opšta načela i cilj taktičko-operativne obuke jasno su određeni i na njihovom se sprovođenju u praksi uporno radi, i to kroz konkretne forme — a pre svega sve većim približavanjem ratnoj stvarnosti u kojoj se u svakom pogledu ispoljava jak neprijatelj. Međutim, taktika i metodi sprovođenja nove linije i novih načela uglavnom su ostali stari. A pošto su stari metodi suprotni novoj liniji, došlo je do sukoba između njih. I tako se sada vodi borba, ne za načela koja su već oformljena, nego za *metod* da bi ta nova načela potpuno preovladala u praksi.

L. D.

Pukovnik A. D. Serls: ODLUKA PRED MOGUĆNOŠĆU NEUSPEHA

Poznatu odluku francuskog maršala Foša iz Druge bitke na Marni: »Desno krilo je odbačeno, centar se povlači. Ja napadam!«, pisac¹⁾ uzima kao najkarakterističniju »odluku pred porazom« ili, bolje rečeno, — odluku u teškoj situaciji. Ovakva odluka je, po mišljenju pisca, najbliža shvatanjima američkih vojnika i njihovom ofanzivnom duhu u kome se oni kroz istoriju stalno vaspitavaju.

Pobede Armije SAD za vreme Drugog svetskog rata u Evropi takođe su karakteristične po svom ofanzivnom duhu koji se ogledao u brzim pokretima, smelim manevrima i umešnim improvizacijama. Međutim, po mišljenju pisca, ove su pobede postignute, pre svega, zahvaljujući velikoj materijalnoj nadmoćnosti nad neprijateljem, naročito u tenkovima, avijaciji i municiji, a ne ofanzivnom duhu. Zanimarivanje defanzive uopšte, kao i defanzivnih postupaka (izbor i uređenje rezervnih položaja, maskiranje, rastresitost borbenog poretka i dr.), dosada je za Armiju SAD imalo vrlo štetnih posledica. Neprijatelj je, koristeći urođenu američku nebudnost i zanemarivanje odbranbenih mera, često bio u mogućnosti da u-

spešno ostvari lokalnu nadmoćnost i nanese ozbiljne udarce Armiji SAD. Još je u živom sećanju nemačka protivofanziva u Ardenima 1944, sa svim njenim posledicama, kao i prvi nalet kineskih snaga u Koreji koji se dogodio šest godina kasnije.

Da bi ukazao na štetnost preteranog razvijanja ofanzivnog duha na račun defanzivnih mera, kao i na to da će američki komandanti u budućim ratovima imati prilike da donose odluke *pred porazom*, tj. u teškim situacijama, pisac uzima u razmatranje situaciju u kakvoj će, po njegovom mišljenju, otpočeti eventualni treći svetski rat. Oružane snage SAD u Evropi biće napadnute iznenadno i to u mnogo slučajeva od daleko nadmoćnijeg neprijatelja, i biće prinuđene da u početnoj fazi rata vode operacije pod vrlo nepovoljnim uslovima. Radi toga, američke oružane snage treba unapred da se pripreme za borbu pod takvim uslovima, tj. da se osposobe za pokretan rat, da upoznaju načine izvršenja otstupnih pokreta i kako se treba probijati iz okruženja; zatim, da pravilno ocenjuju značaj snabdevanja iz vazduha, da poboljšaju sistem veza, da decentralizuju komandovanje, a, iznad svega, da budu u stanju da podnesu lokalne poraze, gubitak zemljišta i izvrše dublja povlačenja.

¹⁾ Colonel Alexander D. Surlles, *Decision in the Face of Defeat, Military Review*, mart 1955.

Ova problematika, po mišljenju pisca, iziskuje neposredno i definitivno razmatranje.

U početku svog izlaganja pisac iznosi teškoće koje se mogu svaliti na pleća komandanta, kada u teškoj situaciji ima da donese odluku. Uzima za primer »treći svetski rat« i komandanta jedne divizije koja se nalazi u rezervi grupe armija. Usled proboja neprijatelja na frontu levokrilnog korpusa SAD, divizija je upućena da zatvori kritičan pravac koji leži levo od korpusne zone odbrane.

Koji su to činioци koji u ovakvoj situaciji utiču na donošenje odluke?

Na prvom mestu, situacija je nejasna. Podaci o neprijatelju su vrlo oskudni, nepouzdati i kontradiktorni. Čak i sam zadatak divizije nije jasno određen. Komandantu nije rečeno niti da se brani po svaku cenu, niti da vodi borbu za dobitak u vremenu, niti da se povlači. Jedino mu je rečeno da dejstvuje po svom nahođenju.

Drugi problem koji komandant divizije ima da reši jeste realna ocena borbenih i moralnih sposobnosti njegovih vojnika i jedinice kao celine. Komandantu je poznato da su vojnici vaspitavani na lepim tradicijama divizije koja nikad nije izgubila ni stopu zemljišta. I sada, prvo stupanje u borbu može da se završi povlačenjem, koje će svakako vrlo štetno uticati na teško stvoreni ponos i samouverenje, a što je još važnije, postoji opasnost da komandant izgubi poverenje svojih vojnika i jedinice. Pored toga, on strahuje da će se nepovoljan ishod borbe štetno odraziti na njegovoj reputaciji i karijeri. Za kratko vreme sa kojim raspolaze, on nije u mogućnosti da svojim vojnicima objasni opravdanost povlačenja. Ovo čak nije ni poželjno, pošto je većina Amerikanaca navodno ubeđena da se atomskom bombom neprijatelj može bez velikih teškoća prisiliti na kolena. Osim toga, američki generali koji su propovedali potrebu povlačenja ili ga praktično izvršavali, dosada su u više mahova oštro kritikovani.

Ukoliko se borba bude sve više razgurala sa svim njenim savremenim karakteristikama (konfuzija, gubici, požari, iskidane veze i komunikacije, nejasna situacija kao u gustoj magli, alarmantne vesti, kolebljivost neiskusnih starešina, jer su naišli na stvarnost borbe koja se bitno razlikuje od njihovih ranijih pretstava, itd.), utoliko će komandant divizije sve lakše uviđati da je obuka njegovih vojnika i starešina bila izvođena pod nere-

alnim uslovima, da je bila suviše sputavana strogim pravilima i propisima, da je zanemarišana inicijativa i odgovornost nižih starešina, da su, istina, održavani časovi iz maskiranja i utvrđivanja, ali da su vojnici ipak proveli više vremena u kamionima. Tom prilikom će se potsetiti da na vežbama nikad nije dozvoljavano nižim starešinama da jedinice vode prema svojim odlukama i nahođenju i da se starešine nikad nisu same brinule za nabavku hrane, vode i drugih materijalnih sredstava. Ukoliko su jedinice na vežbama izvodile odbranu, ona je bila linisti organizovana sa dobro naslonjenim krilima na susedne jedinice. Otvorena krila i bokovi ili neprijatelj u pozadini nisu se mogli ni zamisliti. Proboj napadača između braniočevih jedinica brzo je suzbijen raznim merama.

Sve navedeno otežaće komandantu divizije donošenje odluke i zahtevaće od njega savršenu mirnoću i čvrstu volju, da bi otklonio sve obmane i savladao sve prepreke, lična strahovanja i ambicije. Pisac postavlja pitanje da li je komandant navedene divizije sposoban da donese odluku za povlačenje ili za odbranu u tako delikatnoj i teškoj situaciji. Za ovaj slučaj odgovor je negativan. Pisac smatra da glavni razlog za ovu neoprostivu činjenicu, *ali ipak činjenicu*, — leži u tome što američki vojni rukovodioci, a i sam američki narod, odbijaju da se suoče sa stvarnošću. Iako je poznato da američki ratni planovi priznaju nužnost otkupanja, da vojni propisi tretiraju ovo pitanje i da se o njemu u vojnim školama uče osnovni principi, ipak je veliki propust što otkupanje nije nigde — ni u planovima, ni u pravilima, ni u školama — prikazano kao veliki problem na koji se često nailazi u savremenoj borbi i što nigde nisu ni pomenuti zbrka i haos koje ono sobom donosi, kao ni to da izvlačenje iz borbe i otkupanje mogu uspešno izvršiti jedino odlučne, moralno jake i dobro obučene jedinice.

U daljem izlaganju, pisac iznosi potrebu za unošenjem promena u koncepcije o izvođenju borbenih dejstava pod nepovoljnim uslovima, tj. pod uslovima neprijateljske opšte i lokalne nadmoćnosti koje će svakako karakterisati početne faze »trećeg svetskog rata«. Nove koncepcije morale bi se što pre uneti u strategijski, psihološki i taktički domen.

Pisac smatra da će zapadne sile u početku »trećeg svetskog rata« morati da pređu u strategisku defanzivu da bi sačuvalе sopstvene snage, da bi ne-

prijatelja što više iznurile i nanele mu što veće gubitke i da bi se pripremili povoljniji uslovi za dalje operacije i dejstva. U okviru te strategijske defanzive doći će do punog izražaja taktička odbrana, kao i primena savremenih odbranbenih mera i sredstava. Istovremeno, u shvatanje o značaju pozadine i pozadinskih rejlona treba uneti odgovarajuće promene, jer sadašnji vojni mislioci bacaju ljagu na komandanta koji, radi ostvarenja taktičkih prednosti, neprijatelju dobrovoljno prepušta zemljište. Ovakvo je shvatanje bilo Hitlerov najveći doprinos sopstvenom porazu. Budući rat neće se voditi na jednoj liniji koja će se povijati samo napred i nazad, već na jednom prostranom pojasu na kome će, zbog opasnosti od atomske bombe, biti rasturjene i izmešane sopstvene i neprijateljske snage i gerilske jedinice. Ovaj pojas mora biti dovoljno elastičan, da bi mogao apsorbovati svaki dublji prodor neprijatelja, bez štetnih posledica za odbranu kao celinu.

Iako doktrina priznaje mogućnost, pa čak i potrebu strategskog i taktičkog otpustanja, ipak Armija SAD, prema tvrđenju pisca, malo o tome zna. Po njegovom mišljenju, ako se želi istrajati u početnim fazama budućeg rata, onda je, između ostalog, nužno da se dobro prostudira i kroz škole i obuku usavrši vođenje elastične odbrane, izvlačenje iz borbe i povlačenje, kao i borba i proboj iz okruženja. Ovi su manevri veoma značajni za izbegavanje uništavajućeg udara, ali se mogu pretvoriti u potpuni slom ako se izvedu nespretno. Ne može se dovoljno podvući važnost proučavanja iskustava iz Korejskog rata u vezi sa otpustanjem, kao i važnost nemačkih i sovjetskih iskustava o probodu iz okruženja.

U ratu, disciplina u teškim situacijama zauzima veoma značajno mesto. Međutim, sadašnji sistem obuke u Armiji SAD ne zadovoljava u ovom smislu. Preterana težnja za uštedom vremena i novca vodi sve većoj centralizaciji komandovanja koja, sa svoje strane, sputava inicijativu, volju za primanje odgovornosti, smelost, preduzimljivost, brze i samostalne odluke i iskorišćavanje grešaka uočljivih kod neprijatelja. Pisac smatra da bi u Armiji SAD trebalo više težiti ka decentralizaciji komandovanja i smanjenju uticaja odozgo na dejstva jedinica, a više isticati individualnu samostalnost starešina. Ponekad starešine treba pustiti i da pogreše, ne preduzimajući

sve moguće mere da se greške uopšte ne dese, jer su sopstvene greške najbolje vaspitno sredstvo. Na manevrima, vežbama i u drugim prilikama, vojnike ne treba navikavati na prisustvo velikog broja starešina, jer i jedni i drugi treba da budu pripremljeni na osamljenost koja vlada na poprištu borbe.

Pored iznetog, komandant divizije koji je uzet za primer ima da savlada i druge teškoće. U tom sklopu, moralno i materijalno osposobljavanje jedinica koje su pretrpele poraz, za ponovno angažovanje u borbi, zauzima vrlo važno mesto. Sa ovim problemom treba da se suoče starešine svih stepena — od čete do armije. Osposobljavanje tučenih jedinica za izvršenje novih borbenih zadataka naročito je značajno i potrebno pri dejstvima pod nepovoljnim uslovima. Nedostatak detaljnije studije ovog problema i nedostatak određenih shvatanja može imati u budućem ratu mnogo štetnih posledica. Pri proučavanju ovog problema treba se poslužiti istorijom ratne veštine, u kojoj će se naći vrlo poučni primeri. Francuski general (docnije maršal) Franše d'Epere u Prvom svetskom ratu, i američki general Metju Ridžvej, u Koreji, primili su u različitim uslovima komandu nad jedinicama čiji je moral, usled velikih poraza i dubokih povlačenja, bio u potpunom opadanju. Za kratko vreme, različitim postupcima — general d'Epere beskompromisnim i oštrim merama, a general Ridžvej ličnim optimizmom i velikom zauzumljivošću — uspeali su da tim jedinicama povrate moral i borbeni duh, koji je čak postao viši od ranijeg.

U zaključku članka pisac još jedanput ističe da je u doktrinu potrebno uneti nova shvatanja o gipkosti i rastresitosti u poretku jedinica, decentralizaciji komandovanja, pravilnom ocenjivanju značaja gubitka zemljišta, itd. Usto je potrebna visoka disciplina, prvenstveno zasnovana na ličnom primeru i delatnosti nižih starešina i na poverenju vojnika u starešine. Pored toga, potreban je i savremen sistem obuke, u kojoj će naći svoje mesto i dejstva u teškim situacijama, sa svim svojim obeležjima: borbena konfuzija, usamljenost na borbenom poprištu, delovanje nižih starešina bez naredjenja i uputstava odozgo, itd.

*

Primajući sa potrebnom rezervom postavke o fizionomiji »trećeg svetskog ra-

ta«, kao i izvesno idealiziranje ličnosti i delovanja komandanta, prikazani članak je ipak interesantan, pre svega zbog toga što obrađuje problematiku o kojoj se u vojnoj literaturi relativno malo piše, i

zbog toga što pretstavlja jedan kritički pogled na doktrinarnu postavku i sistem obuke u Armiji SAD.

D. B.

Pukovnik Paul Wolf: UPUTSTVO ZA RUKOVOĐENJE I SUDISKU SLUŽBU NA MANEVRIMA¹⁾

U ovom prilično opširnom članku pisac izlaže karakteristike taktičkih vežbi i manevara, njihovu namenu i način kako se njima rukovodi. On pritom iznosi izvesne nedostatke koji su se češće ponavljali na ovakvim vežbama u Švajcarskoj vojsci i naročito ističe da vežbe treba što više približiti ratnim uslovima.

U uvodu pisac iznosi značaj vatre u ratu, jer je ona »glavni arbitar« u borbi, koji utiče na odluke starešina, način podrške, pokret, stabilizaciju, itd. U mirnodopskim vežbama sudiski aparat markira dejstvo vatre pomoću raznih artificija i određuje veličinu gubitaka. Pomoću toga na vežbama se stvara što približnija ratna atmosfera i razvija borbeni duh kod učesnika.

Na zajedničkim vežbama i manevrima, nastavlja pisac, treba primenjivati izvesna pravila za rešavanje i najzamršenijih slučajeva, »isto tako kao u fudbalu, mačevanju i drugim sportovima.«

Prilikom presuđivanja, sudije stavljaju izvesne delove van dejstva, zbog gubitaka od neprijateljske vatre, ili zbog počinjenih grešaka. Treba naročito kažnjavati nemar pred »vazdušnom opasnošću«. Posle izvesnog vremena, izbačeni delovi se vraćaju i stavljaju na raspoloženje svojim stranama.

Rukovođenje. — Manevri zahtevaju prilično komplikovan aparat za rukovođenje. Glavni rukovodilac manevara treba da raspolaze sledećim oficirima:

- oficirima za vezu, radi prenošenja naređenja komandantima strana;
- vazduhoplovnim oficirima, radi presuđivanja dejstva avijacije;
- ljudstvom za obeležavanje važnih rušenja i sabotaža.

Avijacija je u mogućnosti da svojim dejstvom na manevrima i vežbama stvara osećaj »opasnosti« i »nesigurnosti« kod starešina, tj. uslove približne onima koji stvarno vladaju na savremenom bojištu. Stoga, na vežbama treba uvek upotrebiti avijaciju, bez obzira kakve materijalne izdatke to zahtevalo, jer je potpuno nemoguće da trupe samo zamišljaju njeno dejstvo.

Rukovodilac vežbe ne treba da ima veliki aparat, te on zbog toga stavlja u zadatak glavnim sudijama protivničkih strana da ga neposredno obavestavaju o svim važnijim događajima, ili da to vrše preko oficira za vezu, koje im upućuje.

Redovna greška koja se događa na vežbama i manevrima jeste u tome što je sastav protivničkih strana uglavnom poznat još pre vežbe. Ovo neprirодно olakšava rad obavestajne službe i izviđačkih organa, stavljajući ih u nesrazmerno povoljniju situaciju nego u stvarnosti. Da bi se to sprečilo, korisno je u toku vežbe prebaciti brzo neku jedinicu na »bojište«, koja u početku nije bila u sastavu strana. Da bi vežba bila poučna, naglašava pisac, učesnicima se ostavlja puna sloboda u donošenju odluka.

Potrebna orijentacija. — U ovom odeljku pisac razmatra potrebu za orijentisanjem vojnika i starešina pre borbe. »Svaki vojnik treba da poznaje svoj manevr«, jer se samo kroz to može obezbediti saradnja svih jedinica, kao i inicijativa, povezanost celine i uspeh. Zbog toga treba sve vojnike upoznati sa situacijom i zadatkom jedinice, tj. izvršiti orijentaciju, iako je to u suprotnosti sa izvesnim pogledima »fridrihovske discipline.«

Izviđanje. — Pisac napominje da se na kritikama i analizama svih vežbi obično ističe da je izviđanje podbacilo. Jedan od bitnih uzroka jeste u tome što protivničke strane kreću istovremeno jedna prema drugoj; posle toga, jedinice

¹⁾ Colonel Paul Wolf, Suggestions concernant la direction et le service d'arbitrage des manoeuvres *Revue Militaire Suisse*, decembar 1954.

se žure ka pojedinim topografskim objektima te tako nastaje izvesna trka. Razume se, u takvim uslovima izviđački organi ne stižu da se razvijaju i odvoje od glavnine na potrebna otstojanja. Da bi zauzeli ova otstojanja, treba ih prebaciti autotransportom, ili glavinu zadržati izvesno vreme, dok izviđački organi ne dođu na svoja mesta. Ako izviđanje funkcioniše i daje očekivane podatke, starešine imaju slobodu dejstva, te mogu da izvođe smeđe manevre, a same odluke predstavljaju u tom slučaju živo i neprekidno stvaranje.

Organizacija sudiskog aparata. — Na borbenim vežbama i manevrima sudije treba da budu pored komandanata, a u trupi kod izvršioca i za kontrolu obaveštavanja i veze. Sudiskom se službom rukovodi iz jednog centra, iz rukovodstva. Za sudije se određuju najkvalifikovaniji oficiri, sposobni da samostalno procenjuju o odlukama starešina i radu jedinica i da sami presuđuju u okviru svoje nadležnosti. Glavne sudije protivničkih strana dele svoje ljudstvo prema svom nahodanju, imajući u vidu očekivani razvoj događaja; kod sebe zadržavaju samo izvestan broj rezervnih sudija, a za kritične događaje i njih upućuju brzim sredstvima na tačke gde se iznenada razvijaju značajnije borbe. Sudije se mogu nalaziti uz jedinice, ili biti podeljeni po zonama.

Rukovodstvo može sebi rezervirati pravo da presuđuje ishode odlučujućih sudara, naprimer, susretne borbe za ključne položaje i tome slično.

Sudije treba pre vežbe da se pripreme za svoje uloge; ta priprema obično traje 2—3 dana i u toku nje oni treba da se upoznajaju sa svojim dužnostima, planom izvođenja vežbe, pregrupacijama, očekivanim borbama i sudarima, itd. Posle završetka vežbe, pred sudijama treba održati analizu njihovog rada i izneti iskustva stečena u toku vežbe.

Sudije za komandovanje. — Pisac napominje da glavni sudija strane presuđuje rad jedne od protivničkih strana, a njemu pomaže adutant, oficir za obaveštavanje i oficir za veze. Glavni sudija prikuplja podatke za svoje presuđivanje iz ova tri izvora: ličnim prisustvom pri izdavanju zapovesti i naređenja; povremenim obaveštavanjem od strane svog obaveštajnog oficira i ličnim dodirima sa

glavnim sudijom protivničke strane. Sudije kod puka i bataljona sude sami u delokrugu svoje nadležnosti, ne čekajući uputstva odozgo. Presuđivanje mora biti objektivno, bez obzira na plan manevra.

Pri presuđivanju, po mišljenju pisca, treba se držati nekoliko prostih pravila, pri čemu se uzima u obzir kvalitet rada i vatrena nadmoćnost. Za kvalitet rada postoji prosta skala sa poenima. U susretnoj borbi daju se poeni za brzinu pokreta, brzinu otvaranja vatre, vrednost zauzetog objekta i efekat vatre. Za brzine se daju poeni od 1—5, a za ostalo od 1—3. U napadu se daju poeni od 1—5 za pogodnost polaznog položaja, način vatrene podrške, rezultate izviđanja, prilagođenost poretka zemljištu, usklađenost vatre i pokreta i način izvršenja juriša. U odbrani se poentiraju prikrivenost, PT prepreke, plan vatre, osmatranje i veze, manevri isturenih delova i protivnapadi rezervi. Da bi se napadaču priznao uspeh, potrebna je vatrena nadmoćnost od 3:1, a na otvorenom zemljištu 5:1; pri napadu noću, po magli, ili na bok, uspeh se napadaču može pripisati i pri odnosu 1:1. Dakle, čim sudije dobiju podatke o broju i vrsti oružja, moći će lako presuđivati rezultate borbi.

Gubici jedinica beleže se s obzirom na verovatno dejstvo neprijateljske vatre.

Kontrola, obaveštavanje i veze. — Ovu kontrolu treba da vrše glavne sudije, a i sami komandanti. Glavne sudije upućuju u ovom cilju svoje obaveštajne oficire ili oficire veze u centar veze, naprimer puka, te da tamo prate sva obaveštenja koja dolaze od trupe i povremeno daju glavnom sudiji podatke o razvoju situacije. Na sličan način upućuje i rukovodilac manevra štabne oficire u centre veze komandi strana, da kontrolišu šifru i podatke izviđanja.

Za kaznu, centar veze može se za jedan čas staviti van dejstva, ako ga uspešno tuče neprijateljska artiljerija, ili ako bude napadnut od neprijateljskih infiltrirajućih delova.

Sudije kod jedinica

Maskiranje vatre. — Vatra se maskira manevarskom municijom, oznakama za rušenja, zastavicama u boji, itd; no, sve je to nedovoljno da bi kod vojnika stvorilo pravu psihozu borbe i živ-

čanu napetost, te je potrebno trupi davati i izvesna objašnjenja u tom smislu.

Efikasnost vatre. — Efikasnost i dejstvo vatre, kao i gubici od nje, određuju se na osnovu prostih pregleda koji se lako primenjuju. U slučaju nepravilnog rada jedinica, nepoštovanja dejstva neprijateljske vatre, otkrivenih pokreta i sl., sudije primenjuju kazne, davanjem gubitaka. Ovim se trupa ujedno upozorava na opasnost, nateruje da svoj rad prilagođava situaciji i da poštuje disciplinu borbe, pa ma kakvo bilo nestrpljenje i žurba starešina. Posledica ovoga biće, većinom, izvesno usporavanje dejstva, ali će ono odgovarati ratnoj stvarnosti. Međutim, plan manevra neće ovim biti poremećen, ukoliko je realno izrađen.

Trupu treba na pogodan i praktičan način stalno obavestavati o dejstvu sopstvene i protivničke vatre. Način obavestavanja ustaljuje se unapred i sa njim se upoznaju svi oni kojima je to potrebno.

Reakcija trupe. — Trupa treba da reaguje na opasnosti na onaj način na koji je za to obučavana. Stoga borbeni refleksi kod vojnika treba sistematski razvijati od prvog dana regrutske obuke i to, kako refleksi zaštite, tako i refleksi dejstva. Sudije treba da nastoje da se ovo primenjuje i razvija i na manevru, ali da se pritom usporena dejstva ne pretvore u pasivnost.

Kazne. — Sudije određuju slabljenje vatre branioca prema gustini i trajanju vatre napadača. Glavni uslov za presuđivanje dejstva vatre je pravilno funkcionisanje veze.

Dejstva avijacije. — Ova dejstva zahtevaju od sudija brze odluke. Gubici od avijacije određuju se s obzirom na tipove aviona, njihov broj i mere zaštite. Veće gubitke treba davati jedinicama koje se danju kreću u zbijenim postrojenjima. Noću takođe treba voditi računa o dejstvu avijacije.

Odbranbena dejstva, koja obuhvataju i otvaranje vatre na bliskim ostojanjima, cene se po unapred određenim normama. Naročito je važno brzo razmrsiti one situacije u kojima dolazi do mešavine jedinica.

Gubici se određuju u procentima. Oni obično ne treba da prelaze 10% u jednoj istoj borbenoj fazi; no, oni se mogu i ponavljati i time povećavati.

Treba unapred imati pripremljene tablice gubitaka za normalne slučajeve i slučajeve nemarnosti. Umesto da gubici udvostručavaju, može se ponekad udvostručiti i vreme stavljanja van dejstva izbačenih delova. Od ovih delova, ako je to u skladu sa situacijom, neprijatelj može uzeti zapovesti i izveštaje, ali drugo ništa. Zarobljavanje treba zabraniti. Trupe stavljene van dejstva treba smeštati na prikrivene terene, ili ih obeležavati belim krstom.

*

Kroz ceo ovaj članak provejava težnja da se datim uputstvima uslovi na vežbama što više približe onim stvarnim, ratnim. U tom smislu služi i određivanje realnih gubitaka i realnog vremena za izvršenje pojedinih taktičkih dejstava, uklanjanje jedinica iz dejstva, čuvanje u tajnosti sastava protivničke strane, itd. Sve se ovo sprovodi preko sudiskog aparata. Sudije bi, prema mišljenju pisca, trebale da budu organizovane po stranama (kod jedinica i komandanata). Presuđivanje ishoda sudara vrše sporazumno sudije protivničkih strana, ali ovo zahteva dosta vremena, a može se desiti da ponekad i ne dođe do sporazuma. Takav sistem imaju još neke armije. Pogodniji je sistem sa jedinstvenim sudijama čija se nadležnost prostire podjednako na obe strane (sektorske i rejonske sudije).

Pri iznošenju elemenata koji se uzimaju u obzir u presuđivanju sudara, pisac unekoliko zanemaruje brze i iznenadne manevre i kvalitet rada jedinica, a uspehe većim delom pripisuje samo vatri.

Inače, u sugestijama koje pruža pisac nailazi se na dosta podataka koji mogu korisno poslužiti pri izvođenju zajedničkih vežbi, čak i ako se te sugestije ne prihvate u celosti.

Ž. Pere — Žantij: UTICAJ ATOMSKE MOĆI NA PREOBRAŽAJ DOKTRINA I VOJNU ORGANIZACIJU

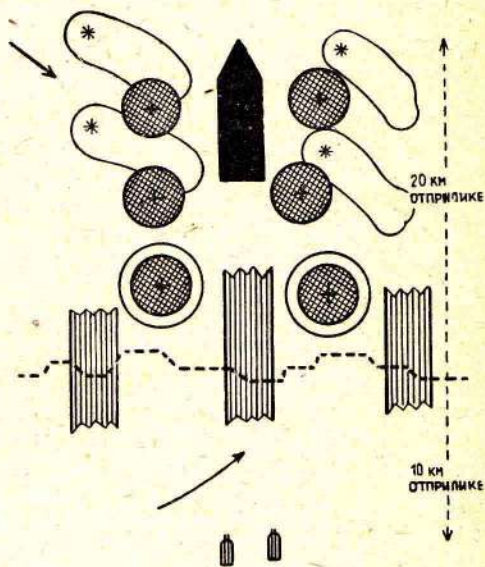
U članku pod gornjim naslovom¹⁾ pisac, pored opisa karakteristika postojećih atomskih sredstava, iznosi posledice koje su ona izazvala, studije i eksperimente koji su sa njima vršeni i odatle izvlači zaključke o organizaciji i formaciji jedinica i doktrini njihove upotrebe. On je članak podelio na uvodni deo, zatim na deo koji govori o postojećim atomskim sredstvima, posledicama, studiji i eksperimentima, o brigadi *Javelot* i na kraju dao je svoj zaključak.

U uvodnom delu pisac kaže da se nuklearno naoružanje proteže u obe klasične oblasti, tj. u strategiju i taktiku. Pojavom atomske artiljerije i atomska je taktika dobila u značaju. Sa vojne tačke gledišta naročito je interesantna atomska taktika koja bi se primenila u operacijskim zonama, uključujući i pozadinu, koje su pod dejstvom taktičkih atomskih oruđa, dok su strategiska atomska sredstva namenjena za dejstvo sa kontinenta na kontinent. Što se tiče takvog ratišta kao što je Centralna Evropa, tu će, verovatno, moći da dejstvuju i jedna i druga.

Nabrajaajući postojeća atomska sredstva, pisac iznosi da i SAD i SSSR raspolažu sa *A* i *H* bombama. Po njegovom mišljenju, SAD raspolaže sa oko 1.200, SSSR sa 300, dok Vel. Britanija ima nekoliko desetina bombi *A*, a uskoro će imati i *H* bombu.

Pored ostalih, ciljevi ovih bombi u operacijskim zonama naročito mogu biti koncentracije trupa, mada je njihovo dejstvo kod veoma pokretnih trupa i brzo izvedenih koncentracija problematično. Za ovo je prikladnija taktička atomska artiljerija, mada je i njen akcijski radijus ograničen dometom topova. U Evropi zasada ima, koliko je poznato, 30 atomskih topova grupisanih u 5 »bataljona« (po američkoj terminologiji). Svaki bataljon raspolaže sa po tri baterije od po dva oruđa kalibra 280 mm, koja mogu izbacivati i atomske i obične granate. Vuku ih dva specijalna traktora, brzinom do 60 km na čas, sa mogućnošću vrlo brzog stavljanja u dejstvo. Ovo je od velike važnosti jer omogućuje snažnu koncentraciju vatre, i to za vrlo kratko

¹⁾ La puissance atomique et la refonte des doctrines et de l'organisation militaire, par le Lieutenant-colonel de réserve, J. Perret — Gentil, *L'Armée — La Nation*, februar 1955.

TEORETSKA ŠEMA

jedne breše, ili koridora, stvorene na neprijateljskom položaju od atomske taktičke baterije i prelaz jedne oklopne i motorizovane kolone preko nje.

Legenda:

- Strelica gore i levo... Pravac vetra.
- Krstovi... Eksplozije atomskih bombi u vazduhu. Krug predstavlja približnu granicu štete; drugi spoljni krug (opisan samo na prve dve eksplozije) predstavlja slabije štete. Njihovi poluprečnici zavise od stanja vremena, tj. da li je vedro ili maglovito.
- Zvezde... Eksplozije na zemlji sa zonom zagadenom radioaktivnom prašinom; njen opšti oblik zavisi od vetra, a njene su granice nepravilne.
- Oštrica koplja... Kolona oklopnih i motorizovanih delova koji prolaze kroz brešu prema rasporedu pomenenom za nekoliko minuta od poslednjih eksplozija.
- Tri pravougaonika sa zupcima... Elementi peške, koji slede oklopnu kolonu, namenjeni za čišćenje terena.
- Dupla figura dole... Atomska taktička baterija.

vreme posle donete odluke. Organizacija gađanja je uvek takva da se ono izvodi istovremeno sa dva plotuna koji se pomeraju po dubini. Tako se stvara koridor od 10 km širine. Istovremenost dve eksplozije kod svakog plotuna, usled odbojnog udara, znatno uvecava efekat brisanja i toplinog dejstva u unutrašnjosti tog koridora, tako da se ciljevi izbacuju iz dejstva ili neutrališu. Pritom se stvara jedna breša od otprilike 5 km po širini a 20 km po dubini, pošto je domet topova 30 km, ali njihovi položaji moraju da se povuku oko 10 km iza linija — računajući od isturenih položaja (vidi šemu). Ova breša može biti raščišćena fugasnim dejstvom eksplozija, što će omogućiti prolaz jedne mešovite oklopno-motorizovane kolone, dok će na bokovima koridora trajna dejstva eksplozija sprečiti protivnapad protivnika. U tom slučaju on će pokušati da izvrši protivnapad na napredujuću kolonu pri izlazu iz koridora, tj. oko 20 km pozadi. Iznoseći prednje pisac naročito podvlači da fugasna i trajna (postojana) dejstva ne mogu biti postignuta istim projektilima; u vazduhu, na najpovoljnijoj visini (600 m), prva (tj. fugasna) dejstva su znatna, dok su druga (tj. trajna, postojana) nevažna; na zemlji, potpuno je obrnuto usled rušućih dejstava i ogromnih poremećaja. Tako se problem stvaranja ove breše, po mišljenju pisca, komplikuje; treba, dakle, u vazduhu stvoriti eksplozije na unutrašnjim stranama koridora, a na zemlji na spoljnim da bi se tamo izazvale »zone padajuće reaktivne prašine«, preko kojih bi prelazak, ne obazirući se na poremećen teren, mogao da bude izvršen tek posle nekoliko časova.

Pisac dalje ističe da atomska taktička artiljerija ima karakteristike ofanzivnog oružja. Ona je sredstvo za proboj fronta. Kretanje rezervi, lokalnih i opštih, kao i njihovo ešeloniranje po dubini, onako kako je dosad praktikovano, u osnovi se izmenilo. Ono treba da bude ponovo ispitano.

U odbrani, intervencija atomske artiljerije od 280 mm, sa ciljem da se izvesna situacija učini pokretnom, ne bi bila u mesna; prilikom tesnog dodira snaga obeju strana, ona rizikuje da pogodi i jednog i drugog protivnika i da paralizuje branioca u njegovim protivdejstvima. Amerikanci su, zbog svega ovoga, nedavno najavili skorou pojavu atomske artiljerije smanjenog dometa i kalibra, koja bi odgovarala više defanzivnim gađanjima, lokalnim dejstvima. Problem za tehničare

sastojao bi se u smeštaju atomskog tereta u mali volumen, tj. manji od granate. Hoćemo li doći do atomskog zrna za bacače, odnosno do ručne atomske bombe — pita se pisac?

Amerikanci su objavili stvaranje atomske artiljerije velikog dometa koja bi dejstvovala u granicama kontinentalne zone operacija. Tako savremeno vojište, sa ogromnim dimenzijama, biće uokvireno, pregrađeno i isečeno trima vrstama atomske artiljerije: lakom, srednjom i teškom. Za Sovjete pisac iznosi da i oni poseduju atomsku artiljeriju (top kalibra 210 mm t. zv. *Marusta*).

On smatra da su rakete sa atomskim punjenjem, kojima se upravlja sa daljine, poslednje došle u ovo tragično natecanje. Mnogobrojni su tipovi u toku proizvodnje, ali svi oni proističu iz prva dva tipa ove vrste, nemačkog V-1 i V-2. Sovjeti su grupisali sva ova oruđa, kao i centre za studiju i fabrike koje ih proizvode, u t. zv. »četvrti vid vojne sile«, tj. »čtvrstu silu«, i predviđa se da će ih snabdeti nuklearnim punjenjem.

Amerikanci nameravaju ili su već stvarili formaciju »bataljona S. S. M.« (Surface to Surface Missile).³⁾ Dolazak jednog od onih u rejon zapadno od Rajne, odakle bi intervenisao kao podrška kopnenoj vojsci celog eventualnog ratišta Centralne Evrope, već je nagovešten.

Govoreći o ovim raketama, pisac naročito naglašava da savremeni modeli, za razliku od nemačkih V-1 i V-2 (koji nisu upravljani sa daljine, već su puštani sa određenih uzletišta na unapred utvrđeni pravac), mogu biti dirigovani sa zemlje, što ima za posledicu da se smanjuju ogromna rasturanja i da oruđa dostižu ogromna otstojanja. U odnosu ovih raketa na avijaciju, pisac je mišljenja da je njihov domet dvostruko veći (jer ne treba da se vraćaju) i nemaju da obavljaju nikakve navigacione manevre; zatim, njihova je upotreba moguća po svakom vremenu. On dalje smatra da je usavršavanje raketa, kao i sam projektil raketa, daleko od svoje završne faze.

Projektili raketa i same rakete odnose se na dva domena — strategijski i taktički, ali sa prevagom, i to dosta markantnom, za prvi; s obzirom da su rakete znatnog dometa, one bi se raspoređivale na prostoriji koja se naziva strategiskom. Međutim, izvesne bi našle svoju upotrebu

³⁾ Dejstvo sa zemlje na ciljeve na zemlji.

u granicama bojišta, zahvaljujući relearnim aparatima za upravljanje sa savezničkog (prijateljskog) zemljišta, tako da bi se dobila velika preciznost u pogledu mesta eksplozija (skoro u neposrednoj blizini boraca).

Završavajući odeljak o postojećim atomskim sredstvima, pisac kaže da je, prema proračunima stručnjaka, dejstvo bombe A ekvivalentno dejstvu 100.000 tona trotila, a bombe H nekih pet miliona tona ovog eksploziva, ili da bi rezultati dejstva od nekoliko dana, nuklearnim strategiskim i taktičkim oruđima, bili ekvivalentni rušećoj moći koju su sva vazдушna bombardovanja i zemaljska oružja imala u prošlom ratu.

U odeljku »Posledice, studije i eksperimenti« pisac iznosi da će atomski faktor imati beskonačne posledice po vodenje rata, ofanzivnog ili defanzivnog, u domenu i strategije i taktike. U oblasti strategije može se predvideti takva gustina sredstava za rušenje na starom kontinentu, da će ovaj biti paralizovan ili će postati i suviše tesan za aktivne operacije atomske strategije; zbog ovoga, upotreba ovih fantastičnih oružja preko Arktika, jedinog slobodnog prostora hemisfere gde će se obe »velike sile« moći sudariti, dobija pun značaj. Tako će Ledeni Okean moći da odigra ulogu sličnu ulozi Sredozemnog Mora iz vremena Rima i Kartagine.

Na taktičkom planu, odnosno u pogledu reagovanja trupa na ovaj faktor, posledice će biti mnogobrojne. One se mogu svesti na sledeće:

— doći će do značajnijeg raščlanjavanja jedinica, velikih i malih, u prvom borbenom redu ili rezervi; isto tako, ako ne i više, treba izvoditi i njihovo ešeloniranje po dubini;

— apsolutno je potrebno da se prikupljanje (koncentracija) izvrši u poslednjem mogućem trenutku — pre stupanja u dejstvo; štaviše, da se koncentracija i dejstvo sliju u jedno, a zatim da se te jedinice ponovo rasture odmah posle ovih radnji;

— neprestanim manevrima svaki od protivnika težiće da primora onog drugog da se prikupe, kako bi stvorio cilj za svoje atomske projektile, izbegavajući da on lično stvori takav cilj;

— organizaciju jedinica i strukturu materijala treba prilagoditi ovoj novoj formi rata i,

— najzad, rasturanje (izolovanje) potencirati sve više i više, gotovo do poje-

dinačnog borca; pri ovome voditi računa o opasnosti popuštanja čvrstine malih jedinica.

Ustvari, podvlači pisac u daljem izlaganju, teško je označiti koeficijent povećanja rastojanja i otstojanja između pojedinih jedinica. Sada se postavlja isti problem koji je postojao u svoje vreme zbog artiljerijskog baraža; naime, svaki plutun koji zahvata neku jedinicu ne treba da zahvata još neku drugu. Raščlanjavanje treba da bude trostruko, četvorstruko, pa možda i veće — za izvesne jedinice sa moćnim materijalnim sredstvima. Ešeloniranje treba naročito da bude veće.

Pokreti za prikupljanje (koncentraciju), rasturanje i manevri kojima bi se protivnik naterao na prikupljanje, nalagaće trupi neprestano premeštanje koje će se normalno moći da obavi samo vozilima koja se kreću po svakom terenu. Osim toga, ono će preopteretiti službu komandovanja i daće štabovima mnogo posla.

Organske promene jedinica, podešavanje materijala, poboljšanje uslova boraca ili, tačnije rečeno, veze između malih grupa boraca su na dnevnom redu. Kod većine postoji gledište da u atomskom dobu, divizije tipa NATO³⁾ od 18.500 ljudi kod Amerikanaca, a svedena na blizu 18.000 u evropskim zemljama, očigledno je suviše troma, utoliko pre što isto toliko ljudi treba upotrebiti i za pozadinske službe. Naime, tendencija je da se rasterete (olakšaju) velike jedinice, ali pod uslovom da im ostane ista vatrena moć, ili čak da im se ona i poveća, dok bi im se istovremeno smanjile pomoćne službe.

Jedan američki pisac (general Lanč) predlaže vrlo originalno rešenje. On smatra da se olakšanje (rasterenje) divizije može postići... njihovim povećanjem. Paradoks je samo prividan, pošto se radi o prelasku s trojne, dosada primenjivane, na četvornu formaciju koja pruža traženi rezultat. Organizacija jedinica, primenjivana u Prvom svetskom ratu, odgovarala je potrebama držanja fronta; svaka jedinica, u svim ešelonima, imala je uvek jedan od tri elementa u rezervi za protivnapade u odbrani, odnosno za pojačanje u napadu kako bi se osigurao njegov kontinuitet. Sada se pojavljuju teškoće jer veći broj pešadiskog oružja dovodi do znatnog smanjenja strelaca, tj. isturenih boraca na koje, u krajnjoj liniji,

³⁾ Divizija Organizacije Atlantskog pakta.

pada težina borbe. Rasparčavanje i ešeloniranje jedinica omogućuje infiltraciju protivnika. Starešine će biti prinuđene da u svim odvojenim ešelonima mnogo češće pribegavaju obrazovanju rezervi i pobočnica — oduzimanjem snaga od već angažovanih jedinica. Administrativne i logističke službe za tako pojačanu diviziju neće biti povećane. Ovakvo velika jedinica mogla bi da izdrži u svim situacijama, angažujući u početku samo polovinu svojih snaga, dok bi druga polovina imala da čuva bokove i osigurava smenu unutar jedinice.

Jedan francuski pisac (general Tumin), polazeći od veoma koncizne studije ekonomske snaga, pri čemu je usvojena trojna formacija, i od pretpostavljene defanzivne situacije, dolazi manje-više do sličnih predloga. Po njemu bi divizija imala dve brigade a ove dve polubrigade. U nižim ešelonima (delovima) vladao bi strogi četvorni sistem; svi bi specijalni delovi bili vraćeni u prateće jedinice (u bataljone i prateće čete i komandne vodove). Na ovaj način bi se dobio osetan porast broja strelaca, tj. 30% u bataljonima, sa rasterećenim (olakšanim) jedinicama, gipkijim i brojnijim.

Anglosaksonci su dosad težili težem i moćnijem materijalu koji ima tu slabu stranu što se lakše uočava, zbog čega je i više izloženo atomskim oruđima, a sem toga, preopterećuju se i pozadinske službe. U SAD, međutim, postoji nova tendencija tj. — ka lakšem materijalu: topovi ili haubice 105, 155 i 203 mm; tenkovi »naročito laki« koji mogu da zamene one od 28 tona (Bulldog); radari koji se lako prenose; zatim je najavljeno znatno povećanje dometa atomskih topova bez povećanja težine i zapremine topa. No, proći će još mnogo godina, kaže dalje pisac, dok jedinice dobiju ovu novu opremu.

Zasada, s obzirom da je atomska evolucija u toku, preporučljivo je da se eksperimentisanje izvrši sa postojećim oruđima i na bazi organskih formacija koje još postoje.

U odeljku »Brigada Javelot«, pisac iznosi da ova jedinica, koja je učestvovala u manevrima snaga NATO-a, odgovara stanju do koga je dovela atomska evolucija, jer se odlikuje lakoćom i pokretljivošću, niskim siluetama oklopnih vozila sa jakim naoružanjem i malom potrošnjom goriva, što rasterećuje i pozadinske službe. Laki tenk *AMX* i izviđačko oklopno vozilo *EBP Panhard* teški su približno polovinu od odgovarajućih anglosakson-

skih modela. Ova dva modela obrazuju kostur izviđačke brigade. Brigada je još imala: automotorizovanu haubicu 105 mm, naoružanu sa još dva mitraljeza; dirigovane rakete *SS10*, teške samo 17 kg, a koje ne traže naročiti uređaj za lansiranje; koristan im je domet, sa kumulativnim punjenjem od nekoliko kg, oko 1500 m; izgleda da su vezane tankom žicom za aparat za upravljanje na zemlji. Ova se brigada sastoji od dva glavna elementa: za izviđanje i borbu — ukoliko do nje dođe za vreme izviđanja. Govoreći dalje o izviđačkom i borbenom ešelonu i o stvaranju taktičkih grupa, sastavljenih prema potrebama operacije, pisac zaključuje da je struktura jedne ovakve brigade veoma dobro podešena za uslove atomskog rata; s obzirom na mogućnost da se do krajnosti razvuče, ona se pokazuje kao odličan instrument da pomoću udaljenih manevrisanja izazove željena grupisanja protivnika i na taj način stvori ciljeve za nuklearna oruđa.

Međutim, uprkos svojih osobina fluidnosti kroz velike prazne prostore, brigada nije u stanju da zameni velike jedinice, naročito oklopne koje predstavljaju glavnu udarnu snagu.

U zaključku članka pisac kaže da je atomski problem izbio u svoj svojoj težini, ali da je ovo tek njegova pojava. Zasad se očitavaju samo glavni nedostaci, između kojih treba u prvom redu pomenuti t. zv. stezanje (gušenje) operacija. Prva protivsredstva na koja se pomišlja, tj. povećanje, rasparčavanje, izdužavanje i ešeloniranje jedinica, uglavnom su negativna. Konceptije koje bi obuhvatile problem u celini, nisu još razrađene. One se, u najmanju ruku, mogu nazreti u većem učešću avijacije koja će, pošto osigura nadmoćnost u vazduhu, biti u stanju da proširi manevar i na zone koje nisu zahvaćene nuklearnim eksplozijama. Isto tako, u istom cilju mogu doći u obzir i snažna vazdušno-pomorska sredstva sa ogromnih nosača aviona koji su u stanju da se oslobode stegnutog prostora Evropskog kontinenta.

*

Kao što se iz izloženog vidi, a do tog i sam pisac dolazi, atomski faktor moćno utiče kako na strategiju, tako i na operativnu i taktiku, a sledstveno tome i na sve radnje koje se obavljaju u njihovom domenu. Međutim, taj njegov uticaj nije još potpuno sagledan, što je donekle i

prirodno, jer se nalazimo tek na početku atomske ere, te zbog toga i ne može da bude u potpunosti izražen u oblasti doktrina, odnosno na polju organizacije i formacije jedinica. Ono sa čime danas apsolutno treba računati jeste da ovako, kako je dosad bilo, do pojave atomskog faktora, ne odgovara više i da treba iznalaziti puteve i načine da se on (tj. atomski faktor), ako ne savlada, a ono da

mu se bar umanje posledice. Zbog ovoga treba pratiti sve eksperimente i opite u vezi sa dejstvom nuklearnog oružja, koristiti iskustvo drugih u pogledu preduzetih mera za savladavanje (odnosno pariranje) atomskog faktora i onda tek stvoriti svoje poglede na gornja pitanja. Prikazani članak treba ovome i da posluži.

D. L.

Horst Adalbert Koh: PROBLEMI SAVREMENE PAO

Pred protivavionsku odbranu (PAO) u savremenim uslovima postavlja se niz problema o kojima se u poslednje vreme dosta piše. Među raznim člancima koji se bave ovim pitanjima, među kojima se ističe i članak jednog italijanskog autora¹⁾, posebnu pažnju, po našem mišljenju, zaslužuje članak jednog nemačkog pisca, objavljen pod gornjim naslovom²⁾, u kome se razmatraju savremene mogućnosti PAO sredstvima sa zemlje, a posebno tehnička dostignuća PA naoružanja od završetka Drugog svetskog rata do danas.

U uvodnom delu članka pisac se osvrće na značaj vazduhoplovstva za vođenje rata u savremenim uslovima i konstatuje da je ono izazvalo krupne izmene u taktici i operaciji i postalo važan faktor u strategijskim planovima protivnika, mada se nisu mogle održati teorije da vazduhoplovstvo, samo za sebe, može rešiti rat. Pravilo, da svako novo naoružanje automatski izaziva pojavu novih protiv-sredstava, naročito se može primeniti na razvoj vazduhoplovstva i sredstava PAO.

Zadaci i sredstva PAO. — U pogledu *zadataka savremene PAO* pisac navodi mišljenje generala B. V. Čidloa, komandanta američke PAO, da su najvažniji zadaci PAO: zaštita sopstvenih trupa, industrije i civilnog stanovništva. Sve ovo, uzeto zajedno, predstavlja ratni potencijal jedne zemlje koji se mora zaštititi od uništavajućeg i demorališućeg

napada iz vazduha. Ovaj obimni zadatak može se izvršiti ako se uspe da se neprijateljska napadna sredstva, pre nego što stignu u domašaj cilja, unište ili radiolasilasima skrenu u manje osetljiva područja. Međutim, specifični uslovi rata u vazduhu ostavljaju ovde jednovremeno mnogostruke tehničke i taktičke probleme. Uz to vremenski uslovi i uslovi vidljivosti malo utiču na mogućnost uspešnog dejstva iz vazduha, a zemljišni pak, ne predstavljaju nikakve prepreke. Može se reći da na površini zemlje, po mišljenju pisca, ne postoji nijedno mesto koje ne bi bilo u svako doba dana i godine izloženo opasnosti od dejstva iz vazduha.

Za izvršenje svojih zadataka protivavionskoj odbrani stoje na raspoloženju dve velike grupe sredstava koje se međusobno dopunjuju: *avioni-presretači* (mlazni) sa jakim, najvećim delom raketnim naoružanjem — kao vrlo pokretljivo i brzo sredstvo za zaštitu vazdušnog prostora za izvesno ograničeno vreme, i — za zemlju vezana stalna odbranena sredstva (koja će se u daljem izlaganju nazivati *sredstva PAO*), koja se koriste za zaštitu pojedinih objekata i prostorija — a koja sačinjavaju PA topovi i PA rakete.

Dalje, pisac naglašava veliku važnost dobro specijalizovane službe vazdušnog osmatranja i javljanja PAO (VOOV), u sadejstvu sa vazduhoplovnom službom osmatranja i javljanja (VOJ), koje će u buduću igrati aktivnu ulogu kao borbeno sredstvo.

Vazdušni ciljevi danas lete brzinom od 300 — 350 m/sek, a kod ofanzivnih raketa (teledirigovanih projektila) ova je brzina višestruko povećana. Isto tako su povećane i mogućnosti dejstva aviona u obrušavanju i pri promeni visine. Ove okolnosti, po mišljenju pisca, izazivaju diskusiju o vrednosti dosadašnjih sredstava PAO koja često zalazi u utopiju, naročito u Ne-

¹⁾ Magg d'art. Giulio Valente: Aspetti della difesa antiaerea — *Rivista Militare*, maj 1954 — prikazano u *Vojnom delu* br. 12/54.

²⁾ »Das Problem der Luftverteidigung in heutiger Sicht od Horst Adalbert Koh-a, pisca knjige »PAO, istorija nemačke PAA 1935-45«, — *Wehrwissenschaftliche Rundschau*, januar 1955.

mačkoj koja je od 1945 naovamo izgubila kontakt sa razvojem naoružanja i upućena je na često neproverene podatke i vesti sa Istoka i Zapada. Sem toga, nemačko gledište po ovom pitanju još je zamračeno gorkim iskustvom poslednje godine rata, kada zastarela i slaba lovačka avijacija i oko 5.000 PA baterije raznih kalibara (svih delova vojske u pozadini i na frontu), nisu mogli da primetno ublaže razornu moć protivničkih vazdušnih armija.

Ovakvo nemačko iskustvo išlo bi u prilog teorije *Push Button War* (rat pritiskom na dugme) koja potpuno odbacuje PA artiljeriju. Međutim, treba imati u vidu činjenicu da je nemačka PAA, zbog nedovoljnih snaga LA, bila manje-više upućena na samu sebe, da je oborila oko 16.000 do 18.000³⁾ protivničkih aviona i da je novo poboljšano naoružanje dobila isuviše dockan, ili ga uopšte nije ni dobila.⁴⁾ Sem toga, mnogobrojni PA objekti izazvali su rasturanje PAA, a teška situacija na frontu odvlačila je najbolje PA snage za borbu sa ciljevima na zemlji.

U prilog ovome, nastavlja pisac, govore i novija ratna iskustva (ukoliko su dati podaci tačni). Tako je pri poslednjem velikom napadu nemačkog vazduhoplovstva na Englesku (ujutru na Novu godinu 1945), od 750 aviona (od kojih su

³⁾ Pisac navodi da je Glavna komanda nemačke PAA, 31.X.1943, saopštila da je oboreno 10.000 neprijateljskih aviona. Samo 3 PA korpus (gen. *Pickert*), upotrebljen protiv savezničke invazije kao operativna rezerva VK, oborio je za nekoliko nedelja, sa svoja 3-4 PA puka, preko 500 neprijateljskih aviona.

⁴⁾ U prilog ovog svog tvrdjenja pisac navodi da je još 6.XII.1932, tadašnji pukovnik, a docnije prvi inspektor PAA *Rüdel*, u svom prvom programu za razvoj PAA predložio izradu jedne PA rakete. Probe preduzete od 1936 u *Peenemünde* obustavljene su 1940 po Hitlerovom naređenju i tek su 1942 obnovljene posle ponovljene urgencije generala PAO pri VK v. *Arxthelm*-a, ali je to bilo isuviše dockan. Isto tako izradu izvanrednog PA topa 88 mm M. 41 (posle prve serije od 300 komada) obustavilo je Ministarstvo naoružanja i pored otpora Komande PAO, a nova je izrada odobrena tek uproleće 1944. Zbog toga je nemačka PAA krajem februara 1945, pored 9.302 PA topa 88 mm M. 18/36 i 37, raspolagala samo sa 287 znatno boljih oruđa 88 mm M. 41.

mnogi bili sa turbo-motorima), 220 oborila PAA, a samo 100 protivnička lovačka avijacija. Ili: od nemačkih letućih bombi V-1 koje su stigle na područje velikog Londona, 74% je oborila britanska PAA svih kalibara. Najzad, još su uverljiviji podaci iz rata u Koreji u kome je, od 711 oborenih američkih aviona, 495 oborila PAA, mada protivnik nije imao nijednu raketnu bateriju.

Dal i su sredstva PAO sa zemlje još savremena? — Na osnovu prethodnih razmatranja pisac izvlači zaključak da sredstva PAO sa zemlje nisu nimalo izgubila od svoga značaja i da neće ni izgubiti sve dok se za odbranu budu upotrebljavali lovački avioni na koje vremenske prilike utiču znatno više nego na strategiske bombardere za daljno bombardovanje i dok se ne bude raspolagalo tako brojnim LA koja bi mogla da ogarantuje neprekidnu zaštitu i fronta i pozadine, onako kako bi to bilo poželjno. U okviru PAO sredstvima sa zemlje glavnu ulogu imaju PA topovi i PA rakete. Analizirajući njihove tehničke mogućnosti pisac izvlači zaključak da u trupnoj PAO PA artiljerija još ima znatna preimućstva nad PA raketama, dok u PAO pozadine državne teritorije PA rakete dobijaju sve veći značaj, pri čemu se još ne može ni pomišljati na isključenje PA topova.

U vezi sa ovim pisac konstatuje da nijedna od velikih sila nije izbacila PA artiljeriju iz svog naoružanja, već naprotiv — i SAD i SSSR su je u svojim kopnenim jedinicama znatno pojačali i snabdeli tehnički poboljšanim i usavršenim oruđima i spravama, u kom pravcu i dalje rade — trošeći znatna novčana sredstva (naprimer, novi *Skysweeper*, američki PA top 75 mm zvani »brisač neba«).

Tehnički razvoj PA naoružanja od 1945 godine. — U toku daljeg izlaganja pisac razmatra uslove u kojima danas treba da dejstvuju sredstva PAO sa zemlje i zahteve koji iz toga proizlaze u pogledu organizacije PAO i njenog snabdevanja. Polazeći od toga da vrste i osobine PA naoružanja i sprava određuju problemi gađanja i taktički problemi PAO, pisac se najpre osvrće na poznate teškoće s kojima je vezano gađanje pokretnih ciljeva u trodimenzionalnom prostoru, pa konstatuje da protivavionac mora da bude spreman da se suprotstavi dvema vrstama napada čiji su postupci potpuno različiti: napadu iz

niskog i brišućeg leta i napadu sa velikih visina. Zatim, analizirajući način izvršenja, vreme dejstva i ciljeve na koje se vrše *napadi sa malih visina*, pisac konstatuje da ove napade vrše pojedini avioni ili manje jedinice i da oni predstavljaju najveću opasnost za trupe na zemlji — u svim prilikama. Analizirajući *napade sa velikih visina*: ciljeve napada, način izvršenja i visine sa kojih se vrše (koje mogu dostizati 15.000 m), pisac konstatuje da njih karakteriše nalet manje-više velikih formacija i da će se i napadi atomskim bombama vršiti sa svih visina, pri čemu će atomsku bombu nositi samo jedan ili dva aviona iz formacije.

Ova dva osnovna načina napada avijacije (sa malih i velikih visina) imala su za posledicu razvoj dveju grupa PA artiljerije koje se tehnički suštinski razlikuju: *laku i srednju PAA* (namenjene za dejstvo protiv ciljeva na manjim visinama) i *tešku PAA* (85 — 150 mm — za dejstvo protiv ciljeva na velikim visinama). *PA rakete*, koje su u početku korišćene za zaprečna gađanja na malim visinama, razvile su se u specijalno oružje za dejstvo protiv visokoletećih bombarderskih formacija, koje je na visinama preko 6.000 m pokazalo veći uspeh od teške PAA.⁵⁾

Polazeći od činjenice da su današnje praktične brzine aviona 300—350 m/sek. pisac konstatuje da PAA može da gađa neprijateljske avione samo oko 20 sek. pri direktnom naletu i maksimum 40 sek. pri defilovanju. Kod američke PA rakete *Nike* (domet 32 km) to se vreme povećava na 60 sek. I u tako ograničenom vremenu zadatak mora da bude izvršen i neprijateljski avion po mogućstvu oboren.

U zadatak PAO pisac stavlja i borbu protiv teledirigovanog oružja (raketa), koja danas već premašuju brzinu od 6.000 km/čas. Iako iz raznih tehničkih razloga masovna upotreba ovih sredstava trenutno još nije ostvarljiva, ipak sa njom treba računati u bliskoj budućnosti, jer sve velike sile rade na tome užurbano. Protiv ovog oružja ne mogu se uspešno boriti današnja PAA, LA i PA rakete, već samo slične ili još brže daljinske rakete kojima će se dejstvovati protiv baza sa

kojih se teledirigovani projektili bacaju. Pisac smatra da i sama pomisao o obaranju ovih projektila u vazduhu pomoću sredstava upravljenih radiotalasima, pri sadanjem stanju tehnike, izgleda utopiska jer, s obzirom na njihovu veliku brzinu, ni radari se ne bi mogli sa njima uspešno nositi. Ovo bi bilo teže ostvariti nego granate uništavati u vazduhu granatama.

Borbena sredstva teške PAA. — Moderna teška PAA danas je potpuno automatsko i elektro-hidraulično oružje kojim upravlja radar. Zbog njene težine, za trupnu PAO dolaze u obzir samo kalibri 85 i 90 mm sa čeličnim zaštitnim štitovima. Teška PAA i LA u područjima u blizini fronta (u zahvatu dometa protivničke artiljerije) predstavljaju isključivo sredstvo za odbranu od napada sa velikih visina, pošto su PA rakete za ove zadatke zasada isuviše osetljive (zbog potrebe za teleupravljanjem). U PAO teritorije, i prema američkim i prema ruskim shvatanjima, teška PAA postavlja se u unutrašnjem krugu oko objekta, a jedinice PA raketa spolja, da bi mogle uhvatiti i rasturiti talase neprijateljskih formacija još daleko ispred cilja.

Pisac smatra da osnovna jedinica teške PAA treba da bude baterija od 4—6 oruđa kojima se upravlja pomoću komandnog računara. Velike baterije od 12—24 oruđa koje su Nemci upotrebljavali u ratu od 1941 nisu preporučljive pri bombardovanju u vidu tepiha, teledirigovanim projektilima i atomskim bombama — zbog masiranja sredstava na jednom mestu. No i dalje važi osveštano iskustvo da zone dejstva više baterije treba da se poklapaju u prostoru.

Pisac zatim navodi četiri bitne osobine koje treba da ima moderna teška PAA, a donekle i sva PA oruđa:

- potpuno automatsko, elektromehaničko upravljanje oruđima od strane KR;
- povećana brzina gađanja, koja se ostvaruje jednovremeno smanjivanjem mrtvog vremena primenom električnih uređaja za punjenje (kao kod PA topa 80 mm M. 41) i ugrađivanjem tempirnika u puništu cevi (ovim se kod tempirnih granata ušteduje pri punjenju 2,5 — 3 sek.);
- brzina nišanjenja po pravcu od 350—400 podelaka (na visini od 10 stepeni) u sekundi, pri inače neograničenom polju dejstva po pravcu;
- sposobnost i za borbu sa neprijateljem na zemlji.

PA municija ima sada veće dejstvo zbog obimne primene približavajućih u-

⁵⁾ Pri vazдушnom maneuvru *Coronet*, u julu 1953, leteli su britanski bombarderi *Canberra* na visini od 12-15.000 m, a da ih nisu uopšte primetili ni sredstva PAO sa zemlje, ni lovačka avijacija.

paljača i rasprskavanja zrna u veću parčad. Pri pokušaju da se postigne veća početna brzina izgleda da se nije mnogo prešla maksimalna brzina postignuta u prošlom ratu (u Nemačkoj 1.100 m/sek). Ovo zato što svako njeno povećanje nužno povećava i težinu oruđa, a ide na uštrb njegove pokretljivosti i skraćuje vek trajanja cevi koje su ionako prenapregnute i skupe.

Borbena sredstva lake i srednje PAA. — PAM velikog i PAA manjeg kalibra (od 20—85 mm) predstavljaju danas organski sastavne delove svih rodova vojske i pozadinskih jedinica. Za borbu protiv niskoletućih aviona zadovoljava uspešan domet do 2.500 m, a naročito važne osobine koje se traže od ovog naoružanja jesu mala težina i velika brzina gađanja i nišanjenja. Radi povećanja vatrene moći prave se za kalibre do 40 mm višecevna oruđa (sa 2—, 3— i 4—cevi) koja prvenstveno treba da budu potpuno automatska⁶⁾, da bi se što više smanjilo radno vreme zbog nedovoljne sposobnosti čoveka da brzo reaguje (jedva oko 2/5"). Dalji napredak predstavlja spajanje oruđa sa komandnim računarom (KR—kombinovanim sa radarom za traženje ciljeva i upravu vatrom) u okviru voda od 3-4 oruđa kao vatrene jedinice. Slični su rezultati bili postignuti u Nemačkoj 1944/45 konstruisanjem KR za upravu vatrom (aparati 58) za PA topove 55 mm.

Pisac zatim prelazi na srednju PAA navodeći da najinteresantnije poznato dostignuće na ovom polju predstavlja američki PA top 75 mm T-38 (»brisač neba«). Ovo je oruđe potpuno automatsko, sa radarskim upravljanjem, teško je oko 10 tona (88 mm PA top M. 41 bio je težak 8,9 tona), efikasno dejstvuje na visinama do 7.000 m, brzinom gađanja od 45 granata u 1 minutu. Pritom velika brzina gađanja i upaljači (približavajući) povećavaju verovatnoću pogađanja za 3—4 puta, u odnosu na dotadašnje standardno srednje PA oruđe — 40 mm PA top Bofors.

Aparati za upravljanje vatrom mogu se relativno lako koristiti kod PA oruđa manjih kalibara (otprilike do 40 mm),

⁶⁾ Naprimera, 40 mm PA top Bofors L/70 izbacuje 240, a dvocevni Hispano-Suica 600 zrna u 1 minutu. — Teška dvocevna oruđa naročito se nalaze na ratnim brodovima, dok ih je Nemačka imala i u zemaljskoj PAO (oruđa 128 mm).

pošto je iskustvo pokazalo da zrna sa svetlećim tragovima omogućavaju najbržu i najbolju korekturu.

Neosporno je, nastavlja pisac, da je borba za vreme (i to u delovima sekunde) ostala i dalje glavni elemenat u razvoju PA oruđa. Potpuno automatske, elektromehaničke i elektronske računске sprave (KR) vode borbu sa sve većom brzinom aviona. One osiguravaju dobijanje preticanja odgovarajućih veličina, u odnosu na uhvaćeni cilj, blagodareći sve većem isključivanju iz rada ljudskih grešaka.

Tehnička poboljšanja ušteđuju u znatnom obimu i kvalifikovano osoblje — čime se ublažuje velika potražnja za ljudstvom,⁷⁾ koje za PAO predstavlja težak problem. No, pošto se tehnički poboljšani KR za tešku PAA zbog svoje glomazne konstrukcije ne mogu uspešno upotrebljavati u poljskim uslovima, to mehanički ručni pogon ostaje kao rešenje po nuždi, kada zataje elektromehanička sredstva, kao i pri dejstvu na ciljeve na zemlji u teškim situacijama (naprimera, prodor tenkova u rejone VP). Pisac najzad konstatuje da se o ovim zahtevima, koji predstavljaju i iskustva nemačke PAA u borbama na zemlji, vodilo računa i kod modernih PA oruđa — kako američkih, tako i ruskih, pri čemu Rusi najviše pažnje posvećuju problemu težine PA oruđa.

Razvoj sprava za upravu vatrom (KR). — Pisac smatra da je za PAA (naročito tešku i PA rakete) kvalitet sprava za upravu vatrom važniji od balističkih osobina oruđa. Moderni radar jedne teške PA baterije sastoji se iz dva međusobno spojena dela: sprave za traženje ciljeva dometa 200-300 km i sprave za davanje elemenata za gađanje koja može da daje elemente od daljina od 50—60 km. Pri tome oznaka (slika) cilja automatski prelazi sa panorame prve na panoramu druge sprave, što omogućuje upravu vatrom i pre nego što cilj naiđe na spoljnu granicu zone dejstva baterije. Radar je uključen u KR, koji sračunava elemente za gađanje i sam upravlja topove na cilj. Na ovaj se način postiže da prva granata može da napusti cev u momentu kada je cilj udaljen za 20—30 sekundi od granice zone dejstva baterije — što je od ogromnog značaja za današnju PAA koja, kao što je već pomenuto, može da dej-

⁷⁾ Ujesen 1944 u teritorijalnoj PAO Nemačke bilo je 448.700 starešinskog osoblja i 662.000 vojnika.

stvuje na avione savremenih brzina svega 20—40 sek.

Panoramska sprava omogućuje komandiru baterije kao rukovaocu vatre da, nezavisno od službe VOJIN, ima potpun uvid u vazдушnu situaciju i daleko van zona dejstva njegove baterije. Ona mora da omogućiti neprekidno traženje cilja po pravcu u krugu od 360°, a po visini do 70°, a blagodareći direktnoj telefonskoj vezi sa susednim baterijama omogućeno je međusobno predavanje izveštaja o nalletu. Pošto ova sprava služi samo kao taktičko sredstvo, dovoljna je tačnost po daljini oko 200 m i po visini oko 2". Poželjno je da se prvi izveštaji dobiju kada je cilj na udaljenju oko 100 km od VP.

Pisac dalje navodi bitne osobine koje se traže od savremenih radarskih sprava za potrebe PAA i PA raketa:

— što kraće vreme pripreme (zagrevanja) za rad; mogućnost merenja do brzina cilja od 450 m/sek; brzina nišanja po pravcu do 500, a po visini do 300 podelaka u 1 minutu (za podelu 64-00); osetljivost merenja (pri velikim formacijama) oko 60 m po daljini i 1° po visini; automatsko raspoznavanje neprijateljskih i svojih aviona (sprava za davanje elemenata za gađanje, čim primi signal svojih aviona, mora sama da se automatski isključi); zaštićenost od neprijateljskog radio-uznemiravanja (izbegavanjem frekvencija neprijateljskih radiotalasa); zaštićenost od uznemiravanja aluminijumskim listićima, koji isključuju uspešnu upotrebu radiotalasa; elektromehaničko spajanje sa KR, i postojanost prema vazdušnom pritisku od detonacija pri bombardovanju položaja iz vazduha.

Analogno ovome (a pošto moderne radarske sprave već uveliko odgovaraju ovim zahtevima) pisac navodi zahteve koji se postavljaju modernim KR:

— kratko vreme (maksimum 10 sekundi) za dobijanje prvih elemenata za gađanje, od momenta prijema izmerenih vrednosti od strane merničkih sprava; potpuno automatski rad pri letu cilja po osnovnoj pretpostavci; poluautomatski rad pri gađanju cilja koji menja uslove leta (prava i visinu) radi izbegavanja vatre; zatim, da je u stanju da daje tačne elemente za gađanje već na udaljenju cilja od 30—40 km, radi čega njegova brzina računanja i domet moraju da odgovaraju mogućnostima upotrebljenih radara; da omogućuje isključenje paralaksa pri udaljenju KR od topova do 450 m i pri visinskoj razlici do 50 m; i, najzad, mogućnost uvođenja u KR podataka iz PA meteobil-

tena — u cilju dobijanja balističkih poravki zbog temperature, vlage itd.

PA rakete. — S obzirom na važnost PA raketa kao modernog PA sredstva — pogodnog za uspešnu odbranu od napada sa visina preko 6.000 m, pisac konstatuje da su velike sile jako zainteresovane za razvoj ovog oružja, te u tom pravcu treba očekivati dalje uspehe ali se čuvati preterivanja. SAD i SSSR su već formirale prve jedinice PA raketa, namenjene, pored ostalog, i za pokretni rat.

Baterijama PA rakete, u odnosu na tešku PAA, potrebne su još komplikovanije sprave za radio-upravljanje. Pri napadu velikih neprijateljskih formacija, kod PA raketa zasada predstavljaju problem (u odnosu na PAA) još uvek mala brzina ispaljivanja (bacanja) i teleupravljanje, sa relativno ograničenog prostora, mnogim jednovremeno izbačenim PA raketama. Dalje, pored velike cene koštanja, i fabrikacija PA raketa je prilično komplikovana, a za uspešnu odbranu je potrebna njihova velika količina. Tako, naprimer, pri napadu velikih formacija (do 1.000 mlaznih aviona) na jedan objekat (u toku 20—30 minuta), da bi se postigao puni uspeh u PA odbrani potrebno je izbaciti bar 30 PA raketa u 1 minutu (svega 600 do 900) i imati još bar 600 PA raketa pripremljenih za prvu popunu. Za PAO 70—80 prvorazrednih objekata na teritoriji Savezne Republike (Zapadne Nemačke) bilo bi potrebno oko 50.000 PA raketa kao prva šarža (b/k), pri čemu bi trebalo računati (na osnovu iskustva iz velikih vazdušnih napada u Drugom svetskom ratu) još i sa svakodnevnim doturom od 1.200—1.800 raketa. Najzad, treba imati u vidu i to da svaka PA raketa ne pretstavlja i siguran pogodak. Na osnovu svega ovoga i upoređenja sa PAA pisac dolazi do zaključka da PA rakete još ne mogu da zamene PA topove, navodeći pritom da su do istog zaključka došle i države gde je u razvoju PA raketa postignut veliki uspeh. Ovim on ne misli da potceni PA rakete, već samo da obori razne utopije po kojima se PA rakete zamišljaju kao »zraci smrti« iz bajke.

Međutim, pisac konstatuje da se na ovom području ipak rađaju nove ideje koje mogu, kako problem vazdušnih napada tako i problem PAO, postaviti na jednu potpuno novu osnovu — pri čemu ukazuje na mogućnost da se avioni — bombarderi zamene teledirigovanim projektilima. Na paradi britanske flote prilikom svečanosti krunisanja ujesen 1953,

stručnjaci su sa velikim interesovanjem pratili kako PA raketno naoružanje na sovjetskoj teškoj krstarici »Sverdlov«, koje je izrađeno na štetu konvencionalnog broskog naoružanja. Pošto velike sile drže u tajnosti uspeh na ovom polju, to obostrana propaganda dopušta inostranstvu da samo površno sazna za suštinske pronalaskе.

SSSR koristi kao raketno naoružanje jednu vrstu rakete na barut, bez teleturbopravljanja, sa dometom od oko 60 km. Nju tehnički znatno nadmašuje ranije pomenuta američka teledirigovana PA raketa »Nike⁶⁾«. Zatim dolazi dalje usavršena varijanta nemačke PA rakete C 2 *Wasserfall*, koja je nastala iz V-2, sa dometom oko 100 km, sposobna za dejstvo na velikim visinama, za koju su izrađene pokretne lančane rampe. Nemačka laka PA raketa »Tajfun« poslužila je kao prototip za američki *Boeing GAPA* i za jedan sličan sovjetski projektil. No, prema raspoloživim podacima, oba ova projektila još nisu osposobljena za teleturboavljanje i praktično predstavljaju zasada samo nešto usavršenija PA oruđa. Znatno veću pažnju zaslužuje nemačka dirigovana PA raketa *Hs 117* »Leptir« na čijem se usavršavanju zalažu SAD i SSSR. Sovjeti su, besumnje, postigli na ovom polju velike uspehe, blagodareći ratnom plenu i tamoshnjem radu nemačkih naučnika-specijalista za PA rakete, pošto je Nemačka u svoje vreme (1936) igrala na ovom polju vodeću ulogu. Istovremeno američki odgovorni stručnjaci za rakete i PA oruđa izjavljuju da su im nemačka ranija istraživanja i sadašnje veliko zalaganje nemačkih stručnjaka u SAD uštedeli milione dolara.

Pisac dalje konstatuje da za rusku PAO veliki problem predstavlja izrada i korišćenje sprava za teleturboavljanje, iako su oni demontirali, preneli i kod sebe montirali jedno od nemačkih vodećih preduzeća ove vrste (»Askania-Werke«). No, na osnovu dosadašnjeg iskustva može se očekivati da će SSSR ovo pitanje uspešno rešiti, jer je u pitanju velika osetljivost njegove industrije i saobraćaja od eventualnih vazdušnih napada sa Zapada.

⁶⁾ Nike je dvodelna PA raketa kojom se upravlja pomoću radara, sa maksimalnom brzinom od 2.400 km/čas, snabdevena elektromagnetskom spravom za upravljanje na cilj (približavajućim upaljačem). Ukupno vreme leta iznosi oko 60".

Mišljenja o organizaciji PAA. — U pogledu organizacije PAA u okviru celokupne vojske, pisac se poziva na mišljenja bivšeg generala PAO D. W. *Pickert*-a u članku objavljenom u jednom od ranijih brojeva ovog časopisa, bazirano na nemačkom ratnom iskustvu i odgovarajućim primerima drugih sila: naime, da PAA i PA rakete, kao oružje vezano za zemlju, u osnovi pripadaju kopnenoj vojsci. Pored toga što će se ubuduće morati računati sa jakim snagama PAO, u okviru vojnih snaga, pri PAO države u širem smislu treba računati i sa snagama »milicije« (civilne odbrane). Obuku jedinica PAO treba izvoditi u tesnoj saradnji sa vazduhoplovstvom.

U sastavu moderne divizije (pored jake trupne PAO — od lake PAA u organskom sastavu jedinica svih rodova vojske), s obzirom na mogućnost atomskog rata koji zahteva rastresitost u rasporedu snaga pri izvođenju operacija, pisac smatra da komandant divizijske PAO treba da ima pod svojom komandom: jedan teški PA divizion od 4 baterije i jedan laki motorizovani PA divizion od 3—4 baterije. Komande korpusa trebalo bi da raspolažu približno istim sredstvima. PA brigade i PA divizije (računajući ovde i jedinice PA raketa), u sastavu trupa kopnene vojske, koristile bi se za zaštitu pozadnjih prostoriya i za ojačanje PAO divizijskih težišta.

Zbog sve veće verovatnoće vođenja borbe protiv padobranaca, vazdušnih desanata i partizana u dubokoj pozadini opravdano je da se i tamo PAO uključi u kopnenu vojsku. Na taj bi način jedinice PAO često predstavljale kičmu odbrane i prve bi preduzimale vojne protivmere.

Najzad, pisac naročito podvlači potrebu da visoko trupno osnovstvo nikad ne izgubi iz vida da je osnovni zadatak PA jedinica PAO trupa, te da se visokokvalifikovane (PA) jedinice ne upotrebljavaju u borbama sa neprijateljem na zemlji, jer za to njihovo naoružanje normalno nije predviđeno.

U zaključku u pisac podvlači potrebu da se pitanje PAO razmatra u realnim okvirima bez očekivanja »čudotvornih oruđa«. Kako se danas stručnjaci bore za rešenje raznih drugih akutnih problema (naročito PTO), to postoji bojazan da se pitanje PAO ne uzme olako kroz utopiističko shvatanje o vođenju rata »pritiskom na dugme«. Najzad, pisac potseća na raznovrsna i gorka iskustva koja je Nemačka imala u ovom pogledu i na po-

trebu da se iz njih izvuče pouka za jedan novi početak.

*

Ne pretendujući da u ovom članku dā odgovor na sva pitanja koja interesuju savremenu PAO, pisac je, po našem mišljenju, realno i sa vrlo solidnim poznavanjem ove problematike osvetlio osnovne probleme pred kojima se nalazi savremena PAO i na taj način omogućio donošenje pravilnih zaključaka o ulozi i mestu koje treba da ima PAO jedne savremene armije u budućem ratu. Ovo je pitanje od interesa ne samo za Nemačku, koja se nalazi pred stvaranjem nove armije, već i za sve ostale savremene armije — zbog pogrešnih shvatanja pitanja PAO koja se poslednjih godina susreću. Naime, s jedne strane, pod utiskom iskustva iz rata u Koreji, koji je vođen pod specifičnim uslovima, a sa druge, zbog pojave reaktivne avijacije, kod nekih su se autora pojavile sumnje u efikasnost PAO sredstvima sa zemlje u budućem ratu. Pri tome se osporavala svaka vrednost klasične PAA, a procenjivala vrednost dirigovanih projektila, očekujući od njih

»čudo«. Na taj način je ovo važno pitanje u priličnoj meri zamagljeno. Usled toga ovaj kao i članak pomenutog italijanskog autora, spadaju među one članke u stranoj vojnoj literaturi koji »rasteruju maglu« sa pitanja savremene PAO i postavljaju je na njeno pravo mesto.

Iako oba razmatraju pitanje savremene PAO u celini, ipak je u ovom (nemačkom) članku težište na tehničkom razvoju PA naoružanja i mogućnostima koje iz toga proizlaze (čije se osnovne postavke slažu sa onim iznetim u članku italijanskog autora). Pitanje organizacije sistema PAO ovde je samo dodiruto i to uglavnom ukoliko se odnosi na trupnu PAO, dok je u članku italijanskog autora ono detaljno razmotreno i to poglavito u odnosu na odbranu teritorije. Otud se ova dva članka umnogome dopunjuju i, po našem mišljenju, zajedno daju zadovoljavajući odgovor na osnovna pitanja PAO u savremenim uslovima, a pre svega ukazuju na mesto koje PAO (kao samostalna organizacija i njene jedinice) treba da ima u odnosu na ostale rodove vojske u jednoj savremenoj armiji.

T. i D.

Pukovnik de Lesken: INŽINJERIJA U KOREJI

Pisac članka¹⁾ u početku ističe posebnu važnost inženjerije u Korejskom ratu, tj. specifičnost njene upotrebe, pošto su se obe strane ustezale da primene najnovija tehnička dostignuća, kao i naročite prilike pod kojima je inženjerija izvršavala svoje zadatke. Da bi se stečena iskustva mogla pravilno razumeti, pisac najpre analizira topografsko-geografske prilike u Koreji i sam tok operacija.

Od topografsko-geografskih prilika naročito ističe: raznovrstan karakter zemljišta, obilje i raznovrsnost padavina, oštru klimu i slabu i retku putnu mrežu. Zbog slabih komunikacija, komande su već na početku operacija računale sa 30% gubitaka u vozilima.

Na inženjerisko obezbeđenje pozitivno su uticale samo dve činjenice: obilje kamena dobrog kvaliteta i mesno stanovništvo, radno i skromno. U radu su masovno učestvovala i žene, naročito u transportu

materijala koji se često vršio »lančanim sistemom« (dodavanjem iz ruke u ruku).

Tok operacija je u takvim topografsko-geografskim prilikama još više potencirao specifičnost inženjeriskog obezbeđenja snaga Ujedinjene komande. U toku samo jedne godine front se u dva maha pomerao velikom brzinom sa severa ka jugu, dok se nije stabilizovao oko 38 paralele — na početnoj tački. Operacije su obilovale svim mogućim vidovima borbenih dejstava, radi čega iskustvo inženjeriskog obezbeđenja zaslužuje posebnu pažnju. U daljem izlaganju pisac deli ovaj rat na šest perioda, i to:

1) *Povlačenje južnokorejskih snaga od 38-me paralele do Fusanskog mostobrana (juni-juli 1950).* — U toku ovog povlačenja južnokorejski pioniri, predvođeni od strane nekoliko američkih oficira, rušili su pojedine objekte. Organizovana su poljska skladišta minsko-eksplozivnih sredstava koja su, iako slabog kvaliteta, bila dobro iskorišćena. Uprkos preprekama, najvažnija od predviđenih rušenja bila su izvršena, naročito na r. Hanu, koja je bila i naj-

¹⁾ Le génie en Corée, par le Colonel de Lesquen, *Revue militaire d'information*, 10 februar 1955.

važnija prepreka. U toku 5 i 6 jula prvi američki pioniri (3 inženjerski bataljon 24 pd) iskricali su se u Fusanu. Već 22 jula ove su inženjerske jedinice izvršile 36 velikih rušenja, zahvaljujući kojima je razoreno 11 železničkih mostova i 6 tunela. Između ostalog, oni su skoro stalno učestvovali i u borbi kao pešadija, trpevši pritom teške gubitke. Četa »C« je u takvim borbama bila skoro potpuno uništena 20 jula kod Tedžona. Zauzeti ovim borbama zadacima (kao pešadija), pioniri nisu mogli da udovolje osnovnim potrebama snaga Ujedinjene komande.

2) *Otsudna odbrana Fusanskog mostobrana (avgust-septembar 1950)*. — Početkom avgusta 1950, snage Ujedinjene komande bile su stešnjene na Fusanskom mostobranu i nisu više mogle da ustupaju zemljište a da se ne izlože riziku da budu bačene u more; za organizaciju ovog mostobrana bilo je malo vremena na raspoloženju, dok je broj postavljenih minskih polja bio neznatan. Inženjerske jedinice su uglavnom korišćene kao pešadijske (za posadanje i držanje položaja), a kojih snaga Ujedinjena komanda nije imala dovoljno da bi pomoću njih zatvorila ceo odbraneni rejon koji je bio vezan za važnu prepreku — r. Naktong. One su na taj način postale poslednja rezerva pešadijskih divizija. Tako je 1 avgusta komandant inženjerije 24 pd organizovao i komandovao grupom sastavljenom od dve inženjerske čete, jedne čete oklopnih kola, jedne PA baterije i jednog izviđačkog oklopnog eskadrona. Zadatak mu je bio da zatvori u toku tri dana važan otesek kod Naktonga, tj. međuprostor — spoj između dve pešadijske divizije. Vršeci česte protivnapade radi zatvaranja otvora u sistemu odbrane, inženjerske jedinice su učestvovali i u bliskim borbama prsa u prsa.

U pozadini fronta rasle su potrebe za inženjerskim uređenjem zemljišta. Za izvršenje tih zadataka inženjerske jedinice nisu korišćene prema svojim specijalnostima, već su od njih formirani odredi za izvršenje najhitnijih zadataka. Tako je formiran odred za održavanje puteva, sastavljen od dve rezervne, jedne aerodromske, jedne transportne i jedne hidrotehničke čete. Ti su odredi maksimalno koristili mesnu radnu snagu i uglavnom zadovoljili potrebe.

3) *Proboj sa Fusanskog mostobrana u sadejstvu sa iskracavanjem kod Inčona i gonjenje do r. Jalu (septembar-oktobar 1950)*. — Polovinom septembra odbran-

beni sistem Ujedinjene komande oko Fusana bio je pojačan i kada se, 15 septembra 1950, mornarica iskrcala u Inčonu, snage sa mostobrana prešle su istovremeno u napad radi odbacivanja severnokorejskih snaga. Ova je ofanzivna operacija izvođena sa tri divizije i jednom brigadom.

Snage Ujedinjene komande forsirale su reku Naktong 19 septembra. Prelaženje je izvršeno klasičnim načinom: prvi delovi su prebačeni čamcima, zatim su vrlo brzo sklopljene skele. Na mestu glavnog prelaza 24 pd je raspolagala samo sa 112 čamaca, što je predstavljalo više od polovine plovnog materijala u Koreji. Za izgradnju mostova u Koreji nije, pak, bilo više od 260 m pontonskog materijala za kolosečni most. Sa ovim je materijalom izrađen za 26 časova most dužine 195 m. Ostale divizije (2, 25 pd, 1 od i 1 korejska pd) nisu mogle da iskoriste skoro ništa od preostalog materijala. Njihove su inženjerske jedinice pribegle priručnim sredstvima, a naročito su koristile gazove sa džakovima napunjenim peskom, pri čemu su se korejski radnici pokazali vrlo sposobnim.

Savladavši r. Naktong, snage Ujedinjene komande su 22 septembra otpočele gonjenje u cilju spajanja sa iskranim delovima kod Inčona, radi okruženja severnokorejskih snaga na jugu poluostrva. Po prelasku r. Naktong, snage Ujedinjene komande nisu mogle brzo napredovati bez uređenih puteva dovoljne propusne moći. Inženjerske jedinice, podeljene u borbene grupe, vršile su razminiranja i istovremeno su osposobljavale puteve. Za opravku i održavanje putevi su podeljeni na sekcije i na njima su bile zaposlene pojedine grupe za popunjavanje levkova, izradu obilazaka i gazova, raščišćavanje, itd.

1 oktobra forsirana je r. Kum, široka oko 300 m. Usled nedostatka potrebnog tehničkog materijala moralo se na više mesta pristupiti izradi gazova sa džakovima napunjenim peskom. Osnovni zadatak pionira u toku daljeg napredovanja bile su komunikacije. Od proboja sa Fusanskog mostobrana diviziska inženjerija osposobila je oko 10.000 km puteva, popravila ogroman broj mostova, uredila veliki broj gazova i obilazaka, onesposobljenih od infiltrirajućih grupa.

U pozadini fronta inženjerske jedinice su najpre angažovane za ojačanje svih vrsta objekata na komunikacijama, izrađenih ranije na brzu ruku. Za izgradnju osnovnih vazduhoplovnih postrojenja i

osposobljenje železničke pruge od Fusana ka Seulu organizovani su posebni odredi. Uprkos nedovoljnim tehničkim sredstvima, pruga je ubrzo osposobljena. Most preko r. Naktong, dužine 60, a visine 16 m nad vodom, bio je završen za 7 dana; most na r. Han, dužine 350 m, bio je osposobljen za 7 dana, a jedan drugi od 560 m (60 km severnije) za 10 dana. Za vreme proboja sa Fusanskog mostobrana, 2 specijalna inženjerska brigada učestvovala je u pomorskom desantu kod Inčona.

U toku celog ovog perioda, pored oskudne postojeće komunikacijske mreže i nedovoljnih materijalnih sredstava, inženjerija je ipak na zadovoljavajući način izvršavala zadatke koji su joj bili postavljeni. Njena su sredstva bila mnogo manja nego što su pravilske norme određivale na kraju Drugog svetskog rata. Ovaj uspeh je bio postignut, pored ostalog, i zbog iznenadne suše koja je omogućila kako prelazak vodenih tokova gazom, tako i intenzivan saobraćaj na slaboj putnoj mreži.

4) *Povlačenje snaga Ujedinjene komande (novembar 1950 — januar 1951).* — U to doba snage Ujedinjene komande nisu bile još potpuno dostigle granicu Mandžurije, a inženjerske jedinice nisu uspele ni da izvrše odgovarajuće opravke svih porušanih objekata na komunikacijama, a još manje da uredi pozadinu. U tom su kineske snage forsirale r. Jalu i snage Ujedinjene komande počele su sa povlačenjem.

Divizijske inženjerske jedinice dobile su zadatak da najpre organizuju položaje, tj. izvrše zaprečavanje — prvenstveno minama. Često su bile upotrebljavane kao pešadiska rezerva, za posедanje i odbranu položaja u kritičnim situacijama, pri čemu su trpele velike gubitke.

Inženjerske jedinice armija i korpusa jednovremeno su popravljale komunikacijske mreže i uništavale celokupan materijal i hranu koja se nije mogla evakuirati. U dobrom stanju održavan je najmanje jedan put (na korpus) za povlačenje.

Kao što se očekivalo, problem puteva pokazao se ubrzo kritičnim zbog njihovog slabog stanja, surove klime u toj sezoni i aktivnosti gerilaca. Jak pritisak kineskih snaga bio je baš u planinskim zonama, gde je borbeni poredak snaga Ujedinjene komande bio vrlo slab. Kineske su snage stalno natkriljavale povlačenje duž komunikacija. U tako nepovoljnim uslovima inženjerske jedinice, stalno uznemiravane od infiltriraca, ipak su uspešno vršile zaprečavanje i održavale komunikacije. Po-

što su, zbog partizanskih dejstava, inženjerske jedinice morale biti prikupljenije pri izvođenju radova, to je inženjersko izviđanje načelno vršeno vazduhoplovnim sredstvima.

Početkom novembra 1950 odlučeno je da se X armijski korpus, jačine tri divizije, iskrca na severnom delu Koreje, sa zadatkom da nastupa ka mandžurskoj granici i zauzme basen kod Cangjina, koji kontroliše deobu vode za hidrocenrale u basenu r. Jalu. U toku napredovanja uspostavljanje komunikacija predstavljalo je za inženjeriju težak problem. Na visini od oko 1400 m, zbog surove klime i tvrdoće smrznute zemlje, mašine za zemljane radove su u velikoj meri bile neupotrebljive; ponovo se moralo preći na ručni alat i eksploziv, zbog čega je i uspeh u radu bio vrlo mali.

Početkom decembra pojačan je pritisak Kineza na X korpus, a naročito su mu nanosili velike gubitke mnogobrojni infiltriraci u pozadini, radi čega je 9 decembra i doneta odluka da se on ponovo vrati na obalu i ukrca. Povlačenje je izvršeno u nesigurnoj zoni, po samo jednom putu koji je bio stalno napadan i na kome su Kinezi neprekidno rušili objekte. Tako je jedan most tri puta obnavljan, a jedan je podignut od padobranskih elemenata, bačenih u neposrednoj blizini mesta izgradnje. Kod izvlačenja — ukrcavanja ovog korpusa izvršeno je zaprečavanje mostobrana i porušeni su svi objekti vojnog značaja u luci.

U toku tog povlačenja inženjerske jedinice nisu mogle, i pored masovne upotrebe ostalih jedinica i mesne radne snage, da udovolje svim zadacima na vreme.

5) *Plansko-metodična ofanziva snaga Ujedinjene komande (januar—juni 1951).* — Po povlačenju južno od 38-me paralele, inženjerske jedinice su dobile najpre zadatak da izvrše zaprečavanje i izrade nove puteve za dolazak teške tehnike u planinske predele.

Radovi na uređenju komunikacija trajali su oko tri meseca. Najpre su postojeći putevi i staze samo proširivani, a kasnije su na istima rađeni mimoilasci, razvijana je trasa i izrađivani novi mostovi — vrlo često od benzinske buradi. U tom periodu su iznenada — ranije nego uobičajeno — nadošle reke i odnele veliki broj pontonskih mostova («Bejli»). Obim radova na uređenju puteva bio je velik, tako je u zoni X korpusa osposobljeno—izrađeno oko 1.000 km puteva, 78 stalnih i 7 pontonskih mostova, 8 aerodroma za transportne i 44 poletno-slet-

ne staze za lake avione. Inženjerija 24 pd izradila je 160 km novih puteva, opravila 580 km postojećih, uredila 29 gazova, podigla 38 mostova i 410 propusta i 9 poltetno-sletnih staza za avione.

Tek kada su bili gotovi osnovni radovi na putevima, pristupilo se planskoj ofanzivi i kineske su snage bile delom odbacene severno od 38-me paralele. Novoizrađena putna mreža stvorila je uslove za odbijanje kineskih protivnapada. Jedinice 3 pd su za 38 časova dovedene sa daljine od 200 km i uvedene u borbu na oteku protivnapada.

6) *Stabilizacija na dostignutoj liniji za vreme vođenja pregovora o primirju (juli 1951 — juli 1953).* — Za to vreme su obe strane razvijale postepeno položaje i konačno dostigle rovovski sistem, sličan onome iz Prvog svetskog rata. Karakteristično je da je izrađen veliki broj skloništa (francuski bataljon je na svom odbranbenom rejonu izradio oko 80 skloništa). Na izradi komunikacija učestvovali su sve jedinice.

*

U zaključku pisac ističe da je Ujedinjena komanda u Korejskom ratu bila pred dilemom da li da formaciju i opremu prilagodi karakteristikama zemljišta ili da zemljište uredi — koristeći pritom sve tehničke mogućnosti — kako bi se postojeca formacija i oprema mogle upotrebiti na njemu. Izabran je drugi slučaj naročito zbog toga da bi se maksimalno mogla koristiti postojeća tehnika, a glavni zadatak kod uređenja zemljišta bili su putevi. Pisac zaključuje da je izabran pravilan put — jer je to sam tok događaja dokazao, a inženjerija je mogla u potrebnim rokovima da uredi zemljište. Međutim, izgleda da ovaj njegov zaključak nije pravilan i da je sam tok događaja dokazao baš suprotno. Kod povlačenja snaga Ujedinjene komande sa mandžurske granice ka 38 paraleli, inženjerske jedinice nisu bile u mogućnosti da obezbede komunikacije na planinskom zemljištu, zbog čega su kineske snage mogle da neprekidno paralelno gone ostepajuće delove. U manevarskom ratu, kakav se i u budućnosti najčešće predviđa, neće biti vremena da se planinsko zemljište uredi za upotrebu poljskih, a naročito motorizovanih jedinica. To je moguće samo kada se front stabilizuje.

U pogledu upotrebe inženjerskih jedinica, pisac navodi da je inženjerac — posebno pionir — bio u Koreji prvo borac, a

zatim specijalista, dok su inženjerske jedinice divizija bile osnova za mogućnost taktičkog grupisanja oklopnih kola i artiljerije. U kritičnim momentima inženjerske jedinice su uvek predstavljale poslednju pešadisku rezervu, zbog čega su i povlačene sa tehničkih zadataka.

Kao opšta iskustva u pogledu inženjerskog obezbeđenja borbenih radnji pisac navodi sledeće:

— Vreme upotrebljeno za planiranje, čak i ako ono dugo traje, nikad nije izgubljeno; ono je uvek izvor najboljeg rešenja zadatka, predstavnik ekonomije snaga i sredstava i skraćanja rokova.

— Teška oprema je uvek korisna, čak i ako se sa velikim teškoćama upućuje na radište.

— Uvek je korisno najveće korišćenje mesnih sredstava i mesnog stanovništva.

— Kadar odgovoran za snabdevanje treba da bude uvek najboljeg kvaliteta, jer se radovi ne mogu izvoditi bez odgovarajućih sredstava.

— Sklapanje pontonskih mostova u slučaju nadolaska vode ne treba vršiti po svaku cenu, jer se pritom može izgubiti sav materijal.

— Ništa se ne dobija ako se jedinice teraju da rade do iscrpljenja. Za izvršenje rada koji normalno zahteva 12 časova, umorni pioniri upotrebiće 24 časa. Da bi se izvršio rad od 12 časova, neophodno je 8 časova odmora.

— Mogućnost dejstva savremene armije na planinskom zemljištu, a i sam njegov uspeh, zavisi u prvom redu od mogućnosti inženjerskog obezbeđenja određene jedinice.

— Savremena armija, zasićena mehanizacijom, mora prvo da »dobije bitku na uređenju zemljišta, u prvom redu obezbeđenju komunikacija, da bi mogla pobediti«. General Bredli je o tome kazao sledeće: »Kinezi su se svuda lako kretali, ali nisu mogli da sa sobom nose moćnija sredstva; mi smo to mogli i zato smo pobedili«.

— Razvitkom tehnike povećava se i značaj inženjerije u savremenom ratu.

*

Po našem mišljenju ima još nekoliko karakterističnih iskustava, a to su:

— Upotreba inženjerskih jedinica kao pešadiske rezerve moguća je i u budućim sukobima, ali to treba izbegavati jer je brojno stanje inženjerije skoro kod svih armija malo — s obzirom na njenu ulogu zaprečavanja i uređenja komunikacija.

Komandi koja bi na takav način upotrebila svoju inženjeriju može se desiti da se, zbog rušenja — kvarenja komunikacija, ukoči ceo pokret. To nije bio slučaj kod snaga Ujedinjene komande u Koreji, jer je njihova avijacija bila stalno nadmoćna.

— Na uređenju i izradi novih puteva, pored inženjerskih jedinica i mesnog stanovništva, radile su sve jedinice — svaka za svoje potrebe (slučaj francuskog bataljona koji je u svom odbranbenom rejonu za mesec dana izradio i 1,5 km puta). To će i ubuduće biti normalan način izrade putne mreže. Inženjerske jedinice osposobljavaće i održavati samo osnovne komunikacije svoje jedinice, a potrebnu putnu mrežu, naročito u okviru bataljona, VP artiljerije i t. sl., treba da rade sami rodovi — svaki za sebe.

— Kod uređenja putne mreže primeniće se i u eventualnom budućem sukobu normalan način postupnosti u njenom osposobljavanju i kvalitetnom poboljšanju prema vremenu koje stoji na raspoloženju. Najpre treba izvestan postojeći put osposobiti samo toliko da je moguć

saobraćaj i dotur materijala po njemu, pa makar i uslovi njegovog korišćenja bili nepovoljni. Tek kasnije može se pristupiti planskom poboljšanju kvaliteta i kapaciteta tog puta, kada se može i doturati potreban građevinski materijal.

— Inženjerski komandni kadar snaga Ujedinjene komande nije organizovao službe osmatranja planinskih reka, usled čega je i došlo do odnošenja mostova. Slične neuspehe doživeli su još u Prvom svetskom ratu Austrijanci na Pijavi, a u Drugom svetskom ratu Anglo-američka armija u Francuskoj.

— Žičane železnice nisu upotrebljavane ni u Drugom svetskom, pa ni u Korejskom ratu, jer su osetljiv i vidljiv objekat, te nema mnogo izgleda ni da će se u budućnosti upotrebljavati.

— Osnovni problem koji su rešavale inženjerske jedinice u Koreji bile su komunikacije i izgleda da će taj zadatak i u jednom budućem sukobu i dalje ostati najvažniji.

LJ. M. i F. S.

САДРЖАЈ

	Стр.
Вице-адмирал Мате Јерковић: Пробој оперативне групације из окружења (Опћа разматрања) — — — — — — — — — —	1
Генерал-мајор Векослав Колб: Утицај технике на организацију армије — — — — — — — — — —	14
Пуковник у пензији Жарко Верић: О проучавању ратишта за потребе операција — — — — — — — — — —	28
Пуковник Вукашин Суботић: О неким тактичким питањима форсирања река — — — — — — — — — —	42
Пуковник Стојан Кораћ: Проблеми организације снабдевања у новим ратним условима — — — — — — — — — —	56
Пуковник Хамдија Омановић: О раду корпусних позадинских јединица и установа — — — — — — — — — —	65
Потпуковник Боривоје Филиповић: Тактичка дејства у условима атомског рата (По страним гледиштима) — — — — — — — — — —	76
Корпусни генерал Француске армије А. Мол: Планинско ратовање	88

ОДЗИВИ ЧИТАЛАЦА

Мајор Ђуро Карановић: „Употреба артиљерије у нападним колонима“ — — — — — — — — — —	105
--	-----

IZ INOSTRANIH ARMIIJA

SAD i zemlje Američkog kontinenta	
<i>Smanjenje efektivna američkih kopnenih snaga</i>	109
<i>Helikopter kojim se upravlja sa daljine . . . . .</i>	109
<i>Novo sredstvo za izazivanje eksplozije mina</i>	110
<i>Obuka u maskiranju . . . . .</i>	110
Zemlje Britanske Zajednice Naroda	
<i>Britansko vazduhoplovstvo se prilagođava atomskom ratu . . . . .</i>	111
<i>Nov britanski automat . . . . .</i>	112
<i>Nova uloga aviona »Canberra« . . . . .</i>	112
Francuska i zemlje Beneluksa	
<i>Francusko javno mnjenje i povećanje stranih vazduhoplovnih baza . . . . .</i>	112
<i>Novi centar za letenje bez spoljne vidljivosti u Francuskoj . . . . .</i>	114

Škola u Žoenvilu — sportski centar Francuske armije	115
Regrutska obuka belgiske pešadije	116
Holandija i njena armija	116

Daleki Istok

Indiska Akademija narodne odbrane	120
---	-----

PRIKAZI STRANIH KNJIGA I ČASOPISA

Tipelskirh: Rat Nemačke na Balkanu	121
Koncepcija pokretljivosti	123
Pukovnik Oto Vin: Razmišljanja o strategiskom vazдушnom ratu	127
Major Mišle: Problem standardizacije naoružanja	132
Pukovnik A. Zelencov i potpukovnik V. Kono- pljanik: Protiv šablona i šematizma u taktičkoj pripremi slušalaca vojnih aka- demija	137
Pukovnik A. D. Serls: Odluka pred mogućnošću neuspeha	139
Pukovnik Paul Volf: Uputstvo za rukovođenje i sudisku službu na manevrima	142
Ž. Pere — Žantij: Uticao atomske moći na preo- bražaj doktrina i vojnu organizaciju	145
Horst Adalbert Koh: Problemi savremene PAO	149
Pukovnik de Lesken: Inžinjerija u Koreji	155

Уређивачки одбор: Генерал-потпуковници **Михаило Апостолски, Иван Рукавина** и **Зденко Улепић**, генерал-мајор **Буро Лончаревић**, пуковници **Милисав Раичевић** и **Милутин Шушовић** (одговорни уредник).

Адреса: Војноиздавачки завод „Војно дело“, Београд, тел. 20-421, локал 2773.
Текући рачун код Народне банке бр. 1032-Т-219, поштански фах 692.